

**T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI**

SAVUNMA HARCAMALARI VE TÜRKİYE’NİN DURUMU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Servet ÇIKINLAR

DANIŞMAN: Yrd.Doç. Dr. İbrahim A. ACAR

ISPARTA, 2006

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZLİ YÜKSEK LİSANS
TEZ SAVUNMASI VE SÖZLÜ TUTANAĞI

İLGİ: Enstitü Yönetim Kurulu'nun/.../2006 ve/..... Sayılı Kararı.

Maliye Anabilim Dalında ders dönemine ait Eğitim-Öğretim programını başarı ile tamamlayan 0430214262 numaralı Servet ÇIKINLAR'ın hazırladığı **Savunma Harcamaları ve Türkiye'nin Durumu** başlıklı TEZLİ YÜKSEK LİSANS TEZİ ile ilgili TEZ SAVUNMASI ve SÖZLÜ sınavı lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin md.si uyarınca/...../2006 günü saat 'da yapılmış; sorulan sorular ve alınan cevaplar sonunda adayın tez savunmasının KABULÜNE / REDDİNE / DÜZELTME SÜRESİ VERİLMESİNE, OYBİRLİĞİYLE / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

SINAV JÜRİSİ

BAŞKAN

ÜYE

ÜYE

Ö Z E T

SAVUNMA HARCAMALARI VE TÜRKİYE’NİN DURUMU

Servet ÇIKINLAR

Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, Yüksek Lisans Tezi 180 Sayfa, Aralık 2006.

Danışman: Yrd.Doç.Dr. İbrahim Attila ACAR

Tarihten günümüze varolmuş bütün imparatorluk ve devletlere bakıldığında temel unsurlarının insan topluluğu, güç, toprak, zenginlik ve yönetim sistemi bağlamında etkileştiği görülür. Devlet ve imparatorlukların kuruluşundaki ilk unsur, dünyanın en tehlikeli silah olan insandır. Oluşan sistemin korunmasını ve gelişmesi yönünde desteklenmesini sağlamak için zamanına göre modern, güçlü ve büyük bir ordu oluşturulması gerekir. Bu, oluşturulacak ordu için bir kaynak yaratılması gerekliliğini doğurur. Ordunun büyüklüğü, ayrılacak kaynağın da büyük olmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle günümüze kadar devletler bu alana ayrılacak kaynağın fazlalığı sebebiyle çeşitli yöntemlere başvurmuşlar, farklı sistemler denemişlerdir.

Günümüzde de savunma harcamaları devlet bütçelerinden aldıkları payda en üst seviyelerdedir. Bütçedeki bu kalemin fazlalığı diğer kalemlerde problemlere sebep olmaktadır. Bir ülke için savunmanın vazgeçilmez bir unsur olması, hele ki ülkemizin sahip olduğu konumda, eğitim, sağlık, altyapı ve diğer alanlardaki yatırımlara daha az kaynak ayrılmasını zorunlu kılmaktadır.

Tüm bu sebeplerden dolayı devletler askeri harcamalarını bir düzene sokmak için farklı sistemler, yapılanmalar ve günümüzde teknolojiler denemektedir. Savunmaya ayrılan kaynaktan optimum faydanın sağlanması için kaynağın kullanılmasında bilimsel veriler kullanılmakta, yerli savunma sanayinin geliştirilmesine, savunma örgütlerine, ittifaklara girerek yada ikili anlaşmalar yoluyla güvenliğin sağlanması hedeflenmektedir. Bu şekilde savunma harcamalarında tasarruf yapılmaya çalışılmaktadır.

Bu çalışmada savunma harcamalarının bir ülke ekonomisindeki yerini ve önemini vurgulamak ve açıklayıcı olmak için öncelikle kamu harcamaları üzerinde durulmuştur. Müteakiben savunma hizmeti ve savunma harcamalarının kapsamı, özelliği ve önemi ile savunma hizmetinin sağlanmasına yönelik izlenen yollar açıklanmıştır. Bunun içerisinde ülkemizin izlediği yolları, içinde bulunduğu birliktelikleri, jeopolitik, jeostratejik ve ekostratejik önemini ve gelecekte savunma hizmetlerinin ve savunma harcamalarının alacağı şekli açıklanmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmadaki veri ve tablo bilgileri hariç hiçbir açıklama ve bilgi herhangi bir kurum ya da kuruluşun görüşü olmayıp sadece kişisel görüş ve değerlendirilmelerdir.

Anahtar Kelimeler: *Savunma Hizmetleri, Değişen Savunma Anlayışı, Savunma Harcamaları, Askeri Harcamalar.*

A B S T R A C T

DEFENCE EXPENDİTURES AND TÜRKİYE'S POSITION

Servet ÇIKINLAR

Süleyman Demirel University, Department of Public Finance Master Thesis, 180 Pages,
December, 2006.

Supervising Professor: Yrd.Doç.Dr. İbrahim Atila ACAR

Considering all the empires and the states in history we can conclude that the basic elements have been effective in the context of community ,power, land, prosperity and administrative system. The first and the most important element in the foundation of states and empires have been *the human* which is the most dangerous weapon.To protect the system itself and to support the development of the system, it necessitates constituting a modern , powerful and large(big) army. It also necessitates creating a good budget . The size of the army effects the size of the budget . Till today the states have been applying different process' and trying different systems in order to adjust their budgets.

Today the ratio of defence expenditures in the state budgets are extremely high. This causes problems in other expenditure fields. Since the national defence is indispensable to the survival of a state-especially our own country-the ratio of other expenditures such as education, sanitary, infrastructure etc. are unfortunately getting lower.

For this above reason and changing security concepts, states have been using different systems, structures and new technologies in order to balance their budgets. Using scientific data, developing national defence industry and creating an effective defence system by alliances and bilateral agreements are some of the steps taken to economize and obtain the optimum advantage from the defence expenditures ratio of the budget.

Firstly, in order to emphasize and explain the importance and place of the defence expenditures in a state's economy public expenditures were taken into account. Secondly, the importance, the features and the contents of the defence service and defence expenditures and ways of sustaining a good defence service were explained. Finally, what paths our country follow, the unions or associates or organisations our country take part in, its geopolitic, geostrategic and ecostrategic importance and howthe defence service and defence expenditures will be inthe future were tried to explain.

The data and table knowledge except,any information and knowledge mentioned in this study cannot be related to any official or unofficial institution or organisation but to my personal views only.

Keywords: *Defence Services, The Changing Defence Understanding, Defence Expenditures, Military Expenditures.*

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	v
TABLolar DİZİNİ	xii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiii

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1

İKİNCİ BÖLÜM

KAMU HARCAMALARI

4

2.1. Genel Olarak Kamu Harcamaları.....	4
2.1.1.Kamu Harcamalarının Tanımı	5
2.1.1.1. Dar Anlamda Kamu Harcamaları (Hukuki Anlamı).....	6
2.1.1.2. Geniş Anlamda Kamu Harcamaları (Ekonomik Tanım)	7
2.2. Devletin Büyümesi.....	8
2.2.1.Ekonomik ve Mali Faktörler.....	11
2.2.2. Siyasal Faktörler	12
2.2.3. Sosyal Faktörler	12
2.3. Kamu Harcamalarını Belirleyen Faktörler.....	13
2.4. Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması	15
2.4.1. Kamu Harcamalarının İdari Sınıflandırılması	15
2.4.1.1. Organik Sınıflandırma	16
2.4.1.2. Fonksiyonel Sınıflandırma.....	16
2.4.2. Kamu Harcamalarının Bilimsel Sınıflandırılması	17
2.4.2.1. Adi Harcamalar – Olağanüstü Harcamalar Ayrımı	17

2.4.2.2. Zorunlu Harcamalar – İsteğe Bağlı Harcamalar Ayrımı	17
2.4.2.3. Verimli Harcamalar – Verimsiz Harcamalar Ayrımı	18
2.4.2.4. Harcamaların Sağladıkları Faydalar Bakımdan Ayrım	18
2.4.2.5. Cari harcamalar – Yatırım Harcamaları Ayrımı	19
2.4.2.6. Gerçek Harcamalar – Transfer Harcamalar Ayrımı	19
2.5. Türk Bütçe Sisteminde Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması	19

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAMU MALİ OLARAK SAVUNMA HİZMETİ	22
3.1. Savunma Hizmeti	22
3.1.1. Savunmanın Hizmetlerinin Yararı ; Caydırma ve Koruma (Savma).....	23
3.1.2. Güvenliğe İlişkin Tehditler	27
3.1.3. Güvenlik Stratejileri ile İlgili Yeni Yaklaşımlar.....	28
3.1.4. Milli Güvenlik Anlayışındaki Değişim.....	30
3.1.4.1. İkna Yoluyla Vazgeçirme (Dissuasion)	31
3.1.4.2. İnkâr Ederek Caydırmak (Deterrence by denial)	32
3.1.4.3. Önceden Davranma (Pre-emption)	33
3.1.4.4. ABD’ nin Askeri Egemenliği	34
3.1.5. Savunma Hizmetinde Etkinlik	36
3.1.6. Savunma Hizmetlerinde Maliyet Paylaşımı; Askeri İttifaklar.....	37
3.1.6.1. Farklı İttifak Yaklaşımları ve Ortak Menfaat Anlayışındaki Değişim	39
3.1.6.2. Kolektif Savunmaya Dayalı İttifaklar	39
3.1.6.3. Kolektif Güvenliğe Dayalı İttifaklar	40
3.1.6.4. İşbirliğine Yönelik Güvenlik İttifakları	40

3.1.7. Geleceğin Uluslararası Güvenlik Ortamı.....	44
3.1.8. Ortak Dışışleri ve Güvenlik Politikası.....	48
3.1.9. Avrupa Güvenlik Ve Savunma Politikası.....	51
3.1.10. Değişen Güvenlik Stratejilerinin Türkiye Üzerindeki Etkileri.....	54
3.1.11. Türkiye'nin Milli Savunma Politikası.....	57
3.1.12. Türkiye'nin Askeri Stratejisi:	59
3.1.13. Savunma Sistemleri	60
3.2. Askerlik Eğitiminin Toplumsal Katkıları.....	62
3.2.1. Askerlik Eğitiminin Sosyal Yararları	62
3.2.2. Askerlik Eğitiminin Ekomik Yararları	63
3.2.3. Askerlik Eğitiminin Kültürel Yararları.....	63

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SAVUNMA HARCAMALARI	70
4.1. Savunma Harcamalarının Sınıflandırılması	71
4.2. Dünyada Savunma Harcamaları.....	74
4.3. Dünyada Silah Ekonomisi.....	87
4.4. Türkiye'de Savunma Harcamaları	89
4.5. Savunma Harcamalarının Planlaması ve Kaynakları.....	96
4.5.1. Savunma Harcamalarının Planlanması	96
4.5.2. Türkiye'de Savunma Bütçesinin Hazırlanması	97
4.6. Savunma Harcamalarının Kaynakları;	99
4.6.1. Milli Savunma Bakanlığı Bütçesi ;.....	99
4.6.2. Milli Savunma Bakanlığı Bütçesinin Dağılımı.....	100

4.6.3. Savunma Sanayi Destekleme Fonu.....	102
4.6.4. Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı	103
4.6.5. Jandarma Genel Komutanlığı Ve Sahil Güvenlik Komutanlığı Bütçesi	104
4.7. Savunma Harcamalarının Kontrolü ve Denetlenmesi.....	105
4.7.1. Türkiye’de Savunma Harcamalarının Kontrolü	105
4.7.2. Türkiye’de Savunma Harcamalarının Denetlenmesi	106
4.8. Türkiye’nin Savunma İhtiyaçlarının Belirlenmesi.....	108
4.9. TSK İhtiyaçlarının Karşılama Yöntemleri	109
4.10. Yurt İçi Savunma Ar-Ge Projelerinin Yürütülmesi İşlemleri	111
4.11. Savunma Sanayi	112
4.12. Türk Savunma Sanayi Siyaseti ve Stratejisi.....	113
4.13. Savunma Harcamalarını Etkileyen Faktörler	116
4.13.1. Savunma Harcamalarının Düzeyi Ve Diğer Faktörleri :	116
4.14. Savunma Bütçesi Rasyoneli	118
4.15. Savunma Harcamalarının Ekonomik Etkileri	121
4.15.1. Modernizasyon Etkisi:	123
4.15.2. Sermaye Birikimi Etkisi:	123
4.15.3. Ödemeler Dengesi ve İhracata Yönelik Büyümeye Etkisi:	123
4.15.4. Teknolojik Sapma:	123
4.16. Savunma Harcamaları Ve Ekonomik Büyüme	124
4.16.1. Savunma Harcamalarının İktisadi Büyüme Üzerindeki Pozitif Etkileri....	125
4.16.2. Savunma Harcamalarının İktisadi Büyüme Üzerindeki Negatif Etkileri ..	126
4.17. Türkiye’de Savunma Harcamalarının Etkileri	127

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE SAVUNMA HARCAMALARI RASYONELİ	132
5.1. Savunma Harcamalarının Gerekçeleri	132
5.1.1. Türkiye’nin Jeopolitik, Jeostratejik ve Ekostratejik Önemi	132
5.1.2. Küreselleşme.....	135
5.1.3. Teknoloji.....	136
5.1.4. Türkiye’nin Komşu Ülke Riskleri	136
5.1.4.1. Türkiye - Gürcistan.....	142
5.1.4.2. Türkiye - Ermenistan	142
5.1.4.3. Türkiye - İran	144
5.1.4.4. Türkiye – Irak	147
5.1.4.5. Türkiye - Suriye	148
5.1.4.6. Türkiye - Yunanistan	150
5.1.4.7. Türkiye Ve Kıbrıs Sorunu.....	154
5.1.4.8. Türkiye - Bulgaristan	157
5.1.4.9. Türkiye - Rusya	158
5.2. Değişen Dünya Jeopolitiğinde Avrupa Birliği’nin Önemi.....	159
5.3. Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılımının Birliğe Sağlayacağı Katkıları	160
5.4. Türkiye’nin Askeri Gücünün Avrupa Birliği’ne Sağlayacağı Katkıları	162

ALTINCI BÖLÜM

S O N U Ç	164
KAYNAKÇA	169
ÖZGEÇMİŞ.....	180

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ACDA	Silah Kontrol ve Silahsızlanma Ajansı
AGSK	Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği Politikası
AGSP	Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
AKKA	Avrupa Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması
BAB	Batı Avrupa Birliği
BM	Birleşmiş Milletler
Çev.	Çeviren
İİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
GNKUR.	Genel Kurmay
IİSS	Uluslararası Stratejik Çalışmalar Enstitüsü
IMF	Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
İ.D.T.	İktisadi Devlet Teşekkülleri
KHO	Kara Harp Okulu
KİS	Kitle İmha Silahları
md.	Madde
MGSB	Milli Güvenlik Siyaset Belgesi
NATO	Kuzey Atlantik İttifakı (North Atlantic Treaty Organisation)
NBC	Nükleer, Biyolojik, Kimyasal
NRC	NATO Ülkeleri ve Rusya Komitesi
ODGP	Ortak Dış İşleri Ve Güvenlik Politikası
OECD	İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organisation for Economic Co-Operation and Development)
OYTEP	On Yıllık Tedarik Programları
PPBS	Planlama, Programlama Ve Bütçeleme Sistemleri
PPİK	Planlama Programlama İnceleme Kurulu
PPD	Planlama ve Programlama Direktifi
s.	Sayfa
S.	Sayı

S.D.Ü.	Süleyman Demirel Üniversitesi
SHP	Stratejik Hedef Planı
SIPRI	Stokholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü
SSDF	Savunma Sanayii Destekleme Fonu
SSDF	Savunma Sanayi Destekleme Fonu
SSK	Sosyal Sigortalar Kurumu
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
TSKGV	Türk Silahlı Kuvvetlerini Geliştirme Vakfı
TÜMAS	Türkiye'nin Milli Askeri Stratejisi
vb.	Ve Benzerleri
vd.	Ve Diğerleri

TABLOLAR DİZİNİ

		Sayfa
Tablo 2.1	Kamu Harcamalarını Belirleyen Etkenler	14
Tablo 3.1	NRC Ülkelerinin (NATO Ülkeleri ile Rusya Komitesi) Askeri	42
Tablo 3.2	Okuma Yazma Kursları Toplam Sonuç Tablosu	64
Tablo 3.3	Erbaş Ve Erlere Yetenek Kazandırma Kursları Toplam Sonuçları	66
Tablo 4.1	Savunma Harcamalarının Sınıflandırılması	72-73
Tablo 4.2	Dünyada Askeri Harcamaların Seyri	76
Tablo 4.3	Dünya Ve Bölgesel Askeri Harcama Değerleri	77
Tablo 4.4	Dünyada Askeri Harcamalar Sıralamasında İlk 15 Ülke	78
Tablo 4.5	Dünyada Askeri Harcamalar Sıralamasında İlk 15 Ülke (Satın Alma Paritelerine Göre)	79
Tablo 4.6	Gelişmiş Ülkelerin Dünya Askeri Harcamalarındaki Payı	81
Tablo 4.7	NRC (NATO–Rusya Konseyi) Ülkelerinin Savunma Harcamaları	83
Tablo 4.8	Savunma Harcamalarının Yıllık Değişimi	85
Tablo 4.9	Toplam Savunma Harcamalarının Kategorilere Göre (%) Dağılımı	86
Tablo 4.10	Kim Ne Kadar Silah Sattı	87
Tablo 4.11	Kim Ne Kadar Silah Aldı ?	88
Tablo 4.12	Genel Bütçe Kapsamındaki Kamu İdarelerinin Ödenekleri	91-92
Tablo 4.13	Ödeneklerin Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Dağılımı	94
Tablo 4.14	Kurumlar Arası Ödenek Dağılımı	95
Tablo 4.15	Savunma Sanayi Müsteşarlığı Projeleri	115
Tablo 4.16	AB Ülkelerinde Kişi Başına GSMH	119
Tablo 4.17	OECD Ülkelerinin Milli Gelirleri	120
Tablo 4.18	Savunma Sanayini Müsteşarlığı Projelerinin Ekonomiye Etkileri	122
Tablo 5.1	Türkiye’nin Komşu Ülke Riskleri	138-139-140

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 4.1 Teknoloji Panelleri	109
Şekil 4.2 Savunma AR-GE ve Teknoloji Faaliyetlerinin Gerçekleştirilmesi	110
Şekil 4.3 TSK'nın İhtiyaçlarını Karşılama Yöntemleri	111
Şekil 5.1 İran'ın Olası Şahab Füzelelerinin Etki Alanı	145
Şekil 5.2 6 Mile Göre İki Ülkenin Kara Suları	152
Şekil 5.3 12 Mile Göre İki Ülkenin Kara Suları	153

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Sınırsız olan insan ihtiyaçlarını sınırlı kaynaklarla karşılamak için ekonomi ilmi ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyaçların bir bölümü bireye ait olan ve bölünüp pazarlanabilen özelliklere sahipken, diğer grup ihtiyaçlar ise bölünemeyen, pazarlanamayan kamusal ihtiyaçlardır. Bu ihtiyaçların karşılanması için devlet adı verilen organ görevli kılınmıştır. Birinci bölümde kamu harcamalarının tanımı yapılmış kamu harcamalarının sınıflandırılması hakkında bilgi verilerek kamu harcamalarını etkileyen faktörler belirtilmiştir. Devlet kavramı, devletin görevleri ve devletin büyümesi ve yaptığı harcamalar üzerinde durulmuştur. İşte devletin bu harcamaları yapabilmesi ve her şeyden önce devlet olabilmesi için üç unsura ihtiyaç vardır. Bunlardan birincisi insan topluluğu, ikincisi toprak paçası, üçüncü unsuru da egemenliktir. Yeryüzünde sahipsiz toprak parçası yoktur. Bir devlet kurabilmek için bir toprak parçasını ait olduğu devletten koparmak gerekmektedir. Buna da hiçbir devlet kolay kolay izin vermeyecektir. Bu andan itibaren egemenlik kavramı ön plana çıkmaktadır. Egemenlik denince iç ve dış egemenlik akla gelmektedir.(Dış sınırlarının korunması, saldırıya maruz kalmamak, caydırıcı gözükmek.v.b.).İşte devlet bunları yapabilmesi için savunma hizmetlerini yerine getirmek zorundadır. Bir ülke savunmasını güçlü tutmazsa, bu çıkarıcı sistem içerisinde varlığını sürdürmesi de pek mümkün olamaz. Bunun için devlet bekasını sağlayabilmek adına diğer kamu harcamalarından öncelikli olarak savunma harcamalarına yer vermek zorundadır.

Devletin savunma hizmetlerine yönelik harcamaları, egemenlik ve ulusal varlığın devamını sağlayan harcamalardır. Çoğu kez, ülkelerin refahları pahasına milli gelirlerinden, ülke bütünlüğüne yönelik tehditlerin artan bir fonksiyonu olarak ayırdıkları paydır. Savunma harcamalarının optimum düzeyde yapılması, risk faktörünün iyi belirlenmesine ve “yeterli güvenlik düzeyi”nin tespit edilmesine bağlı olmaktadır. Güvenli bir ortam ekonomik kalkınma için ana koşuldur; kendini güvenli hissetmeyen sermaye yatırım yapmayacaktır. Güvenli ortamı sağlayan savunma harcaması miktarı optimum savunma harcamasıdır.

Bunun altında kalan miktar ekonomiyi olumsuz etkiler ve yine aşırı savunma harcaması da ekonomik ve sosyal olumsuzluklar yaratır.

İkinci bölümde savunma harcamalarının yapıldığı savunma hizmetlerinin niteliği ve değişen güvenlik anlayışı üzerinde durulmuştur. Değişen güvenlik anlayışı içinde yeni milli güvenlik anlayışının üç unsuru ikna yoluyla vazgeçirme, inkar ederek caydırmak ve çok tartışmalı bir kavram haline gelen önceden davranmak açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca yeni güvenlik anlayışının zemin hazırladığı askeri ittifaklar açıklanmıştır. Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra ABD'nin güvenlik anlayışı ve bunun dünya üzerinde ve Türkiye'de etkileri üzerinde durulmuştur. Özellikle ABD'nin önleyici savaş olarak algıladığı hareketin dünyayı nasıl etkileyeceği Irak'a olduğu gibi meçhuldür.

Geleceğin güvenlik ortamında Avrupa Birliği'nin kendi kendine yetebilmesi için Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası benimsenerek Avrupa Birliği ordusu kurulması üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Ancak bunu NATO kuvvetleri üzerinden halledeceği ve AB üyesi olmayan Türkiye gibi ülkelerin durumu belirsizleşmiştir. Türkiye tavrını koyarak karar mekanizmasında yer almayı başarmıştır.²¹ Kasım 2001'de Ankara Mutabakatı kabul edilmiştir. Buna göre AB'nin yapacağı hareketler, Türkiye'nin çıkarlarını doğrudan ilgilendirdiği takdirde Türkiye'nin görüşü alınarak hareket edilecektir. Türkiye, AB operasyonlarına belirli bir miktarın üzerinde asker ile katıldığı takdirde, karar verme mekanizmasında AB ülkeleri ile eşit statüye sahip olacaktır.

Yine ikinci bölümde savunma hizmetlerinin verimli verimsiz olduğu ve savunma amaçlı kullanılan askerlerin barış zamanında sadece tüketici olmadığı ülkeye sağladıkları faydalar anlatılmıştır. İkinci bölümün ikinci kısmında savunma harcamalarının tanımı yapılarak, sınıflandırılmıştır. Savunma harcamaları gizli bilgileri içerdiğinden tanımlanması çok zor olmuştur. Tanımlamalar içinde Birleşmiş Milletlerin yaptığı tanım genel kabul görmüştür. Savunma harcamalarının tanımı, sınıflandırılması yapıldıktan sonra ,savunma harcamalarını etkileyen faktörler ve bu faktörlerin Türkiye üzerindeki etkileri açıklanmıştır. Daha sonra dünya ülkelerinin ve Türkiye'nin savunma harcama değerleri verilmiştir. Bu harcamalarda Türkiye'nin durumu üzerinde

durulmuştur. Ülkelerin savunma harcamalarının istatistikleri ACDA (Silah Kontrol ve Silahsızlanma Ajansı, IISS (Uluslararası Stratejik Çalışmalar Enstitüsü), SIPRI (Stokholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü) verilerinden yararlanarak elde edilmiştir. Bu açıklamalardan sonra Türkiye'nin savunma bütçesi ve bunu oluşturan kalemler anlatılarak,savunma sanayi ve projeler hakkında bilgiler sunulmuştur.

Son olarak Türkiye'nin savunma harcama rasyoneli, Türkiye'nin jeopolitik, jeostratejik ve ekostratejik önemi açısından değerlendirilmiş ve Türkiye'nin komşu ülke riskleri belirtikten sonra, Türkiye'nin savunma harcamaları konusundaki tutumu ve neler yapacağı sonucuna ulaşılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAMU HARCAMALARI

2.1. Genel Olarak Kamu Harcamaları

Sınırsız olan insan ihtiyaçlarının sınırlı kaynaklar arasından seçilip karşılanması çabaları ekonomik faaliyetleri ve ekonomi ilmini doğurmuştur. İnsan ihtiyaçları temel karakteristik özelliklerine göre iki ana grup içerisinde değerlendirilmektedir. Bu ihtiyaçların bir grubu bireye ait olan ve ona tahsis edilen, bölünüp pazarlanabilen nitelikte olduğundan özel ihtiyaç olarak adlandırılmaktadır. Diğer grup ise bölünemez, pazarlanamaz ve piyasada rekabet gerektirmeyen özelliği ile kamusal ihtiyaç olarak ifade edilmektedir. Bu kamusal ihtiyaçları da yerine getirecek organ olarak devlet olgusu ortaya çıkmaktadır. Devlet toplumsal yaşamın gereklerinden olan toplumu oluşturan bireylerin ortak istek ve ihtiyaçlarını karşılaması amacına hizmet eden ve aynı zamanda toplumu oluşturan bireyler üzerinde cebir kullanma yetkisine sahip olan örgüttür. Devlete hukuki bir nitelik veren ve ona ekonomik ve sosyal görev yüklemeyen bir anlayışla devlet hizmetleri daha çok iç ve dış güvenlik, savunma, sağlık ve adalet hizmetleri gibi genel görevlerden ibaret sayılmaktadır. Toplumsal değişme ve gelişme sürecine bağlı olarak değişen ihtiyaç ve hizmetleri, toplumsal hizmetleri görmek üzere teşkilatlanmış olan devletlerin de işlevlerini değiştirmekte; bu değişen işlevler içinde kamu hizmetlerinin bedeli olarak belirlen kamusal giderler de önemli bir nicelik ve nitelik değişimine uğramaktadır.¹ Günümüzde her ekonomide devlet , iktisadi aktiviteleri yönetme ve yönlendirmede çok önemli bir işlev görmektedir. Devletin elinde paylaşımı etkileyecek üç mekanizma mevcuttur. Devletin gelir elde etme ve harcama süreci, hukuk yapma ve uygulama tekeli, devletin kamu iktisadi teşebbüsleri aracılığıyla yürüttüğü iktisadi faaliyetler.²

¹ Fevzi DEVRİM, **Kamu Maliyesine Giriş**, İlkem Ofset İzmir, 2002, s. 97.

² “Devlet ve Fonksiyonu”, <[http:// mimoza.marmara.edu.tr / %7Emcokgez / Makaleler / analiz 2004.pdf](http://mimoza.marmara.edu.tr/%7Emcokgez/Makaleler/analiz2004.pdf)>, (12.12.2005).

2.1.1.Kamu Harcamalarının Tanımı

Tarihi seyir içerisinde kendini gösteren belirli bir nüfus artış temposuna bağlı olarak sosyal olayların tür ve içeriğinde de sürekli bir değişim izlenmektedir. Nüfus hareketlerinden hız alan gelişim doğrultusunda, insan ihtiyaçları ile kıt kaynaklar arasındaki ilişkilerin sonucu olarak ortaya çıkan ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel faaliyetler gelişme yönünde devamlı bir değişime uğramaktadırlar. Özellikle XIX. Yüzyıldan itibaren bu olayların mahiyetinde görülen değişmeler, sosyal bilimler alanında bu değişimi karşılayan yeni yaklaşımların benimsenmesine, yeni sosyal çerçevede kendini gösteren olayları kapsayan yeni varsayım ve teorilerin ortaya atılıp geliştirilmesine sebep olmuştur .

İnsanların toplu halde yaşamaları, toplu yaşamının gerektirdiği bazı ihtiyaçları karşılanması gereğini ortaya koymuştur . Yıllar içinde söz konusu ihtiyaçların niteliği ve kapsamı değişmiş, beklentiler doğrultusunda talepler de artmıştır. Farklılaşan, çeşitlenen ve kapsamı genişleyen bu taleplerin karşılanması için de gittikçe yükselen miktarlarda harcama yapılması önemli bir zorunluluk haline gelmiştir .³

Bu yöndeki gelişmelerin bir sonucu da, daha kalabalık insan nüfusu ile karakterize edilen sosyal birliklerin ve bunların ihtiyaçlarını karşılamak üzere teşkil edilen en ileri seviyede teşkilatlanmış siyasi bir cemiyet özelliği gösteren devletin de tanım ve fonksiyonlarının değişmesi olmuştur. Bu gelişme doğrultusunda dünün siyasi “bekçi devlet”i gitmiş ; onun yerini, temsil ettiği toplumun ekonomik ve sosyal refahından ve huzurundan sorumlu bugünün müdahaleci “refah devleti” almıştır. Ekonomik ve sosyal olayların ulaştığı bu yeni boyutlar içinde, miktar-aksiyon teorisinin işlerlik gösterdiği bir ortamda devletin bu çağdaş fonksiyonları yerine getirmesine de esasen imkan doğmuştur. Belirli bir dönemden itibaren sosyal ihtiyaçların miktar, hacim ve tür itibarıyla ulaştığı yeni seviyede, bu ihtiyaçlar için var olan devletin de görev ve fonksiyonları değişime uğramıştır. Böylece her geçen gün ekonomik ve sosyal hayata

³ M.Hakan ÖZBARAN, “Türkiye’de Kamu Harcamalarının On Beş Yılıının Harcama Türlerine Göre İncelenmesi”, **Sayıştay Dergisi** , Sayı 53, s.113.

biraz daha fazla karışan; doğrudan ve dolaylı tedbirlerle ekonomik ve sosyal hayata yön veren çağdaş devlet anlayışına varılmıştır.⁴

Bir yandan bilim ve teknolojide görülen baş döndürücü gelişme, öte yandan nüfus artış hızının sebep olduğu ekonomik, sosyal ve siyasal sorunlar nedeniyle devletin klasik fonksiyonlarına ekonomik ve sosyal fonksiyonlar da eklenmiş; devletin mali olayları, yani kamu faaliyeti devamlı bir gelişme göstermiştir. Devletin gördüğü hizmetlerin artması, bütçe ifadesi ile onun harcamalarının artması demektir. İşte kamu ihtiyaçların karşılanabilmesi ve devletin yukarıda sayılan hizmetleri yerine getirebilmesi için yapılan harcamalara “ kamu harcamaları “ denmektedir. Kamu harcamaları modern anlamda kamu otoritelerinin toplumsal ihtiyaçları karşılamak , sosyal ve ekonomik hayata müdahalede bulunmak üzere belirli kurallara göre yaptıkları harcamalarıdır.⁵ Kamu harcamaları kısaca bütçe harcamalarıdır. Siyasal bir organın kamu hizmetleri için topladığı vergiler ve sağladığı diğer kaynaklardan bütçe belgesi ile ödenek ayırdığı tüm harcamalar kamu harcamasıdır.⁶

2.1.1.1. Dar Anlamda Kamu Harcamaları (Hukuki Anlamı)

Dar anlamda kamu harcamaları, kamu hizmetlerinin bedeli olarak devlet ve diğer kamu tüzel kişilerinin yaptıkları ödemelerdir. Belirli hizmetler karşılığı ödenen aylıklar ve ücretler, savunma, bayındırlık, eğitim ve sosyal yardımlar gibi hizmetlerin görülmesi için yapılan ödemeler bu tanımın kapsamına girmektedir.⁷ Kamu giderlerini dar anlamda açıklayan görüşe Maurice Duverger “hukuki tanım” adını vermektedir. Bu bir bakıma, klasik maliye anlayışını yansıtan görüşün ifadesi olarak kabul edilebilir. Hukuki tanıma göre, bir harcamanın kamu gideri niteliğine sahip olması harcamayı yapanın hukuki kişiliğine bağlıdır. Harcama şayet bir kamu tüzel kişisi tarafından – devlet ve mahalli idareler gibi – yapılırsa kamu gideri olacak , gerçek kişilerle özel hukuk tüzel kişileri tarafından yapılırsa, harcamanın maksadı ne olursa olsun özel gider olarak nitelendirilecektir .

⁴ DEVRİM, s.80-84.

⁵ İsmail TÜRK, **Kamu Maliyesi** , Turhan Kitabevi , Ankara , 1999 , s. 102.

⁶ Kenan BULUTOĞLU, **Kamu Ekonomisine Giriş** , Filiz Kitabevi , İstanbul , 1988, s.189.

⁷ Abdurrahman AKDOĞAN, **Kamu Maliyesi** , Gazi Kitabevi , Ankara , 1997, s.49.

Modern devletlerde kamu harcamalarının üç temel unsuru vardır ;

- Bir paranın harcanması,
- Harcamaların idari mamelek (malvarlığı) hesabından yapılması,
- Bir kamu ihtiyacının giderilmesi için harcanması.

Bu anlayışa göre bir tanım yapmak gerekirse “kamu giderleri, devlet ile Mahalli idarelerin, kamu hizmeti görmek ve bütçelerinden karşılanmak kaydıyla, nakit halinde yaptıkları harcamalardır.” denilebilir .⁸

Bu tanımın da eksik ve yetersiz olduğu açıktır. Esasen XX. Yüzyıl devletinin ekonomik ve sosyal hayata daha yakından karışmasının sebebi, serbest rekabet işleyişi içinde ekonominin kendiliğinden dengeye gelişinin günümüzde artık istenilen ölçüde ve doğrultuda gerçekleşmemesidir. İşte devlet, ortaya çıkan bu yeni durumda artık bu gidişe seyirci kalmamakta ve emredici otorite yetkisini kullanarak ekonomik dengeyi sağlamaya ve ekonomiyi istenilen seviyeye yükseltmeye çalışmaktadır. Buna gelişmekte olan ekonomilerde ekonomik kalkınma görev ve zorunluluğunu da katmak gerekir. Özellikle katma ekonomi modelinde ve devletin ancak yol gösterici, öncü ve teşvik edici fonksiyonlar yüklenebildiği parlamenter demokrasilerde, kamu giderleri bu amaç için kullanılacak en etkin araçlardan biridir .⁹

2.1.1.2. Geniş Anlamda Kamu Harcamaları (Ekonomik Tanım)

Buna kamu giderlerinin ekonomik tanımı da denilmektedir. Hemen belirtmek gerekirse, iktisadi tanım bütünüyle hukuki tanımdan ayrılmış farklı bir tanım değildir. Ancak klasik anlayıştan esinlenen dar anlamdaki tanımın devletin hukuki kişiliğini yani, kamu tüzel kişi oluşunu göz önünde tutmasına karşılık modern anlayışı yansıtan ekonomik tanım devletin sosyal hayat ile ekonomik faaliyetlerdeki rolünü ve devleti karakterize eden kamu yetkisini göz önünde bulundurmaktadır. Bu kamu yetkisi uygulamada, emretme hakkına sahip olmak, diğer bir deyiş ile, tek taraflı irade beyanı ile ve gerektiğinde cebir yolu ile yükümlülük yaratmak şeklinde somutlaşır. Devlet bu

⁸ Halil NADAROĞLU, **Kamu Maliyesi Teorisi** , MET / ER Matbaası , İstanbul ,1983 , s. 136.

⁹ DEVRİM, s.99.

yetkiyi bizzat kullanabileceği gibi kamu hukukunun yetki devri kurallarına uyarak başka kuruluşlara da devredebilir.¹⁰

Devlet konusundaki bu yeni anlayış karşısında kamusal giderler sosyo - ekonomik açıdan şöyle tanımlanabilir: Kamu giderleri (harcamaları) kamu tüzel kişilerinin siyasi otoritelerini ve genel egemenlik haklarını kullanarak yaptıkları harcamalardır. Bu tanıma göre yukarıda da belirtildiği üzere devletin ve diğer kamu tüzel kişilerinin gerçek kişiler ya da özel kuruluşlardaki koşullara benzer şekilde yani piyasa kuralları içinde ve bir sözleşmeye bağlı olarak yaptıkları harcamalar, kamu gideri sayılmayacaktır. Örneğin Türkiye ' deki İ.D.T.(İktisadi Devlet Teşekkülleri)'lerin harcamaları kamusal gider sayılamayacak ; buna karşılık devletin kendilerine mali sorumluluk yükleme yetkisi verdiği S.S.K.(Sosyal Sigortalar Kurumu), Ticaret Odaları vb. kuruluşların giderleri kamu giderleri olarak mütalaa edilecektir.¹¹ Daha basit bir ifadeyle, geniş anlamda kamu harcamaları, merkezi idare harcamalarını, yerel yönetim harcamalarını, devletin ve yerel yönetim kuruluşlarının ekonomik girişimleri ve sosyal güvenlik hizmetleri dolayısıyla yapılan giderlerini kapsamaktadır.

2.2. Devletin Büyümesi

Devletin büyümesine ilişkin teoriler ve görüşler sayıca oldukça fazladır ve oldukça uzun bir tarihi geçmişe sahiptir. Devletin ekonomik faaliyetlerinin ve harcamalarının büyümesine iktisatçıların ilgisini çeken Alman iktisatçı Adolph Wagner olmuştur. Wagner ilk kez 1883 tarihinde yazdığı bir eserinde devletin büyümesi konusunu işlemiştir. Wagner' in bu çalışmasını takiben birçok iktisatçı devletin büyümesine ilişkin teorik ve ampirik çalışma yapmıştır. Mevcut ampirik çalışmalarda Wagner' in hipotezleri önemli ölçüde doğrulanmış ve Wagner' in görüşleri literatürde “Wagner Kanunu” ya da “ Kamu Harcamalarının Artışı Kanunu ” olarak adlandırılmıştır. Mevcut ampirik çalışmaların sonuçları genel olarak Wagner Kanunu'nu doğrulayacak sonuçlar ortaya çıkarmıştır.¹²

¹⁰ NADAROĞLU, s. 137.

¹¹ DEVRİM, s. 99.

¹² Coşkun Can AKTAN, *Anayasal İktisat* , Siyasal Kitabevi , Ankara , 2002, s.101.

Wagner Kanunu genellikle kamu harcamalarının milli gelirden daha hızlı artması olarak anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle, kamu harcamalarının milli gelirdeki payının yükselmesidir .¹³

Milli ekonomi içerisinde kamusal faaliyetlerin artış nedenleri şunlardır :

- a. Koruyucu ve düzenleyici kamusal mallara olan talepler dolayısıyla devlet başlıca iç ve dış güvenlik ile adalet hizmetlerine olan harcamaları arttırmaktadır.
- b. Kültürel ve sosyal refaha yönelik kamusal mallara olan talepler dolayısıyla devlet eğitim, sağlık vb. hizmetler için harcamalarını arttırmaktadır .

Ölçek ekonomilerin söz konusu olduğu endüstrilerin özel sektöre bırakılması yerine devlet tüketicinin korunması amacıyla bu endüstrileri kendi tekeline almaktadır. Posta ve telekomünikasyon hizmetleri , elektrik üretim ve dağıtımı , ulaştırma hizmetleri bu konuda örnek verilebilir .¹⁴

Wagner'in kamu harcamalarına ilişkin tespitleri uzun dönemli bir analizin sonucudur. Buna karşılık, kamu harcamalarının kısa dönemde göstermiş olduğu dalgalanmalar da inceleme konusu olarak ele alınmıştır. Kamu harcamalarının seyrine ilişkin olarak, on dokuzuncu yüzyılın sonları ile yirminci yüzyılın ilk yarısını kapsayan bir araştırma yapan İngiliz bilim adamları Alan Peacock ile Jack Wiseman kamu harcamalarındaki artışın sıçramalı bir seyir izlediğini savunmuşlardır.

Maliye literatüründe “sıçrama tezi” olarak belirtilen bu görüşe göre, kamu harcamalarının artışındaki temel neden; savaş ve benzeri olağanüstü olaylardır. Olağanüstü dönemlerde vergiler ve kamu harcamaları zorunlu olarak arttırılır. Ancak, olağanüstü şartların geçmesine rağmen devlet, olağanüstü şartlar nedeniyle yüksek düzeyde vergi ödemeye alışmış olan halktan, aynı düzeyde vergi almaya devam eder. Böylece, kamu harcamaları, savaş ve benzeri olağanüstü şartların oluşmasıyla aniden

¹³ BULUTOĞLU, s.192.

¹⁴ AKTAN, s.102.

yükselir. Daha sonra, olağanüstü şartların kalkmasına rağmen, harcamalar eski seviyesine düşmez .¹⁵

Günümüzde temelini klasik iktisadi düşüncenin oluşturduğu yeni düşünce akımlarının (Kamu Tercih teorisi, Rasyonel Beklentiler Teorisi, Monetarist Teori, Arz Yanlı İktisat Teorisi) savunucuları yaşanan ekonomik sorunların çözümüne ilişkin belirttikleri düşüncelerde, kamu harcamalarının azaltılması gereğini öne sürmüşlerdir. Şu anda dünyadaki genel eğilim de bu yöndedir. Söz konusu görüşü benimseyen iktisatçılar , devletin ekonomiye müdahalesine karşı çıkarak müdahale sonucu kaynakların etkin dağılmadığını, özel sektör yatırımlarının dışlandığını, bunun sonucu olarak hem ortalama verimliliğin hem de ekonomik büyümenin azaldığını, işsizliğin arttığını dile getirmişlerdir.¹⁶

Devletin büyümesine ilişkin teori ve görüşler incelendiğinde devletin büyümesinin tek bir nedeni yoktur. Ekonomik, siyasal ve sosyal nedenlerden dolayı devlet sürekli bir şekilde büyümektedir. Burada şu hususu belirtmekte yarar vardır . Devlet faaliyetlerinin ve harcamalarının genişlemesi bazı durumlarda bir zorunluluktur. Örneğin nüfus artışı, devletin kaçınılmaz olarak genişlemesi sonucuna yol açmaktadır. Yine savaş ve depresyon gibi durumlar devletin müdahalesini ve devlet harcamalarını arttırmaktadır.

Devlet harcamaları birçok açıdan sınıflandırılabilir. Yaygın olarak kullanılan ayrımlardan biri ekonomik ayrımdır. Ekonomik ayrımda devlet harcamaları ekonomik niteliklerine göre üç grupta toplanır. Bunlar cari harcama, yatırım harcaması ve transfer harcamasıdır. Cari harcama; varolan sermaye stokunu kullanarak mal ve hizmet üretimi yapmak amacıyla gerçekleştirilen harcamalardır. Yatırım harcaması ise, varolan sermaye stokuna yapılan eklerdir, yani ekonominin sermaye stokunu büyüten harcamalardır. Örneğin baraj, yol, köprü, tünel yapımı ya da okul hastane inşası ya da röntgen cihazı, bilgisayar alımı gibi. Cari harcama örnekleri ise personel harcaması, kırtasiye, aydınlatma, ısıtma vb. harcamalardır. Dikkat edilirse, gerek yatırım, gerek cari

¹⁵ Osman PEHLİVAN, **Kamu Maliyesi**, Trabzon , Derya Kitabevi , Eylül, 2003 , s.71.

¹⁶ İbrahim ARISOY, “Türkiye’de Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi (1950-2003),” **Tartışma Metni, 2005/15Türkiye Ekonomi Kurumu**, Kasım 2005 , s.3.

harcamada mal ve hizmet satın alınması söz konusudur. Personel harcamasında öğretmenin ya da doktorun hizmeti, ısıtma harcamasında akaryakıt ya da elektrik, yatırım harcamasında çimento, demir veya işgücü satın alınmaktadır. Bu nedenle cari harcamalar ile yatırım harcamalarının toplamına Gerçek Harcama denilmektedir. Transfer harcamasında ise; bir mal ya da hizmet alımı söz konusu olmayıp satın alma gücü devletten birey ya da kuruluşlara aktarılmaktadır. Transfer harcamalarının tipik örnekleri emekli maaşı, işsizlik tazminatı, burslar vb.dir. Transfer harcaması ile gerçek harcamanın temel farkı, ilkinde devletin piyasadan doğrudan talepte bulunmaması ve transfer ödemesini alanların talepte bulunmasıdır.¹⁷

Devletin büyümesi bazen siyasal aktörlerin çıkar kavgalarının sonucunda “yapay” ve “gereksiz” bir şekilde arttırılabilmektedir. Örneğin seçim dönemleri yaklaştığında siyasal iktidarların yeniden seçilebilmeyi garantilemek için kamu harcamalarını arttırma eğiliminde oldukları gözlemlenmektedir.¹⁸ Yine gereksiz bir şekilde bazı ekonomik çıkar ve baskı gruplarının lobicilik ve rant kollama faaliyetleri ile çıkar çevrelerine ve emperyalist güçlere bağımlı ekonomistlerin ve politikacıların yönlendirmeleri sonucunda devlet harcamaları artmaktadır.¹⁹ Devletin büyümesine yol açan tüm bu faktörler :

2.2.1.Ekonomik ve Mali Faktörler

- Tam kamusal mal ve hizmetlere olan ihtiyaç (İç ve dış güvenlik, Adalet, Diplomasi Hizmetleri,
- Yarı kamusal mal ve hizmetlere olan ihtiyaç (Eğitim, Sağlık Hizmetleri),
- Ölçek ekonomilerinin söz konusu olduğu hizmetler (Enerji, ulaştırma, haberleşme),
- Depresyon ve ekonomik kriz (konjonktürel dalgalanmalar,istikrarsızlıklar),
- Mali Aldanma,

¹⁷ Burhan ŞENATALAR, vd., **Kamu Maliyesi** , Anadolu Üniversitesi , Eskişehir , 2003 , s.10-11.

¹⁸ Pulat Y. TACAR.,**Siyasetin Finansmanı**, Doruk Yayınları, İstanbul, 1997, s. 61.

¹⁹ Vural SAVAŞ, **Satılmışların Ekonomisi**, Bilgi Yayınevi, Ankara 2002, s. 274.

- Enflasyonist baskılar,
- Az gelişmiş ülkelerde devletin ekonomik büyüme ve kalkınmadaki rolü ,
- Tam istihdamın sağlanması,
- Kaynakların etkin kullanımı ve yeniden dağılım politikaları,
- Keynezyen görüşlerin kamu politikalarına hakim olması,
- Global mali gelişmeler,
- Krizler, sermaye hareketleri,
- Kara para ve kayıtdışı ekonomi,

2.2.2. Siyasal Faktörler

- Sıcak savaş tehlikesinin yaşanması,
- Soğuk savaş ve dış tehditler,
- Siyasal süreçte siyasal aktörlerin kendi çıkarlarının peşinde koşmaları,
- Politik konjonktürde seçim ekonomisi uygulanması,
- Bürokrasinin bütçenin hacmini genişletmesi,
- Çıkar ve baskı gruplarının devletten transfer kollama gayretleri,
- Hükümetlerin popülist, partizanca ve patronaj politikaları,

2.2.3. Sosyal Faktörler

- Nüfus Artışı,
- Gelir ve servet dağılımının dengeli olması,
- Geri kalmış bölgeler sorunu,
- Konut Sorunu,
- Terör,
- Sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin sağlanması,
- Sosyal güvenlik hizmetleri,

- Sosyal Tazminler,
- Şehirleşme ve göç (yerel hizmetlere olan talep artışı)
- Teknolojik değişme olarak sıralayabiliriz .²⁰

2.3. Kamu Harcamalarını Belirleyen Faktörler

Kamu harcamalarının artışı, milli gelirin gittikçe artan bir kısmının kullanımının siyasal organlarca kararlaştırılması demektir. Öyleyse kamu harcamalarının artışının üst sınırı milli gelirin kendisidir. ²¹ Kamu harcamalarının tavanı siyasal karar organlarınca içinde bulunulan politik ve ekonomik fırsatlara, şartlara göre belirlenmektedir. Kamu oyu bu sınırın aşağı çekilmesini arzulamakta ancak, sınırın yukarı itilmesine sebep olabilecek nitelikteki taleplerinden de vazgeçmemektedir. Bundan sonrası ekonomik bir sorun olmaktan çıkıp, politik bir sorun haline gelmektedir.

Kamu faaliyetinin gelişmesi, dolayısıyla kamu harcamalarının gerçek anlamda artışını gerektiren pek çok sebep ortaya çıkmıştır.²²

Ülkelerin şartlarına göre çeşitlilik gösteren kamu harcamalarının tasnif edilmesi, farklı kamu hizmetlerin ait harcamaların gruplandırılması ve bu gruplar arasında kıyaslamalar yapılabilmesinde; artan kamu harcamalarının hangi alanlara doğru kuvvetli, hangi alanlara doğru yavaş gerileyen bir akımla yöneldikler konusunda fikir verebilmektedir.

Tüm dünya genelinde kamu harcamaları son dönemde ciddi boyutta artışlar göstermiştir. Gittikçe artan kamu harcama rakamları, kaynakların dağılımında, önceliklerin belirlenmesinde ve uygulanmasında kapsamlı incelemelere konu olmuştur.

Kamu harcamalarını belirleyen faktörleri aşağıda belirtilen Tabloda görmek ve anlamak daha kolay olabilecektir.

²⁰ AKTAN , s. 104.

²¹ BULUTOĞLU, s. 199.

²² Tuncay ÇELİK, **Askeri Harcamalar ve Ekonomik Etkileri, Türkiye Üzerine Bir İnceleme**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Kayseri,1999,s.2 .

Tablo 2.1 Kamu Harcamalarını Belirleyen Etkenler

	Talep Etkenleri					Arz Etkenleri	
	Milli Gelir Artışı						
Artış Etkenleri	(a)	(b)	(c)*	Nüfus Artışı	Kentleşme	Üretim Teknolojisi**	İktisadi Sistem ***
Kamu Harcamaları							
Toplam Kamu Tüketimi			+				+
Genel Hizmetler	+		-			+	
Yasama / Temsil	+	-	-	-	+	+	-
Güvenlik					+	+	
Yargı				+	+	+	
Savunma	+		-			- , +	
Refah Hizmetleri			+				+
Eğitim		+	+		+	+	+
Sağlık			+		+	+	+
Konut			+	+	+		-
Gelir Aktarma			+		+		
Ekonomik Hizmetler		+					-
Tarım		+					
Sanayi		+	+				
Ticaret		+					
Turizm / Tatil			+				+
Belediye Hizmetleri		+	+		+		+
Çevre Hizmetleri			+	+	+		
Kamu Yatırımları		+	-				
Alt Yapı		+	-		+		
İşletmelere Sermaye Aktarma	+	-	-				+

Kaynak : Kenan BULUTOĞLU,Kamu Maliyesine Giriş S.200

NOT : (+) işareti kamu harcamasının gelir esnekliğinin birimden yüksek ,(-) işareti ise birimden küçük olması olasılığının kuvvetli olduğunu gösterir.

(*) (a) Sanayileşme öncesini , (b) Sanayileşme aşamasını , (c) Sanayi sonrası göstermektedir .

(**) Kamu hizmetleri teknolojisinin piyasa malları teknolojisinden geri kalması sebebiyle kamu harcamalarının görece artması (+) ya da daha hızlı gelişmesi sebebiyle azalmasına (-) sebep olması halini göstermektedir .

(***) Kolektif piyasa kesiminin genişlemesinin kamu harcamalarına etkisini göstermektedir .

Kamu harcamalarının artışı ve bunları belirleyen birçok etken yukarıdaki toplada belirtilmiştir. Buradan görüleceği üzere kamu harcamalarındaki artışta savunma harcamaları onca etkenden sadece bir tanesidir. Dikkat edileceği üzere savunma harcamaları sanayileşme öncesi dönemde artış gösterme eğilimi içerisindedir. Çünkü yatırımın ya da daha açık bir ifadeyle paranın rahat hareket edebilmesi için güvenli bir ortam gerekmektedir. Güvenli bir ortam olabilmesi içinde güvenlik için gerekli alt yapının yani savunma harcamalarının yapılması çok normaldir. Diğer harcamalara, örneğin sağlık ya da eğitim v.b., bakıldığı zaman artışın her dönemde olacağı görülmektedir.

2.4. Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması

Her ülkenin koşullarına göre kamu harcamaları büyük çeşitlilik gösterir. Kamu harcamaları, kamu hizmetlerinin parasal göstergesi olduğundan harcamaların kamu hizmetleri arasında nasıl dağıtıldığının, hangi hizmetlere öncelik verildiğinin, bu hizmetlerin topluma olan parasal maliyetlerinin ne olduğunun anlaşılabilmesi için, kamu harcamalarını hizmet ölçülerine göre sınıflandırmak bir bakıma zorunludur. Ayrıca, kamu harcamaların iktisadi ve sosyal bazı ölçülere göre de bilimsel sınıflandırılmasına gidilmesi gerekir. Aksi halde harcamalardan bilinçli bir şekilde mali araç olarak faydalanmak güçleşir.²³

2.4.1. Kamu Harcamalarının İdari Sınıflandırılması

Bunlardan ilkinde **organik sınıflandırma**, diğerine ise **fonksiyonel “işlevsel” sınıflandırma** adı verilmektedir .

²³ **Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması**, <<http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcarsamba2.doc>> (14.12.2005).

2.4.1.1. Organik Sınıflandırma

Organik sınıflandırmanın esası, harcamaların yapan idari birime göre gruplandırılmasıdır. İdari örgütlenme şekli göz önünde tutulduğunda, kamu harcamaları; merkezi idare harcamaları ve mahalli idare harcamaları olarak başlıca iki grup olacak şekilde sınıflandırılabilir. Savunma, eğitim ve büyük ölçüde sağlık harcamaları ile transfer ödemeleri merkezi nitelikte; çevre temizliği, su, şehir içi ulaşım gibi mahalli ihtiyaçların karşılanmasına yönelik ödemeler ise mahalli niteliktedir.

Öte yandan, kamu kuruluşlarının bütçe içindeki sıralanışı esas alınıp, onlara ayrılmış ödenekler göz önünde bulundurularak da organik sınıflandırılmaya gidilebilir.

Örneğin, bütçe ödeneklerinin bakanlıklara göre dağılımından hareket ederek Adalet Bakanlığına, Milli Eğitim Bakanlığına v.b. bütçe yılı içinde ne kadar ödenek ayrıldığı bulunabilir.

2.4.1.2. Fonksiyonel Sınıflandırma

Fonksiyonel sınıflandırmada harcamayı yapan idari birim yerine hizmet esastır. Amaç idari birimler aracılığıyla yapılan harcamaların öngördüğü fonksiyonun, başka bir deyişle, devletin yaptığı hizmetin sağladığı fayda ile yüklediği maliyeti tespit etmeye çalışmaktır.²⁴ Örneğin, milli savunma, eğitim, sağlık gibi. Bu sınıflandırma, hizmetlerin hangi kuruluşça yapıldığı yerine harcamaların hangi amacı gerçekleştirmek için kullanıldıklarını gösterir.

Öte yandan fonksiyonel sınıflandırmada, aynı niteliği taşıyan bir hizmet farklı idari örgütlerce yapılsa bile, kamu harcamalarını ayırırken “fonksiyon” ölçü olarak kullanıldığından, aynı fonksiyonun bir parçası sayılır. Bu fonksiyonel sınıflandırmanın sağladığı bir yarardır. Türkiye’de eğitim hizmetlerini genel olarak Milli Eğitim Bakanlığı yürütmekte ise de, eğitim sadece bu bakanlığın yürüttüğü hizmetlerle sınırlı kalmaz. Milli Savunma Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı v.b. gibi kuruluşlara ait okullarda eğitim hizmeti yürütülmektedir. Bu bakımdan eğitim hizmetine yapılan kamu harcamalarının belirlenmesi için tüm kamu örgütlerinin eğitim hizmetlerine tahsis

²⁴ DEVRİM , s. 105.

ettikleri harcamalarının tek tek saptanarak birleştirilmesi gerekir. Ancak böyle bir işlemten sonra Türkiye’de istenilen mali yılda eğitim hizmeti için, kamu kuruluşlarının bütçelerinde ne miktar harcama yapıldığı bulunabilir.

Fonksiyonel sınıflandırmanın bir diğer özelliği de, örgütlerin bütçelerindeki ödeneği, hizmeti belirten isim yerine kesin harcamanın hangi amaca yönelik yapıldığını göstermektedir. Harcamanın ne olabileceği tahminleri yerine kesin harcamalarla ilgilenmesi ve bunları kullanması, devletin ne yapıp yapmadığını ortaya koyabildiği gibi, devletin ürettiği mal ve hizmetlerin maliyet değerlerinin de gösterilmesine imkan sağlamaktadır.

2.4.2. Kamu Harcamalarının Bilimsel Sınıflandırılması

Bilimsel sınıflandırmada kamu harcamaları özellikle ekonomik nitelikleri dikkate alınarak, çeşitli şekillerde ayrıma tabi tutulmaktadır. Kamu harcamalarının tüm olarak homojen olamaması, türleri, etkileri ve diğer bazı özellikler bakımından aralarında bazı farklar bulunması, devlet faaliyetleri hakkında bir değer yargısına varabilmek için tür, etki ve bünyesel özellikler yönünden birbirine benzeyen harcamaları bir araya toplamak gerekmektedir.

2.4.2.1. Adi Harcamalar – Olağanüstü Harcamalar Ayrımı

Bu ayırım, yapılan kamu harcamaları ile ilgili ihtiyaçların niteliklerinden kaynaklanmaktadır. Genel olarak adi giderler, devletin normal kamu hizmetlerini karşılamak için yaptığı idare giderlerine denir. Olağanüstü giderler ise, her yıl tekrarlanmayan ve devletin yatırım amacıyla yaptığı, normal kamu hizmeti çerçevesini aşan giderlerdir.

2.4.2.2. Zorunlu Harcamalar – İsteğe Bağlı Harcamalar Ayrımı

Kamu harcamaları, harcamayı yapan kuruluşun harcamayı yapıp yapmama konusunda serbest hareket etmesi dikkate alınmak suretiyle ayrıma tabi tutulabilir. Özellikle mahalli idarelerin bütçelerini düzenleme bakımından uygulanan bu ayırım,

giderlerin öncelik sırasını belirlemeye, ileriki yıllara aktarabilecek ya da ertelenemeyecek nitelikteki giderleri saptamada önem kazanır.²⁵

2.4.2.3. Verimli Harcamalar – Verimsiz Harcamalar Ayrımı

Ekonominin üretim kapasitesini arttıran ya da kamu gelirlerinde artış sağlayan giderler verimli (üretken) , diğerleri ise verimsiz (üretken olmayan) gider olarak kabul edilmektedir.

2.4.2.4. Harcamaların Sağladıkları Faydalar Bakımından Ayrım

- Toplumun tüm bireylerine fayda sağlayan harcamalar :

Devletin milli savunma, temel eğitim, genel sağlık, emniyet, güvenlik vb. mal ve hizmetlerin üretimi için yaptığı harcamalar bu grupta yer almaktadır. Bu harcamaların finansman kaynağı vergilerdir.

- Sadece bir kısım sınıflara ya da zümrelere özel bir yarar sağlamasına rağmen sonuçta topluma da yararlı olan harcamalar :

Kamu yararı olduğu için devlet tarafından yapılıp yürütülen bakıma muhtaç olanların ve sakatların bakımı, korunmaları ve eğitimi için yapılan harcamalar bunlara örnektir. Bu harcamalar vergi ile karşılanır.

- Bazı bireylere özel olarak, ölçülebilir yararlar sağlayan harcamalar :

Adalet hizmetlerine ilişkin harcamalar, noter, tapu daireleri, nüfus daireleri vb. kuruluşların yaptıkları hizmetler örnek olabilir. Bu gruba giren harcamalar kısmen vergi, kısmen harç ile karşılanır.

- Bireylere özel yarar sağlayan harcamalar :

Kamu kesiminin piyasa talebi için üretimde bulunması dolayısıyla yaptığı harcamalardır. Kamu iktisadi teşebbüslerinin ürettikleri özel mal ve hizmetlerden bunları kullananlar yararlandığından , bu kuruluşların harcamaları bu grupta yer alır. Sağladıkları fayda birimleri bölünebildiği için bu mal ve hizmetlerin giderleri fiyat

²⁵

Kamu Harcamaları, Bütçenin Hazırlanması, <<http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcarsamba2.doc>>, (14.12.2005).

mekanizması yoluyla karşılanır. Hizmetlerin karşılığı yararlananlardan harç olarak alınır.

2.4.2.5. Cari harcamalar – Yatırım Harcamaları Ayrımı

Cari Harcamalar; genel yönetimin gerektirdiği ve sermaye mallarına ayrılmamış olan harcamalardır. Kamu harcamalarının sınıflandırılmasında gerçek harcamalar olarak belirlenen, süreklilik arz eden, her yıl tekrarlanan, tüketimle ilgili harcamalardır.²⁶ Personel giderleri, ısıtma, aydınlatma vb. gibi. **Yatırım harcamaları** ise, üretim araçları ve dolayısıyla üretim kapasitesini arttırmak için yapılan harcamalardır. Bu bakımdan yatırım harcamaları sermaye oluşumu ile ilgilidir. Yollar, barajlar, makine ve tesisler gibi.

2.4.2.6. Gerçek Harcamalar – Transfer Harcamalar Ayrımı

Gerçek harcamalar devletin ve kamu kuruluşlarının kamu hizmetlerini görmede kullandığı üretim faktörlerini satın almada yaptığı harcamalardır. Bu bakımdan gerçek harcamaların temel özelliği, bir hizmet ya da işgücü, bir mal ya da eşya dolayısıyla harcamanın yapılmış olmasıdır.

Transfer harcamalar, milli gelirden bir artış ve ya değişiklik yaratmaksızın, kişiler ya da sosyal gruplar arasında, iktisadi, sosyal ya da mali nedenlerle satın alma gücünün el değiştirmesini gerçekleştiren harcamalardır. Bazı kaynakların devlet bütçesi vasıtasıyla, kişi ve gruplar arasında karşılıksız el değiştirmesini sağlamaktadır. Satın alma gücünün kamu kesiminden diğer kesime aktarılması sonucunu yaratmaktadır.

2.5. Türk Bütçe Sisteminde Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması

Son dönem IMF ve özellikle AB ile yürütülen ilişkiler ve yükümlülükler çerçevesinde ülkemizde de kamu harcamalarının sınıflandırılması konusunda önemli adımlar atılmıştır.²⁷ Türk Bütçe sisteminde kamu harcamaları son döneme kadar, ikili

²⁶ Nazmiye ÇELEBİER, “Türkiye’de Konsolide Bütçesinin Finansmanı”, Devlet Bütçe Uzmanlığı Raporu, Maliye Gümrük Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü , Ankara , Ağustos 1985, s. 5 .

²⁷ Hakan YILMAZ, “Mahalli İdarelerle İlgili Yasa Tasarılarının Planlama, Bütçe, Kaynak Dağıtım Süreci, Borçlanma Ve Denetim Açılarından Değerlendirilmesi”, Türkiye Ekonomi Kurumu İçin Hazırlanan Tebliğ, **Sayıştay Dergisi Sayı :55, s.6, Ankara, 2004,** <http://www.tesev.org.tr/etkinlik/yerel_yonetim_hyilmaz.doc ->,(04.01.2006).

bir yapıyla tasnif edilmiştir. Ekonomik tasnif ve idari-fonksiyonel tasnif. Ekonomik tasnifte kamu harcamaları cari, yatırım ve transfer harcamaları olarak ayrıma tabi tutulmuşken, idari-fonksiyonel tasnifte ise, faaliyetler yerine getirilmesinde ve sürdürülmesinde “hizmeti” esas alan bir yaklaşım benimsenerek kamu harcamaları, gerçekleştirilen hizmetlere göre (eğitim, sağlık, savunma, genel idare vb.) ayrıma tabi tutulmuştur.

2004 yılında uygulanmaya başlayan Analitik bütçe kod sistemi ise dört farklı sınıflandırma sistemine dayandırılmıştır. Kurumsal sınıflandırma, fonksiyonel sınıflandırma, finansman tipi sınıflandırma ve ekonomik sınıflandırma.²⁸

Kurumsal Sınıflandırma; Siyasi ve idari sorumluluğun belirlenmesini ve program sorumlularının tespitini hedeflerken, aynı anayasal otorite tahsis edilen kaynakların aynı kodda yer alması ilkesini benimsemiştir. Siyasi ya da bürokratik olarak yönetim yetkisi kurumsal sınıflandırmanın temel kriteri olarak kabul edilmektedir. Kurumsal sınıflandırma ile değişik kurumlardaki aynı görev tanımlı birimler arasında bir mukayese yapılması da sağlanmış olmaktadır.

Finansman Tipi Sınıflandırma; genel devlet tanımına giren bütün kurumları kavrayabilmek için ihtiyaç duyulmuş ve devirli ödenekleri izlemek için geliştirilmiştir. Bu sınıflandırma harcamanın hangi kaynaklarla finanse edildiğini göstermektedir. Finansman tipinin belirlenmesinde ödemenin nereye yapıldığı hususu önem taşımaktadır. Finansman tipi sınıflandırmayla, aynı zamanda, dış proje kredileriyle özel ödeneklerin takibi de olanaklıdır.

Fonksiyonel Sınıflandırma ; devlet faaliyetlerinin tümünü göstermek üzere tasarlanmış ve devlet faaliyetleri 10 ana fonksiyona ayrılmıştır.

- Genel Kamu Hizmetleri,
- Savunma Hizmetleri,
- Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri,

²⁸ ÖZBARAN, s. 115 – 116.

- Ekonomik İşler ve Hizmetler,
- Çevre Koruma Hizmetleri,
- İskan ve Toplum Hizmetleri,
- Sağlık Hizmetleri,
- Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetleri,
- Eğitim hizmetleri,
- Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri .

Ekonomik Sınıflandırmada; devlet faaliyetlerinin milli ekonomi üzerindeki etkilerine göre gruplandırılarak, kanunun milli gelir ve piyasa üzerindeki etkilerinin ölçülmesi amaçlanmaktadır. Ekonomik sınıflandırma, gelirlerin, harcama ve borç vermenin ve finansmanın (gelir-gider farkı) sınıflandırması şeklinde üç bölümden oluşmaktadır. Gelir ile harcama ve borç vermenin sınıflandırılmasında, karşılıklı ve karşılıksız; cari ve sermaye ayrımı öncelik taşımaktadır. Karşılıksız işlemler; kanunun emrettiği hususlarda bir mal veya hizmet karşılığı olmadan yapılan tahsilat ve ödemeleri kapsar. Örneğin öğrencilere burs ödemeleri veya vergi gelirleri gibi. Sermaye ve cari ayrımında ise, bütçe çağrısında bütçe kanununda belirlenmiş asgari değer ile kullanım ömrü dikkate alınmaktadır. Örneğin, personel maaşı cari; taşıt alımı sermayedir.²⁹

Bu ayrımları ve sınıflandırmaları belirttikten sonra, şimdi de kamu harcamalarının yapılabilmesi için gerekli olan ortamın sağlanması ve devletin savunma hizmetlerine yönelik harcamalarının, egemenlik ve ulusal varlığın devamını sağlayan harcamalar olması sebebiyle ve güvenli bir ortamın ekonomik kalkınma için ana koşul olmasından dolayı savunma hizmetlerine ve savunma harcamalarına değinmek yerinde olacaktır.

²⁹ ÖZBARAN , s,132-134.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAMU MALİ OLARAK SAVUNMA HİZMETİ

Bir devletin varolabilmesi ya da kurulabilmesi için bazı unsurlara ihtiyaç vardır. Devlet denen şey, bir insan topluluğu olduğuna göre, her şeyden önce bir devletin kurulabilmesi için insanlara ihtiyaç vardır. **İnsan topluluğu** devletin ilk unsurudur. İkinci olarak bir devlet kurmak için toprağa ihtiyaç vardır. **Toprak parçası** devletin ikinci unsurudur. Ancak yeryüzünde sahipsiz toprak yoktur. Bütün topraklar bir devlete aittir. Bir devlet kurabilmek için, mevcut bir devlete ait bir toprak parçasını o devletten koparmak gerekmektedir. Ancak devletler genellikle buna kolay kolay izin vermezler ve buna teşebbüs edenleri şiddetle cezalandırırlar. Bu nedenle bir devlet kurmak isteyen insanlar, bunu her halükarda gerçekleştirmek istiyorlarsa, mevcut devlete karşı şiddet yoluyla cevap vermeleri, mevcut devleti şiddet yoluyla yenmeleri ve o toprak parçası üzerinde egemen olmaları gerekir. İşte devletin üçüncü unsuru **egemenliktir**.³⁰ Egemenlik denince de İç ve Dış egemenlik yani savunma kavramı akla gelmektedir. Demek ki devletin kamu harcamaları yaparken diğer harcamalardan önce, kendisinin varolması ve bekası için yapması gereken öncelikli harcama savunma harcamasıdır. Savunma harcamaları savunma hizmetleri için yapılan harcama olduğuna göre, bu hizmetlere değinmek yerinde olacaktır.

3.1. Savunma Hizmeti

Eski çağlardan beri devletin varlığının bir göstergesi olarak ilk örgütlenen hizmet savunma hizmetleri olmuştur.³¹ Savunma devletin egemenliğinin diğer devletlerin egemenlik iddialarına, müdahalelerine karşı korunmasıdır. Belli bir halk topluluğu üstünde egemenlik oluşturma'nın ön koşulu başka devletlerin aynı kitleler üzerinde egemenlik iddiasının reddidir. Bunun için devlet dışarıdan karışmaları, tehdit ve saldırıları savmak için hazırlıklı olmak zorundadır.³²

³⁰ **Devlet Kavramı**, <<http://www.anayasa.gen.tr/devlet.htm>>.(18.12.2005).

³¹ Arif NEMLİ, **Kamu Maliyesine Giriş**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1990, s. 9.

³² BULUTOĞLU, s. 268.

İçinde yaşadığımız çağın en çarpıcı gelişmelerinden biri güvenlik kavramının, soğuk savaşla özdeşleşmiş, askeri devlete sıcak, bireye ve topluma yabancı kalan doğasını yitirmesi ve günlük yaşamın, sivil toplum kurumlarının, medyanın ve demokrasi gündeminin başına oturmasıdır.³³ Bu değişimi sağlayan ana unsur, kadın, erkek, çocuk, herhangi bir insanın, sıradan vatandaşın haklarına, özgürlüklerine, refahına, yaşam kalitesine ve mutluluğuna verilen önemin dünya genelinde ve gerçek anlamda değer kazanması ve bütün bu unsurların güvenlik kavramıyla özdeşleşmesidir.

Savunma hizmeti salt (katıksız) anlamda ortak bir tüketim hizmetidir. Çünkü ülkenin savunulan egemenlik alanında yaşayan herkes, istesin istemesin, bu hizmetin ürünü olan barıştan yararlanma durumundadır. Korunan egemenlik alanında, toplumun bir üyesinin bu hizmetten yararlanma derecesi, başkalarının da yararlanmakta oluşu ya da yararlanmaya katılması ile hizmet tutarında bir azalma olmaz.³⁴

Savunma Hizmeti iki yönlüdür. Birincisi ülkeye karşı yapılacak bir saldırının caydırılması, ikincisi ise, saldırının gerçekleşmesi durumunda buna karşı konulmasıdır.

3.1.1. Savunmanın Hizmetlerinin Yararı ; Caydırma ve Koruma (Savma)

Savunmaya harcanacak kaynaklarla en yüksek savunma hizmetinin yaratılması geniş ölçüde bir iktisadi ve teknik etkinlik sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada belli kısıtlı kaynaklarla ürünün en yüksek seviyeye çıkarılması gerekmektedir. Ürün savunma hizmetidir ve iki yönlüdür : Birinci yön ülkeye saldırma niyeti olanları bu niyetten vazgeçirme , ikincisi de saldırı gerçekleşince bunu bertaraf etme. Savunmanın caydırıcı yararı ülkenin askeri gücünün muhtemel saldırganlarındkinden daha üstün olmasına ve bunun gerçekliğine hasımlarının inanmasına bağlıdır. Ülkenin mutlak askeri güç üstünlüğü olmasa bile, muhtemel saldırganlar saldırıdan bekledikleri yarardan daha fazla bir zarara uğrayacaklarına inanırlarsa gene savunmanın caydırıcı işlevi gerçekleşmiş olur. Savunmanın caydırıcı işlevi, savunmanın yapılmasına değil, üstün savunma gücünün varlığının duyurulmasına, muhtemel saldırganca bilinmesine ve kabul edilmesine dayanır.

³³ **Güvenlik Sektörü**, <http://www.tesev.org.tr/projeler/guvenlik_sektoru_metin.pdf>, (12.12.2005).

³⁴ BULUTOĞLU , s. 269.

Genel bir kural olmamakla birlikte, caydırıcılığın sağlanmasında bilgi hareketinin psikolojik hareket, istihbarat hareketi, komuta kontrol hareketi kapsamında elektronik hareket ve aldatma hareketi, basın ve halkla ilişkiler unsurları ön plana çıkar. Caydırıcılığın icra edilmesinde bilgi hareketinin genel esasları birbirinin aynı olmakla beraber, bu hareketin planlanmasında ve icrasında hedef ülkenin hassas tarafları dikkate alınmak suretiyle, Silahlı Kuvvetlerin sahip olduğu üstünlükler ön plana çıkarılır. Caydırıcılığın sağlanması için;

- Kuvvet çarpanlarına sahip silahlı sistemleri üstünlüğü,
- Teknolojik üstünlük,
- Nitelik üstünlüğü,
- Bilgi üstünlüğü,
- Eğitim üstünlüğü,
- Füze ve füze savar sistemlerine sahip olmak,
- Etkili erken ihbar ve ikaz sistemlerine sahip olmak,
- Uluslararası askeri oluşumlarda rol alıp etkili olmak,
- Çok uluslu barışı destekleme faaliyetlerine katılmak,
- Etkili psikolojik hareket ile özel hareket icra etmek,
- Hasım ülkeler hakkında barıştan itibaren yeterli ve zamanında bilgi ve istihbarata sahip olmak,
- Güvenlik çıkarlarına yönelik tehdit / risklerin oluşmasını önlemek,
- Uygun zamanlama ile büyük tatbikat ve manevralar icra etmek,
- Dost çevre ülkeler ile askeri ilişkileri geliştirmektir .³⁵

Savunmanın koruyucu ve püskürtücü yararı ise, saldırı başladıktan sonra, silahların kullanılması suretiyle elde edilmekte; yani eyleme dayanmaktadır. Koruma ve

³⁵ MT 411-1 Bilgi Harekatı, Genelkurmay Basımevi, Ankara , 2003, s. 4-19.

püskürtme hizmetinin ülke egemenlik alanını kapsamaması gerekir; koruma saldırı başladıktan sonra yapıldığından, caydırıcı güç üstünlüğünde olduğunun tam aksine, koruma kapasitesinin yurda dağılımının bilinmemesi , gizli tutulması gerekmektedir.

Kamu hizmetlerinin temel özellikleri bakımından, savunma hizmeti kendine özgü, diğer hizmetlerden farklı bir yapıdadır. Ülkenin savunma gücü caydırıcı ve koruyucu hizmet faydalarını birlikte, bileşik bir ürün olarak yaratmaktadır. Aynı silahlar bir yandan koruma işlevi yararı taşırken, bir yandan da tüm ülke için caydırıcı yarar üretmektedir. Savunmanın caydırma faydası, yurt çapında bölünmez, ortak bir tüketim hizmetidir.

Ülkenin savunma kapasitesinin birleşik ürün olarak yarattığı ikinci fayda, yani koruma ve püskürtme, caydırma faydasına kıyasla, farklı özellikler taşımaktadır. Savunmanın saldırıyı durdurma ve püskürtme faydası da yurt çapında sunulurken, fayda yaratmaktadır. Ancak, caydırıcı faydadan farklı olarak, bu hizmetin yoğunluğu bölgelere göre farklılaştırılabilir. Savunulmak istenmeyen bölgeler hizmet dışı bırakılabilir. Hizmetten yararlanmada bölgeler birbirine rakiptir.³⁶

Savunmada kullanılan silahların, genellikle caydırıcı ve koruyucu savunma hizmetlerini birlikte, birleşik ürün olarak üretmekte olduğunu daha önce belirtilmişti. Ancak bazı silahlar daha çok koruyucu hizmet faydası yaratmakta ; daha az caydırıcı işlev görmektedir. Hatta bazı mutlak tahrip silahları koruma için herhangi bir fayda yaratmazken ; yalnızca caydırıcı hizmet faydası sağlarlar. (Stratejik nükleer silahlar, kıtalar arası balistik füzeler). Buna karşılık, tüm geleneksel silahlar, bir piyade tüfeği, bir asker bile, ülke topraklarını koruma yararı yanında, düşmanı saldırıdan caydırma faydası da sağlamaktadır. Ülkelerin sahip olduğu asker ve silah sayısı burada önem arz etmektedir.

Bir savunma hizmetinin faydasını; savunma faaliyetinin (silahının) üretimi hem caydırma (1 sayılı hizmet), hem de korumadır (2 sayılı hizmet). Hizmetin topuma olan

³⁶ BULUTOĞLU , s. 270.

faydası s sayıdaki toplum bireylerinden i olarak gösterilen her birine silahın sağladığı 1(caydırma) ve 2 (koruma) hizmetlerinin toplamına eşittir : ³⁷

$$\text{Caydırma yararı} + \text{Koruma yararı} = \text{Maliyet}$$

$$\sum_{i=1}^s \text{Doi}_{kl} + \sum_{i=1}^s \text{Doi}_{k2} = M_k$$

Her bir silahın maliyeti topluma sağladığı caydırma ve koruma faydalarının toplamına eşitlenmelidir .

Silahın faydalarında caydırma hizmetinde toplum üyelerinin her birinin sağladığı yarar nüfus toplamından (s 'den) bağımsızdır. Buna karşılık koruma faydası nüfus (s) ne kadar artarsa her birey (i) için o kadar azalır. Caydırma faydasında yararlanan bireyler birbirine rakip değildir, koruma faydasından ise yurttaşlar birbirlerine rakip olarak yararlanırlar. Çünkü caydırma salt kamusal yarar sağlamakta iken koruma faydasında gerek taktiksel yönden gerek ekonomik yönden bazı yerlerin elden çıkarılması ya da daha az koruma faydası ve savunma hizmetiyle yetinebilir.

Savunma hizmetlerinin ne kadar kullanılacağı siyasi organlar tarafından belirlenir. Bu belirlemede ise uzmanlar yani askerler ve diplomatlar siyasi organa fikir vermektedirler. Bunun belirlenmesinde olası tehdide karşı güvenlik olgusu ön plana çıkmaktadır.

Ülkelerin güvenlik arayışlarının temelinde, kalıcı bir çözüm yöntemi olarak savunma sanayi ve daha fazla silahlanma tercih edilmiştir. Ülkeler sahip oldukları askeri güçlerini sadece savunma amaçlı kullanmamaktadırlar. Bu konuya ahlaki yargı açısından bakılınca, göz önünde tutulması gereken husus, silahların kendisi değil, bu silahların hangi amaçla kullanıldıklarıdır. Bu durum karşısında doğaldır ki; bütün

³⁷ BULUTOĞLU, s. 271.

devletler savunmalarını sağlayabilmek için, askeri hazırlıklarını ve bu hazırlığın diğer unsurlarını en üst düzeyde tutmaya özen göstermektedir.³⁸

3.1.2. Güvenliğe İlişkin Tehditler

Devletin korunmasını esas alan ulusal güvenlik, bireyi ve toplumu ön plana çıkardığında insan güvenliğine dönüşmüştür. Uluslararası terörizm, şiddete başvuran aşırılık, örgütlü suç ve uyuşturucu kaçakçılığı güvenliğe artan ölçüde bir tehlike teşkil etmektedir.³⁹ Önceliğin “İnsan güvenliğine” verilmesi, güvenlik kavramının katı gözüken askeri düşüncelerin ötesine geçecek biçimde genişlemesine yol açmıştır. Güvenlik meselesinin , askeri olmayan faktörleri de göz önünde bulunduracak kadar kapsamlı bir şekilde ele alınmasının gereği tüm dünyada kabul görmüştür .

Siyasi tehditler ; iç siyasi istikrarsızlık, çöken devletler, terörizm ve insan hakları ihlalleri gibi,

Ekonomik tehditler; yoksulluk, zengin ve yoksul ülkeler arasındaki uçurumun büyümesi, uluslararası mali durgunluk, ekonomik açıdan güçlü ya da istikrarsız bir komşu devletin yaratacağı etki ya da risk ve ekonomiyi sabote eden yasa dışı ticaret gibi,

Çevresel ya da insan kaynaklı tehditler ; nükleer felaketler, küresel ekolojik değişimler, toprak ve su kirlenmesi, gıda ve diğer kaynakların yetersizliği gibi,

Toplumsal tehditler; azınlık / çoğunluk çatışmaları, aşırı nüfus, örgütlü suçlar, uluslararası uyuşturucu kaçakçılığı, yasadışı ticaret, denetlenemeyen göçler ve hastalıklar gibi,

Uygulamada bu durum, devletlerin güvenliklerine yönelik tehditlere karşı aldığı tedbirlerin aşağıdaki unsurları kapsayacak şekilde genişletilmesine sebep olmuştur:

³⁸ Rafet HİMA, **Türkiye’nin Savunma ve Savunma harcamalarının Komşusu Olan Ülkelerle Karşılaştırmalı Analizi**,Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü,İktisat Anabilim Dalı,Ankara,1997, s.4-5 .

³⁹ **Avrupa Güvenlik Şartı**, İstanbul, 19 Kasım 1999, <<http://www.belgenet.com/arsiv/avguvenlik.html>,> (08.01.2006).

Önleyici Eylem ; insan merkezli çatışma çözümleri ve barışın inşası çabaları gibi bürokratik çatışma önleme girişimleri ,

Müdahale ; tüm çabaların başarısızlığa uğradığı olağandışı durumlarda büyük risk altındaki nüfusu korumak için çatışmalara müdahale etme,

Tepkisel Eylem ; Savaş mağduru sivillere iç savaş sırasında ya da sonrasında gerekli olan desteği ve insani yardımı sağlama . Bu yardım, yerlerinden edilmiş insanlar için kampların inşası, mültecilere gerekli barınak sağlanması ya da yardım gönderilmesini kapsamaktadır.

Güvenliğin kapsamının genişletilmesinin avantajı, güvenliğe yönelik tehditlerin ve gerekli karşılıkların daha kapsamlı bir anlayışla değerlendirilmesini sağlamaktadır. Bu durumun dezavantajı ise devleti ve o devletin vatandaşlarını koruma amacıyla meşru güç kullanma, güç kullanma emri verme ve güç kullanma tehdidinde bulunma yetkisine sahip olan tüm güvenlik teşkilatlarının, özellikle de toplumun asker olmayan alanlarında da etkin olmalarıdır. Daha açıkçası meşru güç kullanma, güvenlik teşkilatının dışındaki herkes tarafından kullanılabilme riskidir. Bir başka dezavantaj ise ; güvenlik sektörünün bu yeni tehditlere karşılık vermek için gereken uzmanlığa sahip olamayışdır.

3.1.3. Güvenlik Stratejileri ile İlgili Yeni Yaklaşımlar

Varşova Paktı ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla iki kutuplu güvenlik düzeni yıkılmış yerini belirsizliklerin hakim olduğu bir ortama bırakmıştır. Dünyanın birçok yerinde bölgesel krizler, etnik çatışmalar, çeşitli radikal akımlar, uluslararası terörizm, kökten dincilik, kitle imha silahları ve uzun menzilli füzelerin yaygınlaşması vb. gibi faaliyetler genel güvenlik ve barış ortamını tehdit etmeye başlamıştır. Güvenlik kavramı; geçmişte, ülke topraklarının savunulması ve ülkenin bekasının sağlanmasına yönelik askeri faaliyetlerin icra edilmesi olarak düşünülürken, günümüzde askeri boyuta ilaveten siyasi, ekonomik, kültürel ve teknolojik boyutlar kazanmıştır.⁴⁰

20'nci Yüzyılın sonunda ve 21'nci Yüzyılın hemen başında, dünya iki etkileyici büyük olay yaşamıştır. Bu iki olaydan ilki Berlin Duvarı'nın yıkılışı, diğeri ise 11 Eylül

⁴⁰ MT 411-1 Bilgi Harekatı , s. 2-1.

ikiz kulelere düzenlenen terör saldırısıdır. Bu olaylar uluslararası ilişkileri, ittifakları, stratejik düşünceleri, “**tehdit**” ve buna bağlı olarak “**güvenlik**” gibi kavramları temelden sarsmış ve büyük oranda değişime zorlamıştır.

Dünyadaki hızlı değişim ve küreselleşme süreci en çok güvenlik ve savunma alanını etkilemiştir. Özellikle Sovyetler Birliği’nin dağılması ve 11 Eylül 2001 tarihinde Amerika Birleşik devletlerine yapılan terörist saldırı Batı İttifakında savunma ve güvenlik stratejilerinin büyük çapta değişmesine yol açmıştır. Tehdit çerçevesinin ve değerlendirmesi tamamen değiştiğini daha önce de belirtmiştik. Türkiye’nin de içinde bulunduğu Batı ittifakı; terörizmi, bölgesel krizleri, kitle imha silahlarının yayılmasını ve uyuşturucu trafiğini, yeni ve global batıya yönelik tehdit olarak kabul etmiştir.

Bu tehditlerin, sınır ve ülke ötesi ve her coğrafyada operasyon yapabilme kabiliyeti ile ortadan kaldırılabileceği anlayışı benimsenmiştir.

Günümüz dünyasında; büyük güçler arasında büyük zayıf ve tahribata neden olabilecek savaş ihtimalinin ortadan kalktığını söylemek mümkün olabilir ancak; bölgesel ve etnik kökenli savaşlar hala önemini korumaktadır.

En önemlisi de ne yazık ki, öldürücü terörist örgütler herhangi bir zamanda dünyanın herhangi bir yerinde ortaya çıkarak saldırıda bulunabilme olanak ve kabiliyetine ulaşmışlardır.

Diğer yandan güvenlik kavramının değişmesiyle birlikte, güvenliğin boyutları da değişmiştir. Güvenlikte bir yerde küreselleşmiştir. Çünkü küresel ekonomi ve küresel güvenlik birbirini tamamlayan iki önemli kavram olarak ortaya çıkmıştır. Dünyadaki büyük finans çevreleri konunun ekonomik boyutuyla ilgilenirken, büyük devletler güvenlik boyutu üzerinde yoğunlaşmışlardır. Günümüzde küreselleşmeyle ulusal egemenlik arasında bir mücadele başlamıştır. Özellikle, egemenliği kendi açısından yorumlayıp ; “Ben egemen bir devletim, kendi ülkemde ne istersem onu yaparım. Başkası bana karışamaz.” şeklinde düşünen devletlere karşı, küresel güvenliğin önemini savunan ülkeler; “Sen her istediğini yapamazsın, çünkü senin yaptığın şeyler bir başkasına zarar verebilir. ” şeklinde düşünmektedirler. Avrupa’da, özellikle soğuk savaş

dönemini 1990 yılında sona erdiren 1975 Helsinki Nihai Belgesinin kabulünden sonra geçen süreçte, bloklar ve ülkeler arası gerginliğin azaltılması yönünde önemli ve ciddi adımlar atılmıştır. “Güvenlik boyutu”, ülke güvenliği kavramından uluslararası güvenlik şeklinde tanımlanan bölgesel ve küresel güvenlik anlayışına kaymıştır. Bu gelişmeler ışığında, güven ve güvenliğin artırılmasına ve silâhsızlanmaya yönelik olarak; Viyana Belgesi ve Avrupa Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması (AKKA), Açık Semalar Antlaşması ve Güneydoğu Avrupa İstikrar Paktı gibi düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Bu anlayışın bir sonucu olarak günümüzün küresel güçleri, bu sistemin dışında kalan devletlerin, özellikle terörü amaçları için bir vasıta olarak kullanmasına şiddetle tepki göstermektedirler. ABD’nin oluşturduğu yeni “Ulusal Güvenlik Stratejisinin” temeli de bu yeni anlayışa dayandırılmıştır. Bu stratejiye göre ABD Silahlı Kuvvetlerinin gelecekte klasik bir harpten ziyade, isyancılarla, terör şebekeleriyle, yönetim etkinliği kaybolmakta olan devletlerle ve diğer geleneksel olmayan tehditlerle mücadele edeceği ve kuvvetlerin bu yeni risk ve tehditlere göre yapılandırılacağı ifade edilmektedir .⁴¹

3.1.4. Milli Güvenlik Anlayışındaki Değişim

Yeni güvenlik ortamında milli savunma kavramı yerini milli güvenlik anlayışına bırakmıştır. Milli hedeflerin elde edilmesi toprak kazanılmasından ziyade siyasi, ekonomik, kültürel ve teknolojik hakimiyetin kazanılması suretiyle sağlanmaya çalışılmaktadır. Yeni dünya düzeninin getirdiği milli güvenlik anlayışı genel olarak ;

- Güvenliğin sınırlardan itibaren sağlanması yerine, sınırların ötesinden itibaren oluşturulmasını ,
- Gelişen durumlara tepki göstermek yerine ön alıcı (proaktif) hareket tarzlarını benimsemeyi ,
- Milli hedeflerin gerçekleştirilmesinde uluslararası ortamdan uygun şekilde yararlanmayı ,

⁴¹ Genelkurmay Başkanı Orgeneral Sayın Hilmi Özkök’ün Harp Akademileri Konuşması, <http://72.14.203.104/search?q=cache:XJo9DuSChxYJ:www.harpak.tsk.mil.tr/duyurular/GNKUR_KONUSMASI/GNKURKONUSMASI.doc+Savunma+harcamalar%C4%B1n%C4%B1n+ekonomiye+etkileri&hl=tr&ct=clnk&cd=10>, (12.01.2006).

- Çok uluslu güvenlik sistemlerine katılımı,
- Hasım ülke ile girişilen mücadelenin daha ziyade barış ortamında cereyan etmesi nedeniyle askeri gücün barış ve kriz ortamında uygun kullanımını,
- Askeri hareketin hedefinin toprak işgali yerine, düşmanın imhası (yok edilmesi), yıpratılması ve cezalandırılması gibi yaptırımlara yönelmesini öngörmektedir.

Bugüne kadar yeni strateji kavramları konusunda Amerika’da ortaya atılan tartışma Avrupa’dakinden daha fazla ilgi çekmiştir. Irak kampanyası konusundaki görüş ayrılıklarının yarattığı ikilem sonucunda, mantıklı, global bir tartışma sürdürebilmesi için Avrupa’nın Amerika’nın ortaya koyduğu yeni kavramları ciddi biçimde incelemesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu kavramlardan üçü özellikle önemlidir : ikna yoluyla vazgeçirme (dissuasion), inkar yoluyla caydırma (deterrence by denial), ve önceden davranma (pre-emption) .

3.1.4.1. İkna Yoluyla Vazgeçirme (Dissuasion)

“İkna yoluyla vazgeçirme” anlamında kullanılan “dissuasion” aslında “caydırma” (deterrence) sözcüğünün Fransızca karşılığıdır, ancak ABD Savunma Bakanlığı *Quadrennial Defense Review*’ da bu terimi özel bir anlamla kullanmış, ve daha sonra da sözcük bu anlamda kullanılmaya devam etmiştir. Kısacası, “dissuasion” bugün diğer güçleri Amerika Birleşik Devletleri ile bir “silah yarışı”na veya askeri yeteneklerde bir rekabete girmekten bile kaçınmaya ikna etmek anlamına gelmektedir. Resmi strateji belgeleri bu terimi düşmanı gerek genel anlamda gerekse nükleer silahlar, veya avcı uçakları veya saldırı denizaltıları gibi askeri gücün belirli bir sınıfında ABD ile rekabete girmenin hiç bir işe yaramayacağına inandırmak olduğu belirtilmektedir. Amaç düşmanın askeri yetenekler edinimi konusunda rekabete girmenin hiç bir yararı olmayacağı sonucuna varmasını sağlamaktır. ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld bu kavramın mantığını bir örnekle tanımlamıştır: “Biz öyle değişik yeni varlıklar geliştirmeliyiz ki, sırf bunlara sahip olmamız bile düşmanı rekabete girmekten alıkoysun. Örneğin, bizim etkili füze savunması konuşlandırmamız karşı tarafı balistik füze satın almak için harcama yapmaktan vazgeçirebilir, çünkü bu füzeler onlara

istediklerini, yani ABD ve müttefiklerinin şehirlerine karşı nükleer şantaj yapabilme imkanını sağlamayacaktır.”⁴²

Bu örnekten anlaşılacağı üzere, Müttefiklerin ikna yoluyla vazgeçirme konusunda oynayacakları bir rolün olduğu gayet açıktır. Ayrıca, yine bu mantıkla Müttefikler ve İttifak bir bütün olarak füze savunması geliştirip konuşlandırdıkça potansiyel düşmanları balistik füze almaktan vazgeçirmekteki rolleri artacaktır.⁴³

3.1.4.2. İnkâr Ederek Caydırmak (Deterrence by denial)

Eğer ikna yoluyla vazgeçirme yöntemi bir işe yaramazsa silah yarışı ve çatışmalar olabilecektir, ve o zaman da hedef saldırganlık ve zor kullanmak suretiyle caydırmak olacaktır. Amerikalı strateji uzmanları yıllardır Soğuk Savaş dönemine hakim olan caydırıcılık yönteminin cezalandırma tehdidiyle caydırma “inkar yoluyla caydırma” yöntemi ile desteklenmesi gerektiğini savunmuşlardır. İnkâr yoluyla caydırma düşmanı yapacağı saldırının yenilgiye uğrayacağına inandırarak yani operasyonel hedeflerine ulaşabilme olasılığını inkar ederek saldırmaktan caydırmak anlamına gelmektedir.

İnkâr yoluyla caydırmak teorisi tabii ki sadece füze savunma sistemleriyle sınırlı değildir . Bu teorisinin bir düşmanın hedefine ulaşmasında başarılı olmasını önleyebilecek her türlü tehdide karşı uygulanabileceği söylenmektedir. Örneğin, kimyasal ve biyolojik silahlara karşı korunmada kullanılan arındırma teçhizatı , kıyafet ve maskeler gibi pasif savunma donanımına sahip olmak düşmanı bu tür silah kullanmamaya ikna edebilir.

Geçekleşmeyen bir olayın gerçekleşmeme nedenini açıklamak mümkün olmadığı için herhangi bir caydırma veya vazgeçirme teorisinin geçerliliğini kanıtlamak zordur. Bir silah yarışının olmaması olası bir rakibin bundan vazgeçirildiği anlamına gelmediği gibi, saldırganlığın olmaması da varsayıma dayanan bir saldırganın saldırıdan caydırıldığı anlamına da gelmemektedir. Ayrıca bir caydırma yönteminin bir süre için işe yaradığı konusunda haklı olunsa da, bu yönteme her zaman güvenilemez.⁴⁴

⁴² S.David YOST, “Güvenlik Stratejileri İle İlgili Tartışmalar”, <<http://www.nato.int/docu/review/2003/issue4/turkish/art4.html>> **Nato Dergisi Kış 2003**, (12.01.2006).

⁴³ **Güvenlik Stratejileri İle İlgili Tartışmalar** <<http://www.nato.int/docu/review/2003/issue4/turkish/art4.html>> 2003,(12.01.2006).

⁴⁴ **İstatistikler**,<http://www.nato.int/docu/review/2003/issue4/turkish/main_pr.html>,(12.01.2006).

3.1.4.3. Önceden Davranma (Pre-emption)

Bütün çabalara rağmen caydırıcılık başarısız olabilir ve olası bir savaş her an başlayabilir. Bu olasılık da bizi çok tartışmalı ve güvenilirliği şüpheli olduğu değerlendirilen “ önceden davranmak ” konusuna getirmektedir.

”*Ulusal Güvenlik Stratejisine göre:*“ seçilmiş bir amaca yönelik olmayan ve masum insanları hedefleyen, mücadelelerinin şehit olmayı amaçladığı, ve en kuvvetli yanının bir devlete ait olmaması olan terörist düşmana karşı alışlagelmiş caydırıcılık kavramları işe yaramayacağı değerlendirilmektedir. Terörü destekleyen devletler ile kitle imha silahlarına sahip devletlerin örtüşmesi harekete geçmeye zorlar.”⁴⁵

Önceden davranma kavramının tartışmalı bir kavram haline gelmesinin sebebi ABD yönetiminin bunu en aşırı durumlarda tüm hükümetlere açık bir seçenek olarak görmek yerine bir doktrin statüsüne çıkarmasıdır.

Ayrıca tanımlama sorunları da kavramın tartışmalı özelliğini iyice arttırmıştır. ABD hükümetinin “önceden davranma” dediğine birçok kişi “önleyici savaş” demektedir. Çoğu gözlemci şöyle bir ayırım yapmaktadır : **önceden davranarak saldırmak** bir düşmanın saldırıya geçmek üzere olduğu konusundaki kanıtlara dayanarak derhal harekete geçmeyi ifade etmektedir. Bunun aksine *önleyici savaş* olası fakat varsayıma dayanan bir riski ortadan kaldırmak için girişilen askeri operasyonları içermektedir. Bu ilke Fransa’nın güvenlik politikasındaki en son ve en yetkili madde olan 2003-2008 dönemine ait askeri program hukukunda açıkça ifade edilmiştir. Söz konusu belgede : “Gayet açık ve bilinen bir tehdit arz ettiği kabul edilen bir durum ortaya çıktığı takdirde önceden davranma olasılığı düşünülebilir.”

Birçok kişi bu yaklaşımının daimi savaş anlamına geleceğini iddia etmektedir. Bu doğru olabilir de olmayabilir de; ancak bazı özel durumlarda önceden davranmanın veya önleyici eylemin daha akıllıca bir seçenek olup olmadığı sorunu karşımıza çıkmaktadır. Bazı durumlarda, özellikle kitle imha silahları içeren durumlarda saldırıyı beklemektense önceden davranma veya önleyici müdahale daha temkinli bir davranış

⁴⁵ **Güvenlik Stratejileri ile İlgili Tartışmalar**, <<http://www.nato.int/docu/review/2003/issue4/turkish/art4.html>>, (12.01.2006).

olabilecektir. Burada sorun hangi durumların gerçekten önceden davranma, hangilerinin ise önleyici savaş gerektirdiğidir. İşte tüm dünyayı tehdit eden ve açıklanması gereken sorun da budur.

SIPRI'nin (Stokholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü) geçen yılki raporunda da ABD'nin yeni güvenlik politikası hakkında "Dünya patronluğunu korumak için her yolu meşru sayma eğilimi düşmanlarını olduğu kadar dostlarını da endişelendiriyor" değerlendirmesiyle, ABD'nin iktidarı hukuktan üstün görme eğilimi taşıdığına dikkat çekilmiştir.⁴⁶

3.1.4.4. ABD'nin Askeri Egemenliği

Pentagon, Amerika'nın küresel askeri egemenlik gündemini belirleyen çok gizli bir belgesinin özetini yayınladığını ve bu gizemli askeri planın basında hiç yer almadığını söylemektedir. Amerikan basın organlarına göre, sözü edilen plan Amerikan, birliklerinin konuşlandığı alanları çoğaltmak ve Amerika'nın gelişmiş silah sistemlerinde kitlesel bir inşaya gitmek yoluyla, "dünya çapındaki ABD etkisini güçlendirme" yi hedefleyen küresel askeri tasarısının özeti olduğu belirtilmektedir.

Planın, özünde askeri operasyonların "barışı korumak" ve "Amerika'yı savunmak" gerekçesi ile "açıklanmış bir düşmana" karşı yürütüldüğü daha zayıf "önleyici" ve savunmacı eylem kavramlarının ötesinde, savaşa yönelik daha "pro-aktif" bir yaklaşım çağrısında bulunduğu ileri sürülmektedir. Daha kısa bir ifadeyle önleyici operasyonları sürdürmekten çok saldırıya dayalı bir yaptırımın söz konusu olduğu görülmektedir. Bu anlamda, 11 Eylül sonrası ulusal güvenlik açıklamalarına göre daha sert bir ayırım vardır :

Belgenin dört temel sorun sunduğu ve bunların hiçbirisinin geleneksel askeri çatışmalarla ilgili olmadığı belirtilmektedir. ABD kendi istihbarat servislerden: zayıflayan devletlerle iç terörist tehditleri yenecek partnerlikler geliştirme ; saldırı planlayan terörist gruplara karşı saldırgan vuruşlar gerçekleştirmek dahil, anayurdu

⁴⁶ "ABD'nin Yeni Güvenlik Politikası", **Yeni Şafak Gazetesi**, 11.06.2004, <<http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=5&ArsivAnaID=20315>>, (10.07.2006).

koruma; Çin ve Rusya gibi, stratejik bir yol ayrımında bulunan ülkelerin tercihlerini etkileme ; ve düşman devletler ve terörist gruplar tarafından kitle imha silahlarının elde edilmesini engellemeyi başarabilecek güçler geliştirmeleri istenmiştir.”⁴⁷

Pentagon’un mevcut barışı büyük tehditkar kampanyalardan farklı biçimlerde sürdürecektir. Güçler bulundurulması gerektiği belirtilmiştir. Bu görevler savaşıma göre biçimlendirilmiş ancak uzun dönemli, bağımsız polisiye operasyonlara yetenekli güçler gerektiren, günümüzün en sık karşılaşılan misyonlarıdır.”⁴⁸

Bu misyonların ışığında Savunma Değerlendirme ve diğer bir çok raporlarında “Buying time by geography” yani “coğrafya kullanarak zaman kazanma” tanımlamasıyla pro aktif harekate paralel olarak doktrin uygulanmaktadır. Herhangi bir sebeple nihai çatışma dönemi gelirse bu aşamada, ikinci dünya savaşı deneyiminden hareketle bir takım yerler yangın yerine dönerken onlar kendi en büyük üslerine, anavatanlarına geri çekilecek ve geri çekildikten sonra, büyük ekonomik mekanizmasını, militarist makinesini harekete geçirerek karşı saldırıya geçecek bir tasarı uygulanmaktadır. Afganistan’dan aşağı doğru ve Türkiye’yi de kapsayan Ortadoğu bölgesine bakıldığında böyle bir kuşak görmek mümkündür.”⁴⁹

Bölge ülkeleriyle tarihsel-kültürel-dini-ekonomik ve siyasi bağları olan Türkiye’nin Ortadoğu’daki yeri, dünya ülkelerinin izlediği politikalar içindeki rolüyle birleşince Ortadoğu’daki her gelişme Türkiye’yi oldukça yakından ilgili kılıp etkilemektedir. Aynı şekilde Türkiye’deki her gelişme de Ortadoğu’yu yakından ilgilendirmekte ve etkilemektedir. Tarihi gelişim içinde, yeni keşif ve buluşlara, bilimsel-teknolojik gelişmelere bağlı olarak, Ortadoğu’nun önemi azalmış gibi görünse de; tersine mevcut askeri-politik avantajlara bir de petrol faktörünün eklenmesiyle,

⁴⁷ **Amerika’nın Küresel Askeri Egemenlik Gündemi**, <http://www.batitrakya-atilim.com/html/amerikanin_kuresel_askeri.html>(10.07.2006).

⁴⁸ **Rebuilding America’s Defenses, Strategy , Forces and Resources For a New Century**,<<http://www.newamericancentury.org/RebuildingAmericasDefenses.pdf>>, (10.07.2006).

⁴⁹ Ergin YILDIZGÖĞÜ, “Dünyada Küreselleşmeye Karşı Güvensizlik Oluşturdu”, **Ekonomi Muhabirleri Derneği**, Mart 2002, sayı 19.

jeopolitik ve stratejik önemi daha da artmıştır.⁵⁰ Dünyanın en kritik bölgesi durumuna gelen Ortadoğu' da, risklerle dolu bu coğrafyada, bu bölgenin merkezi olan Türkiye'de, tüm risklerin savaş faktörleriyle iç içe geçerek büyüüp yoğunlaştığı bu tarih diliminde olması Türkiye'nin duyarlılığını daha da arttırmaktadır.

Türkiye'nin durumu bu açıdan bakıldığında çok daha problemli bir hale gelmektedir. ABD'ye bu kadar bağımlı olması ve bu kadar onun askeri stratejisine entegre olmuş olmak, ister istemez Türkiye'yi "Buying time by geography" konsepti içinde düşünülüp düşünülmediğini sorgulamamız gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. ABD'nin bölge operasyonlarında İsrail'den sonra en büyük müttefiki Türkiye gözükmektedir. Bu müttefiklik ülkeye ciddi ekonomik, askeri yük ve maliyet getirmektedir. Ayrıca Türkiye, bölgenin en büyük ordularından bir tanesidir. Bu yüzden sözü edilen durum Türkiye'yi endişe verici bir duruma getirmektedir. 11 Eylül, terörist saldırıları ülkeyi hem ekonomik açıdan hem de jeostratejik anlamda da tehlikeli ve kritik bir durumun eşiğine getirmiştir.

3.1.5. Savunma Hizmetinde Etkinlik

Etkin bir savunma sistemi önce olası saldırıyı kestirmeli, nasıl ortaya çıkacağı hakkında bilgi toplamalıdır. Bütçe ödeneği ile en yüksek ve en etkin programın ortaya çıkarılması geniş ölçüde iktisadi-teknik bir konudur. İşin teknik yönü muhtemel saldırının ne şekilde ortaya çıkacağıdır. Bu da bir haber alma ve bilgi toplama sorunudur ve iktisadi kaynakların kullanılmasını gerektirmektedir. En muhtemel düşmanın en muhtemel saldırı şekilleri, ya da tehditleri tahmin edildikten sonra, bunları en düşük maliyetle bertaraf etmeye hazırlanma, bertaraf edecek sistemi kurma bir iktisadi-askeri etkinlik meselesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkenin içinde bulunduğu gelişmişlik oranı, coğrafyası, üretim etkenlerinin nisbi kıtlığı seçilecek savunma türünü belirler.⁵¹ Gelişen ülkeler savunma teknolojisinin büyük bir bölümünü ithal etmek zorundadırlar. İthal edilen teknolojinin, sonradan savunma sisteminin sürekliliğinin sağlanabilmesi için

⁵⁰ Emperyalizmin Fırtınalı Bölgesi Ortadoğu, < http://www.nadir.org/nadir/initiativ/che_mahir/sav15.htm> (15.11.2006).

⁵¹ BULUTOĞLU, s. 273-274.

sistemin yedek parça ikmali ve ikamesi de büyük bir sorundur.⁵² Bu yüzden savunma için ne yapılacağı, nasıl yapılacağı, bunun maliyetleri ve en sonunda da optimum çözümün ortaya konması kaynakların etkin olarak kullanılması açısından çok önemlidir.

Teknik etkinlik ya da askeri etkinlik belli girdilerle en yüksek çıktının elde edilmesidir. (belli bir maliyetle piyadenin en iyi şekilde yetiştirilmesi, topçunun en iyi şekilde yetiştirilerek isabetli atış yapması, ya da belli bir miktardaki cephanenin en fazla imha yapabilecek şekilde kullanılması gibi) Buna karşılık belli bir üretim seviyesi için hangi maliyet unsurlarından (asker, araç, gereç, doğal kaynaklar) ne kadar kullanılması gerektiği iktisadi bir sorundur. Bu amaca ulaşmak için, özellikle ABD’de 1960’larda savunma hizmetlerinde planlama, programlama ve bütçeleme sistemleri (PPBS) geliştirilmiştir.

Az gelişmiş ülkelerde olduğu gibi; emek bol sermaye kıt ise, savunma sisteminin daha çok insan gücüne, daha az makine ve araca dayanması doğal bir sonuçtur. İnsanın yerine ikame edilemeyeceği ,onun yerine geçemeyeceği, yalnızca makine ile sağlanacak savunma hizmetleri için makine alınabilmektedir. Örnek olarak radar sistemi insan gücü ile doldurulamayacak olan bir hizmet sağlarken; ikmal işlerinde makine yerine daha fazla insan gücü kullanılabilir.

Ülkenin sahip olduğu doğal kaynaklar da savunma için bir çeşit üretim etkeni, önemli bir unsurdur. Coğrafyanın avantajlı bir şekilde kullanılması, savunmada kaynak kullanımında tasarruf sağlayabilir.

3.1.6. Savunma Hizmetlerinde Maliyet Paylaşımı; Askeri İttifaklar

Küreselleşme olgusunun tüm gerçekliğine rağmen, 21. yüzyıl, yine bir güçler mücadelesine sahne olacak gibi gözükmektedir. Fakat bu güçler mücadelesi, bir-iki ulusal güç değil, içinde birçok devleti barındıran bir güçler mücadelesi olacağı benzetilmektedir. Yani 21. yüzyıl, siyasal ve ekonomik içerikli bloklar ve güçler çağı olacaktır.⁵³

⁵³ **Askeri İttifaklar**, <<http://www.anadolugenclik.com.tr/aralik02/turkiye/1.htm>>, (14.03.2006).

Bağımsız bir devlet muhtemel bir hasım devletin tehdit, baskı ve saldırıları ile başa çıkabilecek savunma gücüne sahip olabileceği gibi ; bunlar aralarında birleşip baskı yaparlarsa egemenliğini korumada yetersiz kalıp, savaşta yenik düşeceğini bildiğinden baskıya boyun eğebilecektir. Ya da kendinden daha güçlü bir devletin düşmanca davranışını bekliyorsa, onu caydıracak güçte bir devletin ittifakında güvence arayabilmektedir. Devletlerin uluslararası ittifak ve anlaşmalarla, daha güçlü bir devletin, ya da birleştiklerinde kendi gücünü aşacak devletlerin muhtemel baskı, tehdit ve saldırılarına karşı güvenceye almaya çalışmalarına kuvvetler dengesi diplomasisi denmektedir. Uluslararası sözleşmeler, askeri ittifaklar, bazı saldırıların ihtimalini azaltabileceği gibi maliyet paylaşımı niteliği de taşımaktadır.

Bağımsız bir ülke, düşmanları tek tek saldırdıkları takdirde başa çıkabileceği halde, topluca saldırdıkları zaman yenik düşebilir. Bu sebeple ülkeler topluca saldırma olasılığını azaltmak, ya da yok etmek için karşılıklı saldırmazlık anlaşmalarına, hatta ortak savunma anlaşmalarına girmektedirler. Bir ittifak sözleşmesi ile savunma işbirliği içine girmiş olan üyelerin herhangi birine yapılan baskı, tehdit ya da saldırı diğerlerine de yapılmış gibi kabul edilmektedir.

Soğuk savaşın sona ermesinden bu yana, çatışmaların sayısında büyük bir artış olmuştur. Son zamanlarda terörizm, manşetlerde nemli yer tutmaya başlamıştır. Küreselleşme güvenlik alanı dahil olmak üzere devletler arası bağımlılığı arttırmıştır. Dolayısıyla, bir ülkede güvenliğe karşı baş gösteren tehdit kolaylıkla yayılabilir ve bölgeyi hatta dünya barışını istikrarsızlığa sürükleyebilir hale gelmiştir. Bu durum, güvenlik kapsamının genişlemesiyle birlikte uluslararası güvenlik işbirliğine daha da büyük bir hareketlilik kazandırmıştır.

Savunmada maliyetler paylaşımı işbirlikçi devletler için ortak fayda yaratır. İki ülke savunma hizmetinin sosyal faydasını (U), savunma harcamaları (X) ile, bunlardan elde edilen savunma hizmeti (S) miktarı arasındaki ilişkiye bağlı olarak sırasıyla $U_1(X_1, S_1)$ ve $U_2(X_2, S_2)$ olarak gösterirsek, savunma hizmeti bu amaç fonksiyonu maksimize etmek için yapılır. Savunma üretim fonksiyonunu bu iki ülkede sırasıyla $D_1 = f(X_1)$ ve $D_2 = f(X_2)$ olarak gösterilirse, ortak savunma gerçekleştirilince kendi

savunma üretim fonksiyonları aynı kalacak fakat dışarıdan aldıkları savunma sebebiyle savunma faydası fonksiyonları müttefikin savunma hizmetini de içerecektir :

$$U_1 = (X_1, D_1, D_2) \quad \text{ve} \quad U_2 = (X_2, D_2, D_1) .$$

Dışarıdan gelen savunma hizmeti sebebiyle savunma gereksinimleri değişecek, yani azalacaktır.⁵⁴

3.1.6.1. Farklı İttifak Yaklaşımları ve Ortak Menfaat Anlayışındaki Değişim

Soğuk savaş dönemine hakim olan ; ortak düşmana karşı ortak menfaat anlayışı zayıflamış, bunun yerini üyelerin ulusal menfaatlerini ön plana çıkaran yaklaşım almıştır. Ayrıca, NATO'nun yeni tehdidi terörizmin, gerek tanımlanmasında gerekse değerlendirilmesindeki farklılıklar önceki tehdit algılamasını da değiştirmiştir. Sınırların hızlı bir şekilde daha fazla geçirgen olmaya başlaması sınır-aşırı sermaye, işgücü, mal, hizmet ve teknoloji hareketlerini hızlandırmış, bu da güvenlik algılamalarının yeniden tanımlanmasına sebep olmuştur.⁵⁵ Yeni güvenlik anlayışı perspektifinden bakıldığında bir ittifak sözleşmesi ile savunma işbirliği içine girmiş olan üyelerin herhangi birine yapılan baskı, tehdit ya da saldırı diğerlerine de yapılmış gibi kabul edileceğinden ve dünyada istikrarı sağlamak adına sınır aşırı müdahaleler üye ülkeler için ek bir maliyet getirecektir. Örneğin NATO üyesi ülkelerin sınırdaş olmayan ülkeler de dahil olmak üzere Kosova, Afganistan'a, Bosna'ya müdahalesi gibi. Her üyeliğin bir aidatı vardır.

3.1.6.2. Kolektif Savunmaya Dayalı İttifaklar

Kolektif savunma, bir dış saldırı durumunda iki ya da daha fazla devletin birbirine yardım etmeyi taahhüt ettikleri bir anlaşma olarak tanımlanmaktadır. Bu tür güvenlik anlaşmalarının en başta gelenleri NATO ve Amerikan Devletler Örgütüdür.

Kolektif savunma anlaşması, en kapsamlı işbirliği biçimlerindendir. Buna ek olarak ikili ve çok taraflı anlaşmalar yoluyla resmi ya da askeri örgüt olmaksızın daha gevşek bir güvenlik işbirliği de gerçekleştirilebilmektedir.

⁵⁴ BULUTOĞLU, s. 275.

⁵⁵ Fethi TUNCEL, *Tarihsel Süreç İçerisinde Güvenlik, Askeri Yönetim Ve Savaş Kavramlarının Değişen Yüzü, Konulu Açılış Bildirgesi*, <http://www.kho.edu.tr/aktiviteler/torenler/2005/mayis2005/kk_kur_bsk_org_acil_bil/index.htm>, (18.03.2006).

Bir güvenlik işbirliği örgütü ve özellikle kolektif savunma örgütüne katılım kararı, bir ülkenin güvenliği üzerinde büyük etkiye sahip olacaktır. İlke olarak böylesi bir işbirliği, tehditlere karşı ortak bir “ yumruğu ” güvence altına aldığı için ulusal güvenliği arttırmaktadır. Bununla birlikte üyeliğin de bir bedeli vardır: Üye ülke ittifakın amaç ve gereklerine uyum sağlamak zorundadır. Bu da onun güvenlik siyasetini belirlerken önündeki seçenekleri sınırlar. Dahası, böyle bir üyelik kararı, karar alma mekanizmasının ulusal alandan uluslararası alana doğru kaymasından ötürü parlamentonun gözetim işlevini de etkileyecektir.⁵⁶

3.1.6.3. Kolektif Güvenliğe Dayalı İttifaklar

Bu sistem içinde topluluğa üye devletler, birbirlerine karşı güç kullanmamak konusunda ve içlerinden birinin güce başvurusu durumunda mağdur devlete yardım etme konusunda uzlaşmaya varırlar. Burada uluslararası barışın çiğnenmesi durumunda uluslararası topluluğun güç kullanarak karşılık vermesini mümkün kılan bir sistem söz konusu olmaktadır. Kolektif savunmanın tersine kolektif güvenlik, topluluğun içinden kaynaklanan saldırılara yöneliktir. BM, kolektif güvenlik sisteminin tipik örneğini teşkil etmektedir.⁵⁷ BM anlaşmasının 41 ve 42. maddeleri uyarınca uluslararası topluluk, askeri olmayan yaptırımlar ya da askeri güç kullanımı yoluyla barışı ihlal eden üye üzerinde baskı uygulamakla yükümlüdür, ibaresine yer vermektedir.

3.1.6.4. İşbirliğine Yönelik Güvenlik İttifakları

Ülkeler arasında giderek artan siyasi ve ekonomik işbirliği; mal, hizmet, sermaye, insan ve bilginin serbest dolaşımıyla birlikte küçük devletlerin de yaşamasını kolaylaştırmıştır. Küçük devlet, uluslararası sistemde güvenlik açısından korunduğu gibi ekonomik açıdan da yaşaması için gerekli himaye ve desteği bulabilmiştir.

Ekonomik gücü üstün olan devletlerin desteklediği bu yeni küreselleşme stratejisinde kuralsız, kurumsuz ve yozlaşmış yönetimlerin egemen olduğu ülkelerde bölünme, bilim ve teknoloji ile desteklenen kurallı ve kurumlaşan ülkelerde de

⁵⁶ **Güvenlik Sektörünün Parlamenter Gözetimi**, <http://www.dcaf.ch/oversight/proj_turkish_1.pdf> (18.03.2006).

⁵⁷ PAB (Parlamentolar Arası Birlik) ve DCAF (**Cenevre Silahlı Kuvvetlerin Demokratik Denetim Merkezi**) “Güvenlik Sektörünün Parlamenter Gözetimi”, TESEV Yayınları , 2003 , s. 17.

bütünleşmenin olacağı anlaşılmaktadır. Bu gelişmeler gelecekte çatışma ve bölgesel savaşlara da neden olacaktır.⁵⁸

İşbirliğine yönelik güvenlik, kolektif güvenlik ile güvenliğe dönük kapsamlı yaklaşım arasında bir bağlantı kurmaktadır. İşbirliğine dayalı güvenlik, caydırmadan çok güven vermeyi vurgulayan, dışlayıcı olmaktan çok kapsayıcı olan, üyelikte kısıtlayıcı davranmayan, çok taraflılığını iki taraflılığa tercih eden, askeri çözümleri askeri olmayan karşısında üstün tutmayan, devletlerin güvenlik sistemi içinde birincil aktör oldukları ancak devlet dışı aktörlerin de önemli roller olabileceğini kabul eden, resmi güvenlik kurumlarının oluşturulmasını tümünden reddetmeksizin gerekli de görmeyen ve tüm bunların üzerinde çok taraflılığa dayalı bir diyalog ortamının yaratılmasının önemini vurgulayan çok boyutlu ve geniş kapsamlı bir güvenlik yaklaşımı olarak tanımlanmaktadır.

İttifak üyesi ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, teknolojileri, doğal ve insan kaynakları da farklı düzeyde ise, savaş sanayi üretim fonksiyonları da farklı olacaktır. Teknolojisi ileri ve sermayesi daha bol olan ittifak üyesi ülke gelişmiş silahları üretip sunacak, buna karşılık emeğin ucuz, işsiz bol olduğu ülke daha çok ittifakın savunmada insan gücü gereksinimini karşılayacaktır. Bu da karşılıklı maliyet tasarrufu sağlayacaktır. Örneğin bir NATO üyesi olarak Türkiye İttifakın ABD'den sonra en büyük ikinci, Avrupa'da ise en büyük kara ordusuna sahiptir. Bu durum ittifak üyelerinin, bu yöndeki maliyetinde tasarruf sağlayabilir. Genel olarak İttifak üyesi ülkeler, ittifak topluluğuna sağladıkları toplam fayda ile, kendi elde ettikleri toplam faydanın dengelenmesini istemektedirler.

Bu yeni savunma stratejisi çerçevesinde İngiltere ve Almanya ve diğer belli başlı NATO ülkeleri silahlı kuvvetlerini yeniden yapılandırmaktadırlar. Belli başlı Avrupa ülkeleri yeni yapılanmada 200 ve 250 bin civarında profesyonel ağırlıklı bir kuvvet planlaması yapmaktadırlar. Buna karşılık ordularını daha yüksek vurucu güç ve yetenek

⁵⁸ **Postmodern Darbe'nin Programı**, Harp Akademileri Komutanlığı Silahlı Kuvvetler Akademisi Komutanı Tuğgeneral Halil Şimşek'in 11 Ocak 2001 tarihli konuşması, <<http://www.kurtuluscephesi.com/kurcep1/kc593.html>>, (18.03.2006).

**Tablo 3.1 NRC Ülkelerinin (NATO Ülkeleri ile Rusya Komitesi) Askeri Gücü
(Asker BİN)**

Ülkeler	2000	2001	2002	2003	2004	2005
ABD	1483	1487	1506	1422	1378	1371
Almanya	319	306	295	271	255	254
Belçika	42	41	42	41	41	38
Bulgaristan	//	//	//	//	42	42
Çek Cumhuriyeti	52	49	40	26	25	26
Danimarka	24	22	22	20	20	20
Estonya	//	//	//	//	3	3
Fransa	394	366	355	356	357	357
Hollanda	52	51	53	53	51	50
İngiltere	218	215	214	206	202	..
İspanya	144	151	135	130	124	124
İtalya	381	374	362	325	315	317
Kanada	59	59	61	62	62	62
Letonya	//	//	//	//	7	6
Litvanya	//	//	//	//	12	12
Lüksembourg	1.4	1.4	1.4	1.6	1.6	1.6
Macaristan	50	49	44	36	30	24
Norveç	32	31	22	21	23	23
Polonya	191	178	159	150	150	150
Portekiz	68	68	69	42	45	47
Romanya	//	//	//	//	91	79
Rusya Federasyonu	..	..	..	..	..	..
Slovak Cumhuriyeti	//	//	//	//	18	19
Slovenya	//	//	//	//	6	7
TÜRKİYE	793	803	816	534	502	499
Yunanistan	205	202	208	139	133	135

// : Uygulanamaz -- : Veri Yok. (Sıfır)

(Kaynak:< <http://www.nato.int/docu/pr/2005/p05-161e.htm> , NATO Review) >

kazandıracak silah sistemleri ile donatmayı hedef almışlardır. Türkiye de bu değişim sürecinden etkilenmiş olup önemli ölçüde caydırıcı güce sahip durumdadır.

Askeri güç bakımından 1995 yılındaki 690 bin düzeyinden 2005 yılında 499 bine gerileyen Türkiye dünyanın en büyük 10'uncu NATO'nun 3 üncü büyük askeri gücüne sahip ülkesi durumundadır. Avrupa ve Merkezi Asya grubunda yer alan Türkiye, bu gruptaki 3 milyon 835 bin kişilik askeri gücün yüzde 17'sini karşılamaktadır.

Askeri güç bakımından 1995 yılındaki 690 bin düzeyinden 2005 yılında 499 bine gerileyen Türkiye dünyanın en büyük 10'uncu NATO'nun 3 üncü büyük askeri gücüne sahip ülkesi durumundadır. Avrupa ve Merkezi Asya grubunda yer alan Türkiye, bu gruptaki 3 milyon 835 bin kişilik askeri gücün yüzde 17'sine karşılamaktadır.

Çin, Hindistan, ABD, Rusya, Kuzey Kore, Pakistan, Mısır, Güney Kore ve Brezilya'dan sonra Türkiye dünyanın 10'uncu büyük ordusuna sahiptir.

Avrasya'da askeri yönden çarpıcı başka rakamlar da mevcuttur. Kuzey Kore iş gücünün %11' ini silah altına almış durumdadır. Onu % 2.9 ile Mısır ve Güney Kore'nin takip ettiği gözlemlenmektedir. Türkiye'de ise asker sayısının iş gücüne oranı ortalama %2 civarındadır. İş gücünden en çok pay kullanma konusunda ise Türkiye 4. sırada yer almaktadır.⁵⁹

Savunma yükü paylaşımı için yapılan uluslararası anlaşmalarda zorunlu olarak, anlaşmaya taraf olan ülkenin egemenlik ve bağımsızlık için tehlikeli olmayacağı varsayımı yapılmaktadır. Sonradan bu müttefikin ülke çıkarlarına aykırı davranışları ortaya çıkarsa, daha önce kurulmuş ortak savunma bağlarının çözülmesi kolay olmamaktadır. Buna örnek olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli dostluk anlaşmaları sebebiyle bazı ülkelere tanıdığı kapitülasyonları, Yunanistan ile Türkiye arasındaki Ege sorunu ve Kıbrıs meselesi söylenebilir.

⁵⁹Yıldız SAĞTÜRK, **Avrasya Silahlanıyor**, <<http://www.euroasiaforum.com/yazarlar.php?pg2=yildiz-sagturk&id=10>>, (19.03.2006).

3.1.7. Geleceğin Uluslararası Güvenlik Ortamı

Küreselleşmeyle beraber, ülkelerin etki ve ilgi alanlarının sınırlarında önemli değişimler olmuştur. Artık etki ve ilgi alanları neredeyse birbiri üzerine binmiş durumdadır ve bu durum ülkeler arası çıkar çatışmalarının temelini oluşturmaktadır.

Örneğin, yüzyıllar önce “Monroe doktrini” ile kendi kıtasıyla ilgi ve etki alanını sınırlandıran ABD’nin etki ve ilgi alanının sınırlarını bugün tespit etmek mümkün değildir. Etki alanı günümüzde belki de bütün dünyadır. İlgi alanı ise güneş sisteminin derinliklerine kadar uzanmaktadır. Gelişmiş ülkeler için uzak en önemli ilgi alanıdır.⁶⁰

Özellikle, soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte dünyamız, çok hızlı bir değişim sürecine girmiştir. Hepimizin yakından takip ettiği üzere, uluslararası güvenlik ortamı son derece değişken ve öngörülere zorlaştıran bir hâl almıştır.⁶¹ Güvenlik tehdit çevresi ve değerlendirmesi tamamen değişmiştir. Türkiye’nin de içinde bulunduğu Batı ittifak terörizmi, bölgesel krizleri, kitle imha silahlarının yayılmasını ve uyuşturucu trafiğini yeni ve global, batıya yönelik tehdit olarak kabul etmiştir.

Bu tehditlerin sınır ve ülke ötesi ve her coğrafyada operasyon yapabilme kabiliyeti ile karşılanabileceği anlayışı benimsenmiştir. Bu yeni anlayış ve tehdit çevresi, savunma ve kuvvet yapılarının değişmesine ve NATO başta olmak üzere milli orduların biçimlerinin değişmesine yol açmıştır. NATO ve milli orduların yeniden yapılandırılmasında temel hedef, kullanılabilirlik, hızlı hareket ve konuşlanma kabiliyeti, yüksek eğitim ve profesyonellik düzeyi olarak ifade edilebilir.

Silah sistemlerinde ulaşılmak istenen hedef ise; istihbarat üstünlüğüne imkan veren yüksek teknolojik sistem, etkin vurucu kabiliyet, hareket ve konuşlanma kabiliyeti ve konuşlanan yerde dayanabilirlik ve kitle imha silahlarına karşı korunma kabiliyeti olarak özetlenebilir.

⁶⁰ Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök’ün Harp Akademileri Komutanlığında Yaptıkları Konuşma (16 Mart 2006) , <http://www.tsk.mil.tr/bashalk/konusmamesaj/2006/harpakademileri_konusmasi_16032006.htm>, (21.05.06)..

⁶¹ Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik, <<http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=1&ArsivAnaID=14152>> (19.01.2006).

Bu yeni, gelişmiş, global ve teknolojik sistemlerin gereksinimi geleceğin güvenlik ortamı için zorunluluk haline gelebilecektir. Bu durumun doğal sonucu olarak, zaten kıt olan kaynaklardan bunlara daha fazla pay ayırmak gerekecektir. Bu da maliyetleri arttıracak ve bütçeyi etkileyerek bazı hizmetlerden feragat etmek zorunluluğu ortaya çıkacaktır.

Geleceğin uluslararası güvenlik ortamının şekillendirilmesinde NATO'nun etkinliğini giderek arttıracak ve küresel bir güvenlik örgütü haline dönüşeceği yönündeki öngörüler son dönemde ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bu öngörünün gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini zaman gösterecektir. Ancak yarım yüzyılı aşan geçmişi, dünyanın en büyük askeri ve ekonomik gücünü kapsayan yapısı, üyelerinden üçünün aynı zamanda BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olması, tek kutuplu dünya düzeninin lideri ABD ve bu düzenin alternatifi olabilecek çok kutupluluğa geçişin mümkün olması halinde küresel güç merkezlerinden birisini oluşturacak AB'yi büyük çoğunlukla bünyesinde barındırmak başta olmak üzere, pek çok nedenden ötürü geleceğin uluslararası güvenlik ortamının şekillendirilmesinde NATO'nun belirleyici etkenlerden biri olacağı dair herhangi bir şüphe duyulmamaktadır .

Uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehdit, tehdit unsurları ve risklerin çeşitliliği ve kolaylıkla tanımlanamamaları, ulusal güç unsurlarına yönelik asimetrik saldırı (*Asimetrik tehdit temelde saldırganın muhatabı karşısındaki zayıflığına karşılık göreceli üstünlüklere sahip olması şeklinde tanımlanabilir. Belirsizlik ve tahmin edilememelik bu tehdidin en önemli özellikleridir. Olası bir asimetrik saldırı sırasında kullanılacak yöntem, zamanlama, hedef ve saldırıyı kimin gerçekleştireceğinin öngörülmesindeki büyük zorluklar asimetrik tehdide ürkütücü bir nitelik kazandırmaktadır. Asimetrik tehditler, uygulama aşamasının her alanında sürpriz ve belirsizlik olmasıyla diğerlerinden ayrılırlar.*⁶²) yöntemlerinin yaygın olarak kullanılması, soğuk savaş döneminde kitle imha silahlarının kullanılmasını önleyen caydırıcılık etkenlerinin büyük ölçüde ortadan kalkması, küresel terörizmin eko-

⁶² Barış GÜRSOY, **Soğuk Savaşın Günümüze Asimetrik Tehdit**, IQ Yayınevi, 2005, <<http://www.Siyasitarikh.com/kitaptanitim/barisgursoy.htm>>, (05.04.2006) .

stratejik, askeri-politik hedeflere yönelik küresel eylem biçimlerini uygulama yeteneğine kavuşması şeklinde ortaya çıkmaktadır .⁶³

Tarihsel düşmanlıklarla derinleşen mevcut bölgesel sorunlar, ekonomik, sosyal, etnik, siyasi vb. pek çok etkeni barındıran karmaşık yapısıyla son on yılda küreselleşme sürecine girmiştir. Bu durumda eski bölgesel sorunlar küresel sorunlar yaratarak medeniyetler çatışmasına yol açabilecektir .

Yeni dünya düzeninde bölgesel ve kıt'asal güçlerin önceki döneme oranla önemi artmıştır. Rusya, Çin, AB gibi kıt'asal ve İran, Hindistan, Mısır, Türkiye gibi bölgesel güçlerin uygun örgütlenmeler tesis edememiş ya da güçlerini açığa çıkaracakları bölgesel örgütlerde yer alamamış olmaları, bu devletlerin küresel güç dengesindeki önemlerini gölgelese de ortadan kaldırmamaktadır.

Putin'in başını çektiği çok kutuplu güç dengesinin oluşumu için henüz uygun koşullar mevcut değildir . Ancak, Çin ve Rusya'nın ABD'nin merkezi Avrasya'daki etkisini dengelemek maksadıyla, Moskova – Delhi - Pekin üçgeni arasında oluşturmaya çalıştığı Şangay Beşlisi ve henüz kavram düzeyinde alan genişletilmiş Avrupa Projesi, küresel güç dengesinin önümüzdeki yirmi yılda yeniden şekillendirilmesinde çok önemli rol oynayacağı kesindir.

Şangay İşbirliği Örgütü'nün (ŞİÖ) kurulması süreci, 25 Nisan 1996'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin Şangay şehrinde, Çin ile ona sınırdaş olan dört eski Sovyet cumhuriyeti; Rusya Federasyonu (Rusya), Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan devlet başkanlarının eski Çin-Sovyet sınırının güvenli hale getirilmesine ilişkin anlaşma imzalamasıyla başlamıştır. Bundan sonra “Şangay Beşlisi” olarak adlandırılan bu süreçte, devlet başkanları düzenli olarak her yıl bir ülkenin başkentinde toplanmışlar ve katedilen mesafe ölçüsünde işbirliği konuları giderek genişletilmiştir. Haziran 2000'de Tacikistan'ın başkenti Duşanbe'de yapılan zirvede “Şangay Beşlisi” adını diğer ülkelerin katılımının önünü açmak üzere “Şangay Forumu” olarak değiştirilmiştir. Ocak 2001'de Özbekistan bu foruma katılmak için başvuruda bulunması ve beş üye ülkenin

⁶³ A.Bilgin VARLIK, “Geleceğin Güvenlik Ortamında NATO'nun Konumu Nasıl Şekillenecektir?” **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Nisan 2005 , sayı : 384, s.24-33 .

bu başvuruyu uygun bulması ile “Şangay Beşlisi”nin oluşumunun beşinci yıl dönümünde Haziran 2001’de Şangay’da altı ülke arasında “Şangay İşbirliği Örgütü” kurulmuştur. Bir yıl sonra 7 Haziran 2002’de Saint-Petersburg’da yapılan devlet başkanları zirvesinde örgütün tüzüğü imzalanmış ve Birleşmiş Milletler’e kaydı için resmen başvuruda bulunulması kararlaştırılmıştır.

ŞİÖ’ nün önemi, örgütün kapsadığı coğrafya ve örgüte dahil üye ülkelerin sahip olduğu siyasi, askeri ve ekonomik potansiyel dikkate alındığında açıkça göze çarpmaktadır. Dünya nüfusunun dörtte birinin yaşadığı ve Avrupa’dan Pasifik Okyanusu’na kadar uzanan geniş bir coğrafyayı kapsayan bu örgütte, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan’ın yanı sıra BM Güvenlik Konseyi’nin beş daimi üyesinden ikisi; Rusya ve Çin de yer almaktadır. ŞİÖ, ayrıca gelişme ve genişleme perspektifine sahip olduğu değerlendirilmektedir. Pakistan, Hindistan, Moğolistan, İran ve Türkmenistan’ın örgüte üyeliği değerlendirdiği belirtilmektedir. Rusya Savunma Bakanı, ABD’nin de bu gruba dahil olmak istediğini, ancak coğrafî nedenlerle bunun mümkün olmayacağını belirtmiştir.⁶⁴ Örgüte üye devlet başkanlarının tamamı ŞİÖ’nün XXI. yüzyılda sadece bölgede değil tüm dünyada önemli bir siyasi rol oynayacağını ve adil çok kutuplu dünya sisteminin oluşumuna büyük katkı sağlayacağını, dile getirmektedirler.

Bu gelişmeler ışığında, kuruluşundan bu yana NATO’nun tatbik ettiği stratejik konseptler, bir taraftan güvenlik ortamını diğer taraftan örgütün yapısını şekillendirmiştir.

Yeni stratejik konseptin gereği olarak askeri tehdidi karşılamak maksadıyla; nükleer, biyolojik, kimyasal ve radyolojik saldırılara karşı savunma yeteneğini arttırmasına, komuta, haberleşme ve bilgi sistemlerinde üstün bir seviyeye ulaşılmasına, muharebe etkinliğinin temel unsurlarına, kuvvetlerin krize müdahale için yığınaklandırılmasına, üye devletlere ait birliklerin birbirleriyle etkin olarak askeri hareket icra edebilmesine ilişkin yeteneklerin geliştirilmesine, muharip unsurların süratle

⁶⁴ Fırat PURTAŞ , **Orta Asya’da Rus-Çin Stratejik Ortaklığı**,< <http://www.2023.gen.tr/ocak2004/4firat.htm>>, (18.03.2006).

müdahalede bulunma ve hareket boyunca etkinliklerini sürdürebilmesi konularına özel önem verilmiştir .

Gerçektende NATO, müteakip hareketlerinde, hareket alanını şekillendirmeden kriz yönetimine, sivil işlerden ayaklanmalara karşı koymaya, konvansiyonel muharebelerden biyolojik ve kimyasal savunma hareketına kadar değişen çok çeşitli görev yelpazesi içerisinde ancak daima terörizm tehdidi altında faaliyet gösterecektir. ⁶⁵ Bu ağır şartlar altında kısıtlı yaklaşımlar terk edilerek her konuda müşterek hareket ve buna bağlı olara görev kuvveti yaklaşımı benimsenmektedir. Brüksel’de düzenlenen zirvede, NATO’nun da AB’ ye karşı kullanılamayacağı hükmü antlaşmaya eklenmiş, taraflar uzlaşmışlardır. ⁶⁶

3.1.8. Ortak Dışışleri ve Güvenlik Politikası

21. yüzyıla girerken dünya siyasi ortamındaki sürekli değişimler; yerleşmiş dengeleri altüst etmiş, sınırların değiştiği, düzenleyici ve denetleyici güçlerin belirsizleştiği, çeşitli grupların devlet yapılarını zorladığı, bölgesel istikrarsızlık ve çatışmaların hakim olduğu bir ortam yaratmıştır.

20. yüzyıl boyunca insanlığın kaderini etkileyen en önemli olaylar, Avrupa kıtasında meydana gelmiştir. Bu durum, 21. yüzyılda güvenlik ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik çabaların yine bu karmaşık Kıtanın üzerinde yoğunlaşacağını göstermektedir. Yirminci yüzyılda yaşanan insanlık dramlarının ortaya çıkardığı güvenlik arayışlarının ürünü olan uluslararası kuruluşlar, insanlığı üçüncü bir dünya savaşına sokmadan, yüzyılın sonuna taşımayı bir ölçüde başarmıştır. ⁶⁷

Avrupa Birliği, ekonomik entegrasyonu gerçekleştirmeyi başarmıştır. Ancak, tarih boyunca dünya politikalarında önemli bir aktör olan Avrupa’nın gelinen noktada ve

⁶⁵ VARLIK,s. 30.

⁶⁶ Nihat ÇELİK, “Tarihi Gelişmeler Işığında Avrupa Birliği’nin Güvenlik Anlayışı Ve Yaklaşımları”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Topluluğu**, <<http://www.euroasiaforum.com>> (18.03.2006) .

⁶⁷ Nahit ŞENOĞUL, **Türkiye-AB İlişkileri** (11Ocak 2001), <http://www.belgenet.com/arsiv/ab/senogul_110101.html>, (10.05.2006) .

bilhassa Balkanlar’da yaşanan krizlerde etkin bir rol üstlenememesi, Avrupalı karar vericilere bazı gerçekleri görme imkanı vermiştir.⁶⁸

Her ne kadar Avrupa ekonomik anlamda güçlü de olsa, ortak bir dış politika saptayamadığı, tek ses olamadığı, Birliğin menfaatlerini sınırları içinde ve sınırları ötesinde koruyamadığı, güvenliğini sağlamak ve gerektiğinde politikalarını diplomasi dışındaki unsurlardan faydalanarak devam ettirebilecek güçte olmadığı için, pek çok entelektüel tarafından “ekonomik dev, siyasi cüce” ya da “kağıttan imparatorluk ” olarak nitelenmektedir. Büyük Frederick’in⁶⁹ “ silahsız diplomasi, enstrümentsiz müziğe benzer ” tezi kabul görmeye başlamıştır.

1970’lerde kabul edilen Davignon Raporu, Avrupa Siyasi İşbirliği projesini başlatmıştır. 1986 yılındaki Tek Avrupa Senedi, siyasi işbirliği çabalarını kurumsal bir kimliğe dönüştürmüştür. AB’yi kuran Maastricht Antlaşması (Aralık 1991), Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikasını (Common Foreign and Security Policy), Avrupa Birliği’nin dayandığı üç ana unsurdan biri olarak kabul etmektedir. Soğuk Savaş döneminde önemli bir rol üstlenemeyen Batı Avrupa Birliğinin de AB’nin savunma kanadına dönüştürülmesi kabul edilmiştir.

Ancak yukarıda belirtilenlerin ışığında, Batı Avrupa Birliği, NATO’nun Avrupa kanadı olarak söylenegelmiştir. Dolayısıyla Batı Avrupa Birliği; BAB’da alınacak kararların NATO ile uyumlu olması gerektiği de vurgulanmıştır .

BAB, üyeleri arasında savunma ve dış politika alanında iş birliğini sağlamak ve üye ülkelerden birisi Avrupada silahlı bir saldırıya uğrarsa, diğer üye ülkelerin askeri yardım yapması amaçları ile kurulmuştur. BAB, NATO içinde Batı Avrupalıların kendi aralarında yapmış oldukları bir askeri iş birliği örgütüdür. Batı Avrupa Birliği bir savunma ve güvenlik işbirliği kurumu olarak 1948’de Brüksel Antlaşması’yla

⁶⁸ ÇELİK , a; s.2.

⁶⁹ **Büyük Frederick**; 1749-1786 yıllarında Prusya zamanında kraldır. Zamanın suçlulardan, yabancı ücretli askerler ile yoksullardan oluşan ordusunda reformlar yapmış, rütbe ve üniformaların standartlaştırılmasını ve görevlerde uzmanlaşmayı sağlamıştır. Frederik’in amacı orduyu standartlaştırılmış parçalar aracılığıyla işleyen etkili ve verimli bir mekanizmaya dönüştürmekti.

kurulmuştur. Kurucuları Fransa, İngiltere, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'dur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'ya karşı bir savunma sistemi olarak düşünülmüş, ancak 1949 yılında NATO'nun kurulmasıyla daha örgütlenmeden önemini yitirmiş, buna rağmen lağvedilmemiştir. Almanya ve İtalya 1954 yılında BAB'a katılmışlardır. Londra'da kurulan sekreteryası, BAB'ın 1980'li yıllarda Alman-Fransız işbirliği çerçevesinde yeniden canlandırılmasına karar verilinceye kadar BAB, Batı'dan Komünist ülkelere yapılan silah satışlarını denetleyen bir kuruluş olarak kalmıştır.⁷⁰ 1991'de Maastricht'te kabul edilen bir kararla BAB'ın Topluluklara bağlı bir Avrupa Savunma sistemi olarak yeniden yapılandırılması kararlaştırılmıştır. AB üyesi ülkeler 1997 yılında imzalanan Amsterdam Antlaşması ile daha gelişmiş bir AB-BAB işbirliğinin yanısıra Avrupa Konseyi tarafından onaylanması halinde BAB'ın AB'ye entegre edilmesine karar vermiştir.

Haziran 1999'da yapılan Köln Zirvesi'nde Petersbeg görevleri olarak bilinen insani yardım ve kurtarma operasyonlarının yapılması, barış sağlama ve koruma ve kriz yönetimi görevleri AB'ye devredilmiştir. Ayrıca Kasım 1999'da AB Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Javier Solana, BAB Genel Sekreteri olarak atanmıştır. 2001 yılında BAB Merkezi Brüksel'e taşınmış, BAB Askeri Karargahı kapatılmış, Ocak 2002'de BAB Uydu Merkezi ve BAB Güvenlik Araştırmaları Enstitüsü AB'ye devredilmiştir. Halihazırda BAB sınırlı görevleri olan sembolik bir yapı durumundadır.

BAB'ın asıl üyeleri İngiltere, Fransa, Almanya, İspanya, Portekiz, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg ve Yunanistan'dır. İzlanda, Norveç ve Türkiye ortak üyelerdir. Avusturya, Danimarka, Finlandiya, İrlanda ve İsveç gözlemci statüsündedirler.⁷¹

“Ortak dış işleri ve güvenlik politikası kapsamında, üye devletlerin ulusal politikalarının, Konsey'in belirledikleri ile uyum sağlaması gerekmektedir. Bu şekilde alınan ortak tavırlar, uluslararası alandaki çeşitli meselelerle ilgili olarak Birliğin

⁷⁰ **Batı Avrupa Birliği Asamblesi**, < http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/bab/orta/yapi_babasamblesi.htm> , (14.11.2006) .

⁷¹ **Batı Avrupa Birliği (BAB)**, İktisadi Kalkınma Vakfı, < <http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1024>> (14.11.2006).

yaklaşımını yansıtmaktadır. Konsey'in belirlediği bağlayıcıdır ve üye devletler kendi tavırlarını buna göre saptamak zorundadırlar. Konsey ODGP ile ilgili kararları oybirliği ile alabilir.” Avrupa Birliği'nin işlevi; bir yandan ortak bir politika uygulamaya çalışırken, diğer yandan birliğe üye devletlerin ulusal çıkarlarını da koruyup, kollamak olarak açılanmıştır.

Oybirliği ve nitelikli çoğunluğun oylamalarda aranmasının sebebi; üye ülkelerin dış politika konusundaki çıkarlarını ortak hale getirmek ve böylece uygulanacak ortak dış politikanın her üyenin uzlaştığı bir yaklaşım olmasını sağlamaktır.⁷²

3.1.9. Avrupa Güvenlik Ve Savunma Politikası

Avrupa ülkeleri ve uluslar arası kuruluşlar, yapı ve fonksiyonları bakımından olduğu kadar hedefleri bakımından da bir geçiş dönemi içerisinde.⁷³ Avrupa Birliği, ekonomik entegrasyonu daha fazla arttırarak ortak para birimine geçmeyi başarmış (İngiltere hariç), serbest pazara geçiş ve demokratikleşme yolunda önemli adımlar atan eski Varşova Paktı ülkelerini de bünyesine katacak genişleme dalgalarını başlatmıştır. Böylece geçmişte temsil ettiğinden daha fazla Avrupa'yı temsil eder duruma gelmiştir.

Güvenliğini uzun yıllar boyunca NATO vasıtasıyla yapan, her geçen gün büyüyen ve daha entegre hale gelen Avrupa Birliği'nin, uluslar arası arenada daha fazla söz sahibi olması ve dominant bir rol üstlenebilmesi için ortak dışişleri ve güvenlik politikasını etkin hale getirmesi gerekmektedir. Bunun temel şartı da kendi güvenliğini kendisinin sağlaması gerekliliği kabul görmüştür. ABD'nin özellikle Küba krizinde ister NATO üyesi olsun ister olmasın ambargoyu delemek ülkelerin gemilerine saldırılacağı tavrı; birliği bu yönde hareket etmeye itmiştir. “Daha önceleri hep NATO içindeki Avrupa güvenlik ve Savunma Kimliği'nden söz edilirken, onun yerine artık ortak bir Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) hakkında açıklamalar yapılmaya başlanmıştır. Gözlemlenen terim farklılığı, yani kimlikten politikaya geçiş, ortak

⁷² AB ve Türkiye, <<http://www.euroasiaforum.com/abveturkiye.php>>, (10.03.2006).

⁷³ İsmail BİRER, “Avrupa Birliği ve Avrupa Güvenlik Mimarisi”, *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, Sayı : 367, Ocak/2001 , s. 20-21.

güvenlik ve savunma konusunun sadece kavramsal düzeyde tartışılır olmaktan öte, uygulamaya da konulacağının habercisi olmuştur.”⁷⁴

Avrupa'nın ilk çalışmaları 1990'ların ilk yarısında NATO içindeki çalışmalarda Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği Politikası (AGSK) olarak kendini göstermiştir. Batı Avrupa Birliği (BAB), Avrupa Birliği'nin askeri haline getirilecek ve gerektiği durumlarda NATO askeri imkan ve kabiliyetlerini kullanacaktı. Ama bu dönemde AGSK hep NATO'nun Avrupa kanadı olarak telaffuz edilmiş ve başlı başına bir unsur olarak algılanmamıştır. NATO'nun 5.maddesi taraflardan birine yönelik saldırı durumunda diğerlerinin de onun savunmasına yardım etmelerini ifade etmekteydi. Bu görevler, NATO'nun bütünüyle angaje olmadığı durumlarda, insani yardımlar ve kurtarma, barışı koruma (peace keeping), kriz durumunda müdahale ve barışı sağlama girişimlerinde BAB tarafından NATO imkan ve kabiliyetleri kullanılarak yerine getirilecektir .

AB ordusu, savunma amaçlı olmayacağı gibi bölgesel sınırlamaları da olmayacağı belirtilmiştir. Dünyanın her yerinde “barışı sağlamak veya barışı korumak” amaçlı operasyonlar üstlenebilecektir. 2007 yılına kadar 60 bin kişilik Acil Müdahale Gücü'nün hazır hale getirilmesi planlanmakta ve halihazırda NATO komuta ve planlama merkezi kullanılıyor olsa da, NATO imkanları dışındaki operasyonlar ve bağımsız hareket edebilmek için kendi planlama ve komuta merkezinin kurulması istenmektedir.

Ancak Amsterdam Zirvesi'nde üyeler arasında bazı konularda görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. “Danimarka, İrlanda ve İsveç AB'ye askeri sorumluluk verilmesi girişimlerine karşı çıkmışlardır. Bununla birlikte, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg ortak güvenlik ve savunma politikası doğrultusunda AB'nin askeri sorumluluk üstlenmesini desteklemişlerdir. Ayrıca BAB'ın AB ile birleştirilmesi, AB'nin tarafsızlık statüsüne sahip dört ülkesi (Avusturya, İsveç, Finlandiya, İrlanda) için önemli problemlere sebep olacaktır.”⁷⁵

⁷⁴ B. Esra ÇAYHAN, , “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye”, **Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, 2002 / 3 , s.46.

AB'nin özerk olarak hareket edebilmesi için Fransa ve İngiltere arasındaki 1998 yılında St. Malo zirvesinde birliğin askeri bir güce sahip olması gerekliliği vurgulanmıştır.

Avrupa güvenlik ve savuma kimliği ile Avrupa Birliği; NATO'yu esas almıştır. Böylelikle AB; NATO üyesi ülkelerin tüm komuta kontrol sistemlerini, ulaştırma, iletişim, istihbarat olanaklarını otomatik olarak, yani kendilerinin müdahaleye karar verdikleri koşullarda doğrudan ve ilgili ülkeye haber vermeksizin kullanılmasını sağlayabilecektir.⁷⁶ Bu durum en çok NATO üyesi olup da Avrupa birliği üyesi olmayan Türkiye gibi ülkeleri konumlarını belirsizleştirecektir.

7 - 8 Aralık 2000 tarihlerinde düzenlenen Nice Zirvesi'nde NATO üyesi olup AB üyesi olmayan 6 ülkenin oluşturulacak olan Acil Müdahale Gücünün (Rapid Reaction Force), sadece danışma mekanizmasına katılabileceği ama karar verme sürecine katılamayacağı belirtilmişti. Türkiye, AB üyesi olmadan AGSP'nin karar verme mekanizmalarında yer almayı istemektedir. Zira benzer bir çözüm, BAB'da benimsenmiştir. Nisan 1997' de BAB Bakanlar Konseyi, Türkiye ve Norveç'in NATO imkan ve kabiliyetleri kullanılan BAB operasyonlarındaki karar verme süreçlerine "tam üye" olarak katılımını kabul etmiştir. Türkiye, AB'nin NATO imkan ve kabiliyetlerine sınırsız erişim hakkını isterken, AB üyesi olmayan NATO ülkelerini karar alma mekanizmasından dışlamasından rahatsızlık duymakta ve oluşturulacak AB kuvvetinin her hangi bir şekilde kendisine karşı kullanılabileceği ihtimalinden endişe etmektedir.

Türkiye, NATO'daki haklarını kullanarak AGSP'yi bir süre veto etmiştir. Türkiye'nin tutumu, tarafları düşünmeye sevk etmiştir, çünkü AB'nin NATO'nun imkan ve kabiliyetlerine sınırsız ve garantili erişimini, kendi hassasiyetleri giderilinceye kadar veto edeceğini açıklayan Türkiye, baskılara direnerek bu tutumunu sürdürmüş ve neticede AGSP oluşamamıştır. Bu durum üzerine ABD, İngiltere ve

⁷⁵ Bülent S AĞIR., "Soğuk Savaş Sonrası Avrupa Güvenlik Düzenine Kurumsal Bir Bakış ",**Avrasya Dosyası , Yaz 2003** Cilt:9 Sayı:2 sayfa:111.

⁷⁶ Hasret ÇOMAK, **Yeni Güvenlik Anlayışı Çerçevesinde; AGSP'DE ve Meydana Gelen Gelişmeler Türkiye'nin Uyumuna**, s:3 <[http:// www.stradigma.com.tr/](http://www.stradigma.com.tr/)>, (04.05.2006).

Türkiye arasında gerçekleşen müzakereler sonucunda 21 Kasım 2001’de Ankara Mutabakatı kabul edilmiştir.⁷⁷

Mutabakatta, NATO’nun imkan ve kabiliyetleri stratejik olanlar ve olmayanlar şeklinde ayırma tabi tutulmuş, stratejik olmayan askeri operasyonlar için AB’nin NATO’dan onay alma zorunluluğu kaldırılmıştır. Stratejik olan operasyonlar için onay zorunluluğu devam etmektedir.

AB’nin yapacağı hareketler, Türkiye’nin çıkarlarını doğrudan ilgilendirdiği takdirde Türkiye’nin görüşü alınarak hareket edilecektir. Ama nihai karar verme yetkisi AB organlarındadır. Türkiye, AB operasyonlarına belirli bir miktarın üzerinde asker ile katıldığı takdirde, karar verme mekanizmasında AB ülkeleri ile eşit statüye sahip olacaktır.

AB Ordusu, bir AB üyesi ülke ile AB üyesi olmayan ülke arasındaki ihtilaflarda bir çatışmaya müdahale etmeyecektir. Bu sayede, Türkiye, Yunanistan ile arasındaki Ege Sorunu, Kıbrıs gibi alanlarda AB ile karşı karşıya gelmeyecektir. Ankara Mutabakatı, Yunanistan hariç diğer üyeler tarafından olumlu karşılanmıştır. Ancak Yunanistan’ın kabul etmemesi sebebiyle, antlaşma onaylanmamış ve AB AGSP’yi faal hale getirememiştir.⁷⁸

3.1.10. Değişen Güvenlik Stratejilerinin Türkiye Üzerindeki Etkileri

Dünya, güvenlik bağlamında bir dönüşümden geçmektedir. Uluslararası düşünce çevrelerine göre dönüşümün amacı, avantajları geliştirirken zafiyetleri azaltmaktır. Dönüşüm yalnız teknoloji ile ilgili değildir. Aynı zamanda;

- Zorluklar ve fırsatlar hakkında düşünme yöntemini değiştirmek,
- Savunma teşkilatına yeni bir perspektifle bakmak,
- Olanak ve yeteneklerimizi, öngörüselsel bir yaklaşımla tespit edilecek gelecekteki zorluklarla başa çıkacak şekilde yeniden düzenlemekle ilgilidir.

⁷⁷ ÇELİK, s. 2-3.

Dönüşüm, silahlı kuvvetleri çok güç programsal ve yapısal seçeneklerle karşı karşıya bırakabilecektir. Ancak burada önemli olan, hangi alanlarda daha yoğunluklu yatırım yapılabileceğinin tespit edilmesidir. Çünkü oluşan risk ve tehditler hem özellikleri ve hem de çeşitlilikleri nedeniyle çok geniş bir alana yayılmıştır. Başta uluslararası terörizm olmak üzere, beliren bu asimetrik tehditlerin günümüz teknolojilerinden artan oranda yararlanmaları ve uluslararası düzeyde bir yapılanma çabası içerisinde olmaları, güvenlik güçlerinin mevcut risk ve tehditlerle etkili bir şekilde mücadelesini güçleştirmektedir. Bu tablo geçmişe göre bilinmeyenlerin çok daha fazla olduğu ve tehdidin somut olarak algılanmasında farklı yaklaşımların yaşandığı bir ortam ortaya çıkarmaktadır.

Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) de değişen dünyayla birlikte kendisini zaman içinde yenilemiş ve geliştirmiştir. Özellikle, son yıllarda yaşanan değişime paralel olarak vizyonunu yenilemiştir. Yeni vizyon, geçmişle olan bağlantıyı koparmadan geleceğe yönelik dinamik bir öngörüü ifade etmektedir. Buna göre TSK'nin vizyonu;

- TSK'nin tarihsel niteliklerini, kendini sürekli olarak yenileyerek en üst seviyeye çıkarmak ve dünyada yaşanmakta olan değişime ayak uydurarak 21 nci Yüzyılın çağdaş silahlı kuvvetlerini yaratmak olarak belirtilmiştir.⁷⁹

Ancak yeni ortam dünyadaki bütün ülkeler için homojen bir yapı göstermemektedir. Örneğin günümüzde, Avrupalı devletler için risk ve tehditler sadece asimetrik bir özellik taşırken, Türkiye için durum farklıdır. İçinde bulunduğu zor coğrafyada Türkiye için risk ve tehditler, simetrikten asimetriğe doğru uzanan geniş bir yelpazeye yayılmıştır. Bu geniş yelpaze; bölücü ve irticai faaliyetler, uluslararası terörizm, uyuşturucu trafiği ve yasa dışı göçle mücadele gibi asimetrik özellikli risk ve tehditlerle, komşu ülkelerde oluşabilecek istikrarsızlıklar, Irak'ın kuzeyinde ortaya çıkabilecek istenmeyen oluşumlar, Kafkaslardaki istikrarsızlıklar, Türkiye'nin

⁷⁹ **Değişen Güvenlik Stratejisi Ve Bunun Türkiye Üzerindeki Etkileri**, <<http://72.14.203.104/search?q=cache:XJo9DuSCHxYJ:www.harapak.tsk.mil.tr/duyurular/GNKURKONUSMASI/GNKURKONUSMASI.doc+Savunma+harcamalar%C4%B1n+%C4%B1n+ekonomiye+etkileri&hl=tr&ct=clnk&cd=10>> (12.02.2006).

menfaatlerine indirilebilecek büyük darbeler; su sorunu ve Kitle İmha Silahları (KİS) tehdidi gibi Türkiye'nin güvenliğini olumsuz yönde etkileyebilecek ve tesadüfi çatışmalardan kaynaklanan yüksek yoğunluklu bir çatışma ortamı oluşturabilecek simetrik risk ve tehditleri de içermektedir.

Bu nedenle Türkiye'nin sahip olduğu güvenlik stratejisinin dört temel dayanağı ;

- Etrafındaki simetrik tehditlere karşı mevcut dengeleri ve milli menfaatlerini korumak için caydırıcı bir gücün varlığı,
- Ülkenin bütünlüğüne, ulusal birliğine ve rejimin devamlılığına yönelik tehditlere karşı gerekli tedbirlerin alınması,
- Doğu Akdeniz'deki güvenliğinin temel noktasını teşkil eden Kıbrıs'taki hak ve menfaatlerinin korunması,
- Uluslararası yeni risk ve asimetrik tehditlerin ve özellikle uluslararası terörün Türkiye'deki faaliyetlerinin ve ülke dışındaki menfaatlerine zarar vermesinin önlenmesi olarak vurgulanmıştır.

Anlaşılabacağı üzere, ülkemizin bulunduğu bölgedeki güvenlik parametreleri, bu coğrafyanın sonucu olarak diğer ülkelerin güvenlik stratejilerini oluşturan parametrelerden oldukça fazla ve farklıdır. Soğuk Savaş sonrası, azalan konvansiyonel tehdit çerçevesinde batılı ülkeler silahlı kuvvetlerinin teşkilatında, nicelikten ziyade niteliğe önem vererek ciddi oranlarda sayısal azalmaya giderlerken aynı dönemde TSK, kuvvet yapısında batıda görülen anlamda bir küçülmeye yönelememiştir. Bununla birlikte TSK, hem iç güvenlik hem de dış tehdide karşı süratle reaksiyon gösterebilecek, esnek ve modüler, süratle rol değiştirebilir bir kuvvet yapısı oluşturulmasını en önemli hedef olarak tanımlamıştır. Bu hedefe ulaşmadaki en önemli husus ise, modernizasyon projelerinin hayata geçirilmesidir. Modernizasyon projelerinin teker teker hayata geçirilmesiyle TSK; beka kabiliyeti yüksek, teknoloji-bilgi ve eğitim üstünlüğüne sahip, hızla yer değiştirebilen, modüler, elastiki ve her türlü ortamda kesintisiz görev yapabilecek yeni kuvvetler oluşturabilecektir.

Diğer taraftan, konvansiyonel harp ile asimetrik harbi birlikte icra edebilecek bir kuvvet yapısı ile her üç kuvvetin müşterek hareket icra etmesini öngören bir yapıya dönüşmek de ayrıca önem arz etmektedir. Çevremizde ve dünya konjonktüründe meydana gelen değişiklikleri de dikkate aldığımızda, önümüzdeki 10 yıllık dönemde TSK'nin yeniden yapılanması büyük önem taşımaktadır. Bununla ilgili bir çalışma devam etmektedir.

Bu kapsamda; 1990'lı yılların başında, tümenler ve alayların çoğu lağvedilerek tugay ve tabur esaslı kuruluşa geçilmiştir. 15 Temmuz 2003 tarihinde askerlik süresinin indirilmesiyle mükellef asker sayısı %17 oranında azaltılmış, Hudut birliklerinin teşkilat yapısı gözden geçirilerek 2004 yılı içerisinde hudut birliklerinde %15'lik küçülmeye gidilmiştir. Böylelikle, bugüne kadar, yaklaşık 150 bin civarında bir personel indirimine gidilmiştir. Hudut birliklerinde %11 oranında ilave bir küçülme sağlayacak yeni bir çalışma ise devam etmektedir. Şu husus daima göz önünde bulundurulmalıdır ki, küçülme ancak modernizasyonla birlikte mümkündür. Hesapsız, dengesiz küçülmeler büyük felaketlere yol açabilir. Bu bakımdan küçülmede amaç sadece birlikleri, masrafları azaltmak değil, bunun yanında geride kalan birliklerin harekate hazırlık durumlarının artırılmasıdır. Türkiye silah sanayiine ilişkin olarak modernizasyon programı ile silah üreten bir ülke olma yolunda ciddi adımlar atmaktadır. Modernizasyon programının başlatılmasının temel amacı, silah üretiminde ithal ikamesinin gerçekleştirilmesi ve bu alandaki dışa bağımlılığa son verilmesidir

3.1.11. Türkiye'nin Milli Savunma Politikası

Soğuk Savaş dönemi sonrasında Türkiye'nin güvenliğine yönelik tehdit ve riskler geçmiştekilerden oldukça farklılık göstermektedir. Türk Soğuk Savaşın ve bloklar arası mücadelenin sona ermesi sonucunda, küreselleşmeye yönelik yeni bir dünya düzeni arayışına gidilmesi, tehdit kavramlarını da değiştirmiştir. Tehdit kavramı daha önce belirgin ve kitlesel iken, 21'nci yüzyıl başlarında, çok yönlü, çok boyutlu ve değişken bir hale gelmiş, ortama belirsizlikler hakim olmuştur. Geleneksel tehdit kavramı artık ;

- Bölgesel ve etnik çatışmalar,

- Ülkelerdeki siyasî ve ekonomik istikrarsızlıklar ve belirsizlikler,
- Kitle imha silâhları ve uzun menzilli füzelerin yayılması,
- Kökten dincilik ,
- Uyuşturucu ve her türlü silâh kaçakçılığı,
- Uluslar arası terörizm, şeklinde ortaya çıkan yeni tehdit ve riskleri de ihtiva etmeye başlamıştır.⁸⁰

Mevcut konumuyla, yeni tehdit ve risklerin yoğunlaştığı Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu üçgeninin merkezinde, global güç ve oluşumların menfaatlerinin kesişim bölgesinde yer alan Türkiye'nin jeostratejik mevkiinden kaynaklanan bu durumun, bugüne kadar olduğu gibi 21'nci yüzyılda da değişmeyeceği ve Türkiye'nin öneminin ve yeni dünya düzenindeki yerinin daha da pekişeceği kıymetlendirilmektedir.⁸¹

Türkiye'nin Savunma Politikası; doğası itibarıyla savunmaya yöneliktir ve ülkenin ulusal bağımsızlığını, egemenliğini, toprak bütünlüğünü ve hayati çıkarlarını korumak ve muhafaza etmek için düzenlenmiştir. Bu itibarla, Türkiye; 21'nci yüzyıla girerken, Millî Savunma Politikasında;

- Bölgede barış ve güvenliğe katkıda bulunmayı ve bunu geniş bölgelere yaymayı,
- Bulunduğu bölgeye ve ötesine yönelik tüm stratejileri etkileyebilecek strateji ve güvenlik üreten bir ülke olmayı,
- Bölgesinde bir güç ve denge unsuru olmayı,
- İş birliği, yakınlaşma ve olumlu ilişkiler geliştirmek için her türlü fırsattan istifade etmeyi ve girişimlerde bulunmayı çağın gerektirdiği hedefler olarak görmektedir
- Atatürk'ün koymuş olduğu “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” prensibi çerçevesinde tespit edilen Savunma politikasının temel esasları;

⁸⁰ **Türkiye'nin Milli Savunma Politikası**,Türkasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, <<http://www.tasam.org/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=449>>, (04.04.2006)

⁸¹ **Türkiye'nin Milli Savunma Politikası**, Beyaz Kitap, 2000, Dördüncü Bölüm, Birinci Kısım,<<http://www.msb.gov.tr/Birimler/GnPPD/GnPPD/BeyazKitap.htm>>, (12.03.2006) .

- Her türlü uluslar arası gerginliğin azaltılmasına, adil ve kalıcı bir barışın sağlanmasına azami katkıda bulunmak,
- Bağımsızlığı, bütünlüğü ve cumhuriyeti korumak ve kollamak,
- Krizleri ve çatışmayı önleyici tüm tedbirleri almak,
- Kolektif savunma sistemlerinde aktif olarak yer almak ve kendisine tevdi edilecek sorumlulukları yerine getirmektir.⁸²

3.1.12. Türkiye'nin Askeri Stratejisi:

Savunma politikanın desteklenebilmesi için Türkiye'nin Askeri Stratejisi dört önemli hususu içermektedir. Bunlar;

- **Caydırıcılık** ; Türkiye'nin çevresindeki istikrarsızlık ve belirsizlik ortamında risk ve tehdit odakları üzerinde caydırıcı etki sağlayacak bir askeri gücün idame edilmesi, Milli Askeri Stratejinin temelini oluşturmaktadır .⁸³

- **Kriz Yönetimine Askeri Katkı ve Krizlere Müdahale** ; Türkiye'nin güvenliğini ilgilendiren krizlerde, diplomatik, ekonomik ve diğer kriz yönetimi tedbirleriyle uyumlu olarak, anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözümü için; Türk Silahlı Kuvvetleri'nin, gerginliğin azaltılmasına, bunların silahlı çatışmaya dönüşmesini önlemeye veya mütecavizi sınırlamaya katkıda bulunmaya hazır olması, Ülkenin bütünlüğüne, ulusal birliğine ve rejimin devamlılığına yönelik tehditlere karşı gerekli tedbirlerin alınması⁸⁴ stratejimizin en önemli unsurlarından biridir.

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin, bölgesindeki krizlerin yanı sıra, politik kararlara bağlı olarak, Birleşmiş Milletler ve bağlı olduğu ittifaklar içinde, barış ve istikrarı tehdit edecek krizlerin çözümüne yönelik uluslararası gayretlere katkıda bulunması, dünya barışını sağlama, tesis ve idame etmeye hazır olması da vazgeçilmez konuların başında yer almaktadır.

⁸² **Savunma Politikası**, <http://www.tsk.mil.tr/genel_konular/savunmapolitikasi.htm, [http://www.msb.gov.tr/Birimler/GnPPD/GnPPD BeyazKitap.htm](http://www.msb.gov.tr/Birimler/GnPPD/GnPPD%20BeyazKitap.htm)>, (12.03.2006).

⁸³ **Türkiye'nin Savunma Politikası ve Askeri Stratejisi**, Beyaz Kitap Kitap, Dördüncü Bölüm, <[http://www.msb.gov.tr/Birimler/GnPPD/GnPPD BeyazKitap.htm](http://www.msb.gov.tr/Birimler/GnPPD/GnPPD%20BeyazKitap.htm)> (12.03.2006).

⁸⁴ Kutlay DOĞAN, **Almanac 2005**, Türkiye Tanıtım CD'si s.259, <[http://www.byegm.gov.tr / YAYINLARIMIZ / kitaplar/turkey2005/content/turkey/258-259.htm](http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/kitaplar/turkey2005/content/turkey/258-259.htm)>,(14.03.2006) .

- **İleriden Savunma;** Muhtemel bir tecavüzün kapsamının mümkün olduğu kadar erken teşhis edilmesi ve fiili bir dış tecavüze maruz kalındığında, bu tecavüzün durdurulması esaslı ilerden savunmanın temelini teşkil etmektedir.

- **Kolektif Güvenlik:** Başta NATO ve BAB olmak üzere mevcut ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK) gibi oluşturulmakta olan uluslar arası ve bölgesel ittifaklar / kuruluşlar içerisinde aktif olarak yer alınması, Türk Milli Askeri Stratejisi'nin temel unsurlarından birisi olmaya devam etmektedir.

Devletin milli güvenlik ve dış siyasetine uygun olarak, uluslar arası kuruluşlara, ittifaklara ve ilgili devletlere askeri güç ile katkıda bulunulmasına; askerî konulara ilişkin iş birliği, teknik yardım ve eğitim desteğinin sağlanmasına devam edilmesi kolektif güvenlik anlayışımızın esasını oluşturmaktadır.

Ana esasları özetle yukarıda belirtilen savunma politikası ve stratejisine uygun kuvvet yapısının oluşturulması büyük önem taşımaktadır. Jeopolitik ve jeostratejik konumu itibari ile çok yönlü tehdide maruz Türkiye'nin, Milli Güvenlik Siyaseti'ni destekleme imkan ve kabiliyetine sahip bir askeri güce ulaşması; bu gücü, koşulların ve çağın ihtiyaçlarına göre idamesi ve geliştirmesi, 21'nci yüzyılda da Türkiye'nin Savunma Politikası ve Stratejisi'nin temel taşlarını oluşturmaktadır.⁸⁵

3.1.13. Savunma Sistemleri

Savunma sistemi ülkenin egemenliğini dışa karşı koruma konusunda kabul ettiği temel yaklaşımdır. Temel yaklaşım, savunma için bir takım kamu hukuku kurallarının konmasını içerir; bu sebeple, savunma sistemleri konusunda karar verme yetkisi ülkelerin siyasal organlarındadır.

Eski çağlardan on dokuzuncu yüzyıla kadar dış savunmada ücretli asker usulü ve savaş esirlerinin çalıştırılması ilkesi vardı. Fransız ihtilali sırasında ilk olarak zorunlu askerlik ilkesi kabul edilmiştir. Bugün en yaygın sistem, yetişkin erkek bazen de bütün nüfus için bir süre zorunlu askerlik görevi ilkesidir.

⁸⁵ **Türkiye'nin Milli Savunma Politikası**, Beyaz Kitap, Birinci Kısım, <http://www.msb.gov.tr/Birimler/GnPPD/GnPPDBeyaz_KBol_4_Kis_1.htm>, (12.03.2006).

Zorunlu askerlik sistemi, silahlı çatışma halinde uygulanacak olan topyekün savaşın barışta hazırlanması amacını güder. Zorunlu askerlikle yurttaşlar savaş anına cephede ve cephe gerisinde topyekün savaşta görev alacak şekilde eğitilmektedir. Ancak zorunlu askerlik sisteminde askerlik çağına gelmiş olanların eğitilmesi, yetiştirilmesi işini meslek ordusu yapar. Meslek ordusu; işi ve sürekli görevi askerlik sanatı olan kimseler demektir. Zorunlu askerlik eğitimi sisteminde, meslekten askerler daha çok komut hizmetlerinde kullanılır (subay, astsubay gibi).

Hizmet yükümlülüğünde; birçok ülkede askerliğe başlama yaşı 18 iken bazılarında 16 ile 20 arasında değişmektedir. Artık kadınlarda zorunlu askerlik hizmetine dahil edilmektedir. Hizmet süresi de; altı aydan üç yıla kadar sürebilmektedir.⁸⁶ Bazı ülkelerde askerlik eğitimi uzunca bir süre tek bir dönemde yapılır. (Ülkemizde olduğu gibi her yirmi yaşına gelen erkek Türk gençleri için on beş ay). Buna karşılık bazı ülkeler askerlik eğitimini kısa süreli askerlik kamplarında vermektedirler (İsviçre gibi).⁸⁷

İstekleri dışında silah altında tutulacak kişi miktarına, süresine siyasi organ karar verir. Ancak harp sanatı teknisyenleri yani askerler alınan siyasi kararların savaş gücü üzerindeki etkileri hakkında uzmanlıklarına dayanarak gerekli bilgileri verirler.

Son dönemlerde silahlı çatışmaların niteliklerinin değişmesi yüzünden zorunlu askerliğin modern bir orduda verimli ve arzu edilip edilmediği tartışılmaktadır. Birçok ülke zorunlu askerliği zaten kaldırdı ya da yakın gelecekte kaldırmayı planlamaktadır.

Gelişen teknoloji ve konjonktür gereği ücretli meslek ordusu ilkesinin çağımızda tekrar yaygınlaşması beklenebilir . Bunun sebepleri;

- Savaş sanatında kullanılan araç ve gereçler çağımızdan son derece karmaşık bir hal almıştır. Bunların kullanılması uzun bir mesleki yetiştirmeyi gerektirmektedir. Bunu da ancak meslek ordusunda olanlar yani subay,astsubay ve uzman erbaş-erler yapabilir.

-Çağımız gelişmiş ülkelerinde işsizlik azalmış, ekonomide insan gücü eksikliği görülmeye başlamıştır.

⁸⁶ PAB ve DCAF, **Güvenlik Sektörünün Parlamenter Gözetimi**, TESEV Yayınları, 2003, s.167.

⁸⁷ BULUTOĞLU, s. 277.

Kişiler savunma eğitimi görmek için yurt güvenliğine yapacakları katkıdan daha büyük bir katkıyı piyasada üretim yapmakla sağlayabilirler. Bir işçi savunma eğitimi görmek yerine, son derece etkili bir silah sisteminin üretimini yapan fabrikada çalıştırılarak yurt savunmasına daha yüksek bir katkıda bulunabilir. Yukarıda sayılan bu iki sebepten dolayı zorunlu askerlik eğitiminden meslek ordusuna geçmek kabul görmektedir. Ülkemizde de bu yönde gelişmeler mevcut olup profesyonel orduya geçmek için çalışmalar devam etmektedir. Bazı ülkeler meslek ordusuna geçildiği takdirde, ordunun bileşimin nüfusun bileşiminden belli niteliklere göre (ırk, din, dil, gelir düzeyi) sapabileceğinden kaygı duymaktadırlar. Bu yüzden meslek ordusuna geçen ülkeler bile, kısa süreli kamplarla halka askerlik eğitimi vermeye devam etmektedir.⁸⁸

3.2. Askerlik Eğitiminin Toplumsal Katkıları

Savunma hizmetinin bazı yan faydaları ekonomiye olumlu katkıda bulunur; başka kamu hizmetlerini destekler, hatta onlardan tasarruf sağlar. Bu yan faydalar, eğitim, yasa ve düzen egemenliği ve bazı ekonomik ve sosyal hizmetlerdir.

3.2.1. Askerlik Eğitiminin Sosyal Yararları

Zorunlu askerlik fikri çoğunlukla demokrasi fikriyle birlikte anılır; zira her erkek vatandaşın yasal zorunluluğu ve ahlaki sorumluluğu olarak kabul edilen askerlik hizmetini yerine getiren herkes eşit muameleyle karşılaşmaktadır. Tüm erkek vatandaşlar sınıf din ya da ırk ayrımı gözetmeksizin bu yükümlülüğü yerine getirmektedir. Ayrıca bazı ülkelerde kadınlar da askere alındığından cinsiyet ayrımı da söz konusu olmamaktadır. Zorunlu askerlik hizmetini yerine getirenler üniformalı yurttaşlar olduğundan silahlı kuvvetlerin devlet içinde devlete dönüşmesini önleyebilirler. Bu nedenle zorunlu askerlik hizmeti toplumla silahlı kuvvetler arasında demokratik bir bağ olma işlevini yerine getirir.

Zorunlu askerlik hizmeti toplumun türlü kesim ve tabakalarından kişileri bir araya getirir. Bunun sonucunda doktordan mühendise, musluk tamircisinden çiftçiye, öğretmeninden tamircisine kadar birbirinden çok farklı eğitsel alt yapılara ve iş deneyimlerine sahip kişiler silahlı kuvvetlerde bir araya gelirler. Gençlerin kendi

⁸⁸ BULUTOĞLU, s. 278.

çevrelerinden çıkarıp başka çevrelerde yaşamaya, yurdun başka yörelerini tanımaya zorladığı için zorunlu askerliğin nüfusun devingenliğine ve genel kültüre katkısı vardır.

3.2.2. Askerlik Eğitiminin Ekomik Yararları

Zorunlu askerlik görevine alınan insan gücü ekonomik faaliyetlerde de çalıştırılabilir. Askerlik eğitimi ile bağdaşan üretim türleri, genellikle az sermaye ve çok insan gücü gerektirenler erlere yaptırılabilir. Gelişen ülkeler demiryolu döşeme, maden çıkarma, ağaçlandırma, taşkından koruma, doğal afetlerde emniyet ve kurtarma, basit yapı işleri, yol, köprü yapımı gibi işlerde erleri askerlik eğitimi amacını aksatmadan, çalıştırılabilir.

3.2.3. Askerlik Eğitiminin Kültürel Yararları

Askerlik eğitimi bir yandan genel eğitime bir yandan da mesleki eğitime katkıda bulunur. Gerçekten, tüm nüfusun ilk eğitiminden geçirilememiş olduğu az gelişmiş ülkelerde, askerlik eğitimi sırasında okuma yazma öğretilerek bu eksiklik giderilmiş olur. Askerlikte savunma hizmetini yürütmek amacı ile erlere kazandırılan teknik bilgiler, sonradan sivil hayatta da üretkenliklerini arttıracak niteliktedir. Özellikle silahların gelişmesi teknik eğitimin önemini ve derinliğini arttırmaktadır. Erlerin aldığı genel ve teknik eğitim, zorunlu askerliğin içerdiği nesnel vergi yükünü hafifletir. Askere alınanlardan ilk öğretimden geçmemiş olanların yüzdesi ekonomik ilerleme ile azalır; böylece askerlik ödevinin sağladığı genel eğitim faydası da azalır.

Türk Silahlı Kuvvetleri de gerek kendi bünyesinde gerek diğer kurum ve kuruluşlarla koordineli olarak (Halk eğitim merkezleri vb.) sivil hayatında herhangi bir işi olmayan erlere, askerlik hizmeti sonrasında ekonomiye de katkı sağlayacak şekilde meslek kazandırma kursları uygulamaktadır.

Bu faaliyetleri yaparken erler ileride kullanabilecekleri teknik hüneler kazanabilmektedirler. Türk Silahlı Kuvvetleri gerek kendi bünyesinde gerek diğer kurum ve kuruluşlarla koordineli olarak (Halk eğitim merkezleri vb.) sivil hayatında herhangi bir işi olmayan erlere, askerlik hizmeti sonrasında ekonomiye de katkı sağlayacak şekilde meslek kazandırma kursları uygulamaktadır.

Tablo 3.2 Okuma Yazma Kursları Toplam Sonuç Tablosu

Kuvvet K.lıkları	Açılan Kurs Miktarı	Katılan Erbaş/Er Miktarı	Tamamlanan Kurslarda Başarılı Erbaş-Er Miktarı	Başarı Oranı %	Devam Eden Erbaş-Er Miktarı
K.K.K.Lığı	1595	89617	55866	62	618
Dz.K.K.Lığı	127	1948	1463	75	-
Hv.K.K.Lığı	146	6291	5303	84	-
J.Gn.K.Lığı	1230	24549	21370	87	1639
Sah.Güv.K.lığı	15	57	56	98	-
TOPLAM	3113	122462	84058	69	2257

KAYNAK : <http://www.tsk.mil.tr/bashalk/bilginotu/2004/bn22_ek/lahika-3.xls>⁸⁹

Bu faaliyetleri yaparken erler ileride kullanabilecekleri teknik hüneler kazanabilmektedirler. Türk Silahlı Kuvvetleri gerek kendi bünyesinde gerek diğer kurum ve kuruluşlarla koordineli olarak (Halk eğitim merkezleri vb.) sivil hayatında herhangi bir işi olmayan erlere, askerlik hizmeti sonrasında ekonomiye de katkı sağlayacak şekilde meslek kazandırma kursları uygulamaktadır.

Bu kurslar sonunda erler, zorunlu askerlik hizmetini yerine getirirken, bu hizmetleri aksatmayacak şekilde askerlik hayatından sonra sivil yaşamında da kullanabilecekleri birer meslek edinerek ve ekonomiye tüketicilikten üreticiliğe geçiş yapmak suretiyle, istihdama katkıda bulunmaktadır.

Bu kurslara örnek verecek olursak ;

1. Konfeksiyon (Hazır Giyim)	6. Saç İşleri Kursu
2. Terzilik Kursu	7. Tornacılık Kursu
3. Karo-Fayans Döşeme Kursu	8. Berberlik
4. Sıva, Boya, Badana Kursu	9. Tornacılık Kursu
5. Esanjör İşletme Kursu	10. Kalıpcılık Kursu

⁸⁹Erbaş ve Erlere Yetenek Kazandırma Kursları, <http://www.tsk.mil.tr/bashalk/bilginotu/2004/bn22_ek/lahika-3.xls>, (18.12.2005) .

11. Duvarcılık Kursu	33. Muhasebe Kursu
12. Isıtma/Soğutma Havalandırma	34. Ağaç İşleri Kursu
13. Fayans ve Seramik Döşemeciliği	35. Enstrüman Yapım ve Onarımı
14. Frezecilik Kursu	36. Mobilya Döşemeciliği
15. Sıhhi Tesisatçılık Kursu	37. Fotoğrafçılık Kursu
16. Stüdyo Teknikleri	38. Marangozluk Kursu
17. Elektrik Tesisatçılığı Kursu	39. Fırıncılık Kursu
18. Buhar Kazanı- Brülör Kursu	40. Hasır Mobilya Yapımı Kursu
19. Radyo Televizyon Tamirciliği Kursu	41. Aşçılık
20. Kalorifer Ateşçiliği Kursu	42. Oto Elektrikçiliği
21. Elektrikli Ev Aletleri Bakım ve Onarım Kursu	43. Bilgisayarlı Daktilo Kursu
22. Doğalgaz Ateşçiliği Kursu	44. Motor Bakım ve Onarım Kursu
23. Telefon Sant.Bakım/ İşletmesi Kursu	45. Okuma Yazma 1 nci ve 2 nci Kademe Kursları
24. Turizm Otelcilik Kursu	46. Oto Lastik Onarımcılığı Kursu
25. Tesviyecilik Kursu	47. Motorlu Taşıt Sürücü Kursları
26. Yabancı Dil Kursları	48. Bilgisayar Bakım ve Onarımcılığı
27. Yangın Söndürme ve Kurtarma	49. Akücülük
28. Matbaacılık Kursu	50. Esanjör İşletme Kursu
29. İş Makineleri Bakımı Kursu	51. Kaynak Kaporta Kursu
30. İlk Yardım Kursu	52. Bilgisayar Kursu
31. Jeneratör Kullanma ve Bakım Kursu	53. Metal İşleri
32. Garsonluk	

Aşağıdaki Tabloda da erbaş ve erlere yetenek kazandırma kurslarının kuvvet komutanlıkları bazında toplam sonuçları verilmiştir. Halen bu kurslar her celp dönemi için (yılda 4 celp silah altına alınmaktadır) açılmaya devam etmektedir.

Önemli sorun, bu işlerin yapılması sırasında sermayenin , araç ve gereçlerin, girdilerin israf edilmemesidir.⁹⁰

**Tablo 3.3 Erbaş ve Erlere Yetenek Kazandırma Kursları Toplam Sonuçları
(08 Şubat 2000- 30 Haziran 2006)**

Kuvvet K.Lıkları	Açılan Kurs Miktarı	Katılan Erbaş/Er Miktarı	Tamamlanan Kurslarda Başarılı Erbaş-Er Miktarı	Başarı Oranı %
K.K.K.Lığı	14.172	361.069	261.759	72
Dz.K.K.Lığı	727	13.581	9.494	70
Hv.K.K.Lığı	836	30.715	26.686	87
J.Gn.K.Lığı	7.274	111.712	102.354	92
Sah.Güv. K.Lığı	275	1.037	1.056	97
TOPLAM	23.284	518.114	401.349	77

KAYNAK : < http://www.tsk.mil.tr/egitim_ogretim/erbas_kurs_yeni/lahika-2.xls>

Askerlik ödevinin ekonomiye katkıda bulunmak için kullanılmasının bir yolu da, yurt dışında çalışanların askerlik ödevini, döviz bedeli ödemeleri karşılığında, kısaltmaktır.

Yurt dışında çalışanlar, kazandıkları dövizlerle ekonomiye ve savunmaya, fiilen askerlikte geçirecekleri süreye kıyasla daha büyük bir katkıda bulunurlar. Askerlik görevi için bu faaliyetlerini kesmelerini istemek, savunma amacına katkıda bulunmaz; ekonominin döviz girdilerini azaltarak bu amacı zaafa uğratar. Türkiye’de kabul edilen bir yasa ile, yurt dışında çalışma askerlikte geçirilen zamana sayılmış, bu çalışmadan kazanılan dövizin bir kısmının devlete ödenmesi karşılığında, askerlik süresi birkaç aya indirilmiştir.⁹¹

⁹⁰Erbaş ve Erlere Yetenek Kazandırma Kursları <http://www.tsk.mil.tr/egitim_ogretim/erbas_kurs_yeni/lahika-2.xls> (11.09.2006) .

⁹¹ BULUTOĞLU, s. 278.

Ayrıca savunmanın ülkede yasa ve düzen egemenliğine de katkısı vardır. Düzen ve yasa egemenliğini sağlama hizmeti, normalde bir örgüt olarak savunmadan ayrılmıştır; savunma dışı, güvenlik ise içe dönük hizmetlerdir. Sadece kırsal kesimde, iç güvenlik hizmetleri İçişleri Bakanlığı emrinde çalışan askeri bir örgüt yani Jandarma Genel Komutanlığı tarafından sağlanmaktadır. Bununla beraber, herhangi bir zaman ve yerde düzen bozucu, yasa dışı eylemler aşırı bir şekilde artar ve iç güvenlik kuvvetlerinin baş edemediği boyutlara ulaşırsa, askeri birlikler mülki amirin isteği üzerine devreye sokulabilir. Böylece, güven ve düzen sarsıcı olayların normal güvenlik güçlerinin gücünü aşan boyutlara ulaşmasının yarattığı güvenlik gücü talebi, savunma için hazır tutulan birliklerden yapılan ikmal ile karşılanmış olur.

Ayrıca asayiş ve düzen sağlayan kamu hizmetleri dışında, devletin öteki hizmetlerine olan talepteki büyük ve ivedi artışlar da gene hazır silahlı birliklerin yardımı ile karşılanabilir. Deprem, su taşması gibi afetlerin zararlarını kaldırmak, büyük yangınları, bu arada orman yangınlarını söndürmek, kolera gibi salgınlarda sağlık örgütünü takviye etmek için ordunun olanaklarına başvurulabilir.

Örneğin ülkemizde; Genelkurmay Başkanlığı ve Kuvvet Komutanlıkları 17 Ağustos 1999 Marmara ve 12 Kasım 1999 Düzce depremlerinin ardından çok kısa bir süre sonra, Doğal Afet Değerlendirme ve Koordinasyon Merkezlerini faaliyete geçirmiş ve ilgili birlikleri süratle afet bölgesine sevk etmiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri unsurları afet bölgesinde bir yandan arama kurtarma ve tahliye faaliyetlerine devam ederken, diğer yandan bölgedeki vatandaşlarımızın güvenlik, sağlık, iskân, iâşe ve ulaşım ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli desteği sağlamıştır. Deprem Bölgelerinde yaklaşık 64.000 TSK personeli arama-kurtarma ve yardım faaliyetleri için görevlendirilmiştir. Afet bölgesindeki haberleşme ihtiyaçlarını karşılamak üzere uydu terminal sistemi ve mobil muhabere vasıtaları bölgeye sevk edilmiştir.

Hasta ve yaralı afetzedeler hava ve karayolu ile sabit ve seyyar hastanelere tahliye edilmiştir. Bölgede TSK' ya ait iki adet seyyar cerrahi hastane görev yapmıştır.

Vatandaşların geçici iskânını sağlamak maksadıyla 12 çadır kent kurulmuş ve işletilmiştir. TSK'nın tesis ettiği çadır kentlerde afetzede vatandaşları normal hayata

döndürmek için çamaşırhane, banyo, revir, kantin vb. çeşitli sosyal tesis ve üniteler kurulmuş ve işletilmiştir. Ayrıca TSK unsurları deprem bölgesinde 41.000 çadır ve 224 çadır kentin kurulması faaliyetine de destek sağlamıştır .

Ayrıca deniz kirliliği ile mücadelede; bünyesindeki üs ve limanlara, yeni deniz süpürgeleri inşası/tahsisi, yeni inşa edilen / edilecek gemiler ile hâlihazırda envanterdeki gemilerde, biyolojik arıtma sistemlerinin imalâtı / montajı ile atıkların nötralize edilmesi, temin ve tahsisleri yapılan yangın/yağ bariyerleri ile denizde çıkacak yangın ve petrol atıklarının yayılmasının önlenmesi görevlerini de yerine getirmektedir.

Bunun yanı sıra Türk Silahlı Kuvvetleri toplumsal gelişime destek faaliyetleri olarak köy destek uygulamaları ve bölge destek uygulamaları kapsamında;

1. Giyecek yardımı,
2. Yiyecek yardımı,
3. Kırtasiye yardımı,
4. Okul bakım onarımı,
5. Okullara araç gereç yardımı,
6. Sağlık tarama ve aile planlaması,
7. Sağlık ocaklarının bakım ve onarımı,
8. İlaç ve aşı yardımı,
9. Fakir ailelerin çocuklarının sünnet ettirilmesi,
10. Evlendirme ve resmi nikah kıyma,
11. Su şebekesi ve ıslahı,
12. Köy yollarının bakım ve onarımı,
13. Köy ve mezarlardaki tarım ve hayvancılık faaliyetlerine teknik destek,
14. Bilgilendirme konferansları,
15. Soysal ve psikolojik yardımlar,
16. Moral arttırıcı yardımlar,
17. Ağaçlandırma faaliyetleri, (TSK' ya tahsisli araziler üzerinde yılda ortalama 3

milyon fidan dikilmektedir. Buna ilâveten, kışla dışı araziler üzerinde, Orman Bakanlığı

ile iş birliği içerisinde, "Mehmetçik Ormanı" projeleri kapsamında, bu güne kadar, 10.000 dönümden fazla alana toplam 1.5 milyona yakın ağaç dikilmiştir .),

18. Bölge içi öğrenci gezileri,
19. Bölge dışı öğrenci gezileri,
20. Başarılı öğrencilerin aileleriyle katıldıkları geziler,
21. Spor ve kültür faaliyetleri,
22. Üniversite ve Anadolu liselerine hazırlık kursları,
23. Kolaylaştırılmış dil eğitimi,
24. Bilgi ve beceri geliştirme kursları,
25. Yabancı dil eğitimi,
26. Bilgilendirme konferansları,
27. Engelli vatandaşlara yardım faaliyetleri,
28. Ekonomik getirisi olan halk konserleri ve kermes gibi faaliyetler,
29. Gönüllü " öğrenci velisi " uygulaması,
30. Nakdi yardım faaliyetlerini yürütmektedir.

Savaş hali, savaşı gerektiren bir durumun baş göstermesi, ayaklanma olması, vatan ve Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışmanın veya ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren veya Anayasa'nın tanıdığı hür demokratik düzeni veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerinin ya da bunlar hakkında kesin belirtilerin ortaya çıkması, normal iç güvenlik düzeninden sıkıyönetim üzenine geçiş sebepleri Anayasa'da belirtilmiştir. İç güvenlik hizmetinin sağlanmasından normal rejimden sıkıyönetim yasal düzenine geçmek için hükümetin TBMM'den onaylanan kararına ihtiyacı vardır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SAVUNMA HARCAMALARI

En genel anlamıyla, bir ülkenin, iç ve dış güvenliğini sağlamak maksadıyla milli gelirinden savunmasına ayırdığı paydır. Dar anlamıyla savunma harcamaları; savunma hizmetine tahsis edilmiş askeri ve sivil personel ile ilgili harcamalardan, bu sektör ile ilgili araç ve gereçlerin (silah, ekipman vs.) üretimi ve satın alınması, bunların bakım ve onarım giderlerinden, bina vb. inşaa faaliyetlerinden, araştırma geliştirme harcamalarından oluşmaktadır. Bu nedenle, milis, polis, gümrük görevlileri gibi asker benzeri güçlere, sivil savunmaya, olağanüstü dönemde kısa zamanda silah üretimi faaliyetlerini uyarlayabilecek sivil teşebbüslere yapılan harcamalar, zorunlu yiyecek maddeleri ve ham maddelerin stoklanması faaliyetleri ile yapılan harcamalar ve yabancı askeri yardımlar geniş anlamda savunma harcamalarını oluşturmaktadır.⁹²

Savunma harcamaları kamusal mal ve hizmet niteliğinde olup ülkelerin daha iyi koşulları elde etmek ve bunların idamesini sağlamak pahasına milli gelirlerinden özgürlük ve hayatlarının devamını sağlamak maksadıyla yaptıkları harcamalardır. Normalde tüketim ve üretim kapasitesi açısından verimsiz belki de kimileri için gereksiz olarak düşünülse bile savuma için yapılan harcamalar toplumun günümüz dünyasında varlığını sürdürebilmesi, toplumsal ve siyasal istikrarı sağlayabilmesi ve toplumun sosyo-ekonomik ilişkilerini sağlıklı bir şekilde kurulabilmesi için olmazsa olmazların başında gelmektedir.

Savunma harcamaları geçerli olan ekonomik ve politik sınırlamaların bir fonksiyonu olabilmektedir. Nitekim savunma harcamalarının dört belirleyicisi bulunmaktadır. Bunlar; güvenlik, teknolojik, ekonomik ve endüstriyel ve politik olarak sıralanabilir.

Savunma hizmetinin iki yönlü olduğunu daha önce belirtmiştik; birincisi ülkeye karşı yapılacak bir saldırının caydırılması, ikincisi ise, saldırının gerçekleşmesi

⁹² İbrahim UÇAR, **Savunma Harcamalarının Ekonomiye Etkileri Ve Savunma Harcamaları-Büyüme İlişkisinin Ekonometrik Modellenmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, KHO Savunma Bilimler Enstitüsü Harekat Araştırması Anabilim Dalı, Ankara 2003,s.4.

durumunda buna karşı konulmasıydı. Hem caydırıcılık hem de saldırıya karşı konulması barış zamanında askeri eğitim, araç, gereç ve malzeme için harcama yapılmasını gerektirir. Savaş başlayınca savaşın türünü, yaygınlığını ve yoğunluğunu diğer faktörler yanında barış zamanında yapılan harcamaların büyüklüğü belirleyecektir.⁹³

Savunma harcamalarının en elverişli düzeyde yapılması, risk faktörünün belirlenmesine ve yeterli güvenlik düzeyinin tespit edilmesine bağlı olmaktadır. Güvenli bir ortam ekonomik kalkınma için ana koşuldur; kendini güvenli hissetmeyen sermaye yatırım yapmayacaktır. Güvenli ortamı sağlayan savunma harcaması miktarı optimum savunma harcamasıdır. Bunun altında kalan miktar ekonomiyi olumsuz etkiler ve yine aşırı savunma harcaması da ekonomik ve sosyal olumsuzluklar yaratır.⁹⁴

4.1. Savunma Harcamalarının Sınıflandırılması

Dünyada savunma harcamalarının hangi unsurlardan oluştuğuna dair bir fikir birliği yoktur. Savunma harcaması kavramından neyin kastedildiği sorusunun cevabı, hem akademik analizlerde hem de uluslararası politikada tam olarak açık değildir. Bunun çeşitli nedenleri vardır. Mesela farklı ülkelerdeki silahlı güçler farklı kurumları yansıtabilirler ve rolleri farklı olarak tanımlanabilir. Bazı ülkelerde polis ve ordunun görevleri arasındaki ayrım net değildir. Fransa Jandarması örneğine olduğu gibi.

Savunma harcamaları ile ilgili analizlerde karşılaşılan güçlüklerden biri tanımlama sorunudur. Çoğu zaman devletler bu harcamaları kendi amaçlarına uygun olarak tanımlamada serbesttirler.⁹⁵ Her ülke kendi sosyo-ekonomik yapısına göre savunma harcamalarını planlamaktadır. Çeşitli uluslararası kuruluşlar tarafından yapılan değişik savunma harcamaları tanımları bulunmaktadır. Bu farklılık özellikle uluslar arası düzeyde karşılaştırma yapmayı zorlaştırmaktadır.⁹⁶ Genel olarak NATO, IMF, BM'nin

⁹³ Filiz GİRAY, "Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, s. 183. <<http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/tmakale/865.pdf>> , (17.03.2006).

⁹⁴ ÖZBARAN, s. 128.

⁹⁵ GİRAY, s. 184.

⁹⁶ GİRAY, s. 196.

tanımlamalarına göre uluslar arası araştırma kuruluşları savunma harcamalarını sınıflandırmaya çalışmışlardır.

Bu üç uluslararası kuruluş içinde Birleşmiş Milletler tarafından yapılan tanım en kapsamlı tanımı oluşturmaktadır. Bu tanım özellikle uluslararası karşılaştırmalar yapmak amacı için uygundur. Ulusal ve standart tanımlar arasındaki farklılıklar askeri harcama rakamlarına da yansımaktadır. Tanımlama farklılıkları ülkeler arasında savunma harcamalarının büyüklüğü arasındaki karşılaştırmaları da zorlaştırmaktadır.

Tablo 4.1 Savunma Harcamalarının Sınıflandırılması

Muhtemel Harcama Kalemleri		NATO	IMF	BM
Silahlı Kuvvetlere Yapılan Ödemeler				
1.	Subaylara Ve Askerlere Yapılan Ödemeler	X	X	X
2.	Silahlı Kuvvetler İçinde Veya Bağlantılı Çalışan Teknisyenlere , Bürokratlara Vb. Yapılan Ödemeler	X	X	X
3.	Yukarıdaki Personele Ve Ailelerine Yapılan Sağlık , Sosyal Vb. Ödemeler İle Vergi İndirimleri	X	X	X
4.	Emeklilere Yapılan Ödemeler	X	-	X
5.	Askeri Okul Ve Hastaneleri	X	X	?
6.	Silah Üretimine Ve İthaline Yapılan Harcamalar	X	X	X
7.	Alt Yapı İnşaatı , Konut Vb. Harcamalar	X	X	X
8.	İşletme Ve Bakım	X	X	X
9.	Diğer Alımlar	X	X	X
10.	Askeri Araştırma – Geliştirme Faaliyetleri	X	X	X
Savunma /Stratejik Amaçlı Diğer Harcamalar				
11.	Stratejik Malların Stoklanması	X ^a	-	-
12.	Silah , Teçhizat Vb. Depolanması	X ^a	X	-
13.	Silah Üretim / Dönüşümü Sübvansiyonları	X	-	-
14.	Diğer Ülkelere Askeri Yardım	X	X	X

15.	Uluslar Arası Organizasyonlara (BM , Askeri İttifaklar Vb.)	X	X	-
16.	Sivil Savunma	-	X	X
Önceki Askeri Güçlere / Faaliyetlere Yapılan Harcamalar				
17.	Gazilere Vb. Yapılan Ödemeler	-	-	-
18.	Savaş Borçlarına Ödemeler	-	-	-
Diğer Güvelik Kuvvetlerine Yapılan Ödemeler				
19.	Jandarma	X ^b	X ^b	X ^b
20.	Sınır / Sahil Koruma	X ^b	X ^b	X ^b
21.	Polis	X ^b	-	-
Diğer Sorumluluklar				
22.	İnsani / Kaza Tazminatları	X	-	-
23.	BM Barış Gücü	X	X	-
Gelirler				
24.	Askeri Okullar , Hastaneler , Şirketler	Y	Y	Y
25.	Askeri Alt Yapının Sivil Kullanımı	Y	Y	Y
26.	Önemli Kişi Taşımaları	Y	Y	Y
27.	Teknoloji Ve Patent Satışları	Y	Y	Y
28.	Üretim Sübvansiyonları Geri Ödemeleri	Y	Y	Y
29.	Diğer Ülkelerden Askeri Yardımlar	-	-	X ^b
Gelecek İçin Zorunlu Harcamalar				
30.	Kredili Tedarik	X	X	-

Kaynak: Savunma Harcamalarının Uluslararası Ele Alınışı (Brozska, 1995)

(X), Savunma harcamalarına dahil kalemler; (-), Savunma harcamalarına dahil olmayan kalemler; (Y), gelir olarak planlanmış kalemler, (a), işletimi ve finansmanı savunma kuruluşlarınca üstlenildiği durumlarda; (b), askeri amaçla eğitilip , donatılıp kullanılmalari durumunda.

Savunma harcamaları en basit şekliyle yatırım ve tüketim harcamaları olarak ikiye ayrılmaktadır. Askeri tedarik, askeri bina inşaatları ve araştırma geliştirme yatırım

sınıfına; işletme ve bakım giderleri, personel ödemeleri de tüketim harcamaları sınıfına girmektedir. Türkiye’de savunma harcamaları asker – sivil personel ödemeleri, silah-teçhizat, işletme ve bakım, sefer stokları ve malzeme, inşaat yatırımları ve yedek kaynaklar şeklinde beş ana sınıfa ayrılmaktadır.⁹⁷

4.2. Dünyada Savunma Harcamaları

Devletlerin tarih sahnesine çıkmalarıyla birlikte, savaşların da daha sık olarak ortaya çıktıkları görülmektedir. Tüm devletler, önce kendilerini savunmak, sonra da kendilerine vergi veya haraç ödeyen grup ve toplulukların başkaldırmalarını önlemek ve düşman devletleri yok etmek üzere savaşa girişmişlerdir. Profesyonel askerlik de siyasal merkezileşmenin bir ürünüdür.⁹⁸

Medeniyet tarihinin bilinen 7000 yıllık geçmişinde yüzyıllık kesitlerde 87 yıl savaşa, 13 yıl ise barışa tekabül ettiği söylenmektedir. Yapılan bilimsel araştırmalara göre 1960 yılı itibarıyla 14531 savaş olayından etkilenen 181 nesil bulunduğu, sadece 10 neslin savaş görmeden yaşadığı belirtilmiştir. Ancak bunlar da kendi aralarında kavga etmişlerdir. 1960-1980 arasında 152 silahlı çatışma meydana gelmiştir, bunların 42 tanesi şiddetli olarak gerçekleşmiştir.⁹⁹

Savaş, dünya tarihi boyunca, insanların yaşam koşullarında önemli altüst oluşlara yol açmış bir olgudur. Savaşların, tarihsel süreç içinde bazı biçimsel farklılıkların olduğu geçiş dönemleri vardır. Sanayi devrimine kadar küçük hanedanlık devletlerinin, güçlerine güç katmak için yaptıkları yerel, organize olmayan ve ara sıra, münferit (sporadik) şiddeti içeren savaşlar yaşanırken, sanayi devriminden sonra yeni bir savaş tipinin geliştiği görülmektedir. Bu yeni tip savaş teknolojik gelişmeyle birlikte ve özellikle Fransız devriminin etkisi altında, milli ordularla yapılmış ve I. ve II. Dünya Savaşlarında zirveye çıkarak toplu yıkımlara sebep olmuştur. II. Dünya Savaşında nükleer silahların kullanılması bu yıkımların boyutunu artırmıştır. II. Dünya Savaşının

⁹⁷ UÇAR, s.6.

⁹⁸ Nihat FALAY, **Kapitalist Devletler ve Savaşlar**, İktisadi Gelişmeler İzleme Raporu (2.Bölüm), Temmuz 2004, s.6.

⁹⁹ Bülent YILMAZ, **Savunma Çabaları ve Türkiye’nin Savunma Bütçesi**, <http://www.kho.edu.tr/yayinlar/btym/yayinlistesi/yayinlar/Yayin2001/252_savunmacabaları_bulent.htm>, (20.03.2006).

bitmesi ile soğuk savaş dönemi başlamış, toplu savaşlar yerine 1945'ten bu yana güç ve etki için jeopolitik mücadelelere devam eden ülkelere, büyük güçlerin bir çok müdahalesinin olduğu küçük savaşlar gerçekleşmiştir. 1990'da soğuk savaşın sona ermesiyle silahlı çatışmaların yapısı ve doğası tekrar kökten değişmiş doğu ve batı arasındaki mücadele hattının kaybolması sonucu ülkeler arasındaki çatışmaların sayısı azalırken ülke içi savaşlar artmıştır. Son olarak 11 Eylül 2001'de gerçekleşen saldırı sonrasında ABD tarafından yeni bir savaş konsepti geliştirilerek, bunun “önleyici savaş” olarak adlandırıldığını daha önce belirtmiştik. Hatırlanacağı üzere önleyici savaş herhangi bir ülkeye karşı, o ülkeden düşmanca bir hareket gelmesi dahi saldırı düzenleme “hakkını” ifade etmekteydi.

20. yüzyılda, iki dünya savaşıyla birlikte artık savaşlar yerel olmaktan çıkarak, küresel bir boyut kazanmıştır. Bugün dünyanın birçok yerinde yerel ve bölgesel savaşlar sürmekte, halen dünya üzerindeki kaos ve çatışmalar devam etmektedir.¹⁰⁰

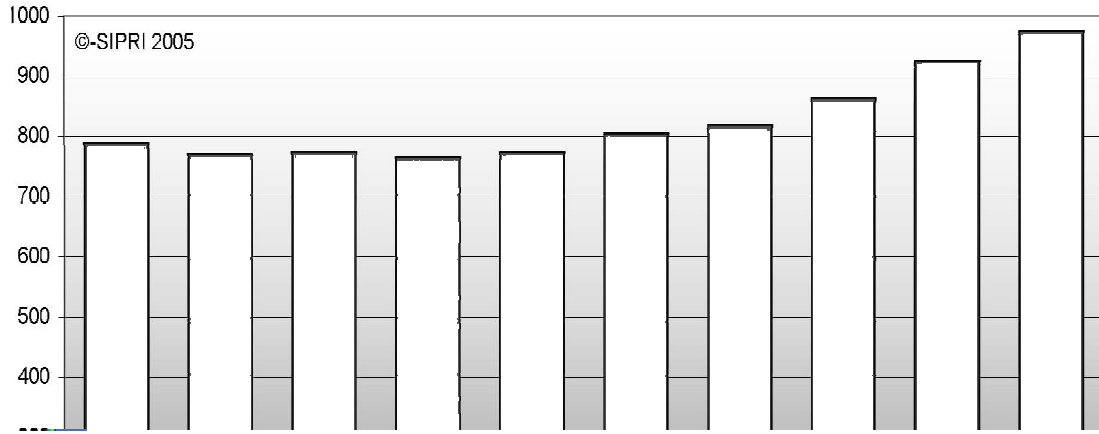
Dünyada savunma harcamaları yılda 1 milyar doların üzerine çıkmıştır ve bu artış sürmektedir. Bu artışta, 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra savunma bütçesini 450 milyar doların üzerine çıkaran ABD'nin payı büyüktür. ABD savunma bütçesindeki bu artış ve savunma AR-GE harcamalarına ayrılan büyük kaynak Avrupa Birliği ülkelerini endişeye düşürmektedir. Yapılan bir değerlendirmede oluşan bütçesel ve teknolojik farkın, rekabet bir yana, iş birliğini bile imkansız hale getireceği endişesi dile getirilmiştir. Bunun sonucunda İngiltere ve Fransa savunma bütçelerini arttırma kararı almışlardır. Ayrıca havacılık ve uzay alanında Avrupa'nın rekabet gücünü koruyabilmesi için 100 milyar Euroluk bir kaynak gereksinimi olduğu tespit edilmiştir.

Savunma harcamaları hakkında veri toplanması son derece zordur. Bu zorluk, bu tür harcamaların kritik mahiyetinden kaynaklanmaktadır. Savunma harcamalarının düzeyi ve kompozisyonu demokratik parlamenter sisteme sahip ülkelerde bile “devlet sırrı” olarak görülmektedir. Savunma bütçelerinin “siyah programlar (black programmes)” olarak adlandırılan kısmı hakkında kamuoyu bilgilendirilmemektedir .

¹⁰⁰ KESK, **Barıştan Yana Bir Çözüm İçin Henüz Geç Değil**, <<http://www.kesk.org.tr / kesk .asp ? sayfa = kesksesyazi & id = 266>>,(20.03.2006) .

Dünyada savunma harcamalarını rapor eden ve yayınlayan çeşitli kuruluşlar vardır. Bu kuruluşlardan bazıları Stokholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü (SIPRI), Silah Kontrol ve Silahsızlanma Ajansı (ACDA), Uluslararası Stratejik Çalışmalar Enstitüsü (IISS)'dür. Literatürde verileri daha güvenilir kabul edilen SIPRI, savunma harcamalarını NATO tanımlamasına göre rapor etmektedir. ACDA da, NATO tanımlamasına göre savunma harcamalarını yayınlamasına rağmen verilerinin yeterince güvenilir olmadığı ve harcamaların olduğundan az gösterildiği bazı araştırmacılar tarafından ileri sürülmüştür.¹⁰¹

Tablo 4.2 Dünyada Askeri Harcamaların Seyri

rakamın oldukça dikkat çekici olduğu görülmektedir.¹⁰² Raporda, artan askeri harcamaların yüzde 47'sinin terörle mücadele önlemleri nedeniyle ABD tarafından gerçekleştirildiğine dikkat çekilmiştir.¹⁰³

Tablo 4.3 Dünya Ve Bölgesel Askeri Harcama Değerleri (Milyar \$)

Bölge	2000	2001	2002	2003	2004	2005
AFRİKA	11,1	11,1	12,1	11,9	12,6	12,7
Kuzey	4,3	4,4	4,8	5,0	5,6	5,5
Sahara Altı	6,8	6,6	7,3	6,9	7,0	7,2
AMERİKA	353	358	399	447	485	513
Merkez	3,6	3,7	3,5	3,4	3,2	3,2
Kuzey	332	335	375	425	463	489
Güney	17,8	19,9	20,4	18,3	18,9	20,6
ASYA&OKYANUSYA	126	132	138	144	152	157
Merkez Asya	- -	(0,6)	(0,6)	(0,7)	(0,7)	(0,8)
Doğu Asya	95,5	101	107	112	116	120
Okyanusya	9,5	9,9	10,3	10,6	11,1	11,5
Güney Asya	19,9	20,5	20,6	21,2	23,9	25,0
AVRUPA	243	243	249	256	260	256
Merkez	11,5	12,1	12,3	12,8	12,7	11,7
Doğu	15,8	17,3	19,1	20,4	21,4	23,3
Batı	215	214	218	223	226	220
ORTA DOĞU	51,5	55,0	52,6	55,0	58,9	63,0
DÜNYA	784	800	851	914	969	1001
Değişim (%)	+ 3,6	+ 2,0	+ 6,4	+ 7,4	+ 6,0	+ 3,3

Kaynak : SIPRI 2006 <http://www.sipri.org/contents/milap/milex/mex_major_spenders.pdf>

Ayrıca raporda, 2003 – 2005 yılları arasında askeri harcamalara 238 milyar dolar ek bütçe ayıran ABD'nin askeri giderlerinin, Çin, Latin Amerika ülkeleri ve Afrika ülkelerinin toplamı kadar olduğu ifade edilmiştir

¹⁰² **Dünyada Askeri Harcamalar**, <http://www.dunyabulteni.net/haber_detay.php>, (09.05.2006).

¹⁰³ **Askeri Harcamalar Rekor Kırdı**, <http://www.aktifhaber.com/read_news.php?nID=62585> (10.08.2006).

Geniş bir alanı kapsayan ülkeler ve bölgeler arasındaki değişim savunma harcamalarının yükünü ve ağırlığını arttırmıştır. 2000-2005 yılları arasındaki 6 yıllık dönemde ortalama yüzde 4,7 oranında yükselmiştir. Bu artışta en büyük pay ABD'nindir.¹⁰⁴

Tablo 4.4 Dünyada Askeri Harcamalar Sıralamasında İlk 15 Ülke (2005)

Sıra	Ülke	Harcama Milyar \$	Kişi Başına Düşen Harcama \$	Harcama (Dünya %) Milyar \$	Nüfus (Dünya %)
1	ABD	478.2	1604	48	5
2	İngiltere	48.3	809	5	1
3	Fransa	46.2	764	5	1
4	Japonya	41.0	329	4	2
5	Çin	[188.4]	[31.2]	[4]	20
6	Almanya	33.2	401	3	1
7	İtalya	27.2	468	3	1
8	Suudi Arabistan	25.2	1025	3	0
9	Rusya	[21]	[147]	[2]	2
10	Hindistan	20.4	18.5	2	17
11	Güney Kore	16.4	344	2	1
12	Kanada	10.6	327	1	0
13	Avustralya	10.5	522	1	0
14	İspanya	9.9	230	1	1
15	İsrail	9.6	1430	1	0
	D ÜN YA	1001	155	100	100

[] Yaklaşık Değer

Kaynak :< <http://www.infoplease.com/ipa/A0904504.html>>

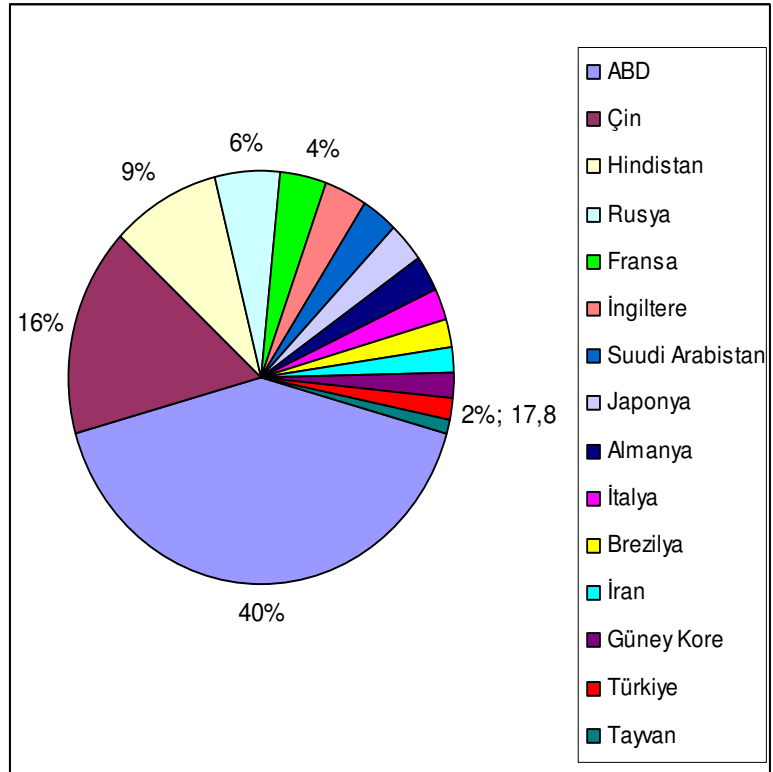
¹⁰⁴ SKÖNS Elizabeth, v.d., **Military Expenditures** , Chapter 8 , SIPRI Yearbook Armaments , Disarmament and International Security .

SIPRI'nin açıklamalarında, geçen yıl 478 milyar dolara yükselen ABD askeri harcamasının, küresel rakamın neredeyse yarısını oluşturduğunu ve izleyen 32 güçlü devletin toplam harcamasından fazla olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁵

Yine Stockholm Uluslararası Barış Araştırma Enstitüsü'nün (SIPRI) açıklamasına göre, ABD'nin terörizmle savaş için yaptığı büyük harcamaların etkisiyle dünya çapında askeri harcamalar yüzde 5 artışla 1.04 trilyon doları aşmış ve art arda altıncı yıl da yükselmiştir. Savunma harcamaları 2003 yılı sabit fiyatlarıyla 2004 yılında 975 milyar dolarken , 2005 yılında 1159.8 milyar dolar olmuştur.

Tablo 4.5 Dünyada Askeri Harcamalar Sıralamasında İlk 15 Ülke
(Satınalma Gücü Paritelerine Göre - 2005)

Sıra	Ülke	Harcamalar (Milyar Dolar)
1	ABD	478.2
2	Çin	188.4
3	Hindistan	105.8
4	Rusya	[64.4]
5	Fransa	45.4
6	İngiltere	42.3
7	Suudi Arabistan	35.0
8	Japonya	34.9
9	Almanya	32.7
10	İtalya	30.1
11	Brezilya	24.3
12	İran	23.8
13	Güney Kore	23.4
14	Türkiye	17.8
15	Tayvan	13.4
	TOPLAM	1159.8

Kaynak: SIPRI 2006, <http://www.sipri.org/contents/milap/milex/mex_major_spenders.pdf>¹⁰⁶

¹⁰⁵ **Largest Military Expenditures**, 2005, <<http://www.infoplease.com/ipa/A0904504.html>>, (09.07.2006).

Çin'in savunma bütçesinin bu yıl 152.3 milyar yuani (188.4 milyar ABD Doları) bularak, geçen yıla göre yüzde 14.7 oranında artmasının beklendiği bildirilmiştir. Çin Ulusal Halk Meclisi (ÇUHM)'nin olağan yıllık toplantısı Sözcüsü Jiang Enzhu, Pekin'de Çin Devlet Konseyi tarafından, ÇUHM olağan yıllık toplantısında incelenip onaylanmak üzere sunulan 2006 yılı savunma bütçesinin 35 milyar dolar olduğu açıklanmıştır. Jiang, düzenlediği basın toplantısında söz konusu bütçenin ulusal mali bütçenin yüzde 7.4'ünü oluşturduğunu belirterek, bu rakamın 2005 yılına ait rakamla hemen hemen aynı olduğunu ifade etmiştir. Jiang, son yıllarda ekonominin gelişmesiyle birlikte Çin'in savunma harcamalarının biraz arttığını, ancak savunma bütçesinin ülkenin mali giderlerindeki oranında gözle görülür bir değişiklik yaşanmadığını dile getirmiştir. Sözcü Jiang, Çin'in savunma harcamasının miktarı, gayri safi yurtiçi milli hasıla ve mali giderlerindeki oranı bakımından dünyada nispeten düşük bir düzeyde olduğunu yinelemiştir. Jiang, ABD'nin askeri harcamalarının ülkenin mali giderlerindeki oranının yüzde 17.8'e ulaştığını ve Çin'in bu oranının yalnızca yüzde 7.4'te kaldığını sözlerine eklemiştir. Başta ABD olmak üzere çeşitli ülkeler Çin'in askeri bütçesinin sürekli olarak artmasından endişe duyuyorlar ve bunun bölgenin barışı ve istikrarı adına bir tehdit oluşturacağını belirtmektedirler.¹⁰⁷

Her ülke gelirin bakılmaksızın önemli bir gelir miktarını savunma için ayırmaktadır. Belki de bu kaçınılmaz ve olmazsa olmaz harcamaların başında gelmektedir. Bazı kaynaklarda verilen rakamlar değerlendiricileri yanlış yönlere sürükleyebilmektedir. Bunda birinci karmaşa daha öncede belirtildiği gibi savunma harcamalarının tanım farklılığından, diğeri de verilerin milli ve gizlilik arz eden bilgiler olduğu yaklaşımıdır. Dünyadaki toplam üretimin gayri safi milli hasıla (GSMH) bazında % 74.5'ini üreten 6 ülke, askeri harcamaların da % 69.8'ini yapmaktadır.¹⁰⁸

¹⁰⁶ **The 15 Major Spender Countries In 2005**, <http://www.sipri.org/contents/milap/milex/mex_major_spenders.pdf> (15.08.2006) .

¹⁰⁷ **Çin'den Silahlanmaya 35 Milyar Dolar**, <http://www.dunyabulteni.net/haberdetay.php?haber_id=1985>, (09.03.2006).

¹⁰⁸ Milli Gelir (MG) ve Gayri Safi Milli Gelir (GSMG) eş anlamlı kullanılsa da aralarında fark vardır . GSMH, bir ekonominin bir yılda ürettiği mal ve hizmetlerin gayri safi kıymetleri (brüt) toplamıdır. Bu toplamdan o yıl için aşınan ve eskiyen makine ve teçhizatın amortismanı

Aşağıdaki bilgiler Dünya Bankası, Stockholm Uluslararası Barış Araştırma Enstitüsü tarafından elde edilmiştir. Araştırmaya göre, sadece Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Rusya'nın yaptıkları askeri harcamaların dünya askeri harcamasına oranı, üretimlerinin oranından yüksektir. Doğal olarak, bu sonuç ürettiklerinden fazla askeri harcama yaptıkları anlamına gelmiyor ama bu ülkelerin askeri harcamaya önemli pay ayırdıklarını anlatıyor.¹⁰⁹

Bu ülkeler arasında ABD'nin çok önemli bir yeri olduğu aşıkardır. Çünkü, ABD tek başına dünya üretiminin % 30'unu gerçekleştirirken, yani bir anlamda dünya ekonomisinin % 30'unu temsil ederken, dünya askeri harcamalarının % 44'ünü yapmaktadır. Bu rakamlar, ABD'nin gücünü ve “süper devlet” konumunu bir kez daha ortaya koyuyor.

Tablo 4.6 Gelişmiş Ülkelerin Dünya Askeri Harcamalarındaki Payı

Ülke	Dünya Toplam GSMH' sindeki Payı (%)	Dünya Askeri Harcamasındaki Payı (%)
Rusya	1.2	1.4
Çin	4.3	3.4
İngiltere	5	4
Japonya	12	5
Avrupa Birliği	22	12
ABD	30	44
TOPLAM	74.5	69.8

Kaynak : Milliyet Gazetesi ,(03.02.2005).

Ancak, bu yüksek askeri harcamanın ABD'nin şimdiki konumunu giderek zora sokacağı da tartışılabilir. Harcamalarda oransal olarak savunmaya büyük yer verilmesi, bugünlerde ABD'de de tartışılmaktadır. Hatta, bu gidişle ABD'nin süper güç olma

düşülürse Safi Milli Hasıla (SMH) bulunur . SMH içinde vasıtalı bilgiler varsa bunlar çıkarılır ve bulunan yeni değere Net Milli Hasıla veya Milli Gelir denir.

¹⁰⁹ Yaman TÖRÜNER, “Askeri Harcamalar Soğuk Savaş Gibi”, **Milliyet Gazetesi** , (03.02.2005).

durumunun değişebileceğini bile savunanlar var. Bu görüşte olanlar, ABD ekonomisinde bu denge sürdürülürken giderek verimliliğin düşeceğini savunmaktadırlar.

İngiltere Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sonucunda zayıf düşmüş ve “süper güç” olma özelliğini kaybetmişti. Rusya’yı ise kapitalizmin dayanılmaz rekabeti karşısında planlı ekonomide ısrar edilmesi ve askeri harcamaların durdurulamaması yıkmıştı. Şimdi de, ABD ekonomisi askeri harcamalar, tüketim ve yatırım tercihlerinin kıskaçına girmiş durumdadır. Bu kıskaçtan çıkmak için de dünyada yeni açılımlar yapmak zorundadır. Çünkü, askeri harcamalarını azaltması da soruna bir çözüm getirememektedir. Sanırım, ABD’nin yeni dünya politikası bu çemberi kırma esasına oturmaktadır.

Öte yandan, önümüzdeki 50 yıl boyunca ABD’nin ekonomik bir rakibi olması imkansız gibi görünmektedir. Ama, İran’da açılacak yeni bir cephe ABD’nin durumunu biraz daha zora sokabilecektir. İran, Irak gibi olmayacaktır. En azından Irak’taki gelişmeler bizi bu düşünceye itmektedir. Gelecek 40 yıl içinde Çin’in ABD ekonomisini tehdit etmesi olasılığı çok yüksektir. Bunu önlemek adına bile, ABD’nin Afganistan, Irak ve İran kozlarını oynaması kaçınılmazdır.

Aşağıdaki Tabloda da NATO-Rusya Konseyi ülkelerinin askeri harcamaları verilmiştir. NATO-Rusya Konseyi’nin yılda bir kez yayımladığı Savunma ile İlgili NATO-Rusya Finansal ve Ekonomik Veriler Özeti adlı belgeden alınmıştır.¹¹⁰ NATO’nun savunma harcamaları tanımı ile ulusal tanımlar arasında farklar olduğundan buradaki rakamlar ulusal yetkililerce verilen veya ulusal bütçelerde görülen rakamlardan farklı olabilir. Fransa entegre askeri yapıya dahil olmadığı ve savunma planlamasına katılmadığı için bu ülke ile ilgili veriler sadece bir göstergedir.

ABD 472.3 milyar dolarlık savunma harcamasıyla dünya devi olduğunu gözler önüne sermektedir. Bunu 54.8 milyar dolar harcama ile Fransa takip etmektedir. İngiltere 52.7 milyar dolar harcama ile üçüncü sırada yer alırken Almanya 39.3 milyar dolarla dördüncü büyük savunma harcamasını gerçekleştirmiştir. Türkiye NRC ülkeleri arasında 2005 yılı itibarıyla sekizinci sırada yer almıştır. Yunanistan’ın savunma

¹¹⁰ NATO-Russia compendium of Financial and Economic Data relating to Defence, <<http://www.nato.int/docu/pr/2005/p050609e.htm>>, (04.05.2006).

Tablo 4.7 NRC (NATO–Rusya Konseyi) Ülkelerinin Savunma Harcamaları
(Milyon ABD Doları)

Ülkeler	2000	2001	2002	2003	2004	2005
ABD	301697	312743	356720	415223	464675	472236
Almanya	28150	27426	29333	35065	38007	39271
Belçika	3191	3036	3147	3875	4433	4769
Bulgaristan	--	--	--	--	585	640
Çek Cumhuriyeti	1148	1190	1480	1899	2038	2314
Danimarka	2393	2525	2694	3204	3588	3694
Estonya	--	--	--	--	174	210
Fransa	33815	33277	36404	45918	53007	54841
Hollanda	5972	6200	6729	8355	9552	10268
İngiltere	35608	35221	37730	43143	49557	52772
İspanya	7001	7133	8997	10808	12661	13600
İtalya	22411	22006	24363	30242	34116	32397
Kanada	8292	8517	8526	10094	11492	12538
Letonya	--	--	--	--	176	199
Litvanya	--	--	--	--	310	303
Lüksembourg	128	160	154	198	235	273
Macaristan	804	951	1084	1402	1533	1506
Norveç	2922	2966	4066	4518	4887	4960
Polonya	3087	3531	3574	3968	4621	5684
Portekiz	2204	2324	1960	2364	2848	3062
Romanya	--	--	--	--	1530	1957
Rusya Federasyonu	7154	8325	10295	14356	16730	--
Slovak Cumhuriyeti	--	--	--	--	731	873
Slovenya	--	--	--	--	493	602
Türkiye	9994	7216	8033	9030	9390	11650
Yunanistan	5522	5356	4560	4812	5901	7081

Kaynak : < <http://www.nato.int/docu/pr/2005/pr05-161e.htm> NATO Review >

(NATO – Rusya Konseyi ; 26 NATO ülkesi + Rusya Federasyonu)

harcaması ise 7 milyar doların biraz üzerindedir. Yunanistan ile Türkiye arasında 4 milyar dolarlık bir fark görülmektedir, ancak bunun yanlış bir algılayışa sebep olmaması için ülke nüfusları, Gayri safi milli hasıllarına ve dolayısıyla kişi başına düşen savunma harcamalarına da göz atmak gerekir. Böylelikle doğru bir kıyaslama yapılabilir.

Türkiye savunma harcamaları açısından, Orta Doğu'daki 10 ülke arasında dördüncü, Avrupa ülkeleri arasında da beşinci sırada bulunmaktadır. Orta Doğu'daki en yüksek savunma harcamasını, ortalama 37.1 milyar dolar ile İran yapmaktadır. Bu ülkeyi 35 milyar dolarlık harcamayla Suudi Arabistan izlemektedir. İsrail, 27.2 milyar dolarlık savunma harcamasıyla üçüncü sırada yer almaktadır. Savunma harcamalarında yaklaşık 10 milyar dolarla Türkiye Orta Doğu ülkeleri arasında dördüncü sırayı alırken Suriye 6 milyar dolar ile 5., Kuveyt 4.8 milyar dolarla 6. sırada yer almaktadır. Bunları sırasıyla 3.3 milyar dolar ile Mısır, 2.7 milyar dolar ile Umman, 2.5 milyar dolarla Birleşik Arap Emirlikleri, 800 milyon dolarla Ürdün takip etmektedir.

Avrupa'da silahlı kuvvetler mevcudu açısından birinci sırada yer alan Türkiye, savunma harcamaları açısından 5'nci sırada bulunmaktadır. Avrupa'da savunma harcamasını en çok İngiltere yaparken, bu ülkeyi Fransa, Almanya ve İtalya izlemektedir. Türkiye İtalya'dan sonra 5'nci sırada İspanya'nın önünde yer almaktadır. Bu arada İsrail'in savunma harcamaları 27.2 milyar dolarla İspanya, Polonya, Yunanistan, Norveç ve Hollanda'nın toplam savunma harcamalarının daha çok üzerinde yer almaktadır. (Tablolar ve veriler arasındaki farkların savunma harcamalarının tanım ile alakalı olduğu daha önce belirtilmişti.)¹¹¹

Askeri gücüne dayanarak karşılaşıacağı bütün sorunların üstesinden gelebileceğini uman ABD'nin içinden çıkılması zor bir durumla karşı karşıya kaldığı gibi umut vaat ettiği insanları hayal kırıklığına uğrattığı da bir gerçektir: Korumak için güvenlik kafesine konan insanlara bırakın mutluluk, özgürlük bile verilemiyor. Eğer Batılılar başkalarına özgürlükleri kabul ettirmeye çalışırken kendileri mirasçısı oldukları

¹¹¹ "Savunma Harcamalarında Avrupa 5'ncisi Olduk", **Hürriyet Gazetesi**, (17.07.2006).

özgürlükleri tüketmekteyse, zaten çok zor bir hedef olan Batılı olmayan toplumların demokratikleşmesine yardımcı olamaz. SIPRI'nin geçen yılki raporunda da ABD'nin

Tablo 4.8 Savunma Harcamalarının Yıllık Değişimi (%)

Ülkeler	Ortalama 2000-2004	2001	2002	2003	2004	2005
ABD	7.2	0.5	11.1	13.8	8.7	1.3
Almanya	0.9	1.0	0.2	1.4	2.2	0.9
Belçika	2.3	4.4	3.0	1.1	1.8	0.5
Bulgaristan	//	//	//	//	12.1	8.1
Çek Cumhuriyeti	1.3	2.6	4.1	8.5	5.7	0.5
Danimarka	1.0	5.2	1.3	3.0	0.3	2.9
Estonya	//	//	//	//	9.1	17.3
Fransa	1.4	0.5	1.8	3.6	3.2	1.7
İngiltere	0.9	1.7	0.3	1.7	0.3	1.2
İspanya	3.9	0.7	14.8	3.7	2.0	0.2
İtalya	1.4	1.4	1.0	2.3	3.9	9.8
Kanada	3.2	5.9	0.4	2.5	2.4	1.1
Letonya	//	//	//	//	6.8	14.5
Litvanya	//	//	//	//	4.5	3.3
Lüksembourg	7.3	24.3	10.1	5.2	6.0	8.2
Macaristan	2.6	10.6	5.8	4.5	5.6	10.8
Norveç	4.9	0.9	19.1	4.7	0.6	8.0
Polonya	3.0	3.6	0.4	5.3	6.4	3.8
Portekiz	5.7	4.1	23.2	2.1	6.9	1.1
Romanya	//	//	//	//	3.8	2.0
Rusya Federasyonu	8.9	3.6	15.1	19.7	7.3	..
Slovak Cumhuriyeti	//	//	//	//	3.8	7.4
Slovenya	//	//	//	//	6.5	13.5
Türkiye	8.1	10.3	6.9	3.5	10.9	6.8
Yunanistan	10.2	2.3	22.1	15.0	7.8	11.4

// : Uygulanamaz

Kaynak : <http://www.nato.int/docu/pr/2005/p05-161e.htm> **NATO Review**

Tablo 4.9 Toplam Savunma Harcamalarının Kategorilere Göre (%) Dağılımı

Ülkeler	Personel Harcamaları (%)	Araç-Gereç Harcamaları (%)	Altyapı Harcamaları (%)	Diğer Harcamalar (%)
ABD	33.2	25.7	1.3	39.8
Almanya	59.3	15.1	4.0	21.6
Belçika	75.1	6.4	2.5	16.0
Bulgaristan	54.7	13.4	0.1	31.8
Çek Cumhuriyeti	49.7	11.6	9.8	28.9
Danimarka	52.2	18.0	2.4	27.4
Estonya	31.0	13.3	15.3	40.4
Fransa	58.1	21.3	4.7	15.9
Hollanda	49.6	17.5	3.4	29.5
İngiltere	39.1	24.5	2.6	33.9
İspanya	54.3	20.7	3.7	21.3
İtalya	78.7	10.7	0.8	9.8
Kanada	45.6	14.2	3.8	36.3
Letonya	48.6	7.6	11.5	32.2
Litvanya	57.4	14.9	3.7	24.0
Lüksembourg	72.2	14.6	1.5	11.7
Macaristan	53.3	8.9	2.9	35.0
Norveç	41.7	22.5	5.3	30.5
Polonya	58.5	15.7	4.1	21.7
Portekiz	73.5	11.4	1.4	13.6
Romanya	54.6	21.3	1.9	22.2
Rusya Federasyonu	..	..	..	..
Slovak Cumhuriyeti	49.1	11.2	52	34.5
Slovenya	57.8	17.1	2.6	22.6
Türkiye	47.8	36.9	2.2	13.0
Yunanistan	76.2	8.0	1.3	14.4

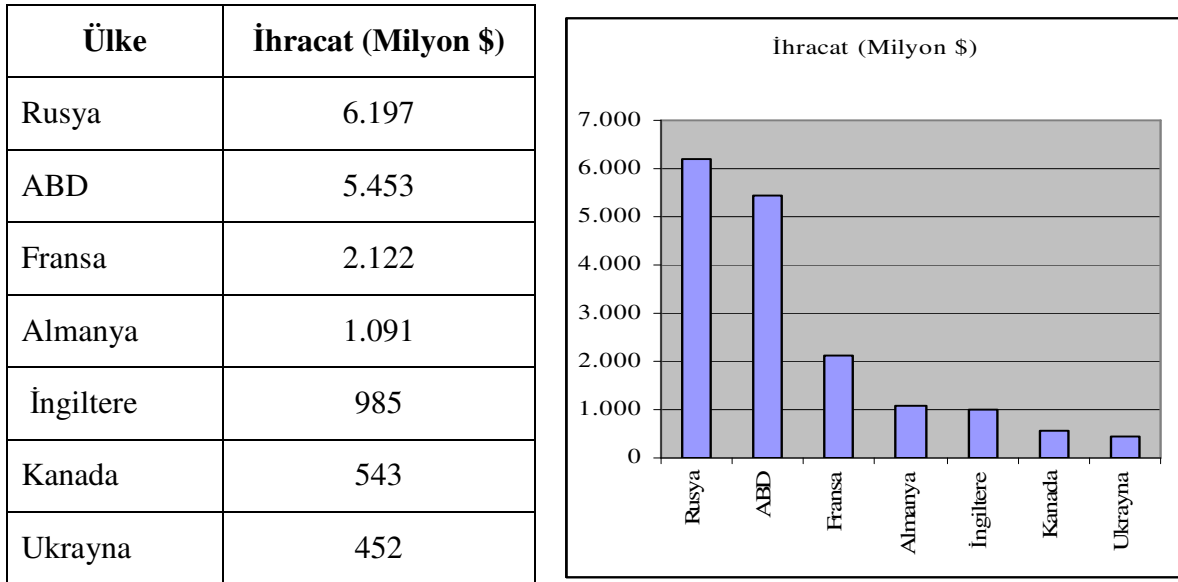
Kaynak : < <http://www.nato.int/docu/pr/2005/p05-161e.htm> **NATO Review** >

yeni güvenlik politikası hakkında “Dünya patronluğunu korumak için her yolu meşru sayma eğilimi düşmanlarını olduğu kadar dostlarını da endişelendiriyor” değerlendirmesiyle, ABD’nin iktidarı hukuktan üstün görme eğilimi taşıdığına dikkat çekilmiştir.¹¹²

4.3. Dünyada Silah Ekonomisi

Büyük bölümü Rusya ve ABD tarafından olmak üzere silah üreticisi ülkeler toplam 19.1 milyar dolarlık silah ihraç etmiştir. Rusya 6.2 milyar dolarla en fazla silah satan ülke olmuştur. En fazla silahı 2.4 milyar dolarla Hindistan ve 2.2 milyar dolarla Çin almıştır. Yunanistan 1.4 milyar dolar üçüncü; Türkiye ise son beş yılda 1 milyar dolar azaltarak 418 milyon dolara indirdiği silah alımıyla onuncu sırada yer almıştır.¹¹³

Tablo 4.10 Kim Ne Kadar Silah Sattı ? (2005)

Kaynak : Hürriyet gazetesi ,(24.04.2006).

Veriler, son on yılda asker sayısında önemi indirimlere gidilmesine rağmen silah alımlarını önemli ölçüde arttırdıklarına işaret etmektedir. Asker sayısı az, teknolojisi ve

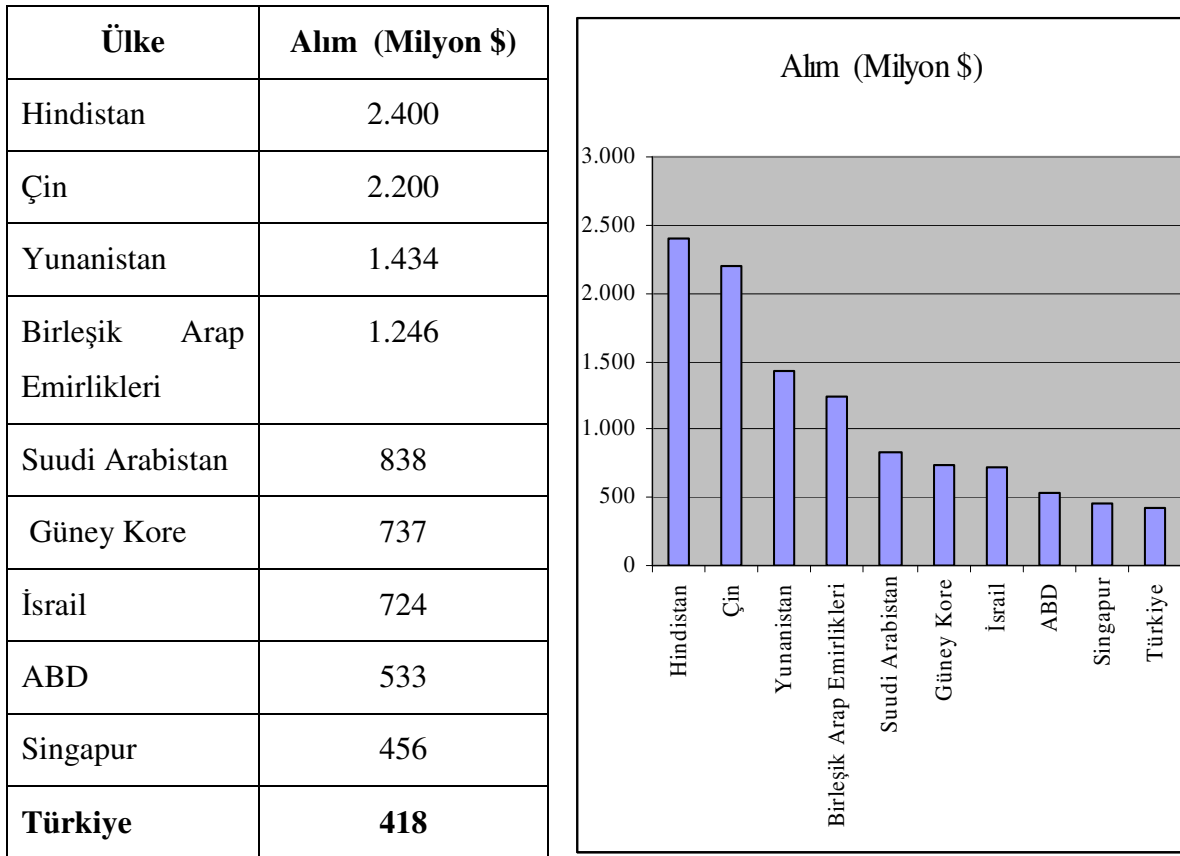
¹¹² Yeni Şafak Gazetesi, 11.06.2004 <<http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=5&ArsivAnaID=20315>>, (14.05.2006).

¹¹³ “Silah Ekonomisi 38 milyar Dolar”, **Hürriyet Gazetesi** , (24.04.2006).

ateş gücü yüksek ordulara sahip olmaya başlayan ülkelerin buna paralel olarak harcamalarını arttırdıkları gözlemlenmektedir.

Dünyanın en fazla silah ithal eden üçüncü ülkesi Yunanistan olmuştur. Türkiye ile yaşanan yumuşamaya rağmen milli gelirinin yüzde dördünden fazla savunma harcaması yapan Yunanistan 1 milyar 434 milyon dolarlık silah almıştır. Nüfus olarak küçük bir ülke olmasına rağmen Yunanistan 135-167 bin kişilik ordu barındırmaktadır. Yunan ordusu ülkedeki işgücünün yüzde 3.3'ü kadar bir büyüklük oluşturmaktadır.

Tablo 4.11 Kim Ne Kadar Silah Aldı? (2005)

Kaynak : Hürriyet gazetesi ,(24.04.2006)

Türkiye ise bu sıralamada 418 milyon dolarla onuncu sırada yer almaktadır. Türkiye bulunduğu jeostratejik konumu nedeniyle 510 bin asker barındırmakta; bu da işgücündeki her 100 kişiye karşı 2.3 kişinin asker olduğunu göstermektedir.

4.4. Türkiye’de Savunma Harcamaları

Türkiye’nin savunma harcamaları SIPRI (Stokholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü), ACDA (Silah Kontrol ve Silahsızlanma Ajansı), IISS (Uluslararası Stratejik Çalışmalar Enstitüsü) ve NATO verilerine göre genel olarak artış eğilimindedir. 1960-1975 yılları arasında düzgün bir artış trendi izleyen Türkiye’nin savunma harcamaları, 1975 yılında ABD ambargosunun etkisiyle % 75 artmış, 1990-1994 yılları arasında PKK terörünün etkisiyle yıllık ortalama % 15 büyümeye göstermiştir.¹¹⁴ Türkiye’nin savunma harcamaları 2005 yılı itibarıyla 11,65 milyar doları bulmuştur. Bu rakam toplam dünya harcamalarının yüzde biri kadardır. Kişi başına düşen savunma harcaması ise 140 doları bulmuştur.

Türkiye’nin, askeri harcamalara aktardığı kaynak, gayri safi yurtiçi hasılasının (GSYH) yüzde 4,9’u oranındadır.

Dünya Bankası’nın 2005 Raporu çerçevesinde, Dünya Kalkınma Göstergeleri’ne göre, 2003 rakamlarının veri alındığı kıyaslamada, gayri safi yurtiçi hasılaya oranla en çok askeri harcamalar, sıcak çatışma ihtimalinin yüksek olduğu Türkiye’nin de içinde bulunduğu bölgede yapılmakta olduğu bildirilmiştir. Türkiye, gayri safi yurtiçi hasılasının yüzde 4,9’u oranında askeri harcama gerçekleştirirken, Türkiye’nin komşuları da yüksek oranlı askeri harcamada bulunmaktadırlar. Türkiye’nin komşuları arasında en yüksek oranlı askeri harcamaya sahip ülke ise Suriye olarak gösteriliyor. Suriye’de bu oran yüzde 6,9 seviyesindedir. Yıllar itibarıyla, askeri harcamaları, yüzde 4’ünün altına inmeyen Yunanistan, gayri safi yurtiçi hasılasının yüzde 4,1’i oranındaki kaynağı askeri için ayırmaktadır. Bir başka dikkat çekici nokta ise Yunanistan’ın, Türkiye ile ilişkilerinin gelişmesiyle askeri harcamalarında gerilemenin görülmesidir. Türkiye’nin içinde bulunduğu bölgede, İsrail, gayri safi yurtiçi hasılasının yüzde 8,7’sini, Kuveyt yüzde 12,5’ini askeri harcamalara ayırmakta olduğu, en fazla askeri harcama yapan ülkenin ise yüzde 19,4 ile Eritre olduğu ortaya çıkmıştır.

Türkiye, savunma harcamaları açısından, Orta Doğu’daki 10 ülke arasında dördüncü, Avrupa ülkeleri arasında da beşinci sırada bulunmaktadır. Orta Doğu’daki en

¹¹⁴ UÇAR , s. 8.

yüksek savunma harcamasını, ortalama 37,1 milyar dolar ile İran'ın yaptığı söylenmektedir. Bu ülkeyi 35 milyar dolarlık harcamayla Suudi Arabistan, 27,2 milyar dolarla İsrail izlemektedir. Savunma harcamalarına ortalama 10 milyar dolar harcayan Suriye 6 milyar dolar ile 5., Kuveyt 4,8 milyar dolar ile 6., Mısır 3,3 milyar dolar ile 7., Umman 2,7 milyar dolarla 8., Birleşik Arap Emirlikleri 2,5 milyar dolar ile 9., Ürdün ise 800 milyon dolarlık savunma harcamasıyla son sırada bulunmaktadır.

Avrupa'da silahlı kuvvetler mevcudu açısından birinci sırada yer alan Türkiye, savunma harcamaları açısından ise 5. sırada bulunmaktadır. Avrupa'da en çok savunma harcamasını İngiltere yaparken, bu ülkeyi Fransa, Almanya ve İtalya'nın izlemekte olduğu söylenmektedir.¹¹⁵

Türkiye, İtalya'dan sonra 5. sırada İspanya'nın önünde yer almaktadır. Bu arada İsrail'in savunma harcamaları 27,2 milyar dolar ile İspanya, Polonya, Yunanistan, Norveç ve Hollanda'nın toplam savunma harcamalarının daha çok üzerinde olduğu belirtilmektedir.

Savunma harcamalarımızın geçmiş dönemde GSMH'nın yüzde 5'i civarında seyrettiğini ve bu oranın da ABD, İngiltere, Fransa ve Yunanistan'la birlikte NATO ülkeleri ortalamasının üzerinde olduğunu daha önce belirtmiştik. Ayrıca Türkiye'nin, dünya savunma harcamaları sıralamasında ilk 15 ülke arasında yer aldığını da yukarıdaki Tablolarda gösterilmişti.

Türkiye 2005 yılında GSYİH'sının % 5'ini, konsolide bütçesinin % 7'sini savunmaya ayırmıştır. Bunda terör örgütleriyle yıllarca süren mücadelenin, komşu ülkelerle yaşanan siyasi krizlerin ve bölgede caydırıcı bir güç olma çabasının bir etkisi vardır.¹¹⁶

¹¹⁵ "Savunma Harcamalarında Avrupa 5'ncisi Olduk", **Hürriyet Gazetesi**, 17 Temmuz 2006-08-16.

¹¹⁶ Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, 9. Gençlik Kurultayı Bildirileri, **Türkiye-AB Kurumsal Karşılaştırılması:Savunma** <<http://www.genclik.cydd.org.tr/dernek/0505/Kurultay2005-Sahin-Bolu.doc>>, (06.05.2006).

Tablo 4.12 Genel Bütçe Kapsamındaki Kamu İdarelerinin Ödenekleri (YTL)

		B.Ö.	T	T*	T*
1	Cumhurbaşkanlığı	32.589.000	33.893.030	36.382.150	39.523.210
2	TBMM	340.866.000	361.325.000	363.821.000	371.452.000
3	Anayasa Mahkemesi	19.687.000	18.029.000	16.757.000	17.171.000
4	Yargıtay	32.499.000	46.691.000	48.975.000	48.978.000
5	Danıştay	21.954.000	36.426.870	38.226.000	37.778.000
6	Sayıştay	54.431.000	85.125.100	88.639.359	91.924.814
7	Başbakanlık	1.317.236.150	1.541.655.000	1.617.886.999	1.669.979.024
8	Milli İstihbarat Teşkilatı	352.570.000	425.217.000	446.089.000	430.817.000
9	Milli Güvenlik Kurulu Genel	10.971.000	12.724.000	13.350.000	13.132.000
10	Basın Yayın ve Enformasyon Genel Md.	43.272.000	52.814.000	55.248.000	56.799.000
11	Devlet Personel Başkanlığı	8.947.000	10.469.000	10.980.000	10.987.000
12	Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu	8.947.000	10.469.000	10.980.000	10.987.000
13	Devlet Planlama Teşkilatı	264.068.000	374.283.000	339.902.000	350.179.000
14	Hazine Müsteşarlığı	51.757.408.000	58.293.458.000	54.919.461.295	56.330.113.195
15	Dış Ticaret Müsteşarlığı	84.646.000	101.711.000	108.239.250	106.387.250
16	Gümrük Müsteşarlığı	186.220.000	207.017.000	217.110.000	223.264.440
17	Devlet İstatistik Enstitüsü	55.935.000	159.474.000	157.398.000	160.782.000
18	Diyanet İşleri Başkanlığı	1.308.187.000	1.638.383.000	1.720.100.000	1.759.363.000
19	Özürlüler İdaresi Başkanlığı	3.507.100	4.322.000	4.529.000	4.640.000
20	Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Md.	3.781.000	4.229.000	4.468.000	4.561.000
21	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü	1.606.750	2.113.000	2.214.000	2.248.000
22	Sosyal Yard. ve Dayanışma Genel Md.	1.947.000	3.545.000	3.712.000	3.750.000
23	Sosyal Hizmetler ve Ç.E.K. Genel Md.	512.084.000	791.595.000	828.203.000	852.748.000
24	Avrupa Birliği Genel Sekreterliği	9.362.000	9.619.000	10.063.000	10.261.000
25	Adalet Bakanlığı	1.771.982.000	2.824.007.000	2.870.078.110	2.993.978.700
26	Milli Savunma Bakanlığı	11.877.533.000	13.052.398.000	13.758.972.578	14.297.188.212

27	İçişleri Bakanlığı	917.872.000	1.181.744.000	1.240.638.919	1.279.737.071
28	Jandarma Genel Komutanlığı	2.571.561.000	3.137.341.000	3.278.521.310	3.298.870.115
29	Emniyet Genel Müdürlüğü	4.804.713.000	6.151.963.000	6.449.333.288	6.501.053.032
30	Sahil Güvenlik Komutanlığı	194.459.000	229.933.000	240.699.490	246.173.893
31	Dışişleri Bakanlığı	633.079.000	690.636.000	722.997.000	748.743.000
32	Maliye Bakanlığı	33.373.367.352	45.942.521.401	47.866.602.254	50.631.684.290
33	Gelir İdaresi Başkanlığı	2.605.564.200	1.298.950.000	1.362.719.500	1.373.475.600
34	Milli Eğitim Bakanlığı	16.568.145.500	21.355.534.000	22.288.079.000	22.484.652.000
35	Bayındırlık Ve İskan	774.266.000	733.363.000	767.954.826	793.123.451
36	Tapu Ve Kadastro Genel	356.240.000	402.822.000	422.332.000	434.345.000
37	Karayolları Genel	3.963.346.000	3.408.388.000	4.596.536.860	4.759.603.130
38	Sağlık Bakanlığı	7.477.471.000	6.581.455.000	6.904.975.000	7.073.781.000
39	Ulaştırma Bakanlığı	998.555.000	806.608.000	1.046.042.745	1.082.067.440
40	Denizcilik Müsteşarlığı	49.919.000	64.947.000	68.046.720	68.784.420
41	Tarım Ve Köy işleri	5.156.602.000	6.609.407.000	6.911.781.628	7.146.391.492
42	Tarım Reformu Genel	38.060.000	42.641.000	44.648.314	49.320.526
43	Çalışma Ve Sosyal Güvenlik	76.081.750	15.542.140.000	16.485.070.500	17.403.460.010
44	Sosyal Güvenlik Kurumu	13.505.231.250	0	0	0
45	Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı	310.597.000	316.299.000	330.892.000	339.950.000
46	Enerji Ve Tabii Kaynaklar	280.254.000	377.710.000	392.964.700	404.577.648
47	Devlet Su İşleri Genel	3.789.577.000	3.957.851.000	4.326.535.900	4.477.980.600
48	Petro İşleri Genel	3.920.000	4.607.000	4.852.000	4.955.755
49	Kültür Ve Turizm Bakanlığı	712.381.000	809.378.000	845.878.913	875.543.538
50	Çevre Ve Orman Bakanlığı	438.502.000	968.610.000	1.015.725.000	1.049.878.000
51	Devlet Meteoroloji İşleri	87.517.000	100.057.000	104.870.000	107.690.000
52	Orman Genel Müdürlüğü	386.977.000	0	0	0
	Genel Bütçe Toplamı	170.156.782.05	200.815.783.40	205.410.366.60	212.534.703.85
	Özel Bütçe Toplamı	11.302.981.361	12.719.864.000	13.208.673.197	13.592.683.891
	Düzenleyici ve Denetleyici	1.150.574.838	1.437.179.058	1.472.358.618	1.502.775.101
	TOPLAM	182.610.338.25	214.972.826.45	220.091.398.42	227.630.162.84

Kaynak : < <http://www.sgb.gov.tr/duyurular/pbk2007.pdf> >

Bölgesinin en büyük silahlı kuvvetler güçlerinden birisine sahip olan Türkiye, savunma harcamalarında özgün yüksek teknolojiye ağırlık vermektedir. Orta Doğu’da, Türkiye, İran ve İsrail dışındaki ülkeler, savunma sanayinde doğrudan alım yoluna giderken, Türkiye, özgün tasarıma ağırlık vermekte ve yeni sistem tedarik harcaması için ise yıllık ortalama 3,5 milyar dolar harcamaktadır.

Yukarıdaki Tabloda 2006 yılı genel bütçeli kuruluşların harcamaları, başlangıç ödenekleri ve tahmini ödenekleri verilmiştir.¹¹⁷ Burada Savunma harcamaları bazında kuruluşların harcamalar ve ödenek toplamaları; Milli Savunma Bakanlığı’nın 11.877.533.000 YTL Toplam Bütçe Ödeneği, Jandarma Genel Komutanlığı 2.571.561.000 YTL bütçe ödeneği, Sahil Güvenlik Komutanlığı’nın 194.459.000 YTL bütçe ödeneği olarak görülmektedir.

Savunma harcamaları artık bütçe içindeki bir numaralı yerde değildir. Bir numarada Milli Eğitim Bakanlığı vardır. Milli Eğitim Bakanlığının 2006 yılı bütçe ödeneği 16.568.145.500 YTL ile birinci sırayı alarak Milli Savunma bakanlığından yaklaşık 5.000.000.000 YTL daha fazla olmuştur. Milli Eğitim harcamaları, okula giden çocuk sayısı çoğaldığı için belli bir düzeye gelmiştir denilebilir. Ama yıllar içinde milli gelirden savunma harcamalarına ayrılan paya baktığınızda bunda da düşüş olduğu görülmektedir. Bu düşüş savunma harcamalarındaki reel harcamanın da düştüğünü ifade etmektedir. Yoksa Milli Eğitim savunmayı geçti demek, nisbi bir mukayese değildir. Milli gelirle mukayese en doğrusudur.¹¹⁸ Sağlık Bakanlığının bütçesi 7.477.471.000 YTL ile Milli Savunma Bakanlığı bütçesinin gerisindedir. Ancak geçen yıla oranla bütçe ödeneklerindeki artış yüzdesi her ikisinde de aşağı yukarı eşittir.

Konsolide bütçe harcamaları ve ödenekleri incelendiğinde savunma hizmetlerine ayrılan kısmın, 11.877 milyon YTL, bütçenin yaklaşık % 7’si gibi bir orana tekabül ettiği görülmektedir. Bu oran eğitim ve sağlık harcamalarının altındadır. Sağlık

¹¹⁷ **Genel Bütçe Kapsamındaki Kamu İdarelerinin Ödenekleri**, < <http://www.sgb.gov.tr/duyurular/pbk2007.pdf>>(14.11.2006).

¹¹⁸ Sedat ERGİN, , **Meclis İsterse Sayıştay Askeri Harcamayı Denetler**, <<http://gbulten.ssm.gov.tr/arsiv/2005/02/15/01.htm>>,(06.05.2006).

hizmetleri 13.934 milyon YTL ve % 9'luk bir oranla, eğitim hizmetleri ise 18.984 milyon YTL ve % 12'lik bir oranla bütçenin giderleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bütçe ödeneklerinin fonksiyonel dağılımı incelendiğinde ise;

Tablo 4.13 Ödeneklerin Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Dağılımı (2006)

	KBÖ (Kamu Bütçe Ödenekleri) (YTL)	ORAN (%)
Genel Kamu Hizmetleri	72.612.255.511	41
Savunma Hizmetleri	11.953.266.958	7
Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri	10.199.991.823	6
Ekonomik İşler ve Hizmetler	19.557.602.593	11
Çevre Koruma Hizmetleri	124.649.721	0,1
İskan ve Toplum Refahı Hizmetleri	2.758.797.357	1.5
Sağlık Hizmetleri	8.134.910.614	5
Dinlenme , Kültür ve Din Hizmetleri	2.599.945.155	1,5
Eğitim Hizmetleri	21.552.108.200	12
Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri	24.846.462.270	14
TOPLAM	174.339.990.202	100

Kaynak : <http://www.bumko.gov.tr/chart/data.htm>¹¹⁹

Türkiye’de savunma harcamalarının;
 % 48’i personel giderlerine,
 % 34’ü yiyecek, giyecek, yakıt ve benzeri giderlere,
 % 13,5’i silah , araç ve gereç alımlarına,
 % 2,5’i transfer harcamalarına,
 % 1’i de yatırım harcamalarına gitmiştir.

¹¹⁹ Kurumlar Arası Ödenek Dağılımı, < <http://www.bumko.gov.tr/chart/data.htm>>, (05.04. 2006).

Askeri teçhizat alımının;
 % 54'ü bütçeden
 % 44'ü Savunma Sanayi Destekleme Fonundan
 % 1,5'i de Türk Silahlı Kuvvetleri Güçlendirme Vakfından karşılanmıştır.

Tablo 4.14 Kurumlar Arası Ödenek Dağılımı (Milyon YTL)

Kurumlar	2005	2006	Değişim (%)
TBMM	283	341	20.5
Başbakanlık	1.305	1.317	0.9
MİT (Milli İstihbarat Teşkilatı)	301	353	17.3
MGK (Milli Güvenlik Kurulu)	10	11	10.0
Hazine Müsteşarlığı	61.162	51.757	- 15.4
Diyanet İşleri	1.126	1.308	16.2
Milli Savunma Bakanlığı	10.977	11.953	9.7
İçişleri Bakanlığı	793	918	15.8
Emniyet Genel Müdürlüğü	4.243	4.805	13.2
Milli Eğitim Bakanlığı	14.882	16.568	11.3
Sağlık Bakanlığı	5.463	7.477	36.9
Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı	4.422	5.157	16.6
Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı	12.726	13.505	6.1

Kaynak : <http://www.bumko.gov.tr/chart/data.htm>

Kurumlar bazında ödeneklerde de en büyük artışın % 36,9'luk oranla sağlık bakanlığında olduğu açıkça görülmektedir.

Bazı Batı ülkelerinde olduğu gibi bizde de yeniden yapılandırma ve personel azaltması çalışmaları, profesyonel orduya geçilmesi sonucu harcama yelpazelerinin de iyileştirilmesi mümkündür.

4.5. Savunma Harcamalarının Planlaması ve Kaynakları

Türkiye'nin savunmaya ayırdığı kaynaklar bütçe ile sınırlı değildir: Savunma Sanayi Destekleme Fonu (SSDF), Türk Silahlı Kuvvetlerini Geliştirme Vakfı (TSKGV), dış krediler ve dış yardımların yanı sıra hibe şeklinde Türkiye'ye aktarılan silahlar da savunmanın kaynakları olarak düşünülmelidir.¹²⁰

4.5.1. Savunma Harcamalarının Planlanması

Türkiye'de savunma harcamalarının ve bunlara ait kaynakların belirlenmesi, Planlama, Programlama ve Bütçeleme Sistemi (PPBS) çerçevesinde yürütülmektedir.

Planlama; Orta (10 yıl) ve uzun vade (11-20 yıl) için askeri strateji ile stratejik hedeflerin ve kuvvet yapısının belirlenmesi işlemidir.

Programlama; Planlama ile belirlenen hedeflerin kaynaklar bazında nasıl gerçekleştirileceğinin bir zaman boyutu üzerinde projelendirilmesi işlemidir.

Bütçeleme; On Yıllık Tedarik Programlarında (OYTEP) belirtilen muhtemel kaynak tahsislerinin her yıl için o bütçe yılında nereye, ne maksatla ve ne kadar tahsis edileceğinin kararlaştırılması işlemidir.

Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)'ne tahsisi muhtemel kaynakların değerlendirmesi yapılırken; genel ekonomik göstergeler, büyüme hızı, dış ticaret dengesi, fiyat ve maliyet artışları, dış yardım ve kredi imkanları, kalkınma planları, hükümet programı, yürürlükte bulunan programlar ve yükümlülükler gibi etkenler çerçevesinde, plan döneminde savunma harcamalarına ayrılacak kaynak boyutlarının ne olabileceği değerlendirilir.¹²¹

¹²⁰ Gülay-Şenesen GÜNLÜK, , “Türkiye'nin Savunma Bütçesi:Veri ve Gözlemler”, **Birikim Dergisi**, <<http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=1&ArsivAnaID=10412>>,(10.05.2006).

¹²¹ **Mali Kaynaklar ve Savunma Harcamaları**, Beyaz Kitap, Dokuzuncu Bölüm, <<http://www.msb.gov.tr/Birimler/GnPPD/GnPPDBeyazKBo19.htm>>,(07.05.2006).

4.5.2. Türkiye’de Savunma Bütçesinin Hazırlanması

Milli Savunma Bakanlığı’nda bütçe hazırlık çalışmalarına bir önceki yılın ilk aylarında başlanmaktadır. Türkiye’de teknik olarak en ciddi ve en gerçekçi bütçeler savunma alanında yapıldığı söylenebilir. İş programlarının düzenlenmesinden, bütçe tekliflerine son şeklin verilmesine kadar, Başbakanlık Bütçe çağrısı, Maliye Bakanlığı Bütçe Hazırlama Rehberi, Genel Kurmay Başkanlığı Program Direktifi ve Milli Savunma Bakanlığı Bütçe Hazırlama Direktiflerinde yer alan esaslara titizlikle uyulmaktadır.

Cari harcamaların tespitinde, tüketim mallarının birim fiyatları ile personel giderlerinin hesaplanmasında fiili kadroların sağlıklı olarak hazırlanması büyük önem taşıdığından, bu hizmetlerin en iyi şekilde yapılması için Kuvvet Komutanlıkları ve MSB’ lığının teknik personelinden komiteler oluşturulmaktadır. Yatırım harcamaları için ise farklı bir prosedür izlenmektedir.

a. Fiyat Tespit Komitesi Çalışmaları : Milli Savunma Bakanlığı Bütçesinden tüketim mallarına ayrılacak kaynağın gerçekçi olarak tespit edilebilmesi amacıyla, her cins ikmal maddelerinin birim fiyatları teknik komite tarafından tespit edilerek, her kuvvet komutanlığındaki iş programlarının hazırlıklarında uygulanacak fiyatların birlik ve beraberliği sağlanmaktadır. Komite, bir sonraki yılda olabilecek fiyatları tahmin ederken resmi beyanlarda hedef olarak belirlenen enflasyon beklentisini de dikkate alarak, mevcut protokol ve sözleşmelerden yararlanmakta, ayrıca Maliye Bakanlığı, Bayındırlık Bakanlığı, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, DİE, DPT gibi kuruluşların verilerinden de yararlanmaktadır. Bütçeleme yılında tedarik edilecek mal ve hizmetlere bu birim fiyatlar uygulanarak ödenek miktarı tespit edilmektedir.

b. Fiili Kadro Komitesi Çalışmaları : Türk Silahlı Kuvvetlerinde görevli Subay, Astsubay, Sivil memur, Askeri Öğrenci, Er, Erbaş ve işçilerin özlük hakları ile kanuni istihkaklarının tespiti için bu personelin mevcutları, statüleri, rütbe, derece ve kademelerine göre dağılımının bilinmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

Bütçeleme yılında esas alınacak bu mevcutların tespiti amacıyla bir önceki mali yılın başında kuvvetlerin ilgili teknik personelinden oluşan “Fiili Kadro Tespit

Komitesi” personel mevcutlarını ayrıntılı olarak tespit ederek personel giderlerine ilişkin harcama kalemlerinin hesaplanmasında kullanılmaktadır.

c. Stratejik Hedef Planının Hazırlanması: İkinci grupta yer alan ve bakanlık bütçesinin yaklaşık % 30-40’ını oluşturan özel savunma yatırımları ise daha titiz ve uzun süreli çalışmalar sonucunda belirlenmektedir. Seçilen projeler üst komuta kademesi ile Başbakan, ilgili bakanlar, DPT ve Hazine Müsteşarlarının da bulundukları kurula takdim edilerek son şekli ile “Stratejik Hedef Planı’na” alınmaktadır.

Stratejik Hedef Planlarının kapsamı, Silahlı Kuvvetlerin güçlenme, modernizasyon ve idamesi için tayini ve tahsisi, planlanan kaynakların kuvvetler ve projeler seviyesinde dağılımını içermektedir. Planda yer alan büyük projelerin gerçekleştirilmesi, ileri yıllara ait tedarik programlarının işlerlik kazanmaları ile mümkün olabilmektedir. Silah ve teçhizat sistemlerine kaynak tahsisinde temel prensip; kuvvet program ihtiyaçları ve Silahlı Kuvvetler öncelikleridir. Stratejik Hedef Planları, NATO Kuvvet Planlarına paralel olarak on yıllık dönemler itibariyle hazırlanmakta ve genellikle projelere dayandırılmaktadır. Bu planların yıllık programları bütçelere intikal ettirilmektedir.¹²² Programlama faaliyetinde, plan ile öngörülen hedeflerin gerçekleşmesini sağlamak için on yıllık zaman dilimi içinde;

- Nasıl bir yapı olacağı,
 - Ne kadar ve nasıl bir insan gücüne sahip olacağı,
 - Ne tip silah sistemi istendiği,
 - Ne yoğunlukta faaliyet göstereceği, ne seviyede harbe hazır olacağı,
 - Ne kadar stoklara sahip olacağı, seferber edilecek kuvvetin ne olacağı,
 - Ne gibi tesislere sahip olacağı,
 - Bunların gerçekleşmesi için hangi kaynakların, ne ölçüde tahsis edileceği
- dikkate alınarak Planlama Programlama ve Bütçeleme Sistemi içinde toplam kaynak

¹²² Bülent YILMAZ, **Savunma Çabaları ve Türkiye’nin Savunma Bütçesi**

<http://www.kho.edu.tr/yayinlar/btym/yayinlistesi/yayinlar/Yayin2001/252savunmacabaları_bulent.htm>, (01.06.2006).

seviyesi tespit edilmektedir. Bu kaynaklar genellikle gelecek yıllara sari(geçici) ödenecekleri ihtiva etmektedir.

4.6. Savunma Harcamalarının Kaynakları;

Savunma harcamalarının ve aynı zamanda mali planın kaynakları;

- Milli Savunma Bütçesinden Tahsisli Kaynaklar,
- Savunma Sanayi Fonu Kaynakları,
- TSK Güçlendirme Vakfı Kaynakları,
- Jandarma Genel Komutanlığı Bütçesi,
- Sahil Güvenlik Komutanlığı Bütçesi,
- Geri Ödemeleri Hazine Müsteşarlığı Bütçesinden Yapılan Yabancı Devlet veya

Firma Kredileri,

- Milli Savunma Bakanlığının Özel Kanunlara Dayanan Gelirleri'nden oluşmaktadır.¹²³

4.6.1. Milli Savunma Bakanlığı Bütçesi ;

Savunmaya ayrılan kaynağın en önemli bölümünü Milli Savunma Bakanlığı bütçesi oluşturmaktadır. Bir sonraki yıla ait bütçe çalışmalarına cari yılın ilk yarısında başlanmaktadır. Bu çerçevede, “Fiyat Tespit ve Fiili Kadro Komiteleri” oluşturulmakta ve bütçenin hazırlanmasında esas alınacak ilkeleri açıklayan bir dizi direktif yayımlanmaktadır.

PPBS'ye uygun olarak ihtiyaçlar en küçük birlik seviyesinde belirlenmekte, tahmin edilen birim fiyatlar, fiili kadrolar, stok seviyeleri ve modernizasyon projelerinin maliyetleri esas alınarak hazırlanan birliklerin taslak bütçeleri, Milli Savunma Bakanlığındaki inceleme ve düzenlemeleri müteakip, Milli Savunma Bakanlığı bütçe teklifi olarak her yıl temmuz ayının sonunda, önce Maliye Bakanlığında daha sonra da Parlamentoda yapılacak inceleme süreci için Maliye Bakanlığına gönderilmektedir.

Bütçe, ana hizmet gruplarına göre dört bölümden oluşmaktadır:

¹²³ Ahmet Hamdi ZEKEY, **Türkiye'de Savunma Harcamalarının Finansman Kaynakları Ve Savunma Sanayiinde Off Set Uygulamaları**, s.2 <<http://www.geocities.com/cnytsvm/makale/zekeyyb.doc>>, (12.05.2006).

- Personel Giderleri,
- Diğer Cari Giderler,
- Yatırımlar,
- Transferler.

Personel Giderleri;

Personel ile doğrudan ilgili olan özlük haklarından meydana gelmekte olup, ilgili mevzuata göre belirlenmektedir.

Diğer Cariler;

Bütçenin en önemli bölümünü oluşturmaktadır. Stratejik Hedef Planı (SHP)'nda yer alan modernizasyon projeleri, askeri personelin yasalarla belirlenmiş beslenme ve giyim istihkakları, inşaatlar, bina onarımları, görev yollukları, akaryakıt, elektrik, su, doğal gaz, tedavi ve ilaç ihtiyaçları, demirbaş, kırtasiye ihtiyaçları, taşıma, ulaştırma hizmetleri, yedek parça tedariki bu ana hizmet grubunda bulunan ödenekler ile sağlanmaktadır. Bu grupta yer verilen modernizasyon harcamalarının önemli bir bölümü ekonomik alanda yatırım kategorisinde bulunmakla birlikte, bütçenin fonksiyonel ayırımına göre "Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)" denetimine tabi olmadığından cari gider olarak kabul edilmektedir.

Yatırımlar;

DPT vizesine tabi bulunan ödeneklerden oluşmaktadır. Kapsamında taşıt alımları, bir kısım inşaat projeleri ve çeşitli yenileştirme projeleri yer almaktadır.

Transferler;

Uluslar arası kuruluşlara üyelik aidatlarını, kamulaştırmayı, geçen yıllardan kalan borçların ödenmesini ve çeşitli dernek, birlik, kurum ve kuruluşlara yapılacak sosyal yardımları kapsamaktadır.

4.6.2. Milli Savunma Bakanlığı Bütçesinin Dağılımı

Milli Savunma Bakanlığı bütçesinin; Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) içindeki payı ortalama % 2,5 Konsolide Bütçe içindeki payı ise ortalama % 9,7 civarındadır.

Diğer taraftan Milli Savunma Bakanlığı bütçesinin ortalama olarak % 40'ı personel giderlerine, % 58,9'u diğer cari harcamalara, kalan kısmı ise yatırım ve transfer harcamalarına ayrılmaktadır.

Modernizasyon Harcamaları:

TSK'nın, Anayasa ve Kanunlarla tevdi edilmiş vazifeleri, askeri ve politik durum değerlendirmeleri ışığında ele alınarak, Türkiye'nin Milli Askeri Stratejisi (TÜMAS) ve TSK Müşterek Harekat Konsepti oluşturulmaktadır. TÜMAS ve TSK Müşterek Harekat Konsepti orta ve uzun vadede Kuvvet yapısı ve Modernizasyon Planı'na ışık tutar.

TÜMAS'ın öngördüğü hedefler istikametinde Planlama ve Programlama Direktifi (PPD) hazırlanmaktadır. PPD, orta ve uzun vadeli ihtiyaçların mevcut imkanlarla hangilerinin karşılanması gerektiği konusunda genel anlamda açıklık getirir ve yönlendirme sağlamaktadır.

Kuvvet komutanlıkları ve diğer ihtiyaç sahibi makamlar PPD'de belirtilen alanlarda ve kriterler içinde kalacak şekilde orta ve uzun vadede kazanmaları gerekli yeteneklerin ne kadar ve hangi zaman birimi içinde karşılanması gerektiğini belirten "Kuvvet Tekliflerini" hazırlarlar.

Yapılan bu çalışmalardan sonra, orta ve uzun vadede TSK'nın kuvvet yapısı ve bu yapının ihtiyacı olan ana sistemler, harbe hazırlık ve harekatı idame ile inşaat konularında ulaşmayı amaçladığı hedefleri ortaya koyan Stratejik Hedef Planı (SHP) yapılır.

TSK'nın modernizasyon ve güçlendirilmesi için sürdürülen faaliyetler çerçevesinde, Silahlı Kuvvetlere tahsisi muhtemel genel bütçe ve bütçe dışı kaynakları kapsayan ve bu kaynakların tahsisi ve kullanılmasına ilişkin esas ve kriterleri belirleyen bir ana planlama dokümanı olan Mali Plan hazırlanmaktadır.

Mali Plan, ilgili plan döneminde Silahlı Kuvvetlerin güçlenme, modernizasyon ve idamesi için tahsisi muhtemel mali kaynakların, kuvvetler bazında ve fonksiyonel harcama gruplarına yapılmış tahsislerini kapsamaktadır.

SHP'nin (Stratejik Hedef Planı) hazırlanmasından sonra, bu plana dayanılarak OYTEP hazırlanır. Bu program, SHP'de belirtilen kuvvet yapısı ve güce ulaşmak amacıyla müteakip on yıl boyunca kaynakların arzu edilen yetenekler için tahsisini içeren bir dokümandır. Çeşitli kaynaklardan sağlanması öngörülen mali kaynakların kullanılmasına ilişkin usul ve esasları belirler ve yıllık bütçelerin hazırlanmasına esas teşkil eder. On yıllık programların cari yıl programları, bütçe ile tahsis edilen kaynaklar ölçüsüne indirgendikten ve bütçenin onaylanmasıyla harcama yetkisi alındıktan sonra uygulanmaya başlanır. Uygulanmaya başlanan programlar üç ayda bir gözden geçirilerek, gerekli düzenlemelere tabi tutulur.

Kaynakların Kullanılması:

Ana Sistem Projeleri;

- Yurt içi Araştırma-Geliştirme (ARGE),
- Konsorsiyum yolu ile ARGE,
- Konsorsiyum yolu ile üretim,
- Yurt içi ortak üretim,
- Konsorsiyum yolu ile tedarik,
- Yurt içi ve Yurt dışı satın alma usulleri kullanılmak suretiyle gerçekleştirilir.

İhtiyaç duyulan ana sistem projelerinin hangilerinin SHP (Stratejik Hedef Planı) içine dahil edileceği ve hangi usulle tedarik edileceğine dair ön çalışma, Plânlama Programlama İnceleme Kurulu (PPIK) tarafından yapılır. Tedarik yöntemi, Millî Savunma Bakanlığı tarafından yapılacak araştırma ve değerlendirme sonuçlarına göre belirlenir. Son yıllarda konsorsiyum yolu ile üretim ve yurt içi ARGE usulleri özel bir önem kazanmıştır.

4.6.3. Savunma Sanayi Destekleme Fonu

Modern savunma sanayinin geliştirilmesi ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin modernizasyonunun sağlanması amacıyla T.C. Merkez Bankası nezdinde Müsteşarlık emrinde Savunma Sanayi Destekleme Fonu kurulmuştur.¹²⁴ Devletin mali sıkıntı içinde olduğu zamanlarda önemli hizmetleri emniyet altına almak ve bu hizmetlerin

¹²⁴ **Savunma Sanayi Destekleme Fonu**, <http://www.gelirler.gov.tr/gelir2.nsf/e0a79d77e6d6b_93b86256aa4002edbad/28b922d80ea8153c80256_b520055d906?OpenDocument>, (14.06.2006).

yürütülmesini sağlamak gibi faydalarından dolayı savunma gücümüzün geliştirilmesi açısından vazgeçilmez bir araç ve kaynak olagelmıştır.

SSDF'nin Kaynakları	Fon Kaynakları (%)
1. Her Türlü Alkollü içki ve Tütün Mamulleri Satışı Üzerinden	10
2. Gelir ve Kurumlar Vergisi Üzerinden (Ücret Geliri Hariç)	5
3. Akaryakıt Tüketim Hasılatı Üzerinden	0
4. Milli Piyango Safi Hasılatının	95
5. Müşterek Bahis Safi Hasılatının	
a. At Yarışı, Müşterek Bahis Safi Hasılatının	10
b. Spor Toto Hasılatının	1.8
c. Spor Loto Hasılatının	3.6
6. Talih Oyunları Gayri Safi Hasılatının	15
7. 1111 sayılı Askerlik Kanununun 10'uncu maddesi gereğince bedelli askerlikten elde edilecek gelirler	
8. Hafif Silah Satış Geliri Net Hasılatının	80
9. Diğer Kaynaklar	
a. Genel Bütçeden Aktarma	
b. MSB Bütçesinden Aktarma	
c. Fon Malvarlığı Gelirleri	
d. Bağış ve Yardımlar	
e. Diğer Fonlardan Aktarma. ¹²⁵	

4.6.4. Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı

TSK Güçlendirme Vakıfları jeopolitik konumu gereği ülkemiz savunma kuvvetlerini güçlü kılmak zorunluluğu ve harp sanayi alanında dışa bağımlılığı en aza indirmek amacıyla Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerini Güçlendirme vakıfları adlarında altında kurulmuşlardır. Daha sonra bu üç vakfın mal varlıkları 17.06.1987 tarih ve 3388

¹²⁵ ÖZER, s.39.

sayılı kanun ile Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı (TSKGV) adı altında toplanarak 26 Eylül 1987 tarihinde faaliyete geçmiştir.

Vakfın amacı; yeni harp sanayi dallarının kurulması, harp silah, araç ve gereçlerinin satın alması suretiyle TSK'nin savaş gücünün artırılmasına katkıda bulunmak üzere milletimizin maddi ve manevi desteğini sağlamak olarak belirtmiştir. Tüzel kişiliğe haiz olan Vakfın bütçesi yapılırken bütçenin %80'ini teşkil eden miktar Genelkurmay Başkanlığına planlama ve projelendirme maksadıyla bildirilir ve buradan yapılan tahsis neticesinde Kuvvet Komutanlıkları projelere dayalı olarak bu fonlardan yararlandırılırlar. Kalan % 20'si ise vakfa gelir getirici yatırımlara ve harcamalara tahsis edilmektedir. Ayrıca vakfa 3388 kanun gereği vergi, resim ve harç muafiyeti ve istisnalar tanınmıştır. Vakıf ortaklıklarda bulunduğu yani % 50'sinden fazla hissesine sahip olduğu TAI, TEI, Roketsan A.Ş., Mercedes Benz Türk A.Ş., Netaş A.Ş., gibi kuruluşlarla Türk savunma sanayine destek olmaktadır.¹²⁶

4.6.5. Jandarma Genel Komutanlığı Ve Sahil Güvenlik Komutanlığı Bütçesi

Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlıkları bütçeleri İçişleri Bakanlığının bünyesinde ve bu Bakanlığın bütçesinden ayrı olarak düzenlenmektedir. Jandarma Genel Komutanlığı ikmal hizmetleriyle faaliyetlerine ait her türlü ihtiyaçlarını ve Milli Savunma Bakanlığınca sağlanacak silah ve mühimmatını imkanlar ölçüsünde Türk Silahlı Kuvvetleri standartlarına uygun olarak kendi bütçesinden karşılamaktadır.

Genelkurmay Başkanlığınca lüzum görülecek hallerle seferberlik ve savaş halinde Kuvvet Komutanlıkları emrine girecek jandarma birliklerinin her türlü ihtiyaçları (sefer stokları dahil) emrine gireceği Kuvvet Komutanlıklarının standartlarına uygun olarak barıştan itibaren Milli Savunma Bakanlığınca sağlanır.¹²⁷

Sahil Güvenlik Komutanlığının silah ve cephanesi ile araç ve gereçleri Deniz Kuvvetleri Komutanlığı standartlarına uygun olarak, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı ile

¹²⁶ ÖZER,s.54.

¹²⁷ **Jandarma Teşkilat, Görev Ve Yetkileri Kanunu**, <[http://72.14.235.104/search?q= cache:7uJPZSQX4t0J:www.hukuki.net/kanun/2803.15.text.asp+Jandarma+genel+komutanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1+b%C3%BCt%C3%A7esi&hl=tr&gl=tr&ct=clnk&cd=4](http://72.14.235.104/search?q=cache:7uJPZSQX4t0J:www.hukuki.net/kanun/2803.15.text.asp+Jandarma+genel+komutanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1+b%C3%BCt%C3%A7esi&hl=tr&gl=tr&ct=clnk&cd=4)>, (21.07.2006).

birlikte hazırlanıp ve İçişleri Bakanlığınca onaylanarak bir plana göre kendi bütçesinden sağlanmaktadır.

Sahil Güvenlik Komutanlığının silah araç ve gereçlerinin kendi imkanları dışında kalan bakım, onarım ve tadilat hizmetleri öncelikle Milli Savunma Bakanlığının bakım ve onarım tesisleriyle yapılmaktadır. Bu hizmet bedelleri komutanlık bütçesinden karşılanmaktadır.

Bütçe kanunları ve diğer kanunlarla Milli Savunma Bakanlığı ile Jandarma Genel Komutanlığına tanınan gümrük, her türlü vergi, resim, harç ve ardiye ücretlerine ilişkin muafiyet ve istisna hükümleri Sahil Güvenlik Komutanlığı hakkında da uygulanmaktadır.¹²⁸

4.7. Savunma Harcamalarının Kontrolü ve Denetlenmesi

4.7.1. Türkiye’de Savunma Harcamalarının Kontrolü

Türkiye’de savunma bütçesi, gerek planlama, gerekse harcama aşamasında diğer bakanlık bütçelerinde olduğu gibi kontrol ve denetime tabidir.

PPBS çerçevesinde, bütçelerin hazırlanması hükümetin sorumluluklarından biridir. Maliye Bakanlığı, bu sorumluluğu hükümet adına üstlenerek her türlü bütçe çalışmasını yönlendirmektedir. Bütçeleme işleminde birlik ve standardizasyonun sağlanması maksadıyla bir sonraki yılın bütçe çalışması başlamadan önce, Başbakanlık ve Maliye Bakanlığı tarafından bütçe ile ilgili önemli makro hedef ve ilkeler, alınacak tedbirler, izlenmesi gereken teknik veri ve sınırlamaları kapsayan bir seri direktif ve rehber yayımlanır. Her bakanlıkta olduğu gibi Milli Savunma Bakanlığında da, alt birimlerden toplanan bütçe tahminleri bu esas ve ilkeler doğrultusunda değerlendirilir ve sonra Milli Savunma Bakanlığının bütçe teklifi olarak temmuz ayının sonuna kadar Maliye Bakanlığına gönderilir.

Maliye Bakanlığınca yapılan “Devlet Gelir Bütçesi” ve bakanlıklarca hazırlanan “Gider Bütçeleri” ilk değerlendirmeyi müteakip, Yüksek Planlama Kurulunda müzakere edilerek, bütçe tasarısının ilk fonksiyonel büyüklükleri tespit edilir.

¹²⁸ **Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanunu**, <<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/592.html>>, (21.07.2006).

Bütçe tasarıları, sırasıyla Bakanlar Kurulu'nda, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde uzman parlamenterlerden oluşan Plan ve Bütçe Komisyonunda ve Genel Kurulda görüşülmek suretiyle onaylanarak 1 Ocak tarihinde Bütçe Kanunu olarak yürürlüğe girer ve uygulanmaya başlanır.

Bakanlıkların bütçe kanunu ile kendilerine verilen ödenekler içinde kalmaları zorunludur. Maliye Bakanlığı; hükümetin para politikasına uygun olarak ödenekleri belirli limitlerde dondurmak ve serbest bırakmak suretiyle ve bir mali denetleme kuruluşu olan Sayıştay Başkanlığının denetleme birimleri; bakanlıkların kendi ve taşra teşkilatlarına gönderdikleri ödeneklerin bütçe kanununa uygun olarak gönderilip gönderilmediğini incelemek ve onaylamak suretiyle ödeneklerin dağılımının kontrolünü yaparlar.

Ayrıca, Maliye Bakanlığı; bütün bakanlıklar ve kamu kuruluşlarında, Maliye Bakanlığının elemanlarından oluşan bir teşkilat vasıtasıyla ödemelerin ve sözleşmelerin kontrolünü yapmaktadır. Sayıştay Başkanlığı denetçileri vasıtasıyla bütün bütçe fonlarının yasalara uygun kullanımı, TBMM adına denetlenmekte ve her mali yılın sonunda TBMM'de ilgili mal yılın bütçe uygulamalarına ilişkin kesin hesabı görüşülmektedir. Ayrıca, her bakanlığın kendi teşkilatı içinde de denetleme organları vardır.

4.7.2. Türkiye'de Savunma Harcamalarının Denetlenmesi

Bazı çevrelerce gerçeklere aykırı olarak saptırılan bir konu da, askeri harcamaların sivil otoritenin denetimi dışında, adeta TSK tarafından bağımsız yapıldığı iddiasıdır. Bu iddianın tam aksine tüm askeri harcamalar gelişmiş demokratik ülkelerdeki ölçülerde sivil otoritenin denetimi altında yapılmaktadır. Bu maksatla, aşağıdaki teknik ve siyasi sivil denetim mekanizmaları yasalarla düzenlenmiştir:

- TSK'nın modernizasyonu da dahil olmak üzere, tüm Milli Savunma Planlama Faaliyetlerine yön veren temel doküman olan Milli Güvenlik Siyaset Belgesi (MGSB), sivil bir otorite olan Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği tarafından hazırlanmakta ve Bakanlar Kurulu'nun onayı ile yayınlanmaktadır.

- MGSB esaslarına göre Genelkurmay Başkanlığınca hazırlanan ve askeri harcamalarının planlanmasına yön veren, Türkiye'nin Milli Askeri Stratejisi (TÜMAS), Stratejik Hedef Planı (SHP) ve On Yıllık Tedarik Planı (OYTEP), Başbakanlığa gönderilmekte ve Yüksek Askeri Şura (YAŞ) toplantılarında Başbakan'a bilgi verilmektedir .

- Modernizasyon faaliyetlerinin büyük bir bölümü bir yıllık bütçe içerisinde Tamamlanamadığından, yıllara yayılan tedarikler yasa gereği Bakanlar Kurulu karan ile yapılabilmektedir.

- MSB bütçesi, diğer bakanlıklarda olduğu gibi, Maliye Bakanlığı'nın yıllık bütçe direktiflerine göre hazırlanmaktadır.

- Bütçe, TBMM Plan Bütçe Komisyonunda ve Genel Kurulunda TBMM üyelerinin her türlü sorularına açık olarak tartışılmakta ve yasalaşmaktadır.

- Tüm askeri harcamalar TBMM'nin denetim mekanizmalarına açıktır.

- Bütçenin harcanmasında, ödeneklerin serbest bırakılması ve nakit tahsisleri Maliye Bakanlığı'nın kontrolündedir.

- Ödenekler İta amirlerine Sayıştay onayı ile, belli miktarı aşanlar ise Sayıştay vizesi ile gönderilmektedir.

- Bütçeden yapılan tüm harcamalar Sayıştay denetimine tabidir.¹²⁹

- İhaleler Kamu İhale Kanununa göre yapılmakta, ihale komisyonlarında Mal Müdürlükleri Defterdarlıkların temsilcileri de bulunmaktadır.

- Kesin hesap denetimi Sayıştay'ca yapılmakta, genel faaliyet raporu ile genel uygunluk bildirimi TBMM'ne sunulmakta ve TBMM'ce yasalaştırılmaktadır.

- SSDF'nin harcamaları, Başbakan, MSB ve Genelkurmay Başkanından oluşan Savunma Sanayi İcra Kurulu (SSİK) tarafından kararlaştırılmakta ve Başbakanlık, MSB, Maliye Bakanlığı temsilcilerinden oluşan denetleme heyetince denetlenmektedir. SSDF

¹²⁹ "Savunma Harcamaları, Stratejiler", **Cumhuriyet Gazetesi**, <<http://www.cumhuriyet.com.tr/?em=custra/w/j00.html>>(27.06.2005).

31 Aralık 2007'e kadar tasfiye edilecek ve SSM "özel bütçeli kuruluş" olarak bütçe prosedürüne dahil olacaktır.

- Devlet/firma kredileri tamamen Hazine'nin kontrolündedir.

Savunma harcamalarının Parlamento tarafından denetlenmesi konusunda; Aralık 2003'te kabul edilip, Ocak 2005'te yürürlüğe giren Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununda yapılan değişikliklerin, askeri ve savunma harcamalarına ilişkin bütçe şeffaflığını iyileştirme potansiyeli mevcuttur. Bütçe dışı fonlar genel savunma bütçesine dahil edilmiştir ve 31 Aralık 2007 tarihine kadar kaldırılacaktır. Uygun ikincil mevzuatın kabulü ve uygulanması, askeri harcamalar üzerinde harcama öncesi parlamento denetimini tam olarak sağlayacaktır. Aralarında anayasal bir değişikliğin de yer aldığı, Mayıs 2004'te kabul edilen yasal düzenlemeler savunma harcamalarının gerçekleşme sonrası yapılacak denetimi geliştirmiştir. Sayıştay, Parlamento adına savunma harcamalarını denetlemeye yetkili kılınmıştır. Anayasa'nın 160. maddesinde yapılan değişiklikle, Türk Silahlı Kuvvetlerinin sahip olduğu hazine malları için Sayıştay denetim muafiyeti kaldırılmıştır.

4.8. Türkiye'nin Savunma İhtiyaçlarının Belirlenmesi

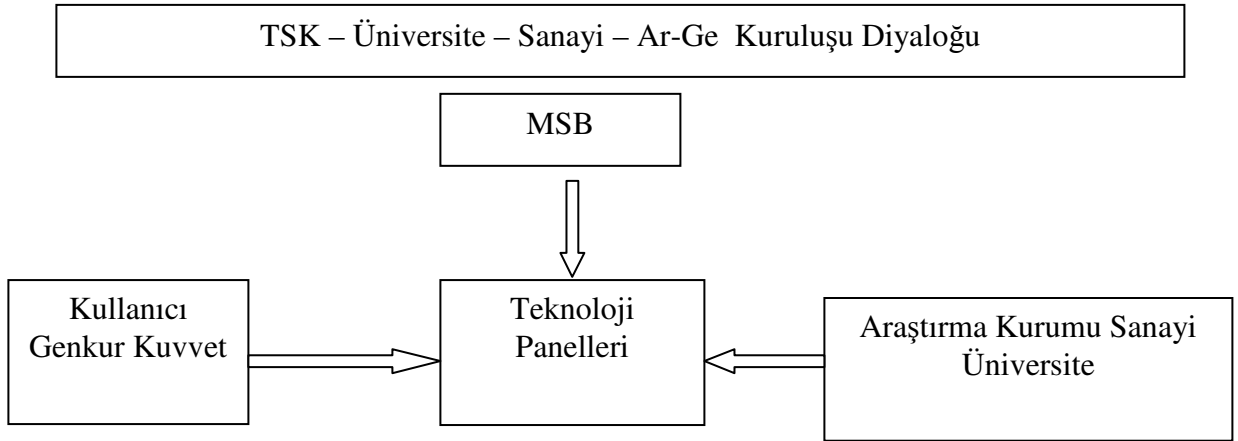
Savunma Sanayi kuruluşları kendilerini hangi konulara yönlendirmeleri gerektiğini, TSK'nin OYTEP'ini inceleyerek belirleyebileceklerdir. 1997-2006 dönemi OYTEP, 17 Mart 1997 tarihinden itibaren sanayi kuruluşlarına açılmaya başlanmıştır. OYTEP'te ihtiyaçların yurt dışı ya da yurt içinden tedarik edileceği bilgileri de bulunmaktadır. Girişimciler (sanayi, üniversite, AR-GE kuruluşları) OYTEP'ten edindiği bilgilerle projelerine yön verebilecekler ve planlarını ona göre yapabileceklerdir.

MSB tarafından OYTEP etüt edilerek ihtiyaçlar; "milli olması zorunlu", "kritik" ve "diğer" sistem/teknoloji ihtiyaçları olarak üç gruba ayrılmaktadır:

a. Milli Olması Zorunlu Sistemler/Teknolojiler: Uzun vadede muhakkak yurt içinde geliştirilmesi ve yurt içinden tedarik edilmesi zorunlu sistemler/teknolojilerdir.

b. Kritik Sistemler/Teknolojiler: Uzun vadede yurt içinde geliştirilmesi amaçlanacak, mümkün olmayanlar için ortak üretim öngörülecek olan sistemler/teknolojilerdir.

c. Diğer Sistemler/Teknolojiler: Çok kaynaktan tedarik politikasına uygun olarak en ekonomik ömür devir maliyetini sağlayan kaynaktan tedarik edilecek olan sistemler/teknolojilerdir.

Şekil 4.1. Teknoloji Panelleri

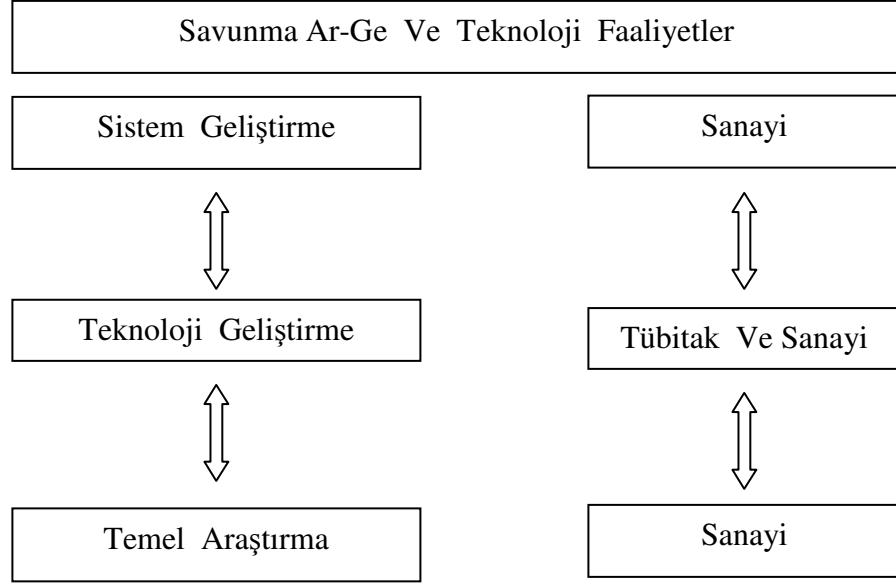
Milli olması zorunlu ve kritik ihtiyaçların her biri bir proje olarak ele alınacak ve söz konusu ihtiyaçlara yönelik Teknoloji Panelleri (Şekil.1) kurulacaktır. İhtiyaçlar ilgili Teknoloji Panellerinde ele alınacak, her ihtiyaç için bir Proje Grubu oluşturulacak ve ön yapılabilirlik sonuçlarına göre tedarik yöntemi belirlenecektir. Diğer ihtiyaçların, “bilmesi gereken prensibi”ne göre duyurulacağı uygun nitelikli kuruluşlar belirlenecek ve ihtiyaçlar ilgili girişimcilere duyurulacaktır.

4.9. TSK İhtiyaçlarının Karşılama Yöntemleri

OYTEP’e dayanarak kendilerini yönlendiren girişimcilerin, TSK'nin ihtiyaçlarını nasıl karşıladığını bilmelerinin yararlı olacağı değerlendirilmektedir. Savunma AR-GE ve teknoloji faaliyetleri kapsamındaki sistem ve teknoloji geliştirme ile temel araştırma

projeleri; sanayi, TÜBİTAK ve üniversite ile eşgüdüm içerisinde Şekil 3.2’de görüldüğü gibi gerçekleştirilmektedir.

TSK, blok şema olarak Şekil 3.2’de gösterilen ve aşağıda açıklanan tedarik yaklaşımlarını benimsemiştir :

Şekil 4.2 Savunma AR-GE ve Teknoloji Faaliyetlerinin Gerçekleştirilmesi

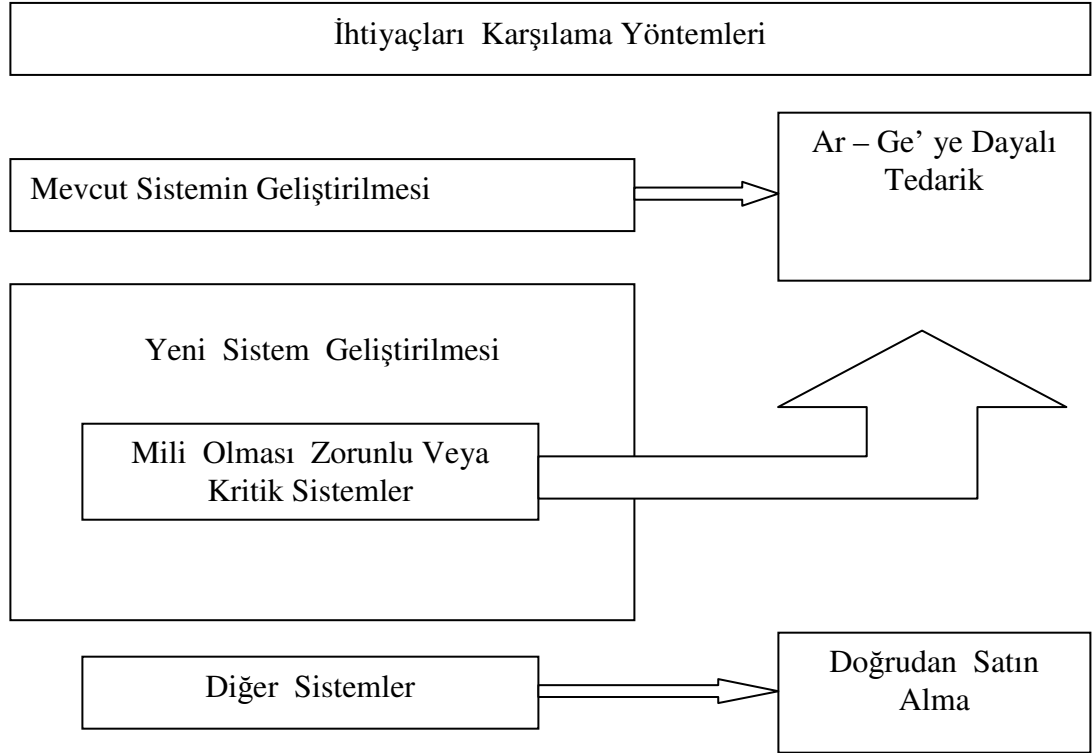
Öncelikle envanterde mevcut sistemin geliştirilmesi suretiyle, ilave yetenek ihtiyaçlarının karşılanmasına çalışılacaktır. Mevcut sistemin geliştirilmesinde uygulanabilecek yöntem AR-GE’ye dayalı tedarik yöntemidir.

Yeni sistem tedarikinde izlenecek yöntem;

1. Sistem; milli olması gereken ya da kritik sistem ise AR-GE’ye dayalı tedarik yaklaşımı,
2. Diğer sistemlerin ise en ekonomik ömür devri maliyetini sağlayan kaynaktan doğrudan satın alma yoluyla karşılanmasıdır.

Gerek sistem ve gerekse teknoloji geliştirilmesi ve üretilmesi faaliyetlerinde öncelik sırası aşağıda verilmektedir.

1. Milli olması zorunlu sistemler/teknolojiler,
2. Kritik sistemler/teknolojiler,
3. Diğer ülkelerle işbirliğine açık sistemler/teknolojiler,
4. Çift kullanımlı (savunma + sivil) sistemler/teknolojiler.

Şekil 4.3 TSK'nın İhtiyaçlarını Karşılama Yöntemleri

4.10. Yurt İçi Savunma Ar-Ge Projelerinin Yürütülmesi İşlemleri

İhtiyaçların Tanımlanması

Teklif İsteme Şartlarının Tespiti

Teklif İstenmesi ve Değerlendirilmesi

Sözleşme/Protokol İmzalanması

Bilgi Üretilmesi veya Tasarım Gerçekleştirilmesi

Mühendislik Modelinin Geliştirilmesi

Prototip Geliştirilmesi

Prototiplerin Tescil Edilmesi

Seri Üretim Dokümantasyonunun Hazırlanması

Seri Üretim için Teklif İsteme

Seri Üretim Kapsamında Üretilen Pilot Kafale (ilk parti)'nin Tescili.¹³⁰

Genelkurmay Başkanlığı (**Gnkur.Bşk.lığı**), Milli Savunma Bakanlığı (**MSB**) ve Kuvvet Komutanlıkları bünyesindeki, karargah, birlik ve kurumlarının, 4735 sayılı Kamu İhale Sözleşmeleri Kanununun 11'nci maddesi uyarınca kuracakları, muayene ve kabul komisyonlarının kuruluş ve çalışma esasları ile ara denetim, muayene ve kabul işlemlerinde uygulanacak, esas ve usullere göre yapılmaktadır.

Jandarma Genel Komutanlığı (**J.Gn.K.lığı**), Sahil Güvenlik Komutanlığı (**S.G.K.lığı**), MSB Akaryakıt ve NATO Pol Tesisleri İşletme Başkanlığı, Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu (MKEK) ve Savunma Sanayi Müsteşarlığı (SSM) tarafından yapılan mal alımlarında; denetim, muayene ve kabul işlemleri, bu yönergenin kapsamının dışındadır.

Hizmet Alımları, Yapım İşleri, Danışmanlık Hizmet Alımlarına ilişkin, muayene ve kabul işlemleri, kendi yönetmeliklerinde belirtilen, esas ve usullere göre yapılmaktadır.

AR-GE projelerine ilişkin muayene ve kabul işlemleri; Hizmet Alımları Muayene ve Kabul Yönetmeliği ile MSB.Savunma Araştırma Geliştirme ve Teknoloji Faaliyetleri Yönergesinde belirtilen, esas ve usullere göre yapılır.¹³¹

4.11. Savunma Sanayi

İçinde bulunduğumuz uluslararası düzende, caydırıcı bir savunma gücünün geliştirilmesi ile yeni teknolojileri geliştirme ve kullanma kabiliyetleri, bugüne kadar ülkelerin vazgeçilmez unsurlarından biri haline gelmiştir. Bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da kazanan ve kaybedenleri belirleyici etkenin teknoloji olduğu değerlendirilmektedir. Barışta elektronik, enerji, bilişim, uzay, biyomühendislik, organik

¹³⁰ AR-GE ve Teknoloji Dairesi Başkanlığı , <<http://www.bilmuh.gyte.edu.tr/sanayi/download/msb-arqe.doc>>, (17.06.2006).

¹³¹ MSY :331-1 (B) **Türk Silahlı Kuvvetleri Mal Alımları Denetim, Muayene ve Kabul İşlemleri Yönergesi**, Genelkurmay Basımevi, Ankara , 2002 , s.3.

kimya sanayisi gibi bilim ve teknoloji temelli kesimler ile bunların bir bileşkesi olan savunma sanayi, azami oranda katma değer yaratan, dolayısıyla toplumsal refaha katkıları en yüksek olan sanayi dalları olarak ortaya çıkmaktadır. Bu günkü dünya sistemi içerisinde yer alan devletler savunma sanayi dalını;

- İleri teknolojilere ulaşabilmek,
- Ülkelerindeki diğer sanayi dallarının teknolojik gelişmesinde savunma sanayini sürükleyici gücünden yararlanmak,
- Kendi silahı kuvvetlerinin ihtiyaçlarını iktisadi olarak karşılayabilmek,
- Bağımsız siyasetler uygulayabilmek,
- Teknolojinin beklenmedik bir durumuna maruz kalmamak,
- Stratejik felce uğramamak amacıyla desteklemektedirler.

Savunma ürünlerine olan ihtiyaçların uzun dönemli tasarımlara ihtiyaç duyması, alımların sadece satın alınacak ürünlerin teknik özellikleri değil, tasarı yönetimi, para yönetimi, sistem mühendisliği, kalite yönetimi, yapılandırma yönetimi ve gizliliğin sağlanabilmesine yönelik alınan önlemler gibi üreticide aranan yönetim sistemlerini de tanımlayan sözleşmelerle yapılması savunma sanayinin yapısını diğer kesimlerden farklılaştıran özelliklerdir.¹³²

Bugünkü uluslararası alanda savunma sanayi, güvenilirlik, süreklilik, başarımlı, maliyet etkinliği gibi etkenlerin önde olduğu bir sanayi dalı olarak, gelişmekte olan yüksek teknolojileri hedeflemektir.

4.12. Türk Savunma Sanayi Siyaseti ve Stratejisi

Günümüzde askeri caydırıcılık; gelişen teknoloji karşısında eskiden olduğu gibi sadece sahip olunan asker veya silah sistemlerinin sayısı ile değil, bunların etkinliği, kullanım kolaylıkları ile uluslar arası alanda insancıl amaçlara yönelik değerleri ile ölçülmektedir.

¹³² “Savunma Sanayi”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Temmuz 2005, Sayı : 385, s.76-77.

Bakanlar kurulunca onaylanan ve 20 Haziran 1998 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “Türk Savunma Sanayi Politikası ve Stratejisi Esasları” belgesinde, Türk savunma sanayi siyaseti,

- Yerli kesim yanında yabancı kesime de açık,
- Etkin bir yapıya kavuşmuş,
- İhracat gücüne ve uluslararası rekabet imkanına sahip,
- Yeni teknolojilere uyum sağlamakta güçlük çekmeyen ve teknoloji üretebilen,
- Teknolojik gelişmeler karşısında kendini yenileme kabiliyeti bulunan,
- Türkiye ile dost ve müttefik ülkeler arasında dengeli bir savunma sanayi iş birliğini mümkün kılan ve değişen siyasi durumlardan en az etkilenen,
- Mevcut imkanları azami ölçüde kullanan, entegre olmuş ve tekrar yatırımlardan arınmış,
- Sivil amaçlarla da üretim yapabilen, değişik uğraşı alanlarına sahip bir savunma sanayi alt yapısının oluşturulması şeklinde tanımlanmıştır.

Yerli savunma sanayinin geliştirilmesi ve dışa açılması amacı ile 1985’de çıkan bir kanunla Savunma Sanayii Müsteşarlığı kurulmuştur. Bu alanda başlangıç yıllarında oldukça mesafe kat edilmiştir. Özel sektör ağırlıklı 8 alanda yeni tesis kurulmuştur. 20 yılda Türk Silahlı Kuvvetleri envanterindeki modern sistemlerin büyük çoğunluğu Savunma Sanayi Müsteşarlığı projeleri ile sağlanmıştır.¹³³

Savunma sanayi firmalarımız özgün ürünlerini geliştirme aşamasına gelmiş ve her geçen gün de gelişme durumundadır. Bunlara örnek olarak;

Üretim Aşamasındaki Projeler; Frekans atlamalı telsizler, Kara Konuşlu Elektronik Harp Sistemleri, Gece Görüş ve Hedef Sistemleri, Atış Kontrol Sistemleri, Zırhlı Araçlar, Sahil Güvenlik Botları, Sabit Kanatlı Uçak Simülatörleri, Güdümsüz Roketleri,

¹³³ Murat BAYAR, **Uluslar arası Savunma Sanayii Konferansı**, Ankara 2005, <http://www.ssm.gov.tr/browser_tr.asp?srcURL=library/docs/tr/kurumsal/SSM_20_yil.htm&title=>, (09.05.2006).

Tablo 4.15. Savunma Sanayi Müsteşarlığı Projeleri

Hava Araçları	Deniz Araçları	Kara Araçları	Elektronik
Hafif Nakliye Uçağı	Sahil Güvenlik Botu	Kaideye Monteli Stinger	Mobil Radar Kompleksi
Başlangıç Eğitim Uçağı	Denizde İkmal Gemisi	Zırhlı Muharebe Araç	Veri Terminali
Deniz Eğitim Uçağı	Liman Kıyı Römorkörü	Çok Namlulu Roketatar	HF/SSB Telsizi
Genel Maksat Helikopterleri	Mayın Avlama Gemisi	Tekerlekli Araç	Elektronik Harp Sistemi
Taarruz Helikopterleri			
İnsansız Hava Araçları			

Kaynak: SSM-2005 Uluslar arası Savunma Sanayii Konferansı

Geliştirme Aşamasındaki Projelere; İnsansız Hava Araçları, Helikopter Simülörleri, Tanksavar Füzeler, Gemi Komuta Kontrol ve Atış İdare Sistemleri, Hava Platformlarına Elektronik Harp Sistemleri, Bilişim Yönetim Sistemleri, Görev Bilgisayarlarını gösterebiliriz.¹³⁴

Ülkemizde askeri teçhizat tedarikinin yüzde 75 – 80’ i yurt dışından, yüzde 20 ve 25’i de yurt içinden yapılmaktadır. Bu oranlar dışa fazla bağımlılığı ifade etmektedir. Bu yapının da değiştirilerek gelecekte yüzde 60–70 civarında yerli katkı hedef alınmalıdır.¹³⁵

Doğrudan tedarik ise Milli Savunma Bakanlığı bünyesinde bütçeden yapılmaktadır. Silah, araç gereç tedariki ile Savunma Sanayi, Savunma Sanayii

¹³⁴ Ssm-2005 Uluslararası Savunma Sanayii Konferansı, <http://www.ssm.gov.tr/_browser_tr.asp?srcURL=library/docs/tr/kurumsal/SSM_20_yil.htm&title=>, (03.08.2006)..

¹³⁵ Vahit ERDEM, Milli Savunma Bakanlığı Bütçesi Hakkında 23.12.2004, <<http://www.eastweststudies.org/tr/makale.php?tur=240>>, (20.06.2006).

Müsteşarlığı bünyesinde toplanmalıdır. Müsteşarlık, ekonomik, ticari ve askeri perspektifin beraber bulunduğu bir kurum halinde devam etmelidir. Fransa'daki "Delege General D'Armement" yani Askeri Tedarik Kurumu ve Almanya'da BWB gibi .

Fransa, Almanya ve İngiltere gibi ülkelerde "network-ceutnic" sistemleri kurularak askeri komuta, kontrol, iletişim, bilgisayar, istihbarat ve tanımlama sistemleri ile tedarik arasında bağ kurulmakta ve tedarik sistemleri rasyonelleştirilmektedir. Ayrıca "Smart Procurement" yani "akıllı tedarik" adı altında tedarikte tasarruf sağlayan yöntemler geliştirilmektedir.

4.13. Savunma Harcamalarını Etkileyen Faktörler

Savunma harcamalarının ekonomik etkileri ve bu harcamaları etkileyen faktörleri araştıran bir çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda ülkeler arasında sınırlar bulundukça, milletlerin hürriyet ve refah içinde yaşama isteği devam ettikçe, savunma harcamalarından vazgeçmenin mümkün olmadığı vurgulanmaktadır. Yapılan ekonomik analizlere göre, gelişmiş ülkelerde savunma harcamaları seviyesinin ekonomik faktörlere bağlı olmadığı tespit edilmiştir.¹³⁶ Bunun sebebi, bu ülkelerin silah satın alan ülkeler olmayışı ve daha çok savunma sanayilerini kurmuş, silah üreten ve satan ülkeler olmasıdır.

4.13.1. Savunma Harcamalarının Düzeyi Ve Diğer Faktörleri :

Bir ülkede savunma harcamalarının miktarı çeşitli faktörlere bağlıdır. Bunlar ülkenin jeopolitik ve jeostratejik yapısı, devletler arası bağlantıları, dış politika tercihleri, moral gücü, nüfus potansiyeli, askeri eğitim düzeyi, ekonomik ve teknolojik yapısı, iç ve dış tehditlerin boyutu, bütçe imkanları vb.¹³⁷ Bu faktörlerin başında iktisadi ve bütçeyle ilgili sınırlamalar gelmektedir. İktisadi faktörler, bir ülkenin savunma harcamalarının nitelik ve niceliğini belirleyen önemli unsurlardır.

¹³⁶ YILMAZ, <http://www.kho.edu.tr/yayinlar/btym/yayinlistesi/yayinlar/Yayin2001/252savunma_cabaları_bulent.htm> (20.06.2006).

¹³⁷ Mustafa, EFENDİOĞLU, **Türkiye'de Savunma Harcamalarının Kaynak Tahsisi Açısından Değerlendirilmesi**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Ana Bilim Dalı, Maliye Teorisi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1999, s.53.

Ülkelerin jeopolitik durumları ve tarihsel bağlantıları da savunma harcamalarını etkilemektedir. Mesela İsrail’de savunma harcamaları ülkenin jeopolitik konumu nedeniyle en önemli kamu harcaması grubu içinde yer almaktadır.

Ülke içi bölgesel unsurlar savunma harcamalarının miktar ve kompozisyonunun belirlenmesinde diğer bir önemli faktördür. Tarihsel, askeri-stratejik gereklilik ve ekonomiye ilişkin politikalardan dolayı, savunma harcamaları ülkelerin bölgesel olarak yeniden yapılandırılmalarında önemli etkileri olacak şekilde bölgelere dağıtılmışlar. Avrupa Birliği için yapılan en kapsamlı araştırmada, on dokuz bölgenin özellikle savunma sanayi ile ilgili faaliyetlere, otuz bir bölgenin ise, kısmi olarak temel askeri faaliyetlere bağımlı olduğu tespit edilmiştir.

Ülkenin siyasal rejimi de savunma harcamalarını etkileyen önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Askeri rejimler savunma harcamalarını desteklemede sivillerden daha cömert davranmaktadırlar. Hatta sivil yönetimli bir ülkede bile, askeri güç sivil otorite ile ne kadar fazla ilgili olursa, savunma harcamalarının merkezi bütçe ve ulusal üretim içindeki payında artış o kadar büyük olabilmektedir.

Ülkelerin savunma bütçelerini farklı kılacak diğer faktörler olarak; ülkede risk altındaki nüfus toplamı, herhangi bir türden saldırı ihtimali ve milli gelir düzeyi ve onun dağılımı, nüfusun yaş profili ve kültürel farklılıklara bağlı olabilecek olan istatistiksel hayat değeri gibi unsurlar sayılabilir.¹³⁸

Gelişmekte olan ülkelerde savunma harcamalarının bu ülkelerin gelir seviyesine bağlı olduğu görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin çoğu savunma sanayilerini kuramamış ve savunma ihtiyaçları yönünden silah üreten ülkelere bağımlı durumdadırlar.

Milli gelirleri dikkate alındığında gelişmiş ülkelerin, gelişmekte olan ülkelere göre savunma harcamaları, genellikle düşük seviyededir. Genel olarak değerlendirme yapılırsa, savunma harcamalarının seviyesinin, savunma piyasasının büyüklüğü,

¹³⁸ GİRAY, s.187-188.

harcama miktarları, fert başına düşen milli gelir, nüfus, silahlı kuvvetler mevcudu, ülkelerin jeopolitik ve jeoekonomik durumu ve tehditlerin çapı ile ithalat ve ihracat seviyesine bağlı olduğu görülmektedir.

4.14. Savunma Bütçesi Rasyoneli

Savunma harcamaları üretken ekonomi karşısında bir fırsat maliyeti oluşturmaktadır. Bu nedenle toplumlar, kıt kaynakların savunma hizmetleri ile diğer mal ve hizmetler arasında tahsis konusunda bazı tercihlerde bulunmak durumundadırlar. Daha fazla savunma hizmeti, ancak başka mallardan ve hizmetlerden fedakarlık yapmak pahasına elde edilebilmektedir. Savunmaya çok fazla kaynak ayrılması, dolayısı ile aşırı savunma harcamaları büyümeyi erteleyecektir. Çok az kaynak tahsisi ise, büyümeyi istikrarsızlık veya kargaşaya yol açmak suretiyle tehdit edecektir.¹³⁹

Milli kaynaklardan en iyi şekilde faydalanabilmek için, milli savunma masraflarından kısıntılar yapılarak milyarlar tasarruf edilebilir. Bazı savunma masraflarının astarı yüzünden pahalı olabilir. Bunların maliyetleri millete temin edeceği faydadan fazla olabilir. Ancak bir harbin çıkışı, süresi, şekli ve hacmi önceden kestirilemediğinden, harbin yönetimi için gerekli olan kuvvet ve vasıtalar her an kullanılabilir bir durumda bulunmak veya kısa bir hazırlık süresinden sonra, harp hedefleri amaçları doğrultusunda hazır hale gelmek zorundadır. Bir harp için gerekli olan kaynakları planlamak ve bunları zamanında temin etmek, devleti yönetenlerin başta gelen görevleri arasındadır. Ekonomiye barış düzeninden savaş düzenine geçirirken, alışılmış toplum düzenini bozmamak, asgari emek, zaman ve masrafla bu düzene geçmek esas olmalıdır.

Savunma bütçesinin çapını kararlaştırmak, çok zor şartlar altında ifa edilen belirlenmesi güç bir görevdir. Şüphesiz milli savunmaya tahsis edilebilecek bütçenin de bir azami tavanı olmalıdır. Bu da toplumun GSMH'ndan daha az olmalıdır. Zira herhangi bir güvenlik programını desteklemek, yaşatmak için diğer masraflara da ihtiyaç vardır. Daha büyük savunma bütçesi daha fazla fedakarlık demektir. Bu noktada optimal bir seviye yakalamak esas olmalıdır. Böylelikle hem milli beka, hem de milli refah

¹³⁹ GİRAY, s.186.

sağlanabilir. Ekonomik yönden az gelişmiş ülkelerde kaynakların sınırlı olması, bu kaynakların tahsisinde rasyonel davranmayı zorunlu kılmaktadır. Savunmaya tahsis edilen kaynakların en küçük bir israfa neden olmayacak şekilde değerlendirilmesi ve minimum maliyetle, maksimum hizmet ve savunma üretiminin sağlanması zorunludur. Böylece daha az kaynak ile daha çok savunma hizmeti gerçekleştirerek, savunmanın ekonomi üzerindeki baskısı azaltılabilir.

Savunma harcamalarının seviyesi ülkelerin milli gelirlerine oranı yani; gayri safi milli hasılasının ne kadarını bu harcamalara ayırdığıyla alakalıdır. Çünkü toplamda az görünen savunma harcaması GSMH'nın ne kadar olduğu ve bunun ne kadarını savunmaya ayırdığını incelemekle daha açık ortaya çıkabilecektir. Aşağıdaki Tabloda da Avrupa Birliği ülkelerinin GSMH'larına bakarak harcamalar hakkında bilgi sahibi olunabilecektir.

Tablo 4.16. AB Ülkelerinde Kişi Başına GSMH (Dolar)

Ülke	Kişi Başı Gelir	Ülke	Kişi Başı Gelir
Lüksembourg	36.400	Kıbrıs Rum Kesimi	16.000
Danimarka	25.500	Portekiz	15.800
Belçika	25.300	Malta	14.300
Avusturya	25.000	Çek Cumhuriyeti	12.900
Fransa	24.400	Slovenya	12.000
Hollanda	24.400	Macaristan	11.200
Almanya	23.400	Hırvatistan	10.700
Finlandiya	22.900	Slovakya	10.200
İngiltere	22.800	Estonya	10.000
İsveç	22.200	Polonya	8.500
İtalya	22.100	Litvanya	7.300
İrlanda	21.600	Letonya	7.200
İspanya	18.000	Türkiye	5.008
Yunanistan	17.200		

Kaynak : Hürriyet Gazetesi ; 01.04.2006

2005 yılında kişi başına düşen gelirini 5 bin 8 dolara çıkaran Türkiye, bu rakamla AB üyesi ülkelerin 2004 yılı verilene göre bile en alt sırada bulunmaktadır. 2004 yılı rakamları ile 36 bin 400 dolarlık kişi başına geliri ile Lüksembourg AB'nin en zengini durumundadır. Lüksembourg'u 25 bin 500 dolarla Danimarka izlemektedir. Listenin son sırasında ise 7bin 200 dolarlık kişi başına milli geliri ile Letonya bulunmaktadır.¹⁴⁰ Bu Tablodan da anlaşılacağı üzere ülkeler bu gelirlerinin % olarak çok düşük bir oranını kullansa bile Türkiye'den daha fazla savunma harcaması yapacaktır.

Tablo 4.17 OECD Ülkelerinin Milli Gelirleri (Milyar Dolar)

Ülkeler	2004	2005	Ülkeler	2004	2005
ABD	11.679.2	12.420.9	Türkiye	302.0	343.6
Japonya	4.666.1	4.726.1	Avusturya	294.3	306.3
Almanya	2.751.1	2.790.6	Norveç	253.7	277.4
İngiltere	2.132.9	2.211.9	Polonya	241.6	264.3
Fransa	2.046.7	2.107.2	Danimarka	244.9	256.7
İtalya	1.677.9	1.725.3	Yunanistan	207.6	222.1
İspanya	1.039.7	1.114.1	İrlanda	184.5	198.2
Kanada	976.7	1.031.9	Finlandiya	185.9	192.2
Meksika	676.1	728.9	Portekiz	175.2	179.7
Kore	679.7	706.5	Çek	107.7	113.2
Avustralya	655.7	701.0	Macaristan	100.7	107.0
Hollanda	606.7	620.3	Yeni Zelanda	98.5	103.6
Belçika	357.7	370.1	Slovakya	41.1	44.1
İsviçre	358.6	365.7	Lüksembourg	31.9	34.0
İsveç	350.1	363.0	İzlanda	12.6	14.0

Kaynak : Hürriyet Gazetesi , 25.02.2006

Örneğin ülke verilerine göre Yunanistan'ın GSMH'nin % 4.1 gibi bir kısmını savunmaya ayırdığını (bu da yaklaşık 688 dolar), aynı şekilde Türkiye'nin de

¹⁴⁰ “AB Ülkelerinde Kişi Başına GSMH”, **Hürriyet Gazetesi**, (01.04.2006).

GSMH'nın % 5'ini ayırdığını (250.4 dolar) düşündüğümüzde aradaki uçurumu görmek çok kolay olacaktır .(688 - 250.4 yaklaşık üç misli).

Yukarıdaki tabloda da OECD ülkelerinin milli gelirleri verilmiştir. OECD ülkelerinin milli gelirlerine bakıldığında 12.420.9 milyar dolarla ABD birinci, 4.726.1 milyar dolarla Japonya ikinci, 2.790.6 milyar dolarla Almanya üçüncü durumdadır. Türkiye 343.6 milyar dolarla on altıncı sırada, komşumuz Yunanistan ise 222.1 milyar dolarla yirmi birinci sırada yer almaktadır. Verilen bu rakamlarla elde edilen gelirlere oranla, ülkelerin yapmış oldukları harcamalar; özellikle de savunma harcamalarını kıyaslamak mümkün olacaktır. Burada dikkat edilmesi gereken husus nüfus sayısıdır.

4.15. Savunma Harcamalarının Ekonomik Etkileri

Savunma harcamasının talebi öngörülemez ve vazgeçilemez olması nedeniyle inelastiktir. Bu nedenle uygulamada bu konuyla ilişkili etkinlik çözümlemelerine ya da fayda-maliyet analizlerine rastlanmamaktadır. Ancak, toplum refahına doğrudan etki eden eğitim ve sağlık kalemleri ile kıyaslamalar yapılarak bir yarga varılmaya çalışıla gelmiştir. Bu çalışmalar sonucunda da savunma harcamaları iktisadi bir faydası olmayan, sürekli artan ve atıl kaynak yaratan harcamalar olarak nitelenmiş ve yerilmiştir.¹⁴¹

Ülkelerin savunma harcamalarının ekonomik etkileri her ülke için günümüzde de devam etmektedir. Bu nedenle, birçok araştırmacı savunma harcamalarıyla, ekonomik büyüme, işsizlik, enflasyon, dış ticaret, sanayileşme arasında hatta refah, sağlık ve eğitim harcamaları arasındaki ilişkileri araştırmaya çalışmışlardır. Bazı araştırmacılar şimdiki askeri harcamaların, gelecekteki ekonomik büyümeyi etkileyebileceği gibi, şimdiki ve gelecekteki ekonomik şartların da hükümetlerin yapacağı askeri harcamaların miktarına ilişkin kararları etkileyebileceğini, yani bu iki değişken arasında karşılıklı bir etkileşmenin bulunduğunu ileri sürmektedir.

İlk anlamda savunma harcamalarının iktisadi etkileri ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Çünkü savunma harcamalarının, olumlu etkilerin yanı sıra çok katı olumsuz

¹⁴¹ M.Ali ÖZER, **Savunma Harcamaları ve Ekonomiye Etkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Bütçe Ve Mali Planlama Bilim Dalı, İstanbul, 2001, s.57.

etkileri de mevcuttur. Genel anlamda savunma harcamalarının insanları ve kaynakları ekonomideki üretken alanlarda kullanmaktan alıkoyduğu söylenebilir. Bunun sonucu olarak da bu harcamaların tüketim ve yatırımı azaltmakta ve milli geliri ulaşabileceği seviyenin altında tutmakta olduğu söylenmektedir. Bazı imalat alanlarında (otomotiv, inşaat, deri, tekstil, akaryakıt, elektrik vb.) üretimde bulunan teknik uzmanlara ve ilkel maddelere el koymak suretiyle askeri tüketim, özel tüketimdeki benzer malların maliyetini yükseltebilir. Hatta bunların imalatını olumsuz etkileyebilir. Son olarak savunma harcamalarının ödemeler dengesini bozmak gibi bazı makro alanlarda da olumsuz etkilere sahip olduğu söylenmektedir.

Olumlu etkileri bakımından bütçenin diğer bölümleri gibi savunma harcamaları da dağıtılan gelirler yoluyla dolaylı ve nakdi etkiler yapabilmektedir. Milli gelir artışına, bilimsel araştırmaya ve teknik ilerlemeye verdiği hamle gücüyle ve temel sanayilere üretim alanları açmak yoluyla da etkilerde bulunabilir.¹⁴²

Tablo 4.18 Savunma Sanayi Müsteşarlığı Projelerinin Ekonomiye Etkileri

	Kamu Kuruluşları		Özel Kuruluşlar	Yabancı Ortaklı Kuruluşlar	TOPLAM
	Askeri Fabrikalar	KİT/SSM/TSKGV			
Askeri Satış (2003)	% 31	% 35	% 8	% 26	1.4 Milyar \$
Toplam Çalışan	22.000	15.000	2.200	2.500	41.700

Kaynak :< http://www.ssm.gov.tr/browser_tr.asp?srcURL=library/docs/tr/kurumsal/SSM_20_yil.htm&title=>(29.06.2006)

Askeri harcamalar, ekonomi üzerinde doğrudan ve dolaylı etki meydana getirebilmektedir. Askeri harcamaların, kısa dönemde ekonomi üzerindeki doğrudan

¹⁴² Fehim BAKIRCI, “Bütçe Politikalarının Mikro Ekonomik Etkileri” C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 2 s.55-56, <<http://72.14.203.104/search?q=cache:uSYXk3WKwLkJ:www.cumhuriyet.edi.tr/edergi/makale/116.pdf+Savunma+harcamala+r%C4%B1n%C4%B1n+ekonomiye+etkileri&hl=tr&ct=clnk&cd=3http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/116.pdf>>, (20.06.2006) .

etkisi, talep, üretim ve istihdam seviyesinin yükselmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Ancak kısa dönemdeki bu müspet etkiler, uzun dönemde verimlilik ve büyümede gerilemeye yol açan, özel tasarrufu ve yatırımları azaltan, dolaylı menfi etkileri tarafından önemli ölçüde ortadan kaldırılmaktadır. Askeri harcamaların doğrudan ve dolaylı etkileri dört başlık altında incelenebilmektedir..

4.15.1. Modernizasyon Etkisi:

Askeri harcamaların modernizasyon etkisi konusunda araştırma yapan bilim adamları, askeri harcamaların üç olumsuz etkisinden söz etmektedir. Bunların birincisi; gelir değişimidir. Askeri harcamalar GSYİH'yı zorunlu olarak azaltmaktadır. İkincisi verimliliktir. Kamu sektörü, özel sektöre göre daha yavaş verimlilik artışına sahiptir. Üçüncüsü de, yatırım etkisidir. Askeri harcamalar kendi hacmi oranında sivil yatırımları azaltmaktadır.

4.15.2. Sermaye Birikimi Etkisi:

Askeri harcamaların miktarı arttıkça hükümetler vergileri arttırmak veya piyasadan borç almak zorunda kalacaktır. Böylece askeri harcamalar kısmen de olsa yatırımlara gidecek olan fonları absorbe edecektir. Diğer taraftan bu harcamaların yol açacağı maliyet enflasyonu, tasarruflara karşı olan ve hemen tüketimi teşvik eden bir kitle psikolojisini de tahrik eder. Dolayısıyla talep enflasyonunun da doğmasına neden olabilir.

4.15.3. Ödemeler Dengesi ve İhracata Yönelik Büyümeye Etkisi:

Sermaye ve kalifiye iş gücünün, üretimin en dinamik sektörlerinden askeri üretime aktarılmasının menfi etkileri bulunmaktadır. Savunmaya ayrılan sermaye harcamaları, makine, ulaşım ve elektronik gibi önemli ihracat sektörlerinden çekilmektedir. Yani sivil ihraç ürünlerinin azalması, ekonomik kaynakların askerî üretime kayması ile paralellik göstermektedir. Böylece ihracattaki yavaş büyüme bir ülkenin gelecekteki ticari rekabet gücünü azaltan daha yavaş bir ekonomik büyümeye neden olabilmektedir.

4.15.4. Teknolojik Sapma:

Modern silah sanayinin AR-GE amacıyla tükettiği insan gücü ve malzeme kaynaklarının çok önemli boyutlarda olduğu görülmektedir. Kıt kaynakların sivil

amaçlardan askerî amaçlara dönüşümünün, bir ülkenin verimliliği ve teknolojik gelişmesi üzerinde uzun dönemde zararlı bir etkiye sahip bulunduğu bilinmektedir. Halbuki ülkenin uluslararası rekabeti, sivil AR-GE'ye ayrılan kaynakların artırılmasına bağlıdır. Bu zararlı etki askerî AR-GE'lerden elde edilen teknolojilerin sivil kullanım alanlarına dönüşümüyle biraz hafifletilebilmektedir. Askeri AR-GE sonucunda elde edilen yeni bir teknolojinin, savunmadaki rolü ile ekonomik ve sosyal faaliyetlere katkısını tahmin etmek ise çok güçtür.

4.16. Savunma Harcamaları Ve Ekonomik Büyüme

Askeri harcamalara ayrılan kaynaklar, özellikle gelişmekte olan ülkelerin ekonomisi üzerinde önemli bir yük oluşturmaktadır. BM Kalkınma Komitesi, kalkınma karşısındaki en önemli engelin ulusal savunmaya ayrılan askeri harcamalar olduğunu belirterek konunun önemini vurgulamıştır.¹⁴³

Savunma harcamaları ve ekonomik büyüme arasında oluşan bağın önemi iki görüşe dayanmaktadır. Bunlardan ilki, savunma harcamalarının optimal düzeyi belirlenebilse bile, halihazırdaki tüketim, yatırım veya çıktıdaki büyüme veya azalmalar açısından savunmanın maliyetinin değerlendirilmesinin gerekliliğidir. İkincisi, ekonominin diğer alanları özellikle altyapı, teknolojik gelişme ve beşeri sermaye birikimi alanlarında savunma harcamalarının pozitif dışsal etkilerinin bulunmasıdır.

Birçok ülkede gerek toplam kamu harcamalarının gerekse GSMH'nın önemli bir oranını oluşturan savunma harcamaları için ayrılan kaynaklar, büyüme için son derece önemli olabilecek alternatif kullanım alanlarından çekilip alınmaktadırlar. Bu açıdan bakıldığında, savunma harcamalarının, ülkenin gelişmesini ve iktisadi büyümesini hızlandıracak faaliyetlerin ihmal edilmesi pahasına gerçekleştirildiği söylenebilir. Diğer taraftan savunma, ülkenin varlığı ve bağımsızlığının korunmasında vazgeçilmesi mümkün olmayan bir hizmettir. Bu görüş Adam Smith'in "Savunma zenginlikten önemlidir" sözü ile desteklenmektedir.¹⁴⁴

¹⁴³ Hatice KARAÇAY, **Askeri Harcamaların Ekonomik Etkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Ankara, 1995, s.1.

¹⁴⁴ GİRAY, s. 189.

Savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerine etkileri konusunda iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bunlar; Askeri Keynesçi Yaklaşım ve Neo-Klasik Teorik Yaklaşım'dır.

Birincisi savunma harcamalarının büyüme üzerinde etkisini pozitif dışsallıklara dayanarak “arz yanlı” faktörlerle açıklayan Askeri Keynesçi Yaklaşımıdır (The Military Keynesianism Approach). Bu yaklaşıma göre, daha fazla askeri harcama önemli bir “çarpan etkisine” sahip olabilir. Savunma harcamalarının yarattığı talep, kapasite kullanımını artırır ve çıktı düzeyini büyütür. Sonuç sermayenin kazanç oranında, yatırımlarda ve büyümede artıştır .

İkinci yaklaşım, savunma harcamalarının büyüme üzerindeki etkisini, negatif dışsallıkları temel alarak “talep yanlı” faktörlerle açıklayan Neo-klasik Teorik yaklaşımdır.

4.16.1. Savunma Harcamalarının İktisadi Büyüme Üzerindeki Pozitif Etkileri

Pozitif etkilerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Savunma harcamaları pozitif dışsallıklara sahiptirler. Bu dışsallıklar sayesinde faktör verimliliği artabilir. Bu dışsallıklar modernizasyon, istikrar ve disiplinin yanı sıra askeri personelin eğitimi, altyapı oluşturma ve askeri araştırma-geliştirme yoluyla çoğalan teknik yöntemler ve ordunun iç güvenlik hizmetlerine sağladığı destekler gibi sayısal olmayan faktörlerin tümünü içermektedir.

2. Silah üreticisi ülkelerde gelişmiş silahların üretiminden kaynaklanan teknolojik geri beslemeler sayesinde, endüstriler arası bağlantılar ve iki amaçlı araştırma-geliştirme kullanımı söz konusu olabilmektedir.

3. Barro, gelişmekte olan ülkelerde 1970–85 dönemi için yaptığı araştırmada, toplam kamu harcamalarından eğitim , sağlık ve savunma harcamaları düşüldükten sonra bulunan kamu tüketim harcamalarının kişi başına gelirin büyümesini geriletmediği sonucuna ulaşmıştır.

4. Sanayileşmiş ülkelerde barış dönemlerinde genellikle efektif talep azlığı nedeniyle üretimde daralmalar görülür. Bu gibi dönemlerde savunma harcamaları canlanmaya neden olabilmektedir.

5. Savunma harcamaları aşırı büyümeyi kontrol altına alabilmektedir. Hükümetler, bir kamu bütçesi kalemi olan savunma harcamalarını önemli ölçüde kontrol edebilir ve ekonomik istikrar amacıyla kullanabilirler.¹⁴⁵

4.16.2. Savunma Harcamalarının İktisadi Büyüme Üzerindeki Negatif Etkileri

Savunma harcamalarının iktisadi büyüme üzerinde yaratacağı ileri sürülen negatif etkiler ise şu şekilde sıralanabilir:

1. Savunma harcamaları yüksek büyüme oranları içeren kalkınma projelerinde kullanılacak kaynakları başka alanlara kaydırmak suretiyle yüksek bir fırsat maliyetine neden olabilirler.

2. Savunma harcamalarının azaltılması bütçe tasarrufları yaratabilir; bu tasarruflar alternatif kamu harcama taleplerini karşılamak için kullanılabilir.

3. Eğer savunma harcamaları ağır bir sınaî temeli gerektiren silah üretimini içeriyorsa, ithal ikameci sanayileşme stratejisi iyice güçlenir, bu da ihracatın teşvikini ve tarım gibi sektörlerin gelişimini engelleyebilmektedir.

4. Savunma alanında genellikle uzmanlar, bilim adamları ve mühendisler gibi nitelikli işgücü istihdam edilmektedir. Bu ise, ekonominin diğer alanları için beşeri sermaye arzını azaltacaktır.

5. Tam kamusal hizmet olan savunma için yapılan harcamaların maliyetleri bulunmakla beraber, bu hizmetler için bir piyasa fiyatı söz konusu değildir. Bu hizmetlerin gerçekleştirilmesi sivil kesimin finansmanını gerektirir. Bu ise, savunma harcamalarının finansmanının vergilerle yapılacağı anlamına gelmektedir. Bu durum ekonomide vergi yapısını bozabilir, tüketim ve yatırım miktarını düşürebilir. Sonuç

¹⁴⁵ Serap KURT, vd., **Savunma Hizmetleri Ve Harcamaları**, <<http://www.genclik.cydd.org.tr/dernek/0505/Kurultay2005-Sahin-Bolu.doc>>, (23.06.2006).

olarak büyüme oranı düşecektir. Büyümedeki bu düşme veya yavaşlama, savunmanın büyüme üzerinde yaratabileceği faydalarla dengelenmek zorundadır.

6. Savunma harcamaları içinde önemli bir paya sahip olan silahların bir kısmının yurtdışından ithal edilmesi, gelişmekte olan ülkelerin kıt döviz kaynakları üzerinde ciddi açıklar oluşturmaktadır.

7. Savunma alanındaki araştırma-geliştirme faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan buluşlar sadece devlete satılabilen nihai mal ve hizmetlere yönelik ise, bunların genel olarak verimlilik artışına katkılarının çok düşük olabileceği söylenebilir.

4.17. Türkiye’de Savunma Harcamalarının Etkileri

Çok az gelişen bir ekonomiden, savunma harcamaları daha büyük bir pay aldığıında, kamu ve özel harcamalar üzerinde ne tür bir etki meydana getirdiği , önceden hesaplanan oranlardaki büyüme hedefinin ne ölçüde başarıldığı veya ekonomik istikrar üzerinde hangi tesirleri meydana getirdiği ve istikrarsızlık ile savunma harcamaları arasında nasıl bir ilişki bulunduğunun tespit edilmesi gerekmektedir.¹⁴⁶

Savunma harcamalarının ekonomiye zararlı olup olmadığı ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Türkiye konusunda yapılan 1950-1994 arasındaki savunma harcamalarının incelenmesi sonucu ekonomik büyüme ile savunma harcamaları arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Benzer bir çalışma Yunanistan savunma harcamaları için yapılmış fakat savunma harcamalarının bu ülke ekonomisi üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğu ispatlanmıştır. Savunma harcamalarının büyüklüğü konusunda en çok kullanılan ve belirleyici olan ölçü, o ülke savunma harcamasının o ülkenin toplam gayri safi yurt içi hasılasına oranıdır. Bu orana savunma yükü de denmektedir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye OECD ülkeleri içinde Yunanistan’dan sonra en yüksek rakama sahiptir. Bu gözle bakıldığında Türkiye’nin savunma harcamaları yüksek gibi görünmektedir. Oysa bu verilere Türkiye ve bölge ülkelerinin savunma yükü olarak baktığımızda Türkiye’nin savunma yükü ön plana çıkmamaktadır.

¹⁴⁶ Yılmaz, <[http://www.kho.edu.tr/yayinlar/btym/yayinlistesi/yayinlar / Yayin2001/252 savunma cabaları_bulent.htm](http://www.kho.edu.tr/yayinlar/btym/yayinlistesi/yayinlar/Yayin2001/252_savunma_cabaları_bulent.htm)>, (13.05.2006) .

Savunma harcamaları Türkiye ekonomisine zararlı olmuştur tezi çok doğru değildir. Savunmaya harcanan para ile ülkenin gelişmesi arasında bir çok yakın ilişki her zaman geçerli değildir. Tayvan, savunma yükü çok yüksek olmasına rağmen en hızlı kalkınan ülkeler arasındadır. Yine İsrail, bölgenin savunma yükü en yüksek ve kalkınma düzeyi en yüksek ülkesidir. Kuzey Kore ise savunma yükü çok yüksek ve fakir bir ülkedir. Türkiye 1980-1996 yılları arasında en yüksek ortalama büyüme rakamlarını elde etmiş ve dış ticaret, kişi başına gelir gibi rakamlarda ilerleme sağlamıştır. Bölgesel anlamda bakıldığında 1980 sonrası dönemde Güneydoğu bölgesinde asker sayısındaki artış, bu bölgede uygulamaya konulan korucu uygulaması bölgenin gelir düzeyi ve harcama kapasitesini artırmıştır. Toplam talepte meydana gelen bu artış bölgedeki gelir düzeyini artırmıştır. Bölgede kişi başına düşen gelir açısından diğer bölgelerle olan gelir farkı azalmıştır. Türk ordusunun bölgede bulunması bölgeye eğitim ve sağlık alanında da pozitif dışsallıklar sağlamıştır. Yine bölgede Türk ordusunun uzun süre konuşlanması altyapı yatırımlarını hızlandırmış ve bu altyapı hizmetleri sivil amaçlarla da kullanılmaya başlanmıştır. Güneydoğu'da PKK ile Türk ordusunun bu dönemde çatışmalara girmesi ordunun daha dinamik hale gelmesini sağlamıştır. Bu durum Yunanistan tarafından Türk ordusu ile rekabet edilebilirlik özelliğini yitirme olarak algılanmış ve önce Türkiye'ye karşı yeni ittifaklar arama ve daha sonra Türkiye ile çatışma yerine ortak hareket etme yollarını aramaya itmiştir.

Yunanistan'ın Türkiye'nin AB üyeliği konusunda olumlu bakış açısı bu dönemin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Yine bu dönemde savunma sanayinde büyük atılımlar yapılmış bu yeni yatırımlar istihdamı artırıcı etkide bulunmuştur. Ayrıca savunma sanayi genellikle daha yüksek teknolojiler kullanmaktadır. Kullanılan yüksek teknolojiler ekonominin diğer kesimlerine de pozitif dışsallıklar sağlamaktadır. Bu yönüyle gelişen savunma sanayi Türkiye'nin teknolojik gelişmesine de yardım etmiştir.¹⁴⁷

Ayrıca, savunmanın bedelini kimlerin ödediğinin belirlenebilmesi için, vergi sonuçları ile ücret ve fiyat değişmelerine ilişkin ayrıntılı verilerin incelenmesi

¹⁴⁷ Selami SEZGİN, a) **Savunma Harcamaları, Terörizm Ve Ekonomi**, <http://www.Stradigma.com/turkce/haziran2003/makale_07.html>, (13.05.2006).

gerekmektedir. Çünkü artan savunma ihtiyaçları genellikle artan vergileme ve açık finansman yönetiminin bir karışımıyla finanse edilmektedir. Vergi artışlarının yeterince sağlanmaması halinde uygulanan açık finansman metodu normal olarak ekonomide enflasyon üretmektedir. Ücret ve fiyat verileri ise bize, reel gelirlerin enflasyonist baskılara daha fazla maruz kalan grupları göstermektedir. Fertler genellikle en az yüke katlanmayı istemekte ve bu yönde çaba harcamaktadırlar. Ancak sabit gelirli olan memurlar, emekliler ve işçilerin bu harcamalardan büyük çapta etkilendiği de görülmektedir.¹⁴⁸

Gelişmekte olan ülkelerde, toplam tüketim harcamalarının savunma harcamalarından olumsuz etkilenmediği, aksine savunma harcamalarının, toplam tüketim harcamalarını desteklediği görülmektedir. Elde edilen sonuçlara göre savunma harcamaları toplam tüketim harcamalarındaki değişimin % 57'sinden sorumludur. Bu ülkede savunmaya yapılan her bir TL'lik harcama tüketim harcamalarını 2,6 kat arttırmaktadır.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde böyle bir sonucun elde edilmesi doğaldır. Zira, doğrudan doğruya savunma veya savunma ile ilgili sektörlerde çalışanların sayısındaki fazlalık nedeniyle, savunma harcamalarındaki artışlar bu sektörde çalışanların gelirlerini de artırmakta ve dolayısıyla bu da tüketim harcamalarının artışını doğurmaktadır. Dolayısıyla toplam talep seviyesini önemli oranda artıran bir faktör olmaktadır. Bu sektörün mal karşılığı da bulunmadığından, enflasyonu artırma özelliği bulunmaktadır. Savunma harcamalarının yatırımlar üzerindeki etkisi, gelecekteki üretim şimdiki yatırıma bağlı olduğu için mevcut savunma harcamalarının sürdürülmesi zorunluluğu, ekonomik kaynak temeline ve geleceğin kaynaklarını önemli derecede olumsuz olarak etkileyebilir.

Türkiye askeri güç açısından tüm Avrupa'da belirgin bir üstünlüğe sahiptir ve son yıllarda bu güç modern ekipmanlarla da desteklenmektedir. Asker sayısının toplam işgücüne oranının % 3.6 gibi yüksek bir rakama ulaşmasına rağmen, bu durum Türk

¹⁴⁸ Muammer ŞİMŞEK, "Türkiye'deki Savunma Harcamalarının Sivil Harcamalar Üzerindeki Etkileri", *Yeni Forum Dergisi*, Cilt 16 sayı 314, Ankara, 1985.

ekonomisi açısından eksik istihdam nedeniyle bir olumsuzluk oluşturmamıştır, aksine işsizliği azaltıcı bir yönü vardır. Yunanistan için bu gösterge % 5.1'dir ve deneysel çalışmalar Yunanistan için yüksek asker sayısı/işgücü oranının Yunanistan ekonomik büyümesini olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir. Türkiye savunma harcamalarının Yunanistan'ın aksine ekonomiye olumlu katkılar yapmasının nedenleri aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- Türkiye'de silahlı güç işgücünde bir açığa neden olmamaktadır.
- Türkiye'de savunma harcamaları kendi içinde sağlık (42 askeri hastane ve GATA) ve eğitim (Askeri Liseler, Kara Harp Okulu, Askeri Harp Akademileri) harcamalarını önemli ölçüde barındırmaktadır .
- Güneydoğu'da bulunan asker varlığı terörle mücadele yanında o bölgede toplam talebi canlandırıcı etkiye sahip olup bölgesel kalkınmaya yardımcı olmuştur.¹⁴⁹

Dünyada başka ülkelerde yapılan ve Türkiye için de yapılan deneysel bulgular savunma harcamalarının her zaman negatif etkiye sahip olmayacağını hatta pozitif etkiye sahip olacağını göstermiştir. Savunma harcamaları ile eğitim ve sağlık arasında bir alışverişin(trade-off) olması çok çekici görünmesine rağmen savunma harcamalarındaki azalışlar eğitim ve sağlığa çoğu zaman gitmemektedir. Güvenli bir ortam ekonomik kalkınma için ana koşuldur, kendini güvenli hissetmeyen sermaye yatırım yapmayacaktır. Güvenli ortamı sağlayan savunma harcaması miktarı optimum savunma harcamasıdır. Bunun altında kalan miktar ekonomiyi olumsuz etkiler ve yine aşırı savunma harcaması da ekonomik ve sosyal olumsuzluklar yaratır. Türkiye için görünen odur ki yapılan savunma harcamaları güvenli ortamı yaratacak düzeyde olmuştur. Söz konusu dönemde yapılan harcamaların ekonomiyi olumsuz etkilediği tezleri Türkiye'nin ilgili dönemde büyümesinin görece olarak yüksek olduğu göz önüne alınırsa deneysel destek bulamamaktadır.

DPT verilerine göre Türkiye'deki sermayenin marjinal verimliliği ortalama yüzde 6,8 civarında çıkmaktadır. Başka bir ifade ile bu oran, Türkiye'de yatırımlara yapılacak

¹⁴⁹ Selami SEZGİN, b) **Savunma Harcamaları**, <<http://maliyesempozyumu.pamukkale.edu.tr/stradigmaeng03.pdf>>, (14.05.2006).

her bir TL’lik bir ilavenin üretimde de yüzde 6,8’lik artış meydana getireceğini göstermektedir. Bu nedenle savunma harcamalarına ayrılan kaynakların yatırıma kanallı edılması halinde bir çok problemin çözümüne katkısı olacağı değeriendirilmektedir.

Ancak, Türkiye’nin jeopolitik ve jeostratejik konumu itibarıyla askeri gücünü zayıflatması mümkün değildir. Gerek bir çok komşu ülkenin ve gerekse okyanus ötesi ülkelerin milli çıkarları ve milli hedefleri açısından Türkiye, oldukça büyük önem arz etmektedir. Türkiye’nin askeri gücünün zayıflaması, söz konusu ülkelerin iştahını kabartacaktır. Bu nedenle Türkiye bir taraftan silahlı kuvvetlerini güçlendirerek milli bekasını temin etmesi diğeri taraftan da, ekonomik kalkınma ve refah seviyesini yükseltmesi gerekmektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SAVUNMA HARCAMALARI RASYONELİ

5.1. Savunma Harcamalarının Gerekçeleri

Uluslar arasında bazen yıllar süren ve binlerce hatta milyonlarca insanın can kaybına neden olan ve tümü ekonomik nedenlere dayanan savaşlar, ekonomik örgütlenme biçimleri ve ekonomilerin gelişmişlik düzeylerine bağlı olarak, zaman içinde büyük değişim ve nitelik farklılıkları göstermektedir. Toplumsal örgütlenmeler bireysel düzeyde ortadan kaldırılmış olan çatışmaların toplumsal düzeye çekilmesine yol açmıştır. Böylece, savaşlar dediğimiz toplumsal çatışmalar ortaya çıkmıştır. İlk dönemlerdeki çatışmalara kısaca göz atacak olursak, toplumsal çatışmaların çok çeşitli nedenlerle ortaya çıktığını görürüz. Bunlar arasında, toprak kazanmak, harp ganimeti ele geçirmek ya da köle insan gücü sağlamak gibi ekonomik nitelikli nedenler görürüz. Nüfus artışının zorladığı ve toprak kazanmak için girişilen istilâ savaşları, savaş ganimeti ele geçirmek için komşu ülkelere düzenlenen saldırı savaşları, çok farklı nedenlere dayatılsa da, dikkatle incelendiğinde, hemen tümünün tek bir nedene, ekonomik gerekçeye dayandığı açıkça görülür.

5.1.1. Türkiye'nin Jeopolitik, Jeostratejik ve Ekostratejik Önemi

Önümüzdeki 15-20 yıllık dönemde ABD'nin tek küresel güç olarak kalacağı, Avrupa Birliği (AB), Rusya Federasyonu, Çin'in kıtasal jeopolitik güç olma özelliklerini sürdürecekleri, bunlara ilave olarak; Türkiye, İran, Hindistan, Japonya gibi devletlerin bölgesel jeopolitik güç merkezleri olarak dünya siyasetinde rol alacakları değerlendirilmektedir.¹⁵⁰

Bölgede cumhuriyet ve demokrasi ile idare edilen, tek Müslüman ve laik ülke olan Türkiye, yetmiş milyonluk nüfus potansiyeli, zengin yeraltı ve yerüstü kaynakları, ayrıca her geçen gün gelişmekte olan ekonomik ve teknolojik gücü ile bölgede mevcut politik, askeri ve ekonomik dengeyi bulunduğu tarafa kazandırabilecek milli güce ve coğrafyaya

¹⁵⁰ MT 411-1, s.2-4.

sahip bir bölge devletidir. Dünyada besin ihtiyaçlarını kendi kaynaklarından karşılayabilen ve ihtiyaç fazlası ürün sağlayabilen nadir ülkelerden biridir.¹⁵¹

Türkiye, 185 dünya ülkesi içinde nüfus itibarıyla 16'ncı, toprak büyüklüğü itibarıyla 32'nci ve ekonomik gücü itibarıyla 16'ncı sırada olan bir dünya devletidir. Türkiye'nin 193 ülke içinde, on yıldan kısa bir sürede yoğun anlamda sisteme en çok etki yapan ilk on beş ülke içinde, on yıldan kısa bir sürede ise ilk dokuz ülke içinde yer alması mümkündür.¹⁵² Türkiye, jeopolitik ve jeostratejik mevkii itibarıyla;

- Dünyanın en önemli petrol rezervlerine sahip Orta Doğu ve Hazar Havzası,
- Önemli deniz ulaştırma yollarının kavşağı durumunda bulunan Akdeniz Havzası,
- Tarihte her zaman önemini sürdürmüş olan Karadeniz Havzası ve Türk Boğazları,
- SSCB ve Yugoslavya'nın dağılması sonucu yapısal değişikliklere uğrayan Balkanlar,
- Etnik çatışmalar yanında, zengin tabii kaynaklara sahip Kafkasya ve bunun daha ötesinde Orta Asya'nın oluşturduğu coğrafyanın merkezinde etkili bir konumda bulunmaktadır.

Türkiye; Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının birleştiği noktada bir köprü durumunda, dünya güç dengesini etkileyebilecek sürekli ve çok yönlü çıkar ve güç çatışmalarına sahne olan, Orta Doğudaki petrol kaynaklarına yakınlığı ve Orta Asya'daki Türk devletleri ile entegre olabilme avantajı nedeniyle önemli bir jeopolitik ve jeostratejik konuma sahiptir. Üç kıtayı birbirine bağlayan ve çok önemli bir jeostratejik konuma sahip olan Türkiye, aynı anda bir Avrupa, Asya, Balkan, Kafkas, Ortadoğu, Akdeniz ve Karadeniz ülkesidir. Bugün dünya coğrafyasına bakıldığında Türkiye kadar jeopolitik, jeostratejik ve ekostratejik önemi haiz ikinci bir ülke bulmak

¹⁵¹ **Dünya'da Türkiye'nin Bölgesel Önemi**, Temuh Daire Başkanlığı, <[http://tem.iem.gov.tr / biliyormusunuz/ biliyormusunuz1.php](http://tem.iem.gov.tr/biliyormusunuz/biliyormusunuz1.php)>,(09.07.2006)

¹⁵² Orhan GÜVENEN, **Türkiye'nin Orta Ve Uzun Dönem Stratejik Hedefleri**, <<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ANADOLUNUNSESI/154/AND10.htm>> (09.07.2006).

güçtür.¹⁵³ Kısacası Türkiye bir Avrasya ülkesidir. Türkiye'nin jeostratejik önemini pekiştiren diğer özellikleri ise;

- Demokratik, laik, sosyal hukuk devletine sahip ve piyasa ekonomisini kabul etmiş bir ülke olarak batı sistemlerini uygulaması ve batının tüm kurumlarıyla bütünleşmeyi benimsemiş olması,

- 1990'lı yıllardan itibaren büyük değişmelere sahne olan Balkanlar, Ortadoğu, Kafkasya ve Orta Asya ülkeleriyle tarihten gelen kültür birliğine ve gelişen olumlu ilişkilere sahip olması,

- Kafkasya ve Orta Asya petrol ve doğal gazının batıya ulaştırılması için belirlenen güzergahlardan birini ve en önemlisini ihtiva etmesi,

- BM ve NATO'nun barışı koruma, bölgesel güvenlik ve istikrara yönelik girişimlerine iştirakleri ve bazılarında üstlendiği öncü rol ile Avrupa Güvenlik Mimarisi üzerinde tartışılmaz bir ağırlığa sahip olması ve nitelik ve nicelik olarak Avrupa'da ve bölgesinde güçlü bir Silahlı Kuvvetlere sahip olmasıdır.¹⁵⁴

Türkiye'nin hem doğulu, hem de batılı yönleri, üyesi olduğu uluslararası örgütlerin çeşitliliği ile de kendini göstermektedir. Türkiye aynı anda NATO, Avrupa Konseyi, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ), Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO), D-20 ve İslam Konferansı Örgütü (İKO) üyesi olan yegane devlettir.¹⁵⁵

Türkiye ayrıca, gelecek yüzyılda Hazar ve Orta Asya doğal kaynaklarının batıya ulaşmasında doğal bir köprü rolü üstlenmektedir. Dünya doğal enerji kaynaklarının %70'i Türkiye'nin etrafında kümelenmiştir. Hazar petrollerinin batıya taşınmasını öngören ve uluslar arası camiadan büyük destek bulan Bakü-Ceyhan projesi, petrol nakil

¹⁵³ **Türkiye'nin Jeostratejik,Jeopolitik ve Ekostratejik Önemi**, <<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/TURKHABER/1999/24Subat/T1.htm>>, (13.07.2006).

¹⁵⁴ **Türkiye,Türkiye'nin Jeostratejik Önemi** ,<<http://www.neurosurgicalwindows.net/turkiye.htm>> , (11.07.2006).

¹⁵⁵ **Türkiye'nin Jeopolitik,Jeostratejik ve Ekostratejik Önemi**, Beyaz Kitap, Birinci Bölüm, İkinci Kısım,<<http://www.msb.gov.tr/Birimler/GnPPD/GnPPDBeyazKBol1Kis2.htm>>(11.07 .2006).

güzergahı bakımından en istikrarlı ve güvenli ortamı sunmakta ve çevre korunması bakımından da en az riski taşımaktadır.

Hazar Havzası'nın doğal zenginliklerinin dünya pazarlarına ulaşmasıyla birlikte Kafkasya ve Orta Asya'ya yönelik insan ve mal trafiğinde meydana gelen artışın gerekli kıldığı **Trans-Kafkasya Ulaşım** Koridoru'nun hayata geçirilmesi bakımından da Türkiye anahtar ülke durumundadır. (Avrupa, Kafkasya Ve Asya Arasındaki Koridor; TRACECA.) TRACECA devletleri kendi aralarındaki ve diğer transit trafiği düzenlemek için bir dizi düzenleme yapmışlardır. Bunlar, ikili ve çok-taraflı anlaşmalar ile uluslararası sözleşmelerdir.¹⁵⁶

Türkiye'nin bölgede oynadığı rolün temel felsefesini; ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi, siyasi istikrarın tesisi ve bölge ülkelerinin dünya ile entegrasyonunun sağlanması hedefleri oluşturmaktadır. Türkiye bu anlayışla demokrasiyi, hoşgörüyü, hukuk devleti niteliklerini ve laikliği çevresine yansıtmaktadır. Zira Türkiye bunları en iyi yapabilecek durumda bulunan nadir ülkelerden biridir ve bu konuda sorumluluklarını üstlenmektedir.

5.1.2. Küreselleşme

2000 yılından itibaren ABD yönetimi "Küresel Savunma Konumlanması" stratejisi ile ekonomik ve güvenlik gerekçelerinden kaynaklanan global yeniden yapılanma sürecini başlatmıştır. ABD'nin yeni dış politikası, bir başka hegemonik gücün yükselmesini engellemek ve "küreselleşme dışında kalan bölgeleri" yeniden küreselleşme içine çekebilmek için, sürekli savaş ve militarizm politikasını benimsemek olmuştur. Bu amaçla potansiyel tehditleri aktif hale gelmeden yok etmeyi amaçlayan "önleyici saldırı" konseptini kabul etmiştir. ABD'nin yeniden yapılanma konsepti, Kuzey Afrika'dan başlayarak, Ortadoğu'yu, Hazar Bölgesi'ni ve Afganistan'ı (dünyanın enerji kaynaklarının yüzde 60'ından fazlasını) kapsamaktadır.

¹⁵⁶ Barış TOZAR, **Avrupa Kafkasya Ve Asya Arasındaki Koridor; TRACECA**, <<http://www.traceca.org.tr/koridor.htm>>, (13.07.2006).

5.1.3. Teknoloji

Ulusal şirketler kendileri teknoloji üreterek veya satın aldıkları yabancı teknolojileri özümseyerek gerek ekonomik ve sosyal, gerekse teknolojik olarak, yabancılara ait teknolojiyle üretim yapan şirketlere nazaran yurt içinde daha fazla katma değer yaratırlar. Yabancı ortaklı yerli şirketler doğal olarak yabancı ortağın getirdiği üretim teknolojisi ile üretim yapmakta, ürün tasarlama için personel çalıştırmamaktadırlar. Üretimi mümkün olan en üst montaj düzeyinden başlatmaktadırlar. Üretim için daha çok ithal malzeme kullanılmaktadır. Dolayısıyla milli ekonomiye, istihdam sorununa ve yan sanayinin desteklenmesine daha az katkıda bulunurlar. Yabancı ortakların verecekleri bilgi de hazır alınan birimlerin montajına ve testine dayanan üretim bilgisi ile sınırlı olacağından teknoloji transferi sınırlanmış, tasarım teknolojisi hakkında ipucu verebilecek ayrıntılar da saklanmış olmaktadır.

Ulusal teknoloji yeteneğinin yükselmesi ve gelişen yazılım kontrolünde çalışan savunma sistemlerine güvenilmesi, dolayısıyla caydırıcılık, kritik savunma sistemlerinin ulusal şirketlerde üretilmesi halinde elde edilebilir.

Savunma sistemleri mümkün olduğunca yurt içinde ulusal firmalardan tedarik edilmelidir. Ancak böyle yapıldığı takdirde, amaçlanan caydırıcılık elde edilirken, yan ürünler olarak çok önemli ekonomik sosyal ve teknolojik yararlar sağlanabilir. Savunma harcamalarının ulusal ekonomi üzerindeki yükü azaltılıp, ulusal teknoloji yeteneğinin yükseltilmesinde büyük katkılar sağlanır. Teknoloji üretme yeteneğine kavuşan bir ülke, saygın bir ülke olur. Rekabet edebilme yeteneğine de kavuşacağından ekonomisi güçlenecektir. Güçlü bir ekonomi ve tam istihdamla toplumsal refah da yükselecektir.¹⁵⁷

5.1.4. Türkiye'nin Komşu Ülke Riskleri

Dünya'da ve bulunduğu bölgede önemli bir ülke olan Türkiye, komşularıyla ekonomik, siyasal ve kültürel yönden köklü ilişkilere sahiptir. Bu ilişkilerin kökleri tarihin derinliklerine kadar uzanır. Çünkü doğu ve güney komşularının bir kısmıyla

¹⁵⁷ Aytekin ZİYLAN, **Savunma Harcamaları, Ulusal Ekonomi ve Güvenilirlik**, Cumhuriyet Bilim Teknik, 16 Nisan 2005, s.3, http://www.inovasyon.org/getfile.asp?file=AZ.Kuresellesme_ve_ulusal_tekno.pdf, (10.12.2006)

asırlardır aynı devletin çatısı altında bulunmanın kazandırdığı bazı ortak kültürel paydalar olmuştur. Ülkemiz jeopolitik ve jeostratejik yönden son derece önemli bir mevkii işgal etmektedir. İşte bu yüzdendir ki Türkiye'nin bulunduğu topraklar üzerinde hak iddia etmeyen komşusu yok gibidir.¹⁵⁸

Türkiye'nin Nahçıvan dahil 8 ülke ile kara sınırı vardır. Kıta içi devletler çok duyarlı yapıdadır. Yanlış politikalar diploması hataları ve ihmaller sonucunda kısa sürede ateş çemberi ile çevrilebilirler. Kara sınırlarının engebeler dayanamaması, denizlerimizin engel değerlerini kaybetmeleri, komşularımızın çokluğu Türkiye'yi şartları çok ağır bir kıta içi devleti yaptığı gibi coğrafi bütünlüğümüzü bozmaktadır. Bu durum başlı başına duyarlık alanı, tehdit ortamı yaratmaktadır. Bu sebeple Türkiye'nin jeostratejik ilgi alanının ve ufkunun Kuzey Kafkasya, Karpatlar ve Tuna, Basra , Süveyş olması gerektiğini değerlendirmek mümkündür. Türkiye'nin çevre ülkelerinin niyet ve amaçlarından kaynaklanan tehdit ortamı vardır.¹⁵⁹

Karadeniz'in önemi gün geçtikçe artmaktadır. Anadolu gibi bu deniz de doğu ile batı, kuzey ile güney arasında bir irtibat noktası mahiyetindedir. İnsan ve uyuşturucu kaçakçılığı ve terörizme karşı alınan önlemler Akdeniz ve Anadolu'da artmaya başlayınca bu illegal faaliyetlerin Karadeniz üzerinden icra edilme eğilimi artmıştır. Bu nedenle, Türkiye tarafından Karadeniz'de, Akdeniz'deki "ACTIVE ENDEAVOUR" hareketini bütünleyici mahiyette "BLACKSEA HARMONY" adlı bir deniz harekatı başlatılmıştır. Bu çerçevede şüpheli olarak görünen gemiler takip edilmekte, bunların Karadeniz'den geçişleri ile ilgili elde edilen bilgiler NATO ülkelerine ve Karadeniz'de kıyısı olan diğer ülkelere bildirilmektedir. Tespit edilen şüpheli gemiler Türk karasuları ve limanlarında kontrole tabi tutulmaktadır. Milli olarak gerçekleştirilen bu harekatın, gelecekte Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerle birlikte, çok daha somut bir işbirliği içinde devam edeceğine dair güçlü işaretler vardır.

¹⁵⁸ Özcan YENİÇERİ, **Jeopolitik Ve Jeostratejik Konumunun Türkiye'ye Yönelttiği Tehditler**, <<http://www.ulkuocaklari.org.tr/uh/egitim/jeo01.htm>>, (13.07.2006).

¹⁵⁹ Suat İLHAN, **Türkiye'nin Jeopolitik Konumu ve Türk Dünyası**, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1999, Özet formu, < <http://www.jeopolitik.org/ilhan-5-1.asp>>, (13.072006).

Aşağıda Amerika gizli servisi CIA tarafından hazırlanan verilerden elde edilmiş Türkiye ve komşu ülkelerin askeri değerleri verilmiştir. Bu verilerin değerlendirilmesinden çok kolay anlaşılacağı üzere Türkiye komşu ülkelerinin ateş çemberi içerisinde güvenlik ve istikrar unsuru olarak yer almaktadır. Verilerin incelenmesi Türkiye'nin güvenliğine ve savunma harcamalarına ne kadar önem vermesi gerektiği konusunda bize bilgi verecektir.¹⁶⁰

Ayrıca Türkiye'nin Nükleer, Biyolojik, Kimyasal (NBC) silahları olmamasına rağmen, etrafı çepeçevre NBC tehdidi ile örölmüş gibidir. İletişimin büyük hızlar ulaştığı günümüzde, büyük kitleleri imha etmeye yönelik silahları üretme ve kullanma bilgilerinin açık olarak yayınlanması NBC tehdidini oldukça arttırmıştır. Türkiye çevresindeki ülkelerin ve terörist unsurların, Rusya Federasyonu'nun güvenilir olmayan ellerdeki NBC silahları ve işsiz uzmanlarını elde etmeye yönelik faaliyetler, Türkiye'ye yönelik NBC tehdidini oldukça arttırmaktadır.¹⁶¹

Nükleer saldırının yaratacağı etkiler üzerine; Sosyal Sorumluluk için fizikçiler (Physicians for Social Responsibility-PSR)) adlı kuruluş, nükleer bir saldırı halinde olası etkileri ve kayıplar üzerine bir analiz yapmış. Bu çalışmaya göre; İran'a olası bir nükleer saldırı sonunda yaklaşık 3 milyon "ani ölüm" gerçekleşeceği söylenmektedir. Yapılan çalışmaya incelenecek olursa: "İlk 48 saat içinde en az 3 milyon insan can vereceği, ölümcül bir doz olan saatte 1000 remlik radyasyon oluşturacak bir radyoaktif serpinti ile kaplanacağı, 600 binin üzerinde yaralının beklendiği bildirilmektedir. Ufak bir ihtimalle yağmurlar radyoaktif serpentinin yayılmasını yavaşlatabilecektir.

Bu senaryoya göre; İran, Afganistan, Pakistan ve Hindistan'dan 35 milyonun üzerinde insan dört gün boyunca saatte 1 remlik belki daha yüksek miktarda radyasyona maruz kalabilecektir.¹⁶² Sonunda da kaçınılmaz son yani yüzlerce ölüm ve bir o kadar da sakat insan...

¹⁶⁰ **Turkey ,National Security Index**, <http://www.photius.com/countries/turkey/national_security/index.html>(11.08.2006).

¹⁶¹ İsmail IŞIK, "NBC Tehdidinin Yeni Yüzü ve Türkiye", **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Sayı:371, Ocak/2002, s. 98-99.

¹⁶² Yalçın ERGÜNDOĞAN, **Nükleer Yük**, <<http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=1&ArsivAnaID=32809&ArsivSayfaNo=1>>, (03.08.2006).

Ülkeler	Türkiye	Ermenistan	Gürcistan
Askeri Birimleri	TSK, Kara Kuvvetleri ,Deniz Kuvvetleri (Deniz Hava ve Deniz Piyadeleri) , Hava Kuvvetleri	Kara Ordusu, Hava ve Hava Savunma Kuvvetleri	Kara Kuvvetleri (Milli Muhafızlar) Hava ve Hava Savunma ,Deniz Savunma İç Kuvvetler
Askeri Yükümlülük Yaşı	20 Yaşında 15 ay zorunlu askerlik hizmeti	18 -27 Yaş 12 Ay Zorunlu Askerlik Hizmeti , Gönüllüler için 18 ay	18 Yaş 18 ay zorunlu Askerlik ,
Kullanılabilir Askeri Gücü	<i>Erkek Yaşı :20-49: 13.905,901</i>	<i>Erkek Yaşı 18-49 722,836</i>	<i>18-49: 1,038,736</i>
Silah Altına Alınabilecek Askeri Gücü	<i>Erkek Yaşı : 20-49: 16,756,323</i>	<i>18-49: 551,938</i>	<i>18-49: 827,281</i>
Yıllık Askeri Gücü	499.000	31,774	38,857
Askeri Harcamaları	10.790 milyon \$	135 Milyon \$	23 Milyon \$
Askeri Harcamalarının Gsmh'ya Oranı	% 4,9	% 6.5	% 0.59
Açıklamalar	1990 yıllarının başlarında Türk Kara Kuvvetleri büyük fakat kötü teçhiz dılmış piyade birlikleriydi. 14 Piyade tümeninin sadece bir tanesi mekanizeydi, ve 16 tugayının dışında sadece 6 tanesi mekanizeydi.NATO'nun yeni stratejik konseptine göre hareket kabiliyeti ve ateş gücü çok yüksek birlikler yapılandırmaya başlamıştır.		Güney Osetya'da barışı koruma kapsamında Rusya'nın bir tabur vardır . Ahbazy'a da da BM barışı koruma kapsamında Rus birlikleri Gürcü birlikleri ile beraber konuşlanmıştır

Tablo 5.1. Türkiye'nin Komşu Ülke Riskleri

Ülkeler	İran	Irak	Suriye
Askeri Birimleri	Muvazzaf Kuvvetleri(Kara ,Deniz,Hava ve Hava Savunma Kuvvetleri) İslami Devrimci Muhafızları Tugayları (Kara ,Deniz,hava Kuvvetleri ile özel operasyonlar için Allahın Kuvvetleri,, Hukuk İnfaz	Irak Muvazzaf Ordusu (Irak özel Operasyon Kuvvetleri ile Irak Müdahale kuvvetlerini2den oluşur.)Irak Deniz Kuvvetleri (Eski Irak Kıyı, Savunma Kuvvetleri) , Eski Irak Ordusu Hava Kolordusu	Suriye Arap Ordusu, Suriye Arap Deniz Kuvvetleri , Suriye Arap Hava Kuvvetleri (Hava Savunma Komutanlığı kapsar) Pos ve Güvenlik Güçleri
Askeri Yükümlülük Yaşı	18 Yaş 18 ay zorunlu Askerlik , 16 yaş gönüllüler için	Irak Geçici Hükümeti dış tehditlere ve direnişçilere karşı 18-40 yaşları arasındaki erkeklerden oluşan yeni bir ordu kurmaya çalışmaktadır.	18 yaşında 30 ay zorunlu askerlik hizmeti
Kullanılabilir Askeri Gücü	<i>Erkek Yaşı 18-49</i> 18,319,545	<i>Erkek Yaşı 18-49</i> 4,930,074 (Ortalama)	<i>Erkek Yaşı : 18-49: 3,453,888</i>
Silah Altına Alınabilecek Askeri Gücü	<i>18-49: 15,665,725</i>	<i>5,870,640</i>	<i>Erkek Yaşı : 18-49: 4,356,413</i>
Yıllık Askeri Gücü	862,056	298,518	225,113
Askeri Harcamaları	4.3 Milyar \$	1,3 milyar \$	858 milyon \$
Askeri Harcamalarının Gsmh'ya Oranı	% 3.3		% 5,9
Açıklamalar	303 havalimanı , 13 Helport		

Ülkeler	Bulgaristan	Yunanistan	Kıbrıs Rum Kesimi
Askeri Birimleri	Kara Kuvvetleri , Deniz , Hava ve Hava Savunma Kuvvetleri	Yunan Kara Ordusu , Yunan Deniz Kuvvetleri , Yunan Hava Kuvvetleri	Yunan Rum Milli Muhafızları (Hava ve Deniz Unsurlarını Kapsar
Askeri Yükümlülük Yaşı	18 Yaş 9 Ay Zorunlu Askerlik ve Gönüllüler	18 yaş , Kara kuvvetleri için 12 ay , Deniz Kuvvetleri için 15 Ay zorunlu askerlik hizmeti	18 Yaş
Kullanılabilir Askeri Gücü	<i>Erkek Yaşı: 18-49:</i> 1,661,211	<i>Erkek Yaşı : 18-49:</i> 2,459,988	<i>Erkek Yaşı 18-49</i> 184,352
Silah Altına Alınabilecek Askeri Gücü	18-49: 1,302,037	18-49 : 2,018,557	18-49: 150,750
Yıllık Askeri Gücü	51,023	58,39958	6,578
Askeri Harcamaları	356 Milyon \$	5. 89 Milyar \$	384 Milyon \$
Askeri Harcamalarının Gsmh'ya Oranı	% 2.6	% 4.3	% 3.8
Açıklamalar			

Türkiye'nin komşularının elinde bulunan bilinen füze sistemleri şunlardır: İran:1300 kilometre menzilli nükleer ve biyolojik başlık takılabilen Şahab 3. Kıbrıs Rum Kesimi : 300 kilometre menzilli S-300. Suriye : 500-700 kilometre menzilli Scud. İsrail'in nükleer ve biyolojik saldırı gücü olduğu bilinirken, Rusya'nın elinde 3540'ı nükleer başlıklı, 776'sı da kıtalararası balistik olmak üzere toplam 4316 füze bulunduğu bilinmektedir.

Çevre ülkelerin hemen hemen tamamında çok etkili ve uzun menzilli füzelerin ve NBC silahlarının olması ve bu imkanlarını giderek arttırmaları, bu konudaki caydırıcılık sağlamak için öncelikle bu sistemlere sahip olunmasını, Kitle İmha Silahları (KİS)'na ve füzelere karşı birliklerin sürekliliğini sağlamak için de güçlü bir füze savunma sistemi ile NBC korumasını ve KİS sistemlerini düşman tarafından fırlatılmadan önce bölgesinde etkisiz hale getirebilecek özel teşkillerin bunmasını gerekli kılmaktadır.¹⁶³

5.1.4.1. Türkiye - Gürcistan

Gürcistan'ın ulusal birliğine ve toprak bütünlüğüne büyük önem verilmektedir. Bu bölgede güvenliğin tesisi Türkiye açısından da çok önemlidir. Acaristan problemi çözülmüştür. Ancak Güney Osetya ve Abhazya her zaman için büyük problem kaynakları olmaya devam etmektedirler. Bu bölgede barışın tesisinin diğer bölgeler için de örnek teşkil edeceğini düşünülmektedir. Ayrıca bu husus Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının güvenliği açısından da önem taşımaktadır.¹⁶⁴

Türkiye-Gürcistan askeri ilişkileri, Türkiye'nin Tiflis Büyükelçiliği Askeri İşbirliği ve Koordinasyon Kurulu çerçevesinde yürütülmektedir.¹⁶⁵

5.1.4.2. Türkiye - Ermenistan

Ermenistan, Türkiye'nin toprak bütünlüğünü tanımamakta, uluslararası arenada asılsız Ermeni soykırımı iddialarının tanınması için girişimde bulunmakta, BM Güvenlik Konseyi kararlarını hiçe sayarak Azerbaycan topraklarının önemli bir bölümünü işgali

¹⁶³ Hakan ARISÜT, "Kitle İmha Silahları", **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Sayı : 380, Nisan/2004, s. 53.

¹⁶⁴ <<http://72.14.203.104/search?q=cache:XJo9DuSCHxYJ:www.harpak.tsk.mil.tr/duyurular/GNKURKONUSMASI/GNKURKONUSMASI.doc+Savunma+harcamalar%C4%B1n%C4%B1n+eko+nomiye+etkileri&hl=tr&ct=clnk&cd=10>>, (24.07.2006).

¹⁶⁵ **Türkiye-Gürcistan İlişkileri, 2004** <http://haber.tnn.net/2004/dis_iliskiler/tr_gurcu.asp>, (25.04.2006).

altında bulundurmaktadır. Sözde soykırımın uluslararası alanda tanınması Ermenistan'ın öncelikli dış politika hedefidir.¹⁶⁶ Türkiye'ye yönelik ABD yardımlarının engellenmesi, Türkiye'ye ABD'nin silah satışının önlenmesi, Azerbaycan'a ABD yardımının yapılmasının önlenmesi ve Ermenistan'ın her alanda ABD tarafından desteklenmesi ABD'deki Ermeni lobisinin ana amaçlarındandır.¹⁶⁷ Ermeni lobileri, başka bir ifade ile Ermenistan, Ermeni kuruluşları, Ermeni yazarları, Türkiye'nin sözde "Ermeni Soykırımını" tanımasını istemektedirler. Bunun için de "**Dört T**" adı verilen bir planı uygulamaya koymaya çalışmaktadır.

Bu planı 4 başlık altında özetlemek mümkün olabilir :

1. **Tanıtım:** Ermeni sorunu bütün dünyaya terör yoluyla tanıtılacak. Bu ilk aşamada başarılı olmuşlardır.
2. **Tanınma:** Sözde iddialar dünya kamuoyunca kabul edilip, Türkiye tarafından da tanınacak.
3. **Tazminat;** Sözde Soykırım sebebiyle Türkiye'den tazminat alınacak .
4. **Toprak:** "Büyük Ermenistan" sınırları içinde yer aldığı iddia edilen Toprak parçası Türkiye'den koparılacak.¹⁶⁸

Ermenistan düşmanca tavırlarını sürdürmektedir. Nitekim savunma ve güvenlik adına Ermenistan Savunma Bakanı Serzh Sarkisyan, ordunun yenilenmesi sürecinde modern silahlar almaya devam edeceklerini söylemiştir. Sarkisyan, yaptığı açıklamada, "2006 bütçesinde savunma harcamaları için ayrılan bölümün en azından ordunun savaş gücünü korumaya olanak vereceğini" belirtmiştir.¹⁶⁹ Mediamax ajansının haberine göre, Ermenistan'ın gelecek yıl savunma harcamaları için ayırmayı planladığı yaklaşık 160 milyon dolar, 2006 bütçesinin yüzde 16,4'ünü oluşturmaktadır. Ermenistan'ın bu yıl

¹⁶⁶ **Türkiye-Ermenistan İlişkileri**, <http://www.ocf.berkeley.edu/~turk/ermen/Att_BN%20-%20TBMM%20AB%20Karma%20Parl.doc>, (14.05.2006).

¹⁶⁷ Kamer KASIM, **Uluslar Arası İlişkiler Boyutuyla Ermeni Sorunu** , ASAM,Ermeni Araştırmaları Enstitüsü ve Abant İzzet Baysal Üniversitesi Uluslararası ilişkiler Bölümü , <<http://www.ermenisorumu.gen.tr/turkce/makaleler/makale37.html>>, (14.05.2006).

¹⁶⁸ Erdal İLTER, **Ermenistan İddialarından Vazgeçmezse Türkiye-Ermenistan İlişkileri Normalleşmez**, <<http://www.2023.gen.tr/nisan05/5.htm>>. (14.05.2006) .

¹⁶⁹ "Ermenistan Modern Silah Almayı Sürdürecektir", **Hürriyet Gazetesi**, Erivan (AA) , <<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=3400732#top>>, (18.10.2005) .

savunma harcamalarına ayırdığı yaklaşık 119 milyon dolar ise 2005 bütçesinin yüzde 14.3 ' üne karşılık gelmektedir.

5.1.4.3. Türkiye - İran

İran'ın nükleer çalışmaları kaygı vericidir. İran'ın, 2003 yılı ortalarına kadar uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'ndan gizli olarak nükleer tesisler inşa etmiş olduğu ve uranyum zenginleştirme çalışmaları yaptığı saptanmıştır. Fakat İran, daha sonra bu ajansla bir ek protokol imzalayarak, bu ajansın habersiz denetlemeler yapmasını kabul etmiş, ancak bu protokolü anayasal süreçten geçirmemiştir. Kuzey Kore'den başlayıp, Hindistan, Pakistan ve İran üzerinden geçen ve bölgedeki diğer muhtemel nükleer güçlere uzanan nükleer eksen, Türkiye açısından büyük bir hassasiyet teşkil etmektedir. Türkiye'nin politikası, Orta Doğu'nun nükleer silahlardan arındırılmış bir bölge haline gelmesidir.¹⁷⁰

İran'ın tüm savunma gayretleri başlıca iki alanda yoğunlaşmıştır:

1. Eldeki silahların mümkün olduğunca idamesi,
2. Uzun menzilli füze geliştirilmesi,

İran'ın uluslar arası kamuoyunda da yoğun biçimde yer alan en büyük askeri gücü, orta ve uzun menzilli balistik füzelerdir. İran'ın nükleer silaha sahip olması halinde bunun üç büyük tehlikesi olduğu ve bu ihtimallerin de, "İran'ın nükleer silahları teröristlere verebileceği, silahları başka ülkelere tehdit amacıyla kullanabileceği, başka türlü tehlikeli çıkışlarda elinde koz olarak kullanabileceği" şeklinde değerlendirilmektedir.¹⁷¹

İran uzun süredir Rusya, Çin, Kuzey Kore ve kısmen Pakistan desteği ile balistik füzeler üzerine yoğun çalışmalar icra etmektedir. Scud ve NoDong füzeleri baz alınarak yürütülen bu çalışmalarda en son doğrulanan verilere göre Şahab-3 serisi balistik füzelerle 1300–1500 km. arası menzile ulaşılmıştır ve daha uzun menzilli versiyonlar

¹⁷⁰ <http://72.14.203.104/search?q=cache:XJo9DuSCHxYJ:www.harpak.tsk.mil.tr/duyurular/GNKURKONUSMASI/GNKURKONUSMASI.doc+Savunma+harcamalar%C4%B1n%C4%B1n+ekonomiye+etkileri&hl=tr&ct=clnk&cd=10>, (21.05.2006).

¹⁷¹ **İlişkilerde Kriz Olabilir**, <http://helpdesk-s-mail.net/wordpress/?m=200602_turkblog>, (11.06.2006).

üzerine çalışılmaya devam edilmektedir. Bu haliyle bile Şahab serisi füzeler Türkiye için ciddi tehdittir. İran elindeki SS – 4 balistik füzelerin menzilini 2000 kilometreye çıkarmak için Moskova ile gizli pazarlıklarını sürdürmektedir.¹⁷²

Şekil 5.1 İran'ın Şahab Füzerinin Olası Etki Alanı

Yukarıda kabaca tasvir edilmiş haritada İran'ın olası bir füze saldırısının elinde Şahap füzelerle gerçekleştirebileceği alanlar elipsin içindeki alandır. Türkiye'nin baştan başa uzunluğunun 1650 km. olduğu ve İran'ın bu füzelerle nükleer başlık da kullanabileceği düşünülürse olayın ciddiyeti daha iyi anlaşılacaktır. (Kuzey-güney doğrultusundaki eni, 445 ile 650 km. arasında, doğu-batı doğrultusundaki boyu ise 1570 km. ile 1650 km. arasında değişmektedir. Batıda Gökçeada'nın batı kıyıları ile doğuda Dil ucu arasında 1594 km., doğuda Baba burnu ile doğuda Dil ucu arasında 1570 km.lik bir mesafe

¹⁷² AKYÜZ, Haşmet, "Değişen Dengeler Odağında Türkiye", **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Sayı : 367, Ocak/2001 , s. 68.

vardır. Kuzeyde Sinop İnce burun ile güneyde Anamur burnu arasında ise 650 km.lik bir mesafe bulunmaktadır.)¹⁷³

Stratejik bombardıman uçağı ile atılacak olan nükleer, kimyasal ve biyolojik silahların etkileri; bir mega tonluk bir nükleer bomba 300 kilometrekarelik bir alan içinde korunmasız halkın % 90'ını, 15 tonluk bir kimyasal silah 60 kilometrekarelik bir alanda ki halkın % 50'sini, 10 tonluk bir biyolojik silah 100.000 metrekarelik bir alandaki halkın % 25'ini öldürebilir ve % 50'sini hastalandırabilmektedir.¹⁷⁴

Bunun getirisi olarak Türkiye son yıllarda komuta kontrol, iletişim sistemleri ile güdümlü silahlara önemli ölçüde yatırım yapmıştır. 21. yüzyılın savaş alanında belirleyici unsurları bunlar olacaktır.¹⁷⁵

Türkiye, İran'ın nükleer başlık taşıyan füze yapmasına olanak sağlayabilecek nükleer programından vazgeçmemesi üzerine kendi güvenliği için atağa kalkmıştır. Tüm baskılara rağmen nükleer silah programını sürdüren İran'a karşı, Türkiye de harekete geçmiştir. Hükümet ve Genelkurmay, "Yüksek İrtifa Hava Savunma Sistemi" kurulması amacıyla düğmeye basmıştır. Seçenekler arasında ABD yapımı Patriot, ABD-İsrail ortak yapımı Arrow-2 ve Rus yapımı S-300 füzeleri vardır.

Hava Kuvvetleri Komutanlığı, son bölgesel gelişmeleri de dikkate alarak yaptığı değerlendirmeler sonucu Türkiye'nin bu sisteme sahip olması gerektiği görüşünü bildirmiştir. Hava Kuvvetleri'nin önerdiği her üç sistem de, balistik füzelere karşı savunma amaçlı işleve sahiptir. Bu sistemler, uzun menzilli "düşman füzelerini" havada minimum 50 kilometre yükseklikte imha edebilmektedir. Sistemler sahip oldukları radarlar sayesinde 300 kilometre ötedeki rampa hareketliliğini tespit edebilmekte, ayrıca havadan uçakla taarruza karşı da devreye girebilmektedir.¹⁷⁶

¹⁷³ ÖZEY, Ramazan, **Türkiye'nin Jeopolitiği**, < <http://www.ramazanozey.net/yazilar/yazidetay.asp?id=14> >, (24.05.2006).

¹⁷⁴ Serdar ÇAĞLAR , "Kimyasal ve Biyolojik Silahlar ve Etkileri" , **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Sayı:377, Temmuz/2003, s. 95.

¹⁷⁵ **Turkey Armed Forces**, <<http://turkpatriot.blogspot.com/2005/05/turkey-armed-forces.html>>, (11.06.2006).

¹⁷⁶ Uğur ERGAN, **Düşman Füzeleri Havada Vuracak/ANKARA**, <http://www.hurriyetusa.com/haber/haber_detay.asp?id=7247>, (14.06.2006).

İran'dan Türkiye'nin iç yapısına yönelik tehdit de vardır. Mezhep veya daha uygun deyiimi ile kökten dinci akımlarla terör şeklinde ülkemizin istikrarını bozma amacı vardır.

İran'ın topraklarında Türkiye'nin güvenlik çıkarlarına ters düşecek hiçbir faaliyete izin verilmeyeceğini teyit etmesi ve varolan mekanizmaların en etkin şekilde çalıştırılması konusundaki kararlılıklarını vurgulaması, özel önem taşımaktadır.¹⁷⁷

5.1.4.4. Türkiye – Irak

ABD öncülüğündeki müdahale, bölgenin istikrarına ilişkin tartışmalarda yeni bir dönemin açılmasına neden olmuştur. Bugün, Koalisyon güçlerinin müdahalesi sonrasında Irak'ta daha derin bir istikrarsızlık söz konusudur.”¹⁷⁸

Irak'ın yeniden yapılanması, Irak'ın istikrarı ve bölgede bir bütün olarak barış ve istikrar için önem taşımaktadır. Irak'ın yeniden yapılanması, bu nedenle, Türkiye için de önemlidir. Türkiye politik ve toprak bütünlüğü olan bir Irak'ı desteklemektedir. Soruna Türkiye açısından bakıldığında Irak'taki gelişmelerin iki yönü vardır;

Birinci husus, PKK'nın Irak'ın kuzeyindeki varlığıdır. PKK burayı bir sığınak olarak kullanmaktadır. Terör örgütünün Irak'ın kuzeyinde tasfiyesi konusunda ABD'nin gerekli hassasiyeti henüz göstermemesi, kendi içinde bazı sorunlar ve yeni oluşumlar yaşamasına rağmen, örgütün siyasi yapılanmasını Irak'ın kuzeyinde de etkinleştirmesine ve bölgede üçüncü bir güç olarak varlığını pekiştirmesine yol açmıştır. Ayrıca, Irak'ın kuzeyindeki belirli gruplar terör örgütüne çeşitli şekillerde destek vermektedirler. Bu arada, Irak'ın kuzeyini terk edip ülkemize sızan PKK teröristlerinin sayısı son bir yıl içerisinde artmıştır. Terör örgütü, zaman zaman, Irak savaşı sonrası ele geçirdiği patlayıcıları kullanarak güvenlik kuvvetlerimize saldırılar düzenlemektedir. Sık sık

¹⁷⁷ **Türkiye-İran İlişkileri Gelişiyor**, <<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ANADOLUNUNSESI/194/AND7.htm>>, (19.06.2006).

¹⁷⁸ **Türkiye Ve Irak: Bölgede Barış Ve İstikrar İçin Yeni Bir Ortaklığın Parametreleri**, Ankara, Nihai Metin: 8 Şubat 2004 , s. 5, <<http://www.tobb.org.tr/abm/raporlaryayinlar/turkiye%20ve%20irak3.doc>>, (17.07.2006) .

ismini değiştiren terör örgütü, ABD ve AB tarafından terörist organizasyonlar listesine dahil edilmiştir ancak sadece listeye dahil etmek pratikte bir anlam ifade etmemektedir.

İkinci önemli husus ise, Kerkük’le ilgilidir. Kerkük, içinde bir çok etnik gurubu barındıran bir şehirdir. Tarih boyunca Türkmenler burada çoğunluğu teşkil ediyordu. Ancak Saddam döneminde bu bölgedeki nüfus dağılımı büyük ölçüde değiştirilmiştir. ABD müdahalesinin sonrasında Saddam’ın sürdüğünden çok daha fazla Kürt nüfus bölgeye geri getirilmiş ve şehrin demografik yapısı Kürtler lehine değiştirilmiştir. Bu husus Irak seçimlerinde, bölgedeki durumu etkilemiştir. (Amerika, Avrupa, Ortadoğu ve Türkiye’de seçim sonrası Irak’ın geleceği üzerine yapılan yorumlara ve tartişmalara baktığımız zaman, ortada üç seçeneğin olduğu görölmektedir. Bu seçenekler, “üniter devlet”, “bağımsız Kürt devletini içeren parçalanmış Irak” ve “federal devlet” olarak adlandırılmaktadır. Üniter Irak seçeneği ki, Türkiye’de dış politikada bunu benimsemektedir.¹⁷⁹) Kerkük aynı zamanda önemli petrol kaynaklarına sahiptir. Bu nedenle Kerkük’ün özel statüsü olması çok önemlidir. Bu konunun zorlanması halinde Kerkük’ün her an patlamaya hazır bir problem sahası olduğunu ve patladığında da tüm bölgeyi etkileyeceğini göz ardı edilmemelidir.

5.1.4.5. Türkiye - Suriye

Suriye, Hatay’ın anavatana katılmasını bir türlü kabul edememiş ve bu bölgeyi hala Suriye haritası içinde göstermektedir. Seçim yoluyla elde edilen bu bölgede Suriye yanlıları, bulundukları yerlerde taşınmaz mal alma ve nüfuslarını artırmaya özen göstermişlerdir. Hatay’da yabancılara yapılan gayrimenkul satışının ilk yüzölçümünün binde 5’ini aştığı tespit edildiğinden Tapu Müdürlüğü, ikinci bir emre kadar satışları durdurmuştur. Hatay’da yabancıların elinde 3 bin 700 taşınmaz bulunduğu ve bunun yaklaşık 2 bin 400’ünün Suriye’ye ait olduğu öğrenilmiştir.¹⁸⁰ Onların bu hareketleri, 1938 seçiminden 100 yıl sonra yeni bir seçim yapılacağı iddiasını güçlendirmektedir.

¹⁷⁹ Fuat Emin KEYMAN, “Dış Politikada Milliyetçilik Kısılacı”, **Ekonomi ve Dış Politika Forumu** , 20.02.2005, <http://www.edpforum.org/makale_oku.asp?makaleId=30>, (18.07.2006).

¹⁸⁰ “Hatay’da Yabancıya Mülk Satışı Yasaklandı”, **Sabah Gazetesi**, ,s.13, (10.06.2006).

Küresel ısınmanın ve iklim değişikliğinin su kaynaklarında azalmaya neden olacağı belirtilerek gelecekte bu nedenle Türkiye ile Suriye arasında şiddetin başlayabileceği yorumu yapılmaktadır. Küresel ısınmanın etkilerinin güçlenmesi halinde bunun “askeri krizleri” tetikleyebileceği belirtilmiştir.¹⁸¹ Suriye’nin sınır aşan sular konusunda niyetleri vardır. Su konusunu uluslar arası mahiyete taşıma ve Orta Doğu sorunlarıyla birleştirmek istemektedirler. Su sorunu, her ne kadar Suriye tarafından çıkarları için kullanılan yapay bir sorun olsa da, yakın gelecekte Türkiye’nin Ortadoğu politikası üzerinde duracağı konulardan en önemlisini oluşturacaktır. Çünkü; söz konusu ülkeler ve araştırma merkezleri, konuyu maksatlı olarak; “Ortadoğu-su” denkleminden çıkarıp “Ortadoğu-su-savaş” denklemine çevirip savaş senaryoları yazmak istemektedirler.¹⁸²

Suriye’nin, uluslararası terörizme destek vermektedir.ABD Dışişleri Bakanlığı’nın “terörizme devlet desteği sağlayan ülkeler” listesinde adı 1979’dan bu yana, ilk sırada yer almıştır. Suriye terörü, iç ve dış politikasında bir silah olarak kullandığı için, birçok ülke tarafından dışlanmış, tek başına yaşamaya mahkum edilmiş bir ülke durumuna gelmiştir.¹⁸³

Suriye, Türkiye’ye yönelik faaliyetlerini hem gizli hem de açık yollarla sürdürmektedir. Bu kapsamda; PKK’ya açıktan destek vermekte, her türlü lojistik, silah ve askeri eğitim desteği sağlamaktadır. Hatay’ın bazı yörelerinde Nusayrilere finansman destek sağlayarak mülk edinmelerini temine çalışmakta, Hataylı gençlere Suriye üniversitelerinde kontenjan ayırmakta ve karşılıksız burslar sağlamaktadır.

1987’de Suriye ile imzalanan Güvenlik ve İşbirliği Antlaşmasına rağmen Suriye, her zaman Türkiye’ye karşı terörizmi kullanmıştır. Esad’ın kardeşi Cemil Esad, bölgede bir Kürt devleti kurulması gerektiğini ve bu devletin Güneydoğu Anadolu’yu da içine alması gerektiği ve Suriye yönetiminin PKK’ya her türlü desteği sağlayabileceği şeklinde bir demeç vermiştir.

¹⁸¹ **Dünyada Su Sorunu**, <http://helpdesk-s-mail.net/wordpress/?m=200602_turkblog>, (25.04.2006).

¹⁸² Meşkure Yılmaz BÖRKLÜ, **Suriye Türkleri**, Dördüncü Bölüm, Türkiye-Suriye İlişkileri, Türk Haber, 2002, <<http://www.turkhaber.org/31.html>>, (25.04.2006).

¹⁸³ **Suriye ve Terör**, <http://www.ozturkler.com/data/0008/0008_22.htm>, (25.04.2006).

5.1.4.6. Türkiye - Yunanistan

Yunanistan'ın aradan seksen küsur yıl geçtikten sonra bile, ekonomi maliye açısından güçsüz olduğunu tasarladıkları Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı; Avrupa ve ABD emperyal güçlerinin desteğini alarak bazen görünüşte dost ama arka planda sinsi oyunları ile İstanbul'u Ekümenik bir Ortodoks merkezi yapma, kapitülasyon ayrıcalıklarıyla Ruhban Okulunu açma, Ege'yi bir Yunan gölü haline getirme çabaları vardır. Kıbrıs esasen Annan planıyla orta-uzun vadede Rum hakimiyetine bırakılmaktaydı. Rum bunu dahi istememiştir. Çünkü, Kuzeyi hemen boyunduruğu altına alıp, Kıbrıs'ı bir Rum adası yapabilme sevdasındadır. ABD ve İngiltere ise Kıbrıs'ı NATO'ya sokup, orada üslerini güçlendirme arzusundadır. Bu kadar açık gerçekleri Atatürk'ün kurduğu Türkiye Cumhuriyeti'nin yakın tarihini çok iyi bilmesi gereken yönetimlerin görmemesi imkansızdır.¹⁸⁴

Yunanistan, Türkiye'yi kendisine yönelik ana askeri tehdit unsuru olarak görmektedir.¹⁸⁵ Türkiye'nin birkaç kat fazla nüfusa sahip olması, güçlü/modern bir orduya sahip olması ve Türkiye'nin stratejik önemi Yunan tarafında moral bozucu etkenler olarak algılanmaktadır.

Yunanistan ile Türkiye arasındaki ilişkilerde dikkat çeken noktalardan biri de, özellikle Yunanistan'ın kendisini güvende hissetmediği, dışarıdan herhangi bir tehdit altında bulunduğu durumlarda Türkiye'yle normal ilişkiler kurarken, kendini güvencede ve rahat hissettiği anlarda ise Türkiye'ye karşı yayılmacı bir politika izlemesidir.¹⁸⁶

Yunanistan'ın attığı adımların zamanının çok iyi ayarlandığını, ne zaman Türkiye zayıf durumdaysa Türkiye'ye baskı yapmaya başladığını söylenebilir. Türkiye'nin Makedonya'yı Makedonya Cumhuriyeti adıyla resmen tanıması, Bulgaristan ile iyi ilişkiler kurmaya başlaması, bu ülkelerle askeri işbirliği antlaşmaları imzalaması, İsrail ile ittifak ilişkileri geliştirmesi Yunanistan tarafından rahatsız edici olarak algılanmakta

¹⁸⁴ Tanju ERDEM, **Yunanistan'ın Türkiye Politikaları**, <<http://www.euroasiaforum.com>>, (25.0.2006).

¹⁸⁵ **2003'te Türkiye-Yunanistan ilişkileri**, <http://dosyalar.hurriyet.com.tr/almanak2003/news_detail.asp?nid=118&sid=5>, (25.04.2006).

¹⁸⁶ **Türkiye-Yunanistan**, Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi, Cilt 5, Sayı 2, 2004, s. 47 <<http://www.kefad.gazi.edu.tr/2004.2/35-50.pdf>>, (25.04.2006).

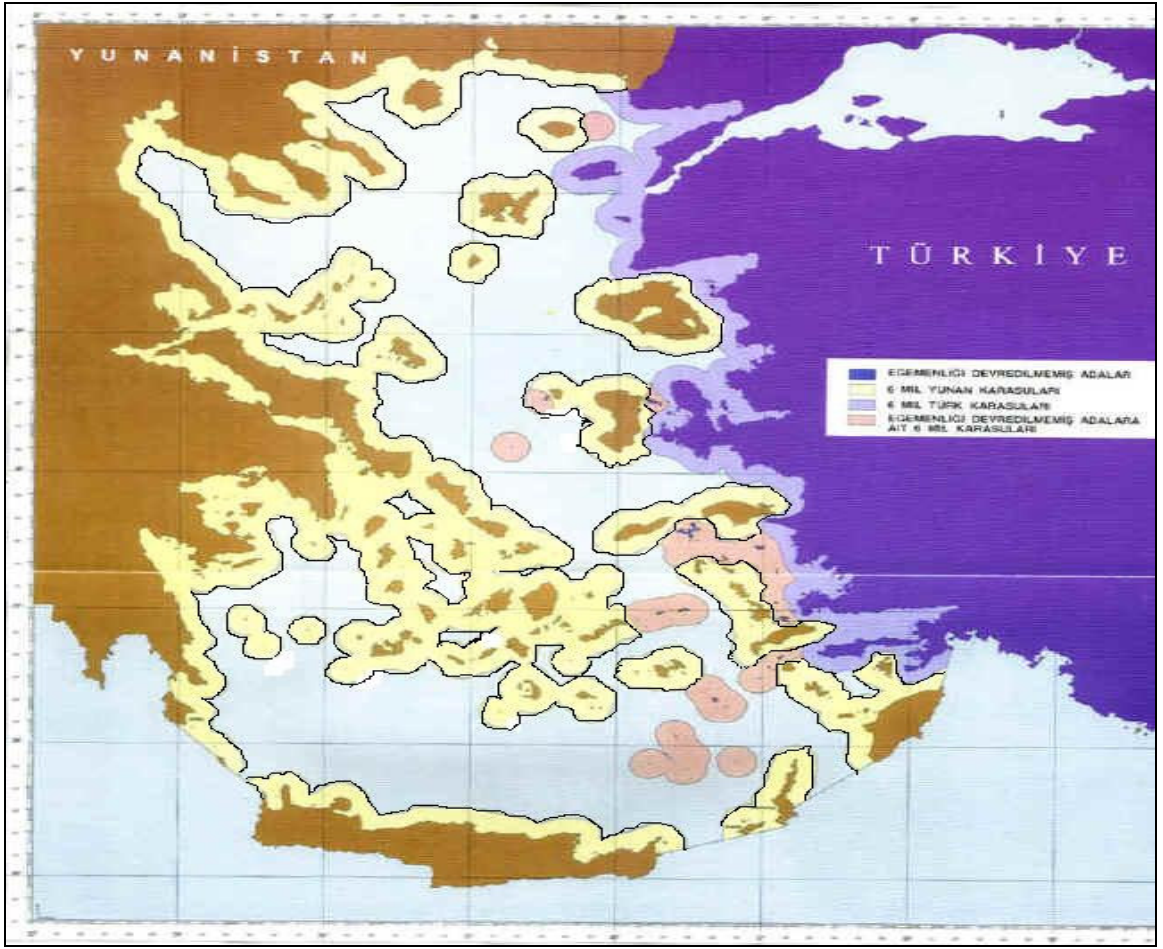
ve derhal misilleme yapılmaktadır. “Düşmanımın düşmanı dostumdur” felsefesinden hareket eden Yunanistan, Türkiye’nin ihtilaflı olduğu ülkelerle işbirliği içine girmiştir. Mesela Yunanistan; Suriye ve Ermenistan ile askeri işbirliği antlaşmaları imzalamıştır. İsrail ile ilişkiler geliştirmek için büyük çaba harcamaktadır. 1993 yılında da GKRY (Güney Kıbrıs Rum Yönetimi) ile Ortak Savunma Doktrini imzalanmıştır. Yunanistan 2003 yılından itibaren, silahlı kuvvetlerinde bir yeniden yapılanma süreci başlatmıştır. “Bu çerçevede Yunanistan ülkenin kuzeyindeki silahlı kuvvetlerini önemli ölçüde azaltmayı, diğer taraftan Trakya bölgesi ve Ege Adaları’ndakini takviye etmeyi kararlaştırmıştır.”¹⁸⁷

Montreux Boğazlar Sözleşmesi, güvenlik nedeniyle Türkiye’ye Boğazları silahlandırma hakkı vermiştir, ama adaların statüsünde bir değişiklik getirmemiştir. Bütün bu yapılan anlaşmalarda temel mantık Anadolu topraklarına çok yakın bir konumda bulunan adaların saldırı amaçlı kullanılmasını ve Türkiye’nin güvenliğine yönelik bir tehdit unsuru olmasını engellemektir. Fakat, bu uluslararası antlaşmalar Yunanistan tarafından açıkça ihlal edilmiştir.

1960’lardan başlayarak Yunanistan bu adaları silahlandırmakla kalmamış, üstelik buralarda deniz ve kara üsleri kurmuş, ihtiyacın çok üzerindeki miktarlarda asker bulundurmaya başlamıştır. Türkiye’nin uluslararası arenada çözüm arayışları bir sonuç getirmemiş, bu nedenle de savunma amacına yönelik olarak, 1975’de İzmir’de konuşlanan Ege Ordusu’nu kurmuştur. Yunanistan “Yakın ve Ansızın Gelebilecek Türk Tehlikesi” tezini kullanarak adaların silahlanmasına hız vermiştir. Bu yetmemiş, Lemnos adasını NATO tatbikatlarına dahil etmek için büyük çaba sarf etmiştir. Bugün bu adalar bir barut fıçısı gibidir ve bir savaş olasılığında, eğer erken fark edilmezse, Yunanistan’a stratejik bir avantaj sağlayabilecek niteliktedir.”¹⁸⁸

¹⁸⁷ Nihat, ÇELİK, v.d., **Uluslararası Hukuk ve Ege Sorunu**, <<http://www.euroasiaforum.com/raporlar.php>> , (26.04.2006).

¹⁸⁸ **Türkiye ve Komşularıyla İlişkileri**, < <http://www.aof.edu.tr/kitap/IOLTP/269/unite10.pdf> , <http://72.14.207.104/search?q=cache:u1EcrhDXntkJ:www.aof.edu.tr/kitap/IOLTP/1269/unite10.pdf+T%C3%BCrkiye+Bulgaristan+ili%C5%9Fkileri&hl=tr&gl=tr&ct=clnk&cd=22>>, s. 15, (26.04.2006).

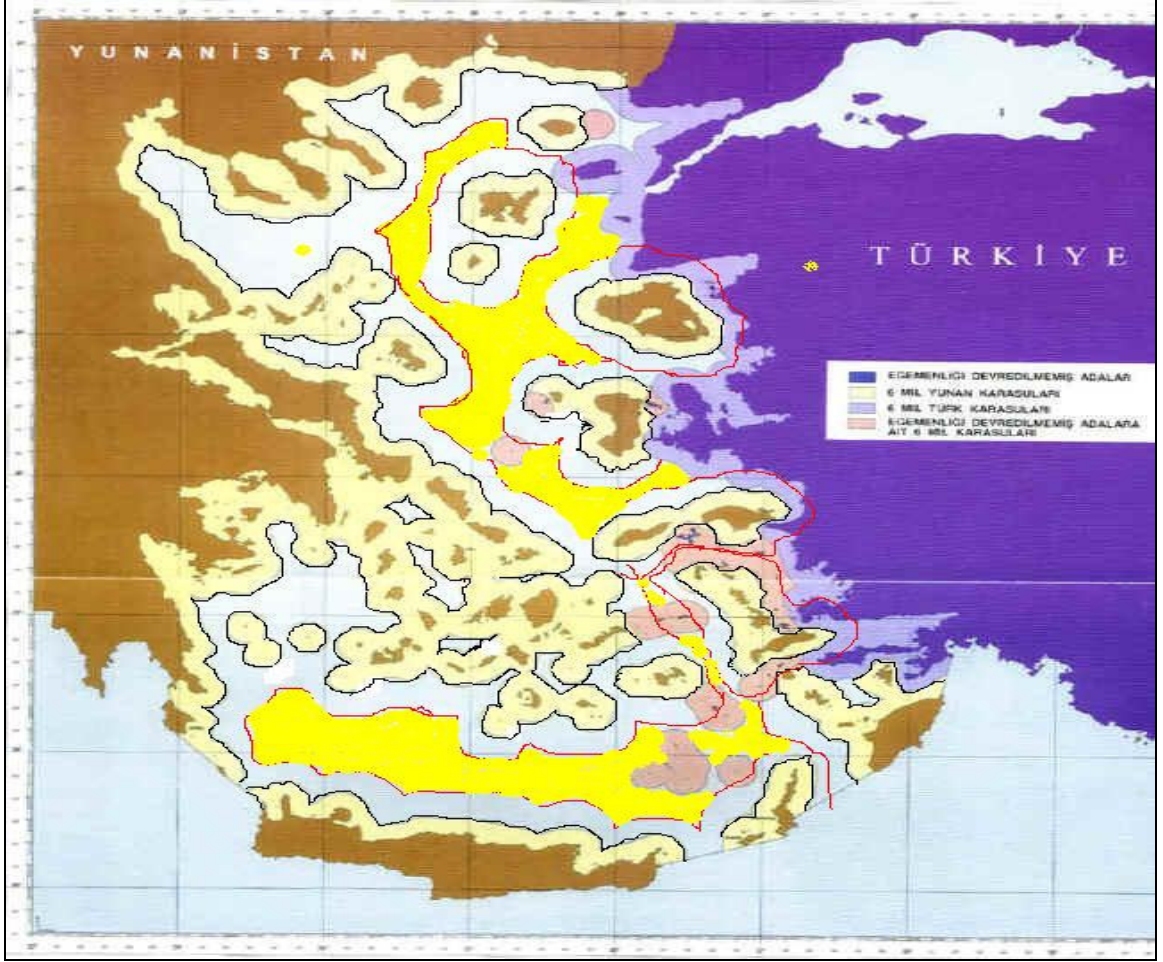

Şekil 5.2 6 Mile Göre İki Ülkenin Kara Suları

Yunanistan adalara inşa ettiği hava alanlarının da turistik amaçla inşa ettiğini belirtmektedir. Bu hava alanlarından savaş uçaklarının yararlanıp yararlanamayacağı ise yoruma açıktır.

Bugün Ege’de bu denize kıyısı bulunan her iki ülkenin kara sularının azami uzunluğu 6 deniz milidir. Fakat, Yunanistan bunu 12 deniz miline çıkarabilme hakkının olduğunu ve istediğinde bunu uygulayabileceğini söylemektedir. Uluslararası Deniz Hukuku Sözleşmesine göre isterlerse ülkeler kara sularını 12 mile kadar çıkarabilirler ama bu hiç bir zaman zorunluluk değildir. Türkiye bu maddeyi imzalamamıştır, dolayısıyla bu maddenin hükümleri ile kendini bağlı görmemektedir.

6 mil esasına göre baktığımızda, Türkiye'nin Ege'de sahip olduğu alan %7,5, Açık deniz alanları % 51 ya da 51,5 civarındadır. Yunanistan'a ait olan alanlar da geriye kalan % 41 civarında bir alandır.

Şekil 5.3 12 MİLE GÖRE İKİ ÜLKENİN KARA SULARI

Ege Denizi'nde ve Türk kıyılarına yakın bölgelerde, çoğu taşlık arazi ile kaplı olmak üzere irili ufaklı 3000 Yunan adası vardır. 12 milin bu adaların her birine uygulanması demek pratikte Ege Denizi'nin bir Yunan Denizi olması demektir. Türkiye de karasularını Yunanistan gibi 12 mil olarak kabul ettiği zaman, Türkiye'nin % 9 civarında bir karasuları alanı olacaktır. Yunanistan'ınki ise % 41'den % 70'li rakamlara, % 71'lere çıkacak, inanılmaz bir şekilde Yunanistan neredeyse Ege'nin tamamına sahip

olacaktır. Açık deniz alanları da %19' a düşmektedir.(Haritada sarı renkte gösterilen alanlar) Dolayısıyla açık deniz alanlarının %19'a düşmesi Türkiye dışında bu açık deniz alanlarından yararlanan devletlerin de, özellikle Donanma gücüne sahip devletlerin de hayati çıkarlarını ortadan kaldıran bir durumdur.¹⁸⁹

Bu durumda uluslararası sulardan eser kalmadığı gibi, Türkiye'nin kıyılarına yakın olan deniz alanları Yunanistan'ın kara sularına dönüşecektir. Bu durumda Türk gemilerinin Ege Denizi'ne girip çıkması mümkün olamayacak, her seferinde Yunan karasularından geçmek durumunda kalacak, daha da önemlisi, Türkiye'nin kendi kıyıları arasındaki geçmek durumunda kalacak, daha da önemlisi, Türkiye'nin kendi kıyıları arasındaki deniz taşımacılığı da zora girecektir. Bu durum Türkiye için, politik ve ekonomik çıkarları bir tarafa, güvenlik politikaları kapsamında kabul edilemez bir durumdur. Türkiye böyle bir durumu savaş nedeni sayacağını çok açıkça dile getirmiştir.

Aynı şekilde kıta sahanlığı FIR hattı ve hava sahası sorunu da yukarıda sayılan nedenlerle Türkiye'yi zor durumda bırakmak amaçlıdır. Kıta sahanlığını arttırması ve hava sahasını on mile çıkarması; adalardan dolayı Türkiye'yi Ege denizinde hiçbir hareket yapamaz hale getirecektir. Ne bir yeraltı araması yapabilecek ne de bir uçak havalandırabilecektir. Bunun Türkiye tarafından kabul edilmesinin imkan ve ihtimali yoktur.¹⁹⁰

5.1.4.7. Türkiye Ve Kıbrıs Sorunu

Kıbrıs konusunda Türkiye-ABD-AB ilişkilerinin seyrinde zaman zaman sıkıntılar yaşanmıştır. AB ülkeleri ve ABD'nin, Kıbrıs meselesini tarihi gerçeklere, hak ve adalet ilkelerine dayandırmak yerine, Güney ve Kuzey Kıbrıs arasında ne pahasına olursa olsun

¹⁸⁹ Hakan Ferit BAYKAL, **Ege'de Karasuları Sorunu Ve Çözüm Önerileri**, Deniz Hukuku Sempozyumu ,s.4-5, <<http://www.dzkk.tsk.mil.tr/turkce/BasinDuyurulari/DUYURULAR/DenizHukukuSempozyumu2004/INCOTURUM/PROF.DR.FERITHAKANBAYKAL.doc>> , (07.05.2006).

¹⁹⁰ **Türkiye ve Komşularıyla İlişkileri**, <<http://www.aof.edu.tr/kitap/IOLTP/269/unite10.pdf> , <http://72.14.207.104/search?q=cache:u1EcrhDXntkJ:www.aof.edu.tr/kitap/IOLTP/1269/unite10.pdf+T%C3%BCrkiye+Bulgaristan+ili%C5%9Fkileri&hl=tr&gl=tr&ct=clnk&cd=22>>, s. 16-17, (07.05.2006).

bir uzlaşma sağlamaya yönelik gayretleri, Türkiye'nin Kıbrıs politikası kapsamında Avrupa ülkeleri ve Amerika ile ilişkilerine karşılaştığı en büyük güçlük olmuştur.¹⁹¹

Kıbrıs, Türkiye'nin milli menfaatleri ve uluslararası antlaşmaların kendisine yüklediği sorumluluklar açısından hiçbir zaman imtina edemeyeceği konuların başındadır. Güvenlik açısından Kıbrıs'ın önemi iki temel esasa dayanmaktadır:

Bunlardan birincisi; Türkiye Cumhuriyeti'nin ve TSK'nin Garanti Antlaşması ile yüklenen, Kıbrıslı Türklere sağlamak zorunda olduğu güvenlik sorumluluğudur.

İkincisi ise, Garanti ve İttifak Antlaşmalarında açıkça ifade edildiği üzere, Kıbrıs'ın, Türkiye'nin güvenliği açısından taşıdığı stratejik rolün önemidir. Bu iki temel esas süreklilik arz etmektedir. Çünkü Kıbrıs'ta ve Doğu Akdeniz'deki istikrar ve denge ancak bu sayede sağlanmaktadır.¹⁹² Kıbrıs'ın stratejik önemi olmadığını iddia edenlere, İngiltere'nin Ada'daki egemen üslerini korumaya neden bu denli özen gösterdiğini ve Avrupa'dan çok uzaktaki problemleri bir adanın apar topar Avrupa Birliği'ne neden alındığını hatırlatmak gerekir.

Kıbrıs Rum liderliğinin hedefi ve bu hedeflere ulaşmak için izlediği yöntemlerin başında; Türk askeri çekilirse eskiden olduğu gibi kardeşçe yaşarız iddiası gelmektedir.¹⁹³

Kıbrıs ve Akdeniz meselesi Türkiye için yalnızca güvenlik ya da savunma yönünden değil, iktisat ve ticaret yönünden de çok önemli jeostratejik bir konudur.¹⁹⁴

Rumların düşmanca tavırlarına ve emellerine çok çarpıcı örnek olarak;

¹⁹¹ İsmail BİRER, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye'nin Uluslararası İlişkilerinin Dinamiği", **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Sayı :373 , Temmuz 2002, s. 58.

¹⁹² <[http://72.14.203.104/search?q=cache:XJo9DuSCHxYJ:www.harpak.tsk.mil.tr/duyurular/GNKURKONUSMASI/GNKURKONUSMASI.doc+Savunma+harcamalar%C4%B1n%C4%B1n+ekonomiye+etkileri&hl=tr&ct=clnk&cd=>10,\(01.08.2006\).](http://72.14.203.104/search?q=cache:XJo9DuSCHxYJ:www.harpak.tsk.mil.tr/duyurular/GNKURKONUSMASI/GNKURKONUSMASI.doc+Savunma+harcamalar%C4%B1n%C4%B1n+ekonomiye+etkileri&hl=tr&ct=clnk&cd=>10,(01.08.2006).)>

¹⁹³ Sebahattin İSMAİL, **Kıbrıs Sorunu, Kıbrıs Rum Liderliğinin Yalan Propagandası**, 6. Bölüm, <<http://www.emu.edu.tr/turkce/genel/kktc/kitaplar/kibrissorunu/bolum6/turktezi.htm>>, (01.08.2006) .

¹⁹⁴ Rıfkı Aziz ATAŞER, "Türkiye'nin Güvenliğinde Akdeniz ve Kıbrıs'ın Stratejik Önemi", **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Sayı : 367 , Ocak/2001 , s. 42-43.

Güney Kıbrıs'taki bir çöplükten Rum Bakanlar Kurulu'nun 1993-2003 yılları arasında aldığı kararların olduğu dokümanlar çıkmıştır.

Lefkoşe'nin Rum kesimindeki çöplükte haftalarca bekleyen belgelerde önemli devlet sırlarının yer aldığı belirtilmektedir. Güney Kıbrıs'ta yayınlanan Fileleftheros Gazetesi'nin çöpte bulduğu ve sadece başlıklarını yayınladığı belgelerdeki devlet sırları aşağıdaki unsurları kapsamaktadır:

- Rum-Yunan savunma ve teknik işbirliği anlaşması.
- Rusya ile savunma işbirliği protokolü.
- S-300'lerin Girit'e yerleştirilmesi dosyası. Görevli personel ve harcamaları.
- Özel kişilerden savaş malzemesi satın alımı ile ilgili raporlar
- Rum İstihbarat Servisi'ne alınan cihazlar.
- Rum Ordusu'na ait gizli haritalar.
- Rum Milli Muhafız Ordusu komutanının cephane rezervleri konusunda savunma bakanı ile yazışmaları.
- Askerlik görevinden muaf tutulacakların listesi.
- Subay atamaları ile ilgili kararlar.
- Rum ve yabancı casuslara ödenen paraların dökümü.
- Larnaka ve Baf havaalanlarında İsrail Büyükelçiliği silahlı elemanlarının faaliyetleri hakkında kararlar ve iç raporlar.
- KKTC'den gelen sığınmacılar hakkında kararlar ve raporlar.¹⁹⁵

Türk-Yunan ilişkilerinin genel yönelimi açısından Kıbrıs sorunu, artık bir egemenlik sorunu olarak algılanmaktan daha fazla, özellikle iki ülke arasındaki Ege Denizi'nde yaşanan diğer uzlaşmazlıklar göz önünde bulundurulduğunda, ulusal dış politika seçeneklerinin gerçekleşmesi açısından, stratejik ve taktik faktör olarak algılanmaktadır.¹⁹⁶

¹⁹⁵ Hüseyin ALKAN, **Rumların Devlet Sırları Çöplükten Çıktı**, <[http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haberler.aspx?id=1&tarih=>2005-11-05,\(01.08.2006\).](http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haberler.aspx?id=1&tarih=>2005-11-05,(01.08.2006).)

¹⁹⁶ **Kıbrıs Sorunu**, <<http://www.turkishgreek.org/kibris.htm>>, (01.08.2006).

5.1.4.8. Türkiye - Bulgaristan

Türkiye ve Bulgaristan, önemli bir coğrafyada yer alan iki komşu ülke olarak, tarih boyunca etkileşim içinde olmuşlardır. Uzak görüşlü iki büyük devlet adamı Mustafa Kemal Atatürk ile Bulgaristan Başbakanı Alexander Stamboliyski, Türkiye ve Bulgaristan arasında dostluk ve işbirliğine dayalı ilişkilerin önemi ve gerekliliği üzerinde birleşmiştir.¹⁹⁷

Soğuk Savaş döneminde, Bulgaristan, Sovyetler Birliği'nin en yakın müttefiklerden biri haline gelirken Türkiye, NATO'nun önemli bir üyesi olarak komünizm karşısındaki kalelerden biri olmuştur. Bu dönem boyunca Bulgaristan-Türkiye ilişkileri, soğuk ve gerilimli bir dönem yaşamıştır. İki ülke arasında 1950-51 yıllarında büyük bir kriz ortaya çıkmıştır. Bulgar hükümeti, 250 bin Türkü Türkiye'ye gönderme kararı almıştır. Bu dönem boyunca yaklaşık 155 bin Türk Bulgaristan'ı terk etmek zorunda bırakılmıştır. 1968 yılında, göç sonucunda dağılan aileleri birleştirmek için iki ülke arasında bir anlaşma imzalanmış ve bu anlaşmanın sonucunda 130 bin civarında Türk, Türkiye'ye dönmüştür.

Ancak 80'li yıllarda daha da büyük bir sorun ortaya çıkmış, 1980'den itibaren Bulgar yönetiminin Türk azınlığa uyguladığı asimilasyon politikasıyla Türk-Bulgar ilişkileri en gergin noktasına ulaşmıştır. 1989 yılında, Bulgaristan 350 binden fazla Türk'ü sınır dışı etmiş ve ilişkilerde büyük bir kriz yaşanmıştır.¹⁹⁸

1989 yılında Sovyetler Birliği'nin desteğini kaybeden Bulgaristan, Varşova Paktı'nın da sona ermesiyle, uluslararası arenadaki yalnızlığını gidermek için komşu ülkelerle iyi komşuluk ilişkileri kurmaya, uluslararası ittifaklara katılmaya çalışmıştır.¹⁹⁹ Balkanlarda etkin olmak için Yunanistan Bulgaristan'ı AB'ye üyelik konusunda desteklemek suretiyle yanına çekmeye çalışmakta ve Türkiye'ye karşı tavır aldırılmaktadır.

¹⁹⁷ <http://www.tccb.gov.tr/tr_html/KONUSMALAR/22.02.2006-451.html>, (02.08.2006).

¹⁹⁸ **Günümüzde Balkan Ülkeleri Ve Sorunlar**, <http://www.bilimarastirmavakfi.org/Turkiye_ve_Balkanlar/Turkiye_ve_Balkanlar_04.html>, (02.8.2006).

¹⁹⁹ Meşkure Yılmaz BÖRKLÜ, **Tarihsel Seyri İçinde Bulgaristan Türklerinin Durumu Ve Türkiye'nin Bölge Türklerine Yönelik Politikaları**, <<http://rumeliturk.tripod.com/tarih/tariselsevri.htm>>, (02.08.2006).

5.1.4.9. Türkiye - Rusya

Rusya'nın öncelikli hedefi Orta Doğu üzerinde SSCB'nin dağılışıyla birlikte azalan etkinliğini yeniden güçlendirmek istemesidir. Bölgede kendisine direkt veya dolaylı yoldan bağlayacağı devletler ile isteklerini rahatlıkla gerçekleştirmek istemektedir.²⁰⁰ Başlangıçta varlığından eser kalmayan Rus ordusu, yavaş yavaş terk ettiği yerlere geri dönmeye başlamıştır. Rusya, bölgeden elini kolay kolay çekmeyeceğini gözler önüne sermiştir.²⁰¹

Geçtiğimiz günlerde Rusya, gaz kaynakları üzerindeki kontrol gücünü komşuları üzerinde kullanarak politik bir gövde gösterisinde bulunmuş ve Rusya'nın istediğinde elindeki imkanları nasıl kullanabileceğini gözler önüne sermiştir.

Rusların kaybettiği etkinliği tekrar yakalamasına kendilerince en büyük etkenin nükleer silahlar olduğu değerlendirilmektedir. Sovyet rejimi yıkıldığından beri, Ruslar ilk kez ABD'yi gerçekten korkutmayı başarmış gibi görünmektedir. Rusya, ABD savunmasından gizlenmek için dizayn edilen yeni bir nükleer savaş başlığı üzerinde çalışmaktadır.

Newsweek'in haberine göre, Putin, yeni Rus savaş başlığı sisteminin üstünlüğünü şöyle dile getirmektedir: "Hedef alınan ülkede, hava savunma sistemi olup olmadığını umursamadan hedefi tam 12'den vuruyor." Başka bir deyişle, Putin geliştirdikleri füzelerin 21'nci yüzyılın füzeleri olduğunu iddia etmektedir.

Putin'in bahsettiği "yeni hedef kitlenebilir savaş başlığı", hiçbir ülkenin bugüne dek benzerini yapamadığı, ABD'nin anti-füze teknolojisine karşı tasarlanmış emsalsiz bir sistem olduğu söylenmektedir. Savaş başlığı konvansiyonel bir balistik roketle uzaya ateşlenmekte ve alışılmış füzelerden farklı olarak, tahmin edilebilir bir yörünge izleyerek yere düşmek yerine, ateşlendikten sonra uzaya çıkmakta ve ardından bir manevrayla yeniden atmosfere dönerek "Cruise füzesi" gibi hedefini bulmakta olduğu

²⁰⁰ AKYÜZ, s. 68.

²⁰¹ **Türkiye ve Komşularıyla İlişkileri**, <<http://www.aof.edu.tr/kitap/IOLTP/269/unite10.pdf>, <http://72.14.207.104/search?q=cache:u1EcrhDXntkJ:www.aof.edu.tr/kitap/IOLTP/1269/unite10.pdf+T%C3%BCrkiye+Bulgaristan+ili%C5%9Fkileri&hl=tr&gl=tr&ct=clnk&cd=22>>, (11.08.2006).

bildirilmektedir. Uzmanlar bu manevra kabiliyetinin ABD füze savunmasını şaşırtacağını düşünmektedir. Geçen yıl yapılan testler, hedefe kilitlenebilir savaş başlığı prototiplerinin hızının Mach 8'e ulaşmasıyla, hemen hemen yerden vurulmasının imkansız olacağını ilk kanıtlarını sunmuştur. Yeni Rus sistemleri kulağa dehşet verici gelebilir ama dünya güvenliğine karşı gerçek tehdidin İran gibi güçlerden geleceği değerlendirilmektedir.²⁰²

Yukarıda Türkiye'nin komşuları ve bunlarla ilgili tehdit unsurları belirtilmiştir. Bu verilerin ışığında Türkiye'nin sahip olduğu konum ve çevre ülkelerin durumu göz önüne alındığında Türkiye'nin emniyetli bir şekilde bekasını sağlayabilmesi için savunma harcamalarından imtina etmesi söz konusu bile değildir.

5.2. Değişen Dünya Jeopolitiğinde Avrupa Birliği'nin Önemi

Uluslararası sistemin yapısını belirleyen temel faktör, uluslararası güç dengesidir. İki kutuplu sistemin sona ermesiyle birlikte, tüm ulusal güçlerini mensubu bulundukları blok ve ideolojiye göre yönlendiren ve politikalarını da bu çerçevede şekillendiren devletler, karşılaştıkları yeni ve ani değişim sonrasında karşı karşıya kalacakları tehditlerin ne olduğu konusunda arayışlarını sürdürürken, sabit kalan şey devletlerin ulusal menfaatleri olmuştur. Yeni dünya düzeninde egemenlik, yeni bir biçim almış, tek hükmetme mantığı altında birleşmiş bir dizi ulusal ve uluslar üstü organdan oluşmuştur.

Dünyamızın politik bir kırılmaya uğratıldığı süreçte Avrupa Birliği, demokrasi ve insan haklarıyla alternatif siyasal bir güç olma potansiyeli daha da önemli hale gelmiştir. Gerçekten de gerek 480 milyona varan üretken nüfusuyla dünya ithalatının % 21'ini ihracatın da % 20'sini gerçekleştirmesi ve dolayısıyla dünyanın en büyük ikinci ekonomik gücü olması, gerekse dış politikada yaşanan sorunların çözümünde askeri müdahalelerden ziyade uzlaşmaya dayalı politik bir tavır takınması açısından önemi daha da artmaktadır.

Değişen küresel jeopolitikte Avrupa'nın günümüzde sadece ticari ve hukuki bir birlik olmanın ötesinde bir anlam ifade etmeyen, değişen koşullarda dünya siyasetinde

²⁰² Tuğrul TUNALIGİL, "İşte Putin'in ABD'yi Ttitreten Nükleer Füzelere", **Haftalık Dergisi**, Sayı : 150, 17-23 Şubat 2006, s. 61-62.

meydana gelen çatışma ve savaşlarda sözü bile geçerli olmayan bir birliğin de hiçbir anlamı olmayacağı aşıkardır. Geleceğin global siyasetinde aktif bir rol alarak dünya barışının sağlanması için hem askeri hem de siyasi açıdan da örgütlenmesi gereken birliğin, Türkiye’yi içine alacak bir genişlemeyi yapması kaçınılmazdır.²⁰³

Avrupa Birliği’nin yarım yüzyıllık birlikteliğinin bu biçimde (hukuksal bir birlik) devam etmeyeceği de gelişen global değişimlerde gözler önüne serilmiştir. Nitekim, 11 Eylül sonrasındaki dünya siyasetinin klasik strateji yaklaşımı olan savunma prensibi ilkesi yerini, güvenlik kaygısı ortamından dolayı saldırı ağırlıklı bir strateji savunmasına bırakmıştır. İlk kez ABD’nin uyguladığı bu strateji değişikliği Avrupa Birliği’nin artık üzerinde durduğu konu olmuş ve askeri bir birlik olma yolunda (Avrupa’nın Savunma ve Güvenlik Stratejisi) planı tartışılmaya başlanmıştır. Mekan ve zamandan yoksun ve kaynağı bilinmeyen uluslararası terörizmin yükselişiyle ülkeler her an savunma içinde kalmak durumunda kalmışlardır. Bu durumda Türkiye’nin önemi daha da artmıştır. Özellikle terörün Müslüman ülkelerin vatandaşlarından gelmesi başka bir deyişle, terörün Ortadoğu kaynaklı olması Avrupa yakasındaki Türkiye’yle işbirliğine gereksinimi daha da artmıştır.

5.3. Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılımının Birliğe Sağlayacağı Katkılar

Türkiye Avrupa Birliği açısından stratejik öneme haiz bölgesel bir kavşak noktasında yer almaktadır: Balkanlar, Kafkaslar, Orta Asya, Ortadoğu ve Doğu Karadeniz. Toprakları, Asya ile kara ve hava ulaşımı, Rusya ve Ukrayna ile deniz ulaşımı için transit bir konumda bulunmaktadır. Kayda değer su kaynaklarına sahip olan Türkiye’nin komşuları, Avrupa için hayati enerji arzı sağlamaktadır. Ekonomi ve nüfus açısından, Türkiye önemli bir aktördür; büyüklük olarak dünyanın 17’nci ekonomisidir ve AB üyesi olarak nüfus açısından en büyük üye devlet olacaktır. İşler bir demokrasiye sahip laik bir Müslüman ülke olarak, bölge istikrar için bir unsurdur.²⁰⁴ Batı ittifakıyla

²⁰³ Zeki DUMAN, **Avrupa Birliği imliğı ve Türkiye’nin Birliğe Katılımının Yaratacağı Jeopolitik Boyutlar**, Sosyo Ekonomi Dergisi , Yıl:1 , Sayı :1 , 2005-1, s. 83-84.

²⁰⁴ <http://www.tcberlinbe.de/tr/ab/etki_degerlendirme.pdf>, s. 4, (14.08.2006).

olan bütünleşmesi ve birçok ekonomik ve bölgesel kuruluşu üyeliği vasıtasıyla, Avrupa'nın ve komşu bölgelerin güvenliğine katkı sağlamaktadır.²⁰⁵

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılımıyla sağlayacağı potansiyel katkıları şu başlıklar altında toplayabiliriz;

- Askeri gücü, (Türkiye, Avrupa güvenlik savunma politikasında belirleyici bir güç olacaktır. Nitekim, NATO'da ABD'den sonra en büyük ikinci güç durumundadır.)

- Coğrafi konumu, (Türkiye çok önemli küresel jeopolitik bir konumda bulunmaktadır. Avrupa-Akdeniz, Avrupa-Karadeniz, Avrupa-Ortadoğu, Avrupa-Kafkasya, Avrupa-Balkanlar ve Avrupa-Orta Asya ortaklık sürecinde etkin olacağı değerlendirilmektedir. Ayrıca İstanbul ve Çanakkale Boğazlarına sahip olması önemini daha arttırmaktadır.)

- Radikal İslam'ın kontrolü, Ortadoğu'nun istikrarsızlık ortamının engellenmesi

- Genç ve dinamik nüfusuyla üretim sektörünün işgücü talebini karşılayabilir.²⁰⁶

Değişen küresel jeopolitikte Türkiye'nin öneminin daha da arttığı söylenebilir. Türkiye'nin jeopolitik önemi; dünyanın ekonomik ve politik çıkarlarının çatıştığı bölgenin ortasında ve içinde yer almasından, diğer yandan Türkiye'nin gücünden kaynaklanmaktadır. Türkiye, mevcut konumu ve bölge ülkeleri ile tarihten gelen sosyal kültürel ortam değerleri ile başta ABD olmak üzere AB ve büyük devletlerin kendi yanında görmek istediği ülke konumunda bulunmaktadır.

Dış politika alanında, Türkiye'nin çıkarları, önemli bir role talip olmadığı küresel dış politikadan ziyade esas olarak komşu bölgelerine yöneliktir. Türkiye'nin katılımıyla Avrupa Birliği'nin sınırları Güney Kafkaslara (Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan) ile Suriye, İran ve Irak'a kadar genişleyecektir. Bu durum önceleri Türkiye ve komşuları

²⁰⁵ T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı AB Genel Müdürlüğü, Avrupa Komisyonu Tarafından Türkiye'nin Muhtemel Avrupa Birliği Üyeliğinin Etkilerine İlişkin Olarak Hazırlanan Rapor Hakkında Not, <http://www.dtm.gov.tr/A_b/ Son_Gelistmeler /ilerleme %20raporu/etki.doc>, (14.08.2006)..

²⁰⁶ Türkiye'nin Üyeliği Perspektifinden Kaynaklanan Hususlar, <http://www.tcberlinbe.de/tr/ab/etki_degerlendirme.pdf>, s. 4, (14.08.2006).

arasında ikili ilişkiler olara tanımlanabilecek pek çok konuya, Birliğin dış politika bakımından müdahil olmasını arttıracaktır.

Hiç kuşku yok ki, Soğuk Savaş boyunca ileri karakol görevi üstlenmiş olan Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğinin gerçekleşmesi, hem AB'ye çok yeni imkanlar kazandıracak, hem de Türkiye'nin jeopolitik konumu gereği yeni açılımlar yapmasına imkan verecektir.²⁰⁷

5.4. Türkiye'nin Askeri Gücünün Avrupa Birliği'ne Sağlayacağı Katkılar

Avrupa Birliği soğuk savaş dönemi süresince Türkiye'nin güvenlik açısından önemini pek dikkate almamıştır. Güvenlik üreten ve NATO'nun son karakolu görevini üstlenen bir Türkiye'nin, Avrupa'nın güvenlik ve savunma açısından ciddiye alınması gerektiği son zamanlarda fark edilmiştir.

Kaynağı, kökeni ve hedefi olmayan küresel bir terörün ciddi bir yükseliş trendine girmesiyle, ortaya çıkan güvenlik sorunu sadece bölgesel düzenleri değil uluslar ve uluslar üstü örgütlenmeleri de hedef almaktadır. Ayrıca Avrupa'nın başta Ortadoğu olmak üzere Kafkasya ve Balkanlar gibi sorunlu bölgelerin sınırında bulunması da güvenliği için ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Türkiye'nin de söz konusu bölgelerle komşu olması ancak Avrupa'dan farklı olarak 15 yıllık düşük yoğunluklu bir savaş tecrübesine sahip olması, hem kendi bölgesinde hem de NATO'da büyük etkili ve önemli bir askeri güce sahip olmasını gerektirmiştir. Türkiye'nin Avrupa'nın yakın gelecekteki terör olmak üzere güvenini tehdit edecek her türlü oluşuma karşı koyabilecek iyi eğitilmiş ve tecrübeli silahlı kuvvetlere sahiptir.

Türkiye Avrupa'nın eksikliğini giderebilecek hem jeopolitik olanaklara hem de askeri güce sahiptir. Gerçekten de Türkiye'nin katılımıyla büyüyecek bir Avrupa kendine has yeni bir ordu kurabilir ve söz konusu dünya düzensizliğine ciddi anlamda bir düzen getirebilir. Avrupa Birliği'nin askeri güç anlamında Türkiye'ye verebileceği teknolojik yenilik dışında fazla bir şeyi yoktur. Türkiye, gerek Avrupa güvenlik ve savunma politikasında etkili olacak, gerek dünyadaki çatışmaların incelenmesinde

²⁰⁷ Nihat ÇELİK, **Tarihi Gelişmeler Işığında Avrupa Birliği'nin Güvenlik Anlayışı Ve Yaklaşımları**, <<http://www.eurasiaforum.com/raporlar.php?pg=sanat&id=4>> (14.08.2006) .

katkıda bulunabilecek potansiyele sahip ülkelerden biridir. Nitekim mevcut üye ülkelerden hiç biri Türkiye'nin askeri ve savaş tecrübesine sahip değildir. Ayrıca Rusya her ne kadar soğuk savaş sonrasında kabuğuna çekilmiş pasif bir görüntü verse de, uyuyan ama toparlanmakta olan bir dev olduğunu tahmin etmek pek de zor olmayacaktır.

Rusya'nın gerek Kafkasya'da Gürcistan'la imzaladığı anlaşmalarla, gerek Çeçenistan'ı işgal etmesiyle Türkiye ile olan sınırını teyakkuz halinde tutmaktadır. Avrupa'nın Lehistan, Letonya ve Estonya ile yaptığı birlik sözleşmesi, Rusya'nın içine sindiremediğini ve bu ülkelere karşı savunmaya geçtiğini de tahmin etmek zor olmayacaktır. Dolayısıyla Romanya'nın katılımıyla genişleyecek olan Avrupa sınırının Karadeniz kıyısına ulaşacağı görülmektedir.

Türkiye, Avrupa Birliği'nin çıkarları bakımından kritik bölgelere bitişik bir coğrafi konumda olduğunu, bu konum ve Türkiye'nin NATO standartlarındaki askeri altyapısı ve lojistik imkanları sayesinde Avrupa Birliği askeri gücünün yansıtılması için değerli bir ortam ve önemli bir güç sağlayacağı aşıkardır.²⁰⁸

²⁰⁸ DUMAN , s. 87.

ALTINCI BÖLÜM

S O N U Ç

Milli ekonomi içinde kamu ekonomisinin payı ülkeler arasında farklılıklar göstermekle birlikte, modern devlet anlayışının geliştiği ülkelerde bu pay hızlı bir artış eğilimindedir. Kamu kesimi, bazı ihtiyaçların devletçe karşılanması zorunluluğundan ortaya çıkmıştır. Kolektif denilen bu ihtiyaçların karşılanmasının kamu kesimine bırakılmasının temel nedeni, bazı mal ve hizmetler için piyasa mekanizmasının işleminin imkansızlığıdır. Bu ihtiyaçlardan en önemlilerinden bir tanesi de savunma hizmetleridir.

Doğada çok net biçimde görüleceği üzere, biyolojik ve savunma gereksinimi olmadan saldırganlık dürtüsü ile davranan tek canlı varlık insandır. Kendisine karşı ciddi saldırı tehdidi olmaksızın, ve hatta böyle bir saldırının söz konusu olamayacağı bir durumda bile, konumunu güçlendirmek ve yeniden üretim koşullarını güvence altına almak amacıyla müdahale etmektedir. Bu durumda doğal olarak güvenlik ve savunma ihtiyacı gereksinimini ortaya çıkarmaktadır.

Savunma hizmetleri, her ülke için devletin varlığının, birliğinin ve gücünün korunması yönünden çok önemlidir. Savunma hizmetleri en geniş anlamıyla devletin iç ve dış güvenliğinin ve asayişin temini ve korunması olduğuna göre, bu hizmetlerin ve buna ayrılan savunma harcamalarının ülkenin coğrafi konumuna, jeopolitik ve jeostratejik durumuna, ekonomik, sosyal ve kültürel yapısına ve dünya üzerindeki siyasi oluşumlara bağlı olarak gerçekleştirilmesi zorunludur.

20. yüzyılda bilim ve teknolojiye görülen gelişmelerin ortaya çıkardığı çarpıcı sonuç, ülkelerin gelişmişlik seviyeleri itibarıyla birbirlerinden kopmaları; küreselleşmenin etkisiyle, sınırların ortadan kalkarak farklı gelişme seviyelerine sahip ülkelerin yeryüzünde bir arada yaşamak zorunda kalmalarıdır. Bu durum 20. yüzyılda ülkelerin ekonomik ve siyasi bütünleşme çabalarını da arttırmış; savunma hizmetleri de

böyle karmaşık olaylar ve ilişkiler içinde her ülke için önemini her geçen gün biraz daha arttırmıştır.

Gerçekten küreselleşmeyle birlikte savunma hizmetleri, ülkelerin kendi içinde ve milletler arası siyasi ilişkilerinde ortaya çıkan yeni eğilim, değişim ve dengeleri dikkate almak zorundadır. Bilindiği gibi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeryüzünde siyasi dengeler değişmiş; yeni siyasi denge arayışları, dünya üzerindeki ülkeleri yeni siyasi birleşme ve bütünleşmelere ve güçlü askeri ittifaklara yöneltmiştir. Başlangıçta bu siyasi bütünleşmeler, önce süper iki gücün (ABD ve Sovyetler Birliği) etrafında toplanan askeri ittifak (NATO ve Varşova Paktı) ile sürdürülmüş, ayrıca bu iki ittifakın dışında kalan çok sayıda devlet de Bağlantısızlar Topluluğu olarak askeri ve siyasi alanda ortak hareket ile dünya üzerindeki siyasi dengeyi oluşturmuşlardır.

1990'lı yılların başında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla dünya üzerindeki askeri ve siyasi güç dengeleri yeniden değişmiş; ABD dünya üzerinde tek süper güç olarak kalırken, diğer ülkeler arasında ekonomik, siyasi ve askeri alanda ciddi bir yarış başlamıştır.

İşte bu hassas denge içinde çağdaş bilim ve teknolojinin askeri alanda silahlanma yarışına getirdiği yeni boyutlar, her ülkenin askeri ittifak içindeki yeri ile ittifak dışında kendi askeri gücü yönünden ülkelere oldukça ağır savunma harcamaları maliyeti yüklemektedir. Teknolojik haberleşme araçları da iletişim-etkileşim süreci içinde ortaya çıkan bir savunma hizmeti olarak karşımıza çıkmakta ve yüksek bir maliyet gerektirmektedir. Güçlü ve hassas askeri güç dengelerinin korunması için askeri ittifaklar bir yandan amansız bir silahlanma yarışını sürdürürlerken; bir yandan da aynı amaçla, yoğun bir soğuk harp veya propaganda savaşı uygulamaktadırlar. Hatta günümüzdeki etkileşim ve iletişim araçları sayesinde bu tür askeri güç denemesinin veya karşı ittifak içindeki ülkeleri caydırma çabalarının diğerinden daha önemli hale geldiği de söylenmektedir.

Bu karmaşık yapı içinde ve her ülkenin kendi idaresi dışında sürdürülen silahlanma yarışı, ülkelerin milli savunma hizmetlerine bu ihtiyacı karşılayacak seviyede önem ve ağırlık vermelerini zorunlu kılmaktadır. Böyle bir eğilim içinde özellikle İkinci

Dünya Savaşı'ndan bu yana ülkelerin milli savunma hizmetleri için ayırdığı ödenekler yani savunma harcamaları sürekli artış göstererek bugün için toplam kamu harcamalarının % 30'u seviyelerine kadar yükselmiştir. Askeri güç dengesinin korunma arzusu ile silahlanma yarışının aynı hızla devam edeceği kabul edilirse, milli savunma hizmetlerinin de önemini koruyacağı ve hatta arttıracığı çok rahatlıkla söylenebilmektedir.

Türkiye de bu gelişmeler, globalleşen yeni dünya düzeni içersinde savunma hizmetlerini yeni boyutları ve çağdaş gereksinimler doğrultusunda sürdürmeye çalışmaktadır. Türkiye, bir yandan içinde yer aldığı askeri ittifak olan NATO'nun genel savunma ve savaş stratejisine uygun olarak askeri hizmetlere katılırken; Bir yandan da ittifak dışında kendi milli savunma ve savaş sanayini kurmaya ve geliştirmeye çaba göstermektedir.

Günümüzde savunma hizmetlerinin tüm ülkeler için önemli olması savunma harcamalarının artmasında belirleyici bir etken olmaktadır. Öyle ki, Türkiye savunma harcamaları seviyesinde sahip olduğu konum gereği zorunlu olarak ilk sıralardaki ülkeler içerisinde yer almıştır. Savunma harcamalarının miktarı ve talebi sadece güvenlik ile açıklanamamaktadır. Çünkü savunma harcamalarının düzeyini ve yapısını belirleyen çeşitli faktörler bulunmaktadır. Bunların en belirleyici olanlarından bir tanesi jeopolitik, jeostratejik konumdur.

Türkiye'nin bir köprü ülke olması, dünya enerji alanlarını (Orta Doğu, Kafkaslar, İran) denetleme olanağına sahip olduğu için batılı ülkelerin dikkatini çeken, üzerinde önemle durdukları stratejik bir değer ve hedefte olması savunmadan kısıntı yapılmasının önündeki en büyük engel olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'de savunma harcamalarının düzeyinin yüksek olduğu söylenmekle birlikte, bu düzey özellikle tüm dünyanın itibar ettiği SIPRI verileri dikkate alınarak gerek sınır komşularıyla gerek diğer ülkelerle karşılaştırıldığında, bunun söylendiği gibi olmadığı gözler önüne serilmiştir. Ulu önder Atatürk'ün de milli savunma harcamaları hakkında dediği gibi: "İnsanlık milli savunma harcamalarını zorunlu kılan düşünceleri

değiştirecek aşamaya ulaşamamıştır. Maddesel rahat ve mutluluğun birinci koşulu, milli savunma harcamalarını her harcamanın başında tutmayı zorunlu kılar.”

Bu yeni dünya şartlarına ve tehdit çevresine göre Türk Silahlı Kuvvetlerinin de yeniden yapılanmaya ihtiyacı olduğu ve böyle bir çalışmanın yapılması gerekliliği de gayet doğaldır. Türk Silahlı Kuvvetlerinin vurucu ve caydırıcı gücünü arttırıcı teknolojik silah, araç ve gereç kullanması uygun olacaktır. Ancak yüksek teknolojlili silah, araç ve gereç kullanılması iyi eğitilmiş ve devamlılık arz eden personeli gerektirmektedir. Bu ihtiyacı karşılayacak seviyede profesyonel asker bulundurulması makul bir çözüm olacaktır. Bu da ekstra maliyet ve savunma harcaması anlamına gelmektedir.

Şüphesiz ülkemizin sahip olduğu jeopolitik konum ve sürekli gelişen politik şartlar da dikkate alınarak, Türk Silahlı Kuvvetlerinin bundan sonrada ortaya çıkabilecek barış operasyonlarına katılımı harbe hazırlık seviyesini yükseltecek ve yeni tehdit çevresinde hareket imkanlarını arttıracaktır.

Türkiye milli hedeflerini gerçekleştirmeye çalışırken, rasyonel ve akılcı savunma ve kalkınma planlarını yapmak zorundadır. Türkiye’nin 1 Lirayı dahi heba etme gibi bir lüksü yoktur. Savunmaya ayrılan kaynaklar yerli yerine harcanmalıdır. Bu harcamalar en etkili ve en son teknolojiye dayalı projelere yöneltilmeli, bu arada AR-GE harcamaları için hiç bir fedakarlıktan kaçınılmamalıdır. Zira kendi silah teknolojisini geliştirmeden, dışa bağımlı demode silah sistemleri ve ömrünü tüketen araç, gereçlere mukabil sadece asker sayısı ve nitelik üstünlüğü ile milli güvenliğini sonsuza kadar devam ettirilmesi mümkün değildir.

Askeri harcamalar bir ülkenin sigorta harcamalarıdır. Bu harcamalarla sigorta edilen varlıklar ise bağımsızlık, ulusun ve ülkenin bölünmez bütünlüğü, ulusal çıkarlar ve devletin temel ilkeleridir. Bunların değerlerini ölçmek dahi mümkün değildir. Güçlü silahlı kuvvetlerimiz sayesinde bölücü terörün amaçlarına ulaşmasına imkan verilmemekte, Kıbrıs ve Ege’deki ulusal çıkarlarımız caydırıcılık sağlanarak korunmakta, Anayasada belirtilen devletin temel nitelikleri güvence altına alınmaktadır. Ancak, bu kazanımların korunması, ulusal gücün diğer önemli bir unsuru olan siyasi gücün de aynı istikamette kullanılması halinde mümkün olabilir.

Türkiye'nin askeri harcamaları bazı çevrelerce söylendiği gibi çok yüksek seviyelerde değil, ülkenin coğrafi konumundan kaynaklanan tehdit ortamı, önemli komşu ülkelerin askeri harcamaları ve ülke ekonomisinin büyüklüğü dikkate alındığında makul seviyededir.

Türkiye'nin mevcut kaynaklarını israf etmeden, akılcı, rasyonel, tutarlı planlara dayalı ve milli menfaatlere yöneltilip değerlendirerek kullanması halinde bu amaçlara rahatlıkla ulaşma imkanına sahip olduğu değerlendirilmektedir.

Unutulmamalıdır ki;

“NE İYİ BİR SAVAŞ VARDIR, NE DE KÖTÜ BİR BARIŞ”

Benjamin Franklin

“YURTTA SULH, CİHANDA SULH.” Mustafa Kemal ATATÜRK

KAYNAKÇA

Kitaplar :

- AKDOĞAN, A., **Kamu Maliyesi**, Gazi Kitabevi, Ankara, 1997.
- BULUTOĞLU, K., **Kamu Ekonomisine Giriş**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1988.
- DEVİRİM, F., **Kamu Maliyesine Giriş**, İlkem Ofset İzmir, 2002.
- GÖZLER, K., **Anayasa Hukukuna Giriş**, Ekin Kitabevi Bursa, 2004.
- GÜRKAYNAK M., **Avrupa’da Savunma Ve Güvenlik**, Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti. ,Ankara, 2004.
- GÜRİSOY, B., **Soğuk Savaştan Günümüze Asimetrik Tehdit**, IQ Yayınevi, 2005.
- MSY :331-1 (B) **Türk Silahlı Kuvvetleri Mal Alımları Denetim, Muayene ve Kabul İşlemleri Yönergesi**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2002.
- MT 411-1 **Bilgi Harekatı**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2003.
- NADAROĞLU, H., **Kamu Maliyesi Teorisi**, MET/ER Matbaası, İstanbul, 1983.
- NEMLİ, A., **Kamu Maliyesine Giriş**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1990.
- SAVAŞ, V., **Satılmışların Ekonomisi**, Bilgi Yayınevi, Ankara 2002.
- SEYİDOĞLU, H., **Uluslararası Finans**, Güzem Can Yayınları No:19, İstanbul, 2003.
- ŞENATALAR, B., KİRMANOĞLU H., ŞENER O., **Kamu Maliyesi**, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2003.
- TACAR, P. Y., **Siyasetin Finansmanı**, Doruk Yayınları, İstanbul, 1997.
- TUNCA, Z., **Makro İktisat**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2001.
- TÜRK, İ., **Kamu Maliyesi**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2001.

Makaleler :

- “AB Ülkelerinde Kişi Başına GSMH”, **Hürriyet Gazetesi**, (01.04.2006).
- AĞIR, B. S.; “**Soğuk Savaş Sonrası Avrupa Güvenlik Düzenine Kurumsal Bir Bakış**”, Avrasya Dosyası, Yaz Cilt:9 Sayı:2 2003.
- AKYÜZ, H., “Değişen Dengeler Odağında Türkiye”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Sayı : 367, Ocak/2001.
- ARISOY, İ., “Türkiye’de Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi” (1950-2003) **Tartışma Metni, 2005 /15Türkiye Ekonomi Kurumu**, Kasım 2005.
- ARISÜT, H., “Kitle İmha Silahları”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Sayı : 380, Nisan/ 2004.

- BİRER, İ., “Avrupa Birliği ve Avrupa Güvenli Mimarisi”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Sayı 367, Ocak/2001.
- BİRER, İ., “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye’nin Uluslararası İlişkilerinin Dinamiği”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Sayı :373, Temmuz 2002.
- ÇAĞLAR, S., “Kimyasal ve Biyolojik Silahlar ve Etkileri”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Sayı : 377, Temmuz/2003.
- ÇAYHAN, B. E., “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye”, **Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, 2002 / 3.
- DUMAN, Z., “Avrupa Birliği imliği ve Türkiye’nin Birliğe Katılımının Yaratacağı Jeopolitik Boyutlar”, **Sosyo Ekonomi Dergisi**, Yıl:1, Sayı :1, 2005-1.
- IŞIK, İ., “NBC Tehdidinin Yeni Yüzü ve Türkiye”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Sayı : 371, Ocak/2002.
- ÖZBARAN, M. H., “Türkiye’de Kamu Harcamalarının On Beş Yılıının Harcama Türlerine Göre İncelenmesi”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı 53.
- “Hatay’da Yabancıya Mülk Satışı Yasaklandı”, **Sabah Gazetesi**, , (10.06.2006).
- “Savunma Harcamalarında Avrupa 5’ncisi Olduk”, **Hürriyet Gazetesi**, (17.07.2006).
- “Savunma Sanayi”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi** , Sayı : 385, Temmuz 2005.
- “Silah Ekonomisi 38 milyar Dolar”, **Hürriyet Gazetesi**, (24.04.2006).
- SKÖNS, E., OMİTOOGUN, W., PERDOMO, C., STALENHEİM, P., **Military Expenditures**, Chapter 8, SIPRI Yearbook Armaments, Disarmament and International Security.
- ŞİMŞEK, M., “Türkiye’deki Savunma Harcamalarının Sivil Harcamalar Üzerindeki Etkileri”, **Yeni Forum Dergisi**, Cilt 16 sayı 314, Ankara, 1985.
- TÖRÜNER, Y., “Askeri Harcamalar Soğuk Savaş Gibi”, **Milliyet Gazetesi**, (03.02.2005).
- TUNALIGİL, T., “İşte Putin’in ABD’yi Ttitreten Nükleer Füzelere”, **Haftalık Dergisi**, Sayı : 150, (17-23 Şubat 2006).
- VARLIK, A.B., “Geleceğin Güvenlik Ortamında NATO’nun Konumu Nasıl Şekillenecektir?” **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, , sayı : 384, Nisan 2005.
- YILDIZGÖĞLU, E., “Dünyada Küreselleşmeye Karşı Güvensizlik Oluşturdu”, **Ekonomi Muhabirleri Derneği**, sayı 19 Mart 2002.

Diğer :

İnternet Kaynakları :

2003'te Türkiye -Yunanistan ilişkileri, <http://dosyalar.hurriyet.com.tr /almanak 2003/news_detail .asp?nid=118&sid=5>, (25.04.2006).

2005 Yılı Genel Bütçeli Kuruluşların Aylık Harcama, Ödenek Ve Başlangıç Ödenekleri, <<http://www.muhasabat.gov.tr/docs/T4-1-1.xls>>(01.05.2006).

AB ve Türkiye, <<http://www.euroasiaforum.com/abveturkiye.php>>, (10.03.2006).

“ABD’nin Yeni Güvenlik Politikası”, **Yeni Şafak Gazetesi** , 11.06.2004, <<http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=5&ArsivAnalD=20315>>, (10.07.2006).

ALKAN, H., **Rumların Devlet Sırları Çöplükten Çıktı**, <<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haberler.aspx?id=1&tarih=2005-11-05>>, (01.08.2006).

Amerika’nın Küresel Askeri Egemenlik Gündemi,< http://www.batitrakya-atilim.com/html/amerikanin_kuresel_askeri.htm > (www.globalresearch.ca(Centre for Research on Globalization) sendika.org tarafından çevrilmiştir) (10.07.2006).

AR-GE ve Teknoloji Dairesi Başkanlığı , <<http://www.bilmuh.gyte.edu.tr/sanayi/download/msb-ar-ge.doc> >, (17.06.2006).

Askeri Harcamalar Rekor Kırdı,<http://www.aktifhaber.com/read_news.php?nID=62585> (10.08.2006).

Askeri İttifaklar <<http://www.anadolugenclik.com.tr/aralik02/turkiye/1.html>> (14.03.2006).

Avrupa Güvenlik Şartı, İstanbul, 19 Kasım 1999,<<http://www.belgenet.com/arsiv/avguyenlik.html>>, (08.01.2006).

BAKIRCI F., “Bütçe Politikalarının Mikroekonomik Etkileri” **C.Ü. İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2 s.55-56. <<http://72.14.203.104/search?q=cache:uSYXk3WKwLkJ:www.cumhuriyet.edt.tr/edergi/makale/116.pdf+Savunma+harcamalar%C4%B1n%C4%B1n+ekonomiye+etkileri&hl=tr&ct=clnk&cd=3http://www.cumhuriyet.edu.tr/http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/akale/116.pdf>>, (20.06.2006).

Batı Avrupa Birliği Asamblesi, < http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/bab/orta/yapi_babasamblesi.htm > , (14.11.2006).

Batı Avrupa Birliği (BAB), İktisadiKalkınma Vakfı,< <http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1024>> (14.11.2006).

BAYAR, M., **Uluslar arası Savunma Sanayii Konferansı** Ankara 2005, <http://www.ssm.gov.tr/browser_tr.asp?srcURL=library/docs/tr/kurumsal/SSM_20_yil.htm&title=>, (09.05.2006).

BAYKAL, H., F., **Ege’de Karasuları Sorunu Ve Çözüm Önerileri**, Deniz Hukuku Sempozyumu, <<http://www.dzkk.tsk.mil.tr/turkce/BasinDuyurulari/DUYURULAR/DenizHukukuSempozyumu2004/INCIOTURUM/PROF.DR.FERITHAKANBAYKAL.doc>>,(07.05.2006).

Beyaz Kitap, 2000, **Türkiye’nin Milli Savunma Politikası**, <<http://www.msb.gov.tr/Birimler/GnPPD/GnPPDBeyazKitap.htm>>, (12.03.2006).

BÖRKLÜ, M., Y., **Suriye Türkleri**, Dördüncü Bölüm, Türkiye– Suriye İlişkileri, Türk Haber, 2002, <<http://www.turkhaber.org/31.html>>, (25.04.2006).

‘ _____ ’, **Tarihsel Seyri İçinde Bulgaristan Türklerinin Durumu Ve Türkiye’nin Bölge Türklerine Yönelik Politikaları**, <<http://rumeliturk.tripod.com/tarih/tariselseyri.htm>>, (02.08.2006).

Bulgaristan Cumhurbaşkanı Georgi PIRVANOV tarafından onuruna verilen resmi akşam yemeğinde yaptıkları konuşma, <http://www.tccb.gov.tr/tr_html/KONUSMALAR/22.02.2006-451.html>, (02.08.2006).

Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, 9. Gençlik Kurultayı Bildirileri, **Türkiye-AB Kurumsal Karşılaştırılması: Savunma** <<http://www.genclik.cydd.org.tr/dernek/0505/Kurultay2005-Sahin-Bolu.doc>>, (06.05.2006).

ÇELİK, N., **Tarihi Gelişmeler Işığında Avrupa Birliği’nin Güvenlik Anlayışı Ve Yaklaşımları**, Dokuz Eylül Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Topluluğu, <<http://www.euroasia.forum.com>>, (18.3.2006).

‘ _____ ’, HAMURCU O., **Uluslar arası Hukuk ve Ege Sorunu**, <<http://www.euroasiaforum.com/raporlar.php>>, (26.04.2006).

‘ _____ ’, **Tarihi Gelişmeler Işığında Avrupa Birliği’nin Güvenlik Anlayışı Ve Yaklaşımları**, <<http://www.euroasiaforum.com/raporlar.php?pg=sanat&id=1>>, (14.08.2006).

Çin’den Silahlanmaya 35 Milyar Dolar, <http://www.dunyabulteni.net/haber_detay.php?Haber_id=1985>, (09.03.2006).

ÇOMAK, H., “**Yeni Güvenlik Anlayışı Çerçevesinde; <AGSP’DE ve Meydana Gelen Gelişmeler Türkiye’nin Uyumuna>**”, <<http://www.stradigma.com.tr/>> (04.05.2006).

Defence Expenditures of NRC Countries, <<http://www.nato.int/docu/pr/2005/p05-161e.htm>>.

Değişen Güvenlik Stratejisi Ve Bunun Türkiye Üzerindeki Etkileri, <<http://72.14.203.104/search?q=cache:XJo9DuSCHxYJ:www.harpak.tsk.mil.tr/duyurular/GNKURKONUSMASI/GNKURKONUSMASI.doc+Savunma+harcamalar%C4%B1n+%C4%B1n+ekonomiye+etkileri&hl=tr&ct=clnk&cd=10>> (12.02.2006).

Devlet ve Fonksiyonu, <<http://mimoza.marmara.edu.tr/%7Emcokgez/Makaleler/analiz2004.pdf>> (12.12.2005).

Devlet Kavramı, <<http://www.anayasa.gen.tr/devlet.htm>> (14.12.2005).

DOĞAN K., **Almanac 2005**, Türkiye Tanıtım CD’si s.259, <<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/kitaplar/turkey2005/content/turkey/258-259.html>>, (14.03.2006).

Dünyada Savunma Askeri Harcamaları 1 Trilyonu Aştı, <http://www.dunyabulteni.net/haber_detay.php>, (09.05.2006).

Dünyada Su Sorunu ve Kriz, <http://helpdesk-s-mail.net/wordpress/?m=200602_turkblog>, (25.04.2006).

Dünya'da Türkiye'nin Bölgesel Önemi, Temuh Daire Başkanlığı, <<http://tem.iem.gov.tr/biliyormusunuz/biliyormusunuz1.php>>, (09.07.2006).

Emperyalizmin Fırtınalı Bölgesi Ortadoğu, http://www.nadir.org/nadir/initiativ/che_mahir/sav_15.htm > (15.11.2006)

Erbaş ve Erlere Yetenek Kazandırma Kursları, <http://www.tsk.mil.tr/bashalk/bilgi_notu/2004/bn22_ek/lahika-3.xls>, 18.12.2005, (08.08.2006).

ERDEM, T., **Yunanistan'ın Türkiye Politikaları**, <<http://www.euroasiaforum.com>> (25.0.2006).

ERDEM, V., **Milli Savunma Bakanlığı Bütçesi Hakkında 23.12.2004**, <<http://www.eastweststudies.org/tr/makale.php?tur=240>>, (20.06.2006).

ERGAN, U., **Düşman Füzelere Havada Vuracak/ANKARA**, <http://www.hurriyetusa.com/haber/haber_detay.asp?id=7247>, (14.06.2006).

ERGİN, S., **Meclis İsterse Sayıştay Askeri Harcamayı Denetler**, <<http://gbulten.ssm.gov.tr/arsiv/2005/02/15/01.htm>>, (06.05.2006).

ERGÜNDOĞAN, Y., **Nükleer Yük**, <<http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=1&ArsivAnaID=32809&ArsivSayfaNo=1>>, (03.08.2006).

Ermenistan Modern Silah Almayı Sürdürecektir, Hürriyet Gazetesi, Erivan (AA), <<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=3400732#top>>, (18.10.2005).

Genel Bütçe Kapsamındaki Kamu İdarelerinin Ödenekleri, <<http://www.sgb.gov.tr/duyurular/pbk2007.pdf>> (14.11.2006).

Genelkurmay Başkanı Orgeneral Sayın Hilmi Özkök'ün Harp Akademileri Konuşması, <<http://72.14.203.104/search?q=cache:XJo9DuSCHxYJ:www.harpak.tsk.mil.tr/duyurular/GNKURKONUSMASI/GNKURKONUSMASI.doc+Savunma+harcamalar%C4%B1n+ekonomiye+etkileri&hl=tr&ct=clnk&cd=10>> (12.02.2006).

GÜNLÜK, G.,Ş. , “Türkiye'nin Savunma Bütçesi:Veri ve Gözlemler”,**Birikim Dergisi**, <<http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=1&ArsivAnaID=10412>> (10.05.2006).

Günümüzde Balkan Ülkeleri Ve Sorunlar, <http://www.bilimarastirmavakfi.org/Turkiye_ve_Balkanlar/Turkiye_ve_Balkanlar_04.html>, (02.08.2006).

GÜRSOY, B., **Soğuk Savaşın Günümüze Asimetrik Tehdit**, IQ Yayınevi, 2005, <<http://www.siyasitarikh.com/kitaptanitim/barisgursoy.htm>>, (05.04.2006).

GÜVENEN, O., **Türkiye'nin Orta Ve Uzun Dönem Stratejik Hedefleri**, <<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ANADOLUNUNSESI/154/AND10.htm>>, (09.07.2006).

Güvenlik Sektörü, <http://www.tesev.org.tr/projeler/guvenlik_sektoru_metin.pdf> (12.12.2005).

Güvenlik Stratejileri İle İlgili Tartışmalar, <<http://www.nato.int/docu/review/2003/issue4/turkish/art4.html>> Nato Dergisi Kış 2003, (12.01.2006).

Güvenlik Sektörünün Parlamenter Gözetimi, <http://www.dcaf.ch/oversight/proj_turkish_1.pdf>, (18.03.2006).

İLHAN, S., **Türkiye'nin Jeopolitik Konumu ve Türk Dünyası**, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1999, Özet formu, <<http://www.jeopolitik.org/ilhan-5-1.asp>>, (13.07.2006).

İlişkilerde Kriz Olabilir <http://helpdesk-s-mail.net/wordpress/?m=200602_turkblog>, (11.06.2006).

İLTER, E., **Ermenistan İddialarından Vazgeçmezse Türkiye-Ermenistan İlişkileri Normalleşmez**, <<http://www.2023.gen.tr/nisan05/5.htm>>. (14.05.2006).

İSMAİL, S., **Kıbrıs Sorunu, Kıbrıs Rum Liderliğinin Yalan Propagandası**, 6.Bölüm, <<http://www.emu.edu.tr/turkce/genel/kkctc/kitaplar/kibrissorunu/bolum6/turktezi.htm>>, (01.08.2006).

İstatistikler, <http://www.nato.int/docu/review/2003/issue4/turkish/main_pr.html>, (12.01.2006).

Jandarma Teşkilat, Görev Ve Yetkileri Kanunu, <<http://72.14.235.104/search?q=cache:7uJPZSQX4t0J:www.hukuki.net/kanun/2803.15.text.asp+Jandarma+genel+komutanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1+b%C3%BCt%C3%A7esi&hl=tr&gl=tr&ct=clnk&cd=4>>, (21.07.2006).

Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması, <www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcarsamba2.doc> (14.2.2005).

KANTARCI, Ş., **ABD-AB Kıskaçında Türkiye-Ermenistan İlişkileri**, ASAM, <http://www.stradigma.com/turkce/eylul2003/makale_06.html>, (25.04.2006).

KASIM, K., **Uluslar Arası İlişkiler Boyutuyla Ermeni Sorunu**, ASAM, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü ve Abant İzzet Baysal Üniversitesi Uluslararası ilişkiler Bölümü, <<http://www.ermenisorunu.gen.tr/turkce/makaleler/makale37.html>>, (14.05.2006).

KESK, **Barıştan Yana Bir Çözüm İçin Henüz Geç Değil**, <<http://www.kesk.org.tr/kesk.asp?sayfa=kesksesyazi&id=266>>, (20.03.2006).

KEYMAN, F., E., **Dış Politikada Milliyetçilik Kıskaçı**, Ekonomi ve Dış Politika Forumu, 20.02.2005, <http://www.edpforum.org/makale_oku.asp?makaleId=30>, (18.04.2006).

Kıbrıs Sorunu, <<http://www.turkishgreek.org/kibris.htm>>, (01.08.2006).

KURT, S., ALTER H., **Savunma Hizmetleri Ve Harcamaları**, <<http://www.genclik.cydd.org.tr/dernek/0505/Kurultay2005-Sahin-Bolu.doc>>, (23.06.2006).

Kurumlar Arası Ödenek Dağılımı, <<http://www.bumko.gov.tr/chart/data.htm>>, (05.04. 2006).

Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik, <<http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=1&ArsivAnaID=14152>> (19.01.2006).

Largest Military Expenditures, 2005, <<http://www.infoplease.com/ipa/A0904504.html>>, (09.07.2006).

NATO-Russia Compendium Of Financial And Economic Data Relating To Defence, <<http://ww.nato.int/docu/pr/2005/p050609e.htm>>, (04.05.2006).

Orgeneral Hilmi Özkök'ün Harp Akademileri Komutanlığında Yaptıkları Konuşma (16 Mart 2006) <http://www.tsk.mil.tr/bashalk/konusma_mesaj/2006/harpakademileri_konusmasi_16.03.2006.htm>, (19.03.2006)

ÖZEY, R., **Türkiye'nin Jeopolitiği**, <<http://www.ramazanozey.net/yazilar/yazidetay.asp?id=14>>, (24.05.2006).

Postmodern Darbe'nin Programı, Harp Akademileri Komutanlığı Silahlı Kuvvetler Akademisi Komutanı Tuğgeneral Halil Şimşek'in 11 Ocak 2001 tarihli Konuşması, <<http://www.kurtuluscephesi.com/kurcep/kc593.html>>, (18.03.2006).

Rebuilding America's Defenses, Strategy , Forces and Resources For a New Century, <<http://www.newamericancentury.org/RebuildingAmericasDefenses.pdf>>, (10.07.2006).

SAĞTÜRK, Y., **Avrasya Silahlanıyor**, <<http://www.euroasiaforum.com/yazarlar.php?pg2=yildiz-sagturk&id=10>>, (19.03.2006).

Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanunu, <<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/592.html>>, (21.07.2006).

Savunma Harcamaları, <http://www.aktifhaber.com/read_news.php?nID=62585> (10.08.2006).

Savunma Harcamaları, <<http://www.genclik.cydd.org.tr/dernek/0505/Kurultay2005-Sahin-Bolu.doc>>, (06.05.2006).

“Savunma Harcamaları, Stratejiler”, **Cumhuriyet Gazetesi**, <<http://www.cumhuriyet.com.tr/?em=custra/w/j00.html>>, (27.06.2005).

Savunma Politikası, <http://www.tsk.mil.tr/genel_konular/savunmapolitikasi.htm, http://www.msb.gov.tr/Birimler/GnPPD/GnPPD_BeyazKitap.htm>, (12.03.2006).

Savunma Sanayi Destekleme Fonu, <<http://www.gelirler.gov.tr/gelir2.nsf/e0a79d77e6d6b93b86256aa4002edbad/28b922d80ea8153c80256b520055d906?OpenDocument>>, (14.06.2006).

Savunma Sanayi Müsteşarlığı Projelerinin Ekonomiye Etkileri, <http://www.ssm.gov.tr/browser_tr.asp?srcURL=library/docs/tr/kurumsal/SSM_20_yil.html&title=>=>> (29.06.2006).

SEZGİN, S., **Savunma Harcamaları, Terörizm Ve Ekonomi**, <http://www.Stradigma.com/turkce/haziran2003/makale_07.html>, (13.05.2006).

‘_____’. **Savunma Harcamaları**<<http://maliyesempozyumu.pamukkale.edu.tr/stradigmaeng03.pdf>>,(14.05.2006)

SSM-2005 Uluslararası Savunma Sanayii Konferansı,< http://www.ssm.gov.tr/browser_tr.asp?srcURL=library/docs/tr/kurumsal/SSM_20_yil.htm&title=>=>>, (03.08.2006).

Suriye ve Terör, <http://www.ozturkler.com/data/0008/0008_22.htm>, (25.04.2006).

ŞENOĞUL, N., **Türkiye-AB İlişkileri** (11Ocak 2001),< http://www.belgenet.com/arsiv/ab/senogul_110101.html>,(10.05.2006).

T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı AB Genel Müdürlüğü, Avrupa Komisyonu Tarafından Türkiye’nin Muhtemel Avrupa Birliği Üyeliğinin Etkilerine İlişkin Olarak Hazırlanan Rapor Hakkında Not, <<http://www.dtm.gov.tr/A/b/SonGelistmeler/ilerleme%20raporu/etki.doc>>, (14.08.2006).

The 15 Major Spender Countries In 2005, <http://www.sipri.org/contents/milap/milex/mex_major_spenders.pdf>, (15.08.2006).

TOZAR, B., **Avrupa Kafkasya Ve Asya Arasındaki Koridor ; TRACECA**, <<http://www.traceca.org.tr/koridor.htm>>, (13.07.2006).

TUNCCEL, F., **Tarihsel Süreç İçerisinde Güvenlik, Askeri Yönetim Ve Savaş Kavramlarının Değişen Yüzü, Konulu Açılış Bildirgesi**, <http://www.kho.edu.tr/aktiviteler/torenler/2005/mayis2005/kk_kur_bskorg_acil_bil/index.htm> (18.03.2006).

Turkey ,National Security Index, <http://www.photius.com/countries/turkey/national_security/index.html>(11.08.2006).

Turkey Armed Forces,<<http://turkpatriot.blogspot.com/2005/05/turkey-armed-forces.html>>, (11.06.2006).

Türkiye, Türkiye’nin Jeostratejik Önemi,<<http://www.neurosurgicalwindows.net/turkiye.htm>>,(11.07.2006).

Türkiye’nin Üyeliği Perspektifinden Kaynaklanan Hususlar, <http://www.tcberlinbe.de/tr/ab/etki_degerlendirme.pdf>, s. 4,(14.08.2006).

Türkiye Ve Irak: Bölgede Barış Ve İstikrar İçin Yeni Bir Ortaklığın Parametreleri, Ankara, Nihai Metin: 8 Şubat 2004, <http://www.tobb.org.tr/abm/raporlar_yayinlar/turkiye%20ve%20irak_3.doc>, (17.07.2006).

Türkiye ve Komşularıyla İlişkileri , <<http://www.aof.edu.tr/kitap/IOLTP/269/unite10.pdf>,<http://72.14.207.104/search?q=cache:u1EcrhDXntkJ:www.aof.edu.tr/kitap/IOLTP/1269/unite10.pdf+T%C3%BCrkiye+Bulgaristan+ili%C5%9Fkileri&hl=tr&gl=tr&ct=clnk&cd=22>>, (26.04.2006).

Türkiye'nin Jeostratejik,Jeopolitik ve Ekostratejik Önemi, <<http://www.byege.gov.tr/yayinlarimiz/TURKHABER/1999/24Subat/T1.htm>>, (13.07.2006).

Türkiye'nin Üyeliği Perspektifinden Kaynaklanan Hususlar, <http://www.tcberlinbe.de/tr/ab/etki_degerlendirme.pdf >, s. 4, (14.08.2006).

Türkiye-Ermenistan İlişkileri <http://www.ocf.berkeley.edu/~turk/ermeni/Att_BN%20-%20TBMM%20AB%20Karma%20Parl.doc>, (14.05.2006).

Türkiye-Gürcistan İlişkileri,2004 <http://haber.tnn.net/2004/dis_iliskiler/tr_gurcu.asp>, (25.04.2006).

Türkiye-İran ilişkileri Gelişiyor, <<http://www.byege.gov.tr/yayinlarimiz/ANADOLUNUNSESI/194/AND7.htm>>, (19.06.2006).

Türkiye'nin Milli Savunma Politikası, Türkasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, <<http://www.tasam.org/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=449>>, (04.04.2006).

Türkiye-Yunanistan,Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Faültesi, Cilt 5, Sayı 2, 2004, s. 47 <<http://www.kefad.gazi.edu.tr/2004.2/35-50.pdf>>, (25.04.2006)

UĞUR, F., “Ermenistan’a Diaspara Hakim”, **Aksiyon Haftalık Heber Dergisi**, sayı: 550 , 20.06.2005 <<http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=22008>>,(25.04.2006).

Yeni Şafak Gazetesi, 11.06.2004 <<http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=5&ArsivAnaID=20315>>,(10.07.2006).

YENİÇERİ, Ö., **Jeopolitik Ve Jeostratejik Konumunun Türkiye'ye Yönelttiği Tehditler**,<<http://www.ulkuocaklari.org.tr/uh/egitim/jeo01.htm>>,(13.07.2006).

YILMAZ, B. , **Savunma Çabaları ve Türkiye'nin Savunma Bütçesi** , <http://www.kho.edu.tr/yayinlar/btym/yayinlistesi/yayinlar/Yayin2001/252_savunmacabaları_bulent.htm>, (20.03.2006).

YILMAZ, H., “Mahalli İdarelerle İlgili Yasa Tasarılarının Planlama, Bütçe, Kaynak Dağıtım Süreci, Borçlanma Ve Denetim Açılarından Değerlendirilmesi, Türkiye Ekonomi Kurumu İçin Hazırlanan Tebliğ , **Sayıştay Dergisi**, Sayı :55, s.6, Ankara 2004, <http://www.tesev.org.tr/etkinlik/yerel_yonetim_hyilmaz.doc>-> (04.01.2006).

YOST S.,D., **Güvenlik Stratejileri İle İlgili Tartışmalar**, <<http://www.nato.int/docu/review/2003/issue4/turkish/art4.html> >Nato Dergisi Kış 2003,(12.01.2006).

ZEKEY, A., H., **Türkiye'de Savunma Harcamalarının Finansman Kaynakları Ve Savunma Sanayiinde Off Set Uygulamaları**, <<http://www.geocities.com/cnytsvm/makale/zekeyyb.doc>>, (12.05.2006).

ZİYLAN A., **Savunma Harcamaları, Ulusal Ekonomi ve Güvenilirlik**, Cumhuriyet Bilim Teknik, 16 Nisan 2005, s.3, <http://www.inovasyon.org/getfile.aspfile=AZ_Kuresellesme_ve_ulusal_tekno.pdf>, (10.12.2006)

Raporlar :

ÇELEBİER, N., **Türkiye’de Konsolide Bütçesinin Finansmanı**, Devlet Bütçe Uzmanlığı Raporu, Maliye Gümrük Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Ankara, Ağustos 1985.

FALAY, N., **Kapitalist Devletler ve Savaşlar**, İktisadi Gelişmeler İzleme Raporu (2.Bölüm), Temmuz 2004.

PAB (Parlamentolar Arası Birlik) ve DCAF (Cenevre Silahlı Kuvvetlerin Demokratik Denetim Merkezi) **Güvenlik Sektörünün Parlamenter Gözetimi**, TESEV Yayınları, 2003.

Tezler :

ÇELİK, T., **Askeri Harcamalar ve Ekonomik Etkileri, Türkiye Üzerine Bir İnceleme**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Kayseri, 1999.

EFENDİOĞLU, M., **Türkiye’de Savunma Harcamalarının Kaynak Tahsisi Açısından Değerlendirilmesi**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Ana Bilim Dalı, Maliye Teorisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1999.

HİMA, R., **Türkiye’nin Savunma ve Savunma harcamalarının Komşusu Olan Ülkelerle Karşılaştırmalı Analizi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Ankara, 1997.

KARAÇAY, H., **Askeri Harcamaların Ekonomik Etkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Ankara, 1995.

ÖZER, M., A., **Savunma Harcamaları ve Ekonomiye Etkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Bütçe Ve Mali Planlama Bilim Dalı, İstanbul, 2001.

UÇAR, İ., **Savunma Harcamalarının Ekonomiye Etkileri Ve Savunma Harcamaları-Büyüme İlişkisinin Ekonometrik Modellenmesi** , Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Kho Savunma Bilimler Enstitüsü Harekat Araştırması Anabilim Dalı, Ankara 2003.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler :

Adı ve Soyadı : Servet ÇIKINLAR

Doğum Yeri : KONYA

Doğum Yılı :1970

Medeni Hali : Evli

Eğitim Durumu :

Lise : 1985-1989 Kuleli Askeri Lisesi

Lisans : 1989-1994 Kara Harp Okulu

Yabancı Diller ve Düzeyi:

İngilizce , Orta seviyede

İş Deneyimi :

1995 :Gnkur. Bşk.lığı Özel Kuvvetler Komutanlığı / ANKARA

1995-1998: 5nci Zırhlı Tugay / GAZİANTEP

1998-2001: 25'nci Mekanize Piyade Tugayı, 2nci Mekanize Piyade Taburu/ARDAHAN

2001- : 40'nci Piyade Eğitim Alay Komutanlığı, Piyade Eğitim Taburu/ ISPARTA

S. ÇIKINLAR
ISPARTA, 2006

SAVUNMA HARCAMALARI VE TÜRKİYE’NİN DURUMU